

ORSZÁGISMERTETŐ

EGYIPTOM

Dr. Besenyő János – Miletics Péter

Országismertető
E G Y I P T O M

**AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG
TUDOMÁNYOS TANÁCS KIADVÁNYA**

Felelős kiadó:

Domján László

vezérőrnagy

az MH Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnoka

Szerkesztő:

Dr. Földesi Ferenc

Szakmai lektor:

Dr. habil. Búr Gábor, PhD.

egyetemi docens

Postacím: 8000 Székesfehérvár, Zámolyi út 2–6.

8001 Pf. 151

Telefon: 22-542811

Fax: 22-542836

e-mail: drfoldesi.ferenc@mil.hu

ISBN 978-963-257-250-5

Nyomdai előkészítés, nyomás:

HM Zrínyi Nkft.

Felelős vezető:

Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető igazgató

Minden jog fenntartva

TARTALOM

Bevezetés: az arab/iszlám világ	5
Egyiptom tágabb geopolitikai környezete: a Maghreb és a Mashreq	13
Egyiptom földrajzi helyzete	18
Egyiptom magterülete: a Nílus-völgy és a Delta	20
A nyugati sivatag	26
A keleti sivatag	28
A Sínai-félsziget	29
Egyiptom éghajlata	31
Növényzet és állatvilág	34
A Nílus-völgy geopolitikai jellemzői	38
Az egyiptomi közigazgatás és a jelentősebb települések	45
Kairó	48
Alexandria	48
Gizah	48
Shubra El-Kheima	48
Port Said	49
Suez	49
Al-Mansura	49
Tanta	50
Asyut	50
Ismailia	50
Luxor	51
Fayyum	51
Aswan	51
Hurghada	51
Arish	52
Az egyiptomi fegyveres erők	53
A szárazföldi haderő szervezete	53
Az egyiptomi szárazföldi erők felszerelése	54
A tengerészeti haderő szervezete	56
Az egyiptomi tengerészeti erők fegyverzete	56
Az egyiptomi légierő fegyverzete	58
A légvédelmi parancsnokság szervezete	61

Az egyiptomi gazdaság	65
Mezőgazdaság	71
Kitermelő ágazatok	78
Ipar	82
Szolgáltatások	86
Népesség, nyelv, civilizációs-kulturális identitás	91
Demográfiai trendek	93
Vallás	95
Egyiptom története	97
Irodalom	131
Internetes források	141

BEVEZETÉS

AZ ARAB/ISZLÁM VILÁG

Ahhoz, hogy megértsük a modern egyiptomi államhelyzetet, geopolitikai érdekeit, a fejlődés alternatíváit, szükségesnek véljük belehelyezni a Kairó által meghatározott politikai-gazdasági teret geográfiai, stratégiai, kulturális környezetébe. A modern Egyiptom politikai territóriuma abban a hatalmas földrajzi régióban helyezkedik el, amely a mára némileg elavult brit fogalommal arab civilizációs térként definiálható. A sokszínű arab – és iszlám – világhoz gazdasági, geopolitikai/stratégiai, történelmi és kulturális értelemben szorosan kapcsolódik Izrael területi enklávéja, valamint a peremhelyzetű iráni államtér. A hatalmas – Egyiptomot is magában foglaló – területet nyugaton az Atlanti-óceán határolja. Ez magába foglalja Észak-Afrikát, az Arab-félszigetet és Mezopotámiát. A régió északi határát az Anatóliai-félsziget déli részén húzódó Taurus/Toros-hegység, a Kaukázus, a Kaspit-tó déli partvonala jelöli ki, míg keleten a Zagrosz-hegység,¹ délen az Indiai-óceán, illetve az afrikai kontinensen Földünk legnagyobb tértívi sivataga, a Szahara jelenti.

Az arab világ

Forrás: <https://users.cs.jmu.edu/abzugcx/public/Biblical-Hebrew/Map-of-Israel-&-the-Arab-World-plus-Iran.bmp>

1 Amennyiben Iránt is a régióhoz tartozó államként értelmezzük, akkor a keleti határt a pakisztáni Indus folyó völgye jelöli ki.

Az egyiptomi államtér a Közel-Kelet nyugati részén helyezkedik el, amelyről azonban érdemes megjegyeznünk, hogy nem geográfiai, hanem történelmi-politikai régió, amely térpercepció a XX. század elejétől vált elfogadottá, míg az esetenként – elsősorban az angolszász terminológiában – megjelenő Middle East kifejezés elsősorban a térség globális geostratégiai helyzetére utal. A nevezéktani bizonytalanság a térség bonyolult fejlődését, belső ellentmondásait tükrözi.²

Forrás: http://maps.aridocean.com/maps_of_neareast_en.php

A közel-keleti régió központi övezetét nevezték el a régészek, történészek „termékeny Félhold”-nak, ahol végbement a neolit forradalom. A fogalmat James Henry Breasted³ vezette be, aki a területet a civilizáció bölcsőjeként határozta meg. A történelmi jelentőségű territórium egy sajátos formájú terület, amely eredetileg Mezopotámiát és a levantei térségét jelentette, amelyhez később a Nílus-völgyét (az ókori Egyiptom területét) is hozzákapcsolták. Valójában az egyik leglényegesebb szerepe a területnek az volt, hogy hídként funkcionálva összekapcsolta Afrikát és Euráziát, biztosítva a biodiverzitást a helyi ökoszisztéma-rendszerek szá-

2 Napjainkban számos térpercepció létezik: a transzatlanti világban általában a tágabb értelemben vett „Közel-Kelet” kifejezést használják, a Világbank a Közép-Kelet és Észak-Afrika (MENA), Afganisztánt és Pakisztánt is beleértve, az ENSZ elsősorban a Nyugat-Ázsia, Kína politikai közéletében pedig a geográfiai értelemben semleges Délnyugat-Ázsia terjedt el.

3 Az amerikai archeológus és történész a térpercepciót először az 1906-ban az Ancient Records of Egypt című munkájában használta. Columbia Encyclopedia. Columbia University Press. 2008.

mára a kritikus klímaváltozások időszakában is. A szaharai „pumpa” működése és a földhíd rendkívül fontos szerepet játszott az óvilági flóra és fauna földrajzi elterjedésében⁴ és a korai komplex társadalmi rendszerek kialakulását is nagymértékben elősegítette.

Forrás: www.public.iastate.edu/~cjjford/342worldhistoryearly.html

4 van Zinderen Bakker E. M. (1962-04-14). A Late-Glacial and Post-Glacial Climatic Correlation between East Africa and Europe. *Nature* 194 (4824): 201–203, http://gsa.confex.com/gsa/2008SC/finalprogram/abstract/_136189.htm, Williams, M.-Talbot, A.J.-Michael R. (2009): Late Quaternary Environments in the Nile Basin. 89. p. 61., Jared. D. (1997): *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*. W.W. Norton & Company.

A XX. század második felében átalakult a térséget érintő szemlélet: az újabb kutatások, régészeti feltárások azt igazolták, hogy a letelepedéssel járó tudatos élelmiszertermelés, majd állattenyésztés területe a Zagrosz, a Taurus/Toros, a Libanoni-hegység civilizációs peremterülete volt, amelyet később az anatóliai Çatal Hüyük⁵ és más lelőhelyek feltárása alapvetően igazolt.

Nyugat definíciós bizonytalanságaival párhuzamosan az arab politikai közvélemény nagyjából ezer év után ismét megkísérli meghatározni azt a geográfiai területet, amelyben él, amelyben kifejti gazdasági-társadalmi és politikai aktivitását. A VII. és a XIII. évszázad közötti időszakban a Damaszkuszban székelő Omajjád-dinasztia, a bagdadi Abbászida Kalifátus arab politikai területe/birodalma az Atlanti-óceántól az Indiai-óceán közötti területeket fogta át, ám a birodalmi központ áthelyezését követően hamarosan megkezdődött a dezintegráció folyamata: az egység térmegtartó erői nem voltak képesek megakadályozni török, perzsa és európai hatalmak területi expanzióját. A fragmentálódás oda vezetett, hogy a hidegháború időszakában a politikai geográfia tudósaként Saul B. Cohen már arról beszélt, hogy a régió egy olyan ütközőzóna, amely képtelen bármilyen politikai és gazdasági egység kialakítására a jelentős belső különbségek miatt, valamint mert a regionális térmegtartó erőket külső hatalmak geopolitikai érdekei felőrlik.⁶

Napjainkban azonban az arab világ ismét esélyt kapott, hogy meghatározza saját természetes belső rendjét. A globalizáció nyújtotta lehetőségeket kihasználva a Szaharától Arábiáig a közös civilizációs-kulturális örökség: a nyelv és a vallás segítségével lehetségesnek tűnik a szorosabb kapcsolatok kialakítása a térséget alkotó államok között, valamint az arab egység újradefiniálása is.⁷ A globalizáció regionális megjelenési formája talán az arabizmus, illetve az iszlamizmus, amelyek modern térmegtartó erőként funkcionálnak.

Az önmeghatározás a helyenként sajátosan egyenesen meghúzott határok között esetenként arra is csábíthatja az egyes arab államok politikai elitjeit, hogy a nemzeti lojalitás eszméjének prioritását hirdessék, bár az állampolgár ideája az arab világban némileg eltér a nyugati mintáktól. Ráadásul az arab tradicionális politikai gondolkodásban primátust élvez a törzsi kohézió, mint a csaknem 300 milliós arab egység⁸ percepciója. Ennek ellenére a XXI. század elejére ismét megerősödött az egység gondolata, amelyben egyes arab elemzők szerint új térszervező és –megtartó erők körvonalazódtak: a növekvő gazdasági és politikai hatalom, az arab/iszlám elkötelezettség, valamint a kommunikációs technológia. Mindezt valamelyest már

5 Çatal Hüyük (törökül „villa-halom”) az i.e. VII. évezredből származó neolitikumi régészeti lelőhely Törökország területén a Konya-síkságon, Konya városától délkeletre. Mellaart, J. (1962): Excavations at Çatal Hüyük. first preliminary report 1961. *Anatolian Studies*, vol. 12, pp. 41-65., Mellaart, J. (1963): Excavations at Çatal Hüyük, second preliminary report: 1962. *Anatolian Studies*, vol. 13, pp. 43-103., Mellaart, J. (1964): Excavations at Çatal Hüyük, third preliminary report: 1963. *Anatolian Studies*, vol. 14, pp. 39-119., Mellaart, J. (1966): Excavations at Çatal Hüyük, fourth preliminary report: 1965. *Anatolian Studies*, vol. 16, pp. 15-191.

6 Cohen szerint az arab "shatterbelt" hatalmas, stratégiai helyzetű és értékű régió, amelyet számos egymással rivalizáló államterület alkot és a szomszédos nagyhatalmak ütköző geopolitikai érdekei határozzák meg. Cohen, B.: *C: Geography and Politics in a Divided World* (New York, Random House, 1963.), IGoeffry Kemp, G. and Harkavy, R.E. (1997): *Strategic Geography and the Changing Middle East*. Brookings Institution Press, Washington D.C.

7 Besenyő János (2011): Arab tavasz, politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban, *Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata*, VIII. évfolyam, 2011/4. 51-75. oldal, <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyo.pdf>

8 Halim Barakat véleménye szerint az arab világot egységként, átfogó társadalmi rendszernek kell tekinteni, nem pedig szuverén nemzetállamok alkotta tömbként. Barakat, H (1993): *The Arab World: Society, Culture and State*. Berkeley University of California Press, xi.

az iraki háború során megtapasztalhatták az amerikai haderők is, amelyek számos arab országból érkezett, viszonylag egységes politikai filozófiát valló iszlám radikális csoporttal kerültek szembe. Hasonló módon egységként reagál az arab világ azokra a vélt vagy valós sérelmekre, amelyek Nyugat sokszínű kulturális „termelőerői” állítanak elő.

Habár az arab világot alapvetően ma is különböző politikai – általában nem túlzottan népszerű – rezsimek, széles körben elterjedt bizonytalan politikai és gazdasági klíma jellemzi, a térség alapvetően mégis az ún. második világ részét képezi, mert az afrikai kontinenssel és Dél-Ázsiával ellentétben rendelkezik természeti és humán erőforrásokkal, mobilizálható szellemi és pénztőkével. Hosszú, több évszázados politikai-gazdasági pangást követően lehetségesnek tűnik a fejlődés, amely jórészt annak köszönhető, hogy 2001. szeptember 11. után jellemzővé vált, hogy olajban gazdag arab államok jelentős befektetéseket eszközöltek az energiahordozókban szűkölködő, elmaradottabb arab államok gazdaságaiban. Mindez részben biztosította ezen gazdasági rendszerek tőkeigényét, miközben ezzel ellentétes módon mobilizálta a fejletlenebb arab államok humán erőforrásait, amelyet az elemzők mintegy 150 milliósra becsülnek.⁹

Mindebből következik, hogy az arab világ nem nélkülözhető eleme a globalizáció folyamatának, részt vesz annak formálásában, miközben a régiót kevésbé ismerő, általánosításokra hajlamos nyugati közvélemény az arab világot elmaradottnak, konzervatívnak tartja. Amennyiben az internet használóinak, a külföldre utazók és az arab nyelvre lefordított könyvek számát vizsgáljuk, az állítás igazolhatónak tűnik.¹⁰ Edward Luttwak szerint azonban a térség legjelentősebb iparágazatainak rendkívül pazarló működése inkább csak technológiai lemaradásra utal.¹¹

Az arab világ nem zárt rendszerként létezik: valójában ennek elenkezőjére utal, hogy a nagy jelentőséggel bíró ókori Selyemút¹² infrastruktúrájának kialakulása és működése, a keresztshadjáratok, a II. világháború megteremtette a kapcsolatok változatos lehetőségét az arab territórium, valamint Európa, Afrika és Ázsia között. Arról sem szabad elfeledkezni, hogy az arab államok birtokolják a világ gazdaság működéséhez szükséges erőforrások/energiahordozók – a kőolaj és a földgáz – jelenleg ismert készleteinek nagyobb részét, ezáltal az arab világ központi szerepet töltenek be a globális gazdasági térben.¹³

Az arabok lakta világ demográfiai, kulturális, gazdasági és kereskedelmi központjainak – Kairó, Rijád, Beirút, Amman, Dubai – településmorfológiája, funkcionális működése, a lakosság életmódja igazolja, hogy az arab világ sem mentes a globalizáció hatásaitól. Érdekes, hogy a nyugati individuális tömegkultúrával szemben, a fiatal arab demográfiai csoportok számára

9 Khanna, P. (2008): „The Second World.” Random House, New York, p. 173.

10 Arab Human Development reports commissioned by the United Nations Development Program.

11 Luttwak, E.N. (2007): The Middle of Nowhere. Prospect, May

12 A fénykorában mintegy 8000 kilométer hosszú kereskedelmi útvonalhálózat, amely az ókorban fokozatosan alakult ki – feltételeit makedóniai Alexandrosz hódításai teremtették meg i. 327 után – és a középkorban is működött. A Selyemút gazdasági, kulturális kapcsolatokat hozott létre a civilizációs központok – Kína, India, Perzsia, Egyiptom, Arabia és Bizánc (Konstantinápoly) – között. A terminust Ferdinand von Richthofen német geográfus vezette be (1877). Eliseeff, V. (1998): Approaches Old and New to the Silk Roads, The Silk Roads: Highways of Culture and Commerce. UNESCO Publishing/Berghahn Books, Paris, Waugh, D. (2007): Richthofen's Silk Roads: Toward the Archeology of a Concept. The Silk Road 5 (1), Francis W. (2002): The Silk Road: Two Thousand Years in the Heart of Asia. Berkeley, CA: University of California Press, Harmatta J. (2003.): A Selyemút nyelvei. Antik Tanulmányok XLVII (1), Akadémiai Kiadó, Budapest pp. 81-88.

13 Ehteshami, A. (2007): Globalization and Geopolitics in the Middle East. Rotledge, London.

az internet használata alapvetően társadalmi csoportképző jelenség, amely Marokkótól Maszkatig érvényes.¹⁴

Integráns részét képezi vajon az új globális arabizmusnak az iszlamizmus jelensége is? A válasz látszólag egyszerű, hiszen az Arab Liga¹⁵ minden tagállama az Iszlám Konferencia Szervezetének¹⁶ is tagja. Az arabizmust azonban korlátozzák a gyarmati korszakban önkényesen meghúzott határok, amelyek a nemzeti gondolat percepcióját erősítették, amellyel szemben természetes alternatív identitást valójában az iszlám ideológiája kínál.¹⁷ Egy sajátos kulturális kontextusban bekövetkezett szétválást követően az ideológiai eszmerendszer gyorsabban terjedt, amely részben magyarázatul szolgál arra, hogy miért az iszlám – és a kereszténység – vált a legelérhetőbb vallássá bolygónkon.¹⁸

Az iszlám képes volt sajátos kulturális kapcsolatot teremteni a mongolokkal és a XVII–XVIII. század fordulóján létező négy jelentős muzulmán hatalom – Marokkó, Perzsia, az Oszmán-Török és a Mogul Birodalom – között is, amelyek uralták Észak-Afrika és Eurázsia jelentős részeit. Napjainkban az iszlamizmus eszméje megkísérli az arab etnikai territóriumot a vele szemben primátust élvező egységes iszlám politikai-civilizációs övezetbe illeszteni.¹⁹ Az iszlám közösség, az umma²⁰ nagyobb teret fed le napjainkban, mint az egy évezred ezelőtti Kalifátus által birtokolt politikai territórium, hiszen beletartozik Európa muzulmán népessége, Törökország, Közép-Ázsia államai, valamint Délkelet-Ázsiában az indonéz szigetvilág. Az amerikai politikai közvéleményben elterjedt nézet, hogy egy hatalmas – Gibraltár és Indonézia formálódó – radikális iszlám birodalom számos muzulmán támogatását élvezné, miközben a

-
- 14 Mivel az arab világban általában kevesek rendelkeznek számítógéppel és internet-kapcsolattal, így természetes módon chat-szobák, zene-, video- és filmkedvelők felhasználói közösségei jöttek létre, amelyek erősítik a csoportkohéziót.
 - 15 A hét állam által megalapított Arab Államok Ligája 1945. április 22-én Kairóban jött létre. Habár eredetileg politikai megfontolásokból született, működésének alapja a tagállamok kulturális és földrajzi hasonlósága és közelsége. Célja az együttműködés és a kölcsönös segítségnyújtás: a gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális és katonai együttműködés fejlesztése. A szervezet székhelye Kairó, amikor azonban Egyiptom tagságát az 1979. március 26-án aláírt egyiptomi-izraeli békeszerződés miatt felfüggesztették, a szervezet Titkársága ideiglenesen Tuniszba települt. 1989-ben Egyiptom tagságát visszaállították, így a Titkárság visszatért Kairóba. www.arableagueonline.org/, www.worldstatesmen.org/International_Organizations.html#LAS
 - 16 Az 57 tagállamból álló nemzetközi szervezet (OIC) székhelye a szaúd-arábiai Dzsidda. 1969. szeptember 25-én alakult meg a marokkói Rabatban, válaszul az Al-Aksza mecset augusztus 21-én felgyújtására. A szervezet fő célja tagállamok közötti szolidaritás erősítése. www.oic-oci.org/home.asp
 - 17 Burgat, F.(2004): French and U.S. Approaches to Understanding Islam. Lecture given to the France-Stanford Centre on Interdisciplinary Studies, Sept
 - 18 Toynbee szerint az iszlám felemelkedése az emberiség történetének egyik legfontosabb eseménye volt. A korábban csekély jelentőséggel bíró területről és az ott élő népesség köréből származó vallás alig egy évszázad alatt kiterjesztette politikai hatalmát az akkor ismert világ csaknem felére. Az iszlám erői hatalmas birodalmakat, ősi vallásokat zúztak szét, újraformálták a népeket és egy új világot építettek fel. A gyengének tűnő iszlám erők néhány generáció alatt a vörös félhold szimbóluma egyesítette a Pireneusok és a Himalája, Közép-Ázsia száraz térségei és a Szahara zonális sivataga közötti hatalmas területeket. Toynbee, A. (1948): *Civilization on Trial*. Oxford University Press, London p. 205.
 - 19 de Blij, H. (2005): *Why geography Matters: Three Challenges Facing America: Climate Change, the Rise of China, and Global Terrorism*. Oxford University Press, New York p. 123. Az Egyesült Államok Nemzeti Hírszerzési Tanácsa szerint a politikai iszlámnak lehet a legjelentősebb globális hatása, amennyiben képes lesz integrálni különböző etnikai és nemzeti csoportokat, létrehozni egy politikai hatalmat, amely képes a nemzeti határokon keresztül érvényt szerezni akaratának. *Global Trends 2020*, National Intelligence Council, 2005.
 - 20 Az umma: közösség; a muszlim közösség, a hívők együttese, az „iszlám nemzet”. Az iszlám csak egyetlen közösséget ismer el, az ummát. Lásd még rajja: nyáj, az alattvalók, vezetettek összessége. http://vkk.feek.pte.hu/files/tiny_mce/File/fogalmak.pdf

középkori iszlám világ korszakát a kereskedelmi, territoriális és szellemi expanzió periódusaként értelmezik.

Az sem zárható ki, hogy az iszlám világában egyes érdekcsoportok ismét tradicionális módon percepcionálják a globális teret és az USA terror ellen vívott háborúját alkalmas eszköznek tekintik, hogy helyreállítsa a hagyományos muzulmán identitást és Dar al-Islam és a Dar al-Harb²¹ bipoláris világréndjét.²² Miközben Nyugat a korábbi történelmi periódusban világosan érzékelt – és érzékeli ma is – a muzulmán világ materiális erózióját, technológiai lemaradását, ezzel párhuzamosan napjainkban már tart az iszlám sértett önértéktől. Többek között ezért is azonosítja – gyakran nem pontosan definiálva – az iszlámizmust új típusú bolsevik előőrs ideológiájaként,²³ amely képes a régi típusú kleptokratikus, nacionalista vagy monarchikus rezsimek hitetlenségét új, erőteljes eszmerendszerrel felváltani. Ezt látszik erősíteni, hogy radikális iszlamista hálózatok – mintegy az al-Kaida franchise-rendszerében a Maghreb és Mezopotámia területén működő csoportok – igyekeztek az elmúlt időszakban az iszlám világtól északra kiszorítani az idegen haderőket. Hasonlóan az afganisztáni szovjet-ellenes mudzsahed mozgalomhoz, Amerika-ellenes felkelők harcolnak Irakban, akik a világ számos muzulmán országából érkeztek: az iszlám radikalizmus erőszakos tevékenysége önvédelem és bosszú. A Nyugat által éltelt radikális erőszak az iszlám világban gyakran a dzsihádisták erkölcsi megtételével párosult, különösen a Távol-Keleten, ahol az a felfogás terjedt el, hogy a dzsihád megvédelmezi az iszlámot (Dar al-Iszlám), amely igazságosabb, kiegyensúlyozottabb és irgalmasabb az individuális Nyugatnál.²⁴

Sokak – elsősorban muzulmán elemzők – szerint az iszlámot nem szabad Huntingtonhoz²⁵ hasonlóan geopolitikai erőként kell definiálni, hiszen abban az esetben egy kihívást, fenyegetést hordozó rendszerként értelmezhető. Valójában az iszlám sokkal megosztottabb, számos olyan belső ellentmondás terheli, amelyek nagyobb kihívást jelentenek az iszlám világ számára, mint ún. külső ellenfelei. A tömegkommunikáció gerjesztette érzékelés ellenére a globális iszlám egység percepciójának napjainkban nincs realitása, valójában inkább sajátos ébredési

-
- 21 A felfogása szerint létezik az iszlám hatalom – Dar al-Iszlám (az iszlám háza), ahol az iszlám jogrend – a saria – érvényes, és a vele szemben álló, hitetlenek által lakott terület, ahol gyakorlatilag állandó háború dúl (Dar al-Harb – a háború háza). A dzsihád által előírt kötelezettségek szerint az iszlám erőinek addig kell folytatniuk a küzdelmet, míg a másik territóriumban is az iszlám hit és jogrend lesz érvényes. Esetenként – a történelmi realitásoknak megfelelően – elfogadottá vált egy átmenti békeövezet (Dar al-Szulh), amely terület uralkodója – elméletben – adót fizet, valamint elismeri az iszlám hatalom fennhatóságát Goldziher I. (2008): Előadások az iszlám-ról. Katalizátor, Budapest p. 142, Lewis, B.-Churhill, B.E. (2009): Iszlám, nép és vallás. HVG, Budapest. p. 154.
- 22 Khanna, P. (2008): The Second World. Random House, New York p. 174.
- 23 Állítólag az 1919-es párizsi békekonferencián Woodrow Wilson megjegyezte, hogy a bolsevizmus mögötti látens vonzerő sokkal elfogadhatóbb eleinte, mint annak általános undort keltő nyers brutalitása. Kifejezi a lázadás érzését a gazdasági és politikai szféra hagyományosan megfogalmazott érdekeivel és értékeivel szemben, amelyek állandó vita tárgyát képezték. A reformfolyamatok lassúsága által kiváltott társadalmi türelmetlenség fejeződik ki az ideológiában. Khanna, P. (2008): The Second World. Random House, New York p.174.
- 24 Esposito, J.L. (2002): Holy War: Terror in the Name of Islam. Oxford University Press, New York, Fletcher, G.P. (2002): Romantics at war: Glory and Guilt in an Age of Terrorism. Princeton University Press, Princeton, N.J., Islamic Extremists: How Do They Mobilize Support? United States Institute of Peace, Special Report, no. 89, July 2002, Perkovich, G. (2005): Giving Justice Its Due. Foreign affairs, July-August 2005, p. 83., Raz, G. (2006): The War on the World Jihad. National Public Radio, October 3. www.npr.org, Schanzer, J. (2005): Al-Qaeda's Armies: Middle East affiliate Groups and the Next Generation of Terror. Washington, D.C.: Washington Institute for Near East Policy. www.islamtoday.net.
- 25 Huntington civilizációs-kulturális determinizmusra építő világréndje az iszlámot agrárszív civilizációként értelmezi, amelynek „véres” határain folyamatosan újratermelődnek a konfliktusok. Huntington, S.P. (2002): A civilizációk összecsapása és a világrénd átalakulása. Európa, Budapest pp. 170-190., 347-363.

folyamat kezdetéről beszélhetünk, amelyet jelez a mecsetek növekvő látogatottsága, valamint az iszlám média, a politikai pártok és pénzintézetek proliferációja, ám ez a folyamat jelenleg nélkülözi a tényleges politikai-társadalmi kohéziót.²⁶

Négy évtizede Henry Kissinger elmélkedett először azon, hogy a pán-arab idea térpercepciója lefedi-e az iszlám világ egészét. Úgy véljük, a muzulmán kifejezés alkalmasabb ennek sajátos körülírására oly módon, ahogy a keresztény/ek fogalom is kifejez valamilyen alapon szerveződött közösséget. Az egységes – és egyesült – iszlám világ retorikája elhamarkodott és nem kívánatos hatásokat generálhat, különösen mert az identitás-központúság által vezérelt nyugati politikai közvélemény nem is tartja ezt kívánatosnak,²⁷ tart ettől. Napjaink iszlám világát azonban sokkal kevésbé jellemzi az a bürokratikus egység, amely mint jelentős térmegtartó erő létezett az Oszmán-Török Birodalomban.²⁸ Az iszlám magállamok – Egyiptom, Szaúd-Arábia, Irán, Pakisztán, Indonézia – elitjei között nincs egyetértés a politikai primátus kérdésében (sem), ezért egyelőre nem fenyeget egy szovjet típusú szövetségi rendszer kialakulása az iszlám ideológia alapokon. Az iszlamista csoportokra sokkal inkább jellemző a megosztottság, közöttük mély ideológiai, vallási és civilizációs-kulturális törésvonalak húzódnak. Az ún. al-Kaida típusú jelenség esetenként épp túlzott individualizálódása, az erőszak túlzott mértékű alkalmazása miatt elszakadhat társadalmi bázisától a szunniták és sííták²⁹ között sokkal intenzívebbek – és nagyobb számban fordulnak elő – a konfliktusok, mint a muzulmánok és más vallásúak között. Ezen kívül megjegyzendő, hogy az iszlamista pártok nyugatellenes érzületük ellenére alapvetően a belpolitikai problémákra koncentrálnak, hiszen pontosan tudják, a muzulmánok szabadságjogait leginkább saját államaikban korlátozzák.

A muzulmán arabok – mint a legtöbb ember általában – feltehetően nagyobb jelentőséget tulajdonítanak gazdasági, mint spirituális céljaiknak, de nem zárható ki annak lehetősége, hogy az arabizmus ideológiája regionális politikai-kulturális mozgalmi keretben újjáéled, amennyiben az iszlám globális hatalmi tényezővé válik. Ugyanakkor azonban a valódi szuperhatalmi központok – az Egyesült Államok, a későbbiekben Kína és talán az EU – geopolitikai-geoökonómiai gravitációs ereje vonzást gyakorol az iszlám politikai-gazdasági territórium egyes részeire, bizonytalanná téve annak egységét. A Maghreb (Észak-Afrika), a Mashreg (Délnyugat-Ázsia) és a Perzsa-öböl szubregióinak változatos térkapcsolatai kihívást jelentenek az arab és az iszlám szupremácia által meghatározott téregység számára Tangertől Teheránig.

26 Besenyő János – Marsai Viktor (2011): Forradalom vagy vezetőszerék? – tanulmány az arab tavaszról <http://afriport.hu/hirek/10696-forradalom-vagy-vezetcserek-tanulmany-az-arab-tavasz-rol.html>

27 Az amerikai politikatudós Francis Fukuyama úgy véli, jellemző módon hajlamosak vagyunk túlbecsülni a problémákat, így a nagyobb konfliktusokat globális háborúként percepcionáljuk. Mindez azt sugallja, hogy a Nyugat, az Egyesült Államok az arab és a muzulmán világ nagyobb részével kényszerül megküzdeni, holott valójában a probléma nagyságrendjét eltúlozza a politikai közvélemény. Fukuyama, F. (2006): *America a Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press, New Haven, Conn

28 Besenyő János, Oláh Péter (2012): Új szereplő az afrikai kontinensen: Törökország – Szakmai Szemle, 2012. 2. szám, p. 66-80.

29 A szunniták az iszlám legnagyobb ága: a muszlimok mintegy 90%-a a követői közé tartozik. Úgy vélik, hogy a szunnát (Mohamed és társainak Koránban nem rögzített hagyományait, a hadiszokat) ők követik a híven. A sííták (síat Ali, azaz „Ali pártja”) a hagyományokat, újabbakkal egészítették ki (például Ali példabeszédei, levelei), illetve ők a szunniták egyes hagyományait nem tartják hitelesnek. A szakadás okai utódlási kérdésekre vezethetők vissza. A sííták a Próféta családjának leszármazottjait tartják alkalmasnak a vallás autentikus folyamatosságának fenntartásához, a szunniták mellett a próféta eredeti harcostársai, később a muszlim közösség döntéseire helyezik a hangsúlyt ebben a kérdésben. Belhaj, A. (2006): Szunniták, sííták, szúfik”. *História* (3), Rostoványi Zs. (2004): *Az iszlám világ és a Nyugat*. Corvina, Budapest pp. 26-40, Fage. J.D.-Tourdooff, W. (2004): *Afrika története. Osiris, Budapest pp 125-131.*

EGYIPTOM TÁGABB GEOPOLITIKAI KÖRNYEZETE A MAGHREB ÉS A MASHREQ

Ahhoz, hogy felismerjük az egyiptomi állam geopolitikai lehetőséget, szükséges a szomszédság összefüggésrendszerében elhelyezni, amely mind a politikai, mind a stratégiai tervezés szempontjából nagy jelentőséggel bír, hiszen ezen tényezők ismeretében válik lehetővé a geostratégiai prioritások kijelölése.

Az egyiptomi államtér tágabb értelemben véve nyugaton gyakorlatilag a Maghreb területével határos, amely államokban erős regionális és lokális identitás formálódott a keleti arab territóriummal szemben: Ezt a térséget Fernand Braudel szerint minden drámai történelmi esemény ellenére a gazdasági, kulturális kapcsolatokra épülő mediterrán identitású civilizációk egyesítették.³⁰

A pun háborúkig a föníciai eredetű Karthago városállama által szervezett birodalom évszázadokon át politikai-gazdasági egységbe integrálta az észak-afrikai partvidéket, a mai Spanyolország déli területeit, valamint Korzikát, Szardíniát és részben Sziciliát erődítmények, flottabázisok, kereskedelmi enklávék segítségével, amelyek átszöttek a Mediterráneumot.³¹ A punokat követő észak-afrikai római, majd bizánci hatalmat az arab invázió követte a VII. század végén. Mindezt csaknem ezer évvel később a XIX-XX. században Spanyol-, Francia- és Olaszország alapított gyarmatbirodalmat Észak-Afrikában szilárdan kapcsolatokat teremtve a régió és Európa között. Amikor napjainkban az európai politikusok a tágabb értelemben vett Közép-Keletről beszélnek, nagyjából azt a territóriumot percepcionálják, amelyet Braudel a nagyobb Mediterráneumként definiált. A korábbi francia elnök – Nicolas Sarkozy – által percepcionált Mediterrán Unió tulajdonképpen Albert Camus – az Algériából származó európai gondolkodó – által elképzelt euro-arab föderatív térség koncepcióját fogalmazza újra, amelynek, mint jellegzetes mediterrán civilizációnak déli határát a Szahara jelöli ki.³²

Egyiptom nyugati szomszédsága a történelmi fejlődés korszakai soha ennyire szervesen nem kapcsolódott az európai politikai-gazdasági térhez, mint az elmúlt időszakban.³³ Az Észak-Afrikát és Dél-Európát egyesítő új gázvezeték szimbolizálja a kapcsolatot, alternatívát

30 Braudel, F: (1975): *The Mediterranean and the World in the Age of Philip II*. Trans. Slan Reynolds, Glasgow: Fontana-Collins, 1. p. 276. valamint Besenyő János – Marsai Viktor (2012): *Országismertető, Líbia*, p. 43.

31 Kaplan, R.D: (2004): *Mediterranean Winter: The Pleasures of History and Landscape in Tunisia, Sicily, Dalmatia, and Greece*. Random House, New York

32 Mivel a Maghreb-országok Európa és a harmadik világhoz tartozó Afrika között helyezkednek el, az európai földrészt „fenyegető” migrációba nem csupán az arab, hanem Nyugat- és a szubszaharai Afrika térségei bekapcsolódtak. Timbuktu – egykor az iszlám egyik oktatási központja, a szaharai kereskedelem egyik jelentős központja – a mai afrikai fejlődés tipikus szimbólumaként képtelen olyan anyagi fejlődést, társadalmi szerveződési minták kialakítására, mint a gyarmati uralom időszakában. Afrikai fiatalok tömegei vándorolnak a Maghreb területére, hogy onnét eljussanak a spanyol területi exklávékba, a Kanári-szigetekre és Máltára, amelyeket az Európa-erőd leggyengébb bástyáinak tekintenek. Ám számos Fekete-Afrikából érkező menekült a Maghreb-államokban (Mauritánia, Marokkó, Algéria, Tunézia) marad, súlyosbítja a már fennálló gazdasági és társadalmi feszültségeket, amelyek destabilizáló hatása érinti a keleti államokat, így Egyiptomot is. – Besenyő János (2011): *Nyugat-Sahara és a migráció – Afrika Tanulmányok*, 2011. V. évfolyam, különszám, p. 34-45.

33 A bizonytalanul formálódó európai befolyási övezet hatást gyakorol a vele szomszédos térségekre – Észak-Afrika, a Balkán, Törökország, az egykori szovjet birodalom – többek között a közel-keleti és észak-afrikai térségnek biztosított évi 2 milliárd, valamint a szubszaharai régióknak évi 6 milliárd eurós fejlesztési támogatás, amely jelentősen meghaladja a más hatalmak által nyújtott segélyek összegét. Leonard, M. (2005): *Why Europe Will Run the Twenty-first Century*. Fourth Estate, London

kínál az EU számára, hogy csökkentse függését Moszkvától és jelentősen növelje a Maghreb-államok bevételeit. Az egyiptomi államtértől nyugatra Európa gyakorolja a legjelentősebb hatást, hiszen az EU nemcsak a legnagyobb segélyező, hanem a legnagyobb élelmiszer-importőr Afrika ezen térségében, és minden egyéb termék legfőbb vásárlója, amely áthalad a Maghreb, valamint a Mediterráneum régióján. A térségből kiinduló migráció hosszabb távon drámai módon megváltoztathatja Európa demográfiai arculatát – hasonló módon, ahogy ez a nyugati féltekén bekövetkezik – ezért akadnak elemzők, akik Eurázia kialakulását prognosztizálják.³⁴ Amennyiben Latin-Amerika történelmi értelemben az USA hátsó udvarának szerepét tölti be, akkor elmondható ugyanez Afrika és Európa kapcsolatrendszeréről is. Felvetődik tehát a kérdés, hogy a Maghreb territórium a vajon sajátos senki földje az arab egységben vagy inkább egy informális birodalmi tér megeremtésének lehetőségét kínálja Európa számára.

Miközben a maghrebi muzulmánok számára Európa a lehetőségek földje, amely a gazdasági növekedés korszakában nem túlzottan gátolta a migrációs folyamatokat, amelyet hallgatólagosan a Maghreb politikai elitjei is támogattak.³⁵ Ám az utóbbi időszakban lassuló gazdasági térben élő európaiak egyre inkább tartanak az egykori gyarmataikról érkező arab emigránsoktól, amelyet megerősítettek a londoni és madridi terrortámadások – az elkövető iszlamista sejték Marokkóban alakítottak ki szervezeti központokat –, valamint a franciaországi események. Az EU által az 1990-es években elindított „barcelonai folyamat”³⁶ némileg szarkasztikusan sokkal inkább egy érdekelletétekből³⁷ származó hajlandóság volt, mint hiteles politika, amely lehetőséget teremtett Madrid és Párizs számára, hogy sokkal nagyobb hangsúlyt fektessen posztkoloniális gazdasági és politika struktúrák kialakítására, valamint fegyverrendszerek, harci gépek eladására, mint a regionális fejlődést elősegítő reformokra.³⁸

A XIX. századi kalózkodás, a sivatagi rablók tevékenysége miatt Európa és az USA vegyesen alkalmazta a megvesztegetés és az erőszak politikáját, hogy megfékezze a Mediterráneum észak-afrikai partvidékén keletkezett feszültségeket. A XIX. század elején számos helyi konfliktusban felszámolták a berber kalózkodó fészkeket, véget vetettek az amerikai és brit kereskedelmi hajózást fenyegető támadásoknak. Napjainkban azonban Marokkó, Tunézia, Líbia, Csád és

34 Besenyő János (2011): Nyugat-Szahara és a migráció – Afrika Tanulmányok, 2011. V. évfolyam, p. 34-45.

35 Búr Gábor – Tarrósy István (2011): Az afrikai vándorlás hátteréről és jellemzőiről, In: Új népvándorlás, Migráció a 21. században Afrika és Európa között, 2011, p. 99-115. http://ittvagyunk.eu/application/essay/127_1.pdf

36 Az Európai Unió többoldalú együttműködési keretet alakított ki a földközi-tengeri medence országaival gazdasági, szociális, emberi és kulturális vonatkozások és a közös biztonsági kérdésekre vonatkozóan, amelyet az 1995. november 27–28-i barcelonai euro-mediterrán miniszteri konferencia zárónyilatkozatban rögzítettek. A barcelonai nyilatkozatot elfogadták az unió tagállamok és a földközi-tengeri térség következő tizenkét, tagsággal nem rendelkező országa: Algéria, Ciprus, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Libanon, Málta, Marokkó, Szíria, Tunézia, Törökország és a Palesztin Hatóság. Meghívást kapott az Arab Államok Ligája és az Arab Maghreb Unió (UMA), valamint Mauritánia. www.eeas.europa.eu/euromed/docs/bd_en.pdf

A Bizottság 2008. május 20-án kiadott közleménye – Barcelonai folyamat: Unió a földközi-tengeri térségért – szerint a cél az euro-mediterrán partnerség hatékonyságának erősítése az érintett 43 állam között. Az első csúcstalálkozó 2008. június 13-án Párizsban az állam- és kormányfők közös nyilatkozatot fogadtak el. www.eu2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Declaration_du_sommet_de_Paris_pour_la_Mediterranee-FR.pdf, www.grotius.hu/doc/pub/VZUXLF/j_nagy_laszlo-mediterrane-um.pdf

37 A viták középpontjában a „bővítés vagy mélyítés, vagyis a Kelet-Nyugat és Észak-Dél integrációs törésvonalak álltak, valamint annak felismerése, hogy Franciaország elveszítette politikai-gazdasági primátusát az újraegyesített Németországgal szemben. Mezei G. (2001): Helyreállított Európa. Osiris, Budapest pp. 217-283.

38 Cofman Wittes, T.-Yerkes, S. (2004): The Middle East Partnership Initiative Progress, Problems, and Prospects. Saban Center Middle East Memo no.5, Nov 29., Yacoubian, M. (2004): Promoting Middle as Democracy: European Initiatives., United States Institute of Peace, Special Report no. 127, Oct

Niger politikai vezetése – az Afrika Szarván elhelyezkedő államok, Eritrea, Dzsibuti, valamint a Bab el-Mandeb-szorost ellenőrző Jemen kormányzataihoz hasonlóan – nyugati hatalmakkal együtt tartanak a regionális szalafista iszlám erőitől, amelyek magukat a Maghreb-i al-Kaidaként határozzák meg, és fő működési területük a szaharai régió.³⁹ A nyugat-afrikai olajtermelő államok és az észak-afrikai földgázlelőhelyek védelme érdekében az Egyesült Államok vezetésével létrejött az AFRICOM⁴⁰ szervezete, amelynek célja az iszlám radikalizmus, az illegális fegyver- és emberkereskedelem megfékezése a térségben.

Ezzel párhuzamosan az EU igyekszik elősegíteni a határőrizeti rendszerek modernizációját, a kis- és középvállalkozások, a regionális kereskedelem fejlesztését, az emberi jogok érvényesülésének ellenőrzését, valamint munkahely-teremtési programokat indított, hogy ezáltal megakadályozza a humán- és szellemi tőke elvándorlását.

Habár a Maghreb geográfia értelemben közelebb esik Madridhoz, mint Mekkához, nem valószínű, hogy az EU szomszédságpolitikája olyan ösztönző regionális impulzusrendszert teremtsen, amely mintákat nyújthat az energetikai, kereskedelmi, politikai, migrációs dilemmák, a fenntartható gazdasági-társadalmi fejlődéshez. A térség sajátos fejlődését egyszerre jellemzi a munkanélküliség és a munkaerőhiány, a fiatalok képzettsége és az elérhető munkahelyek minősége közötti törésvonal. Mivel az Unió eddig inkább keletről – például Ukrajna, Törökország – biztosította a humán erőforrás-utánpótlását, szigorúan kezeli a Maghreb térségéből érkezőket, ahol a kormányzatok meglehetősen felületesen kezelik a szegénység kérdését. Az erős pénzügyi függés Európától arra kényszeríti a térség politikai elitjét, hogy támogassák a helyi vállalkozásokat, illetve számolják fel az átláthatatlan befektetési törvénykezés gyakorlatát. Az európaiak – és valójában a Maghreb-régió politikai elitjének – célja, hogy a mintegy 9 milliós arab migrációs tömeg olyan progresszív diaszpórává váljon, amely modernizálja a térséget, nem pedig elégedetlen jogfosztottak alkotta iszlamista hídfőt képezzen.

Egyiptom keleti szomszédja a Mashreq régió, amelyet általában a politikai közvélemény a Közel-Kelettel azonosít, bár esetenként térségre a meglehetősen homályos Nagy-Mezopotámia vagy Francia Levante terminust is használják.⁴¹ Számos elemző véleménye szerint a térség a hidegháborús szembenállás korszakában a szovjet birodalom stratégiai hátsó udvaraként szolgált, és amelynek geopolitikai struktúrája hordozza az I. világháború utáni politikai és területi rendezetlenség örökségét.

A Mashreq modern történelme politikai alkotóelemeinek sorozatos és változatos rivalizálásaként írható le, amelyet külső birodalmi aktorok felügyelete mellett próbáltak rendezni. Az I. világháborúban a britek abban bíztak, hogy képesek lesznek egy, az arab etnikumot átfogó törökellenes felkelést kirobbantani, amelyben azonban sokkal inkább erőteljesebb volt a szeparatizmus, mint nacionalizmus ideológiája. Az arabok képesek voltak manipulálni az antant hatalmait annak érdekében, hogy visszaszerezzék hűbértokaikat,⁴² az egységes és

39 Besenyő János (2011): Terrorexport a Szaharába – Al-Káida klón a sivatagban – A Földgömb, a Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XIII (XXIX) évfolyam, 2011/5. lapszám, 257. füzet, 2011. július-augusztus, p. 38-41.

40 Az USAFRICOM vagy AFRICOM egyike az amerikai fegyveres erők központjainak, székhelye Stuttgart. A szervezet keretei között az USA 53 afrikai nemzettel tart fenn katonai kapcsolatokat Egyiptom kivételével, amelyet közvetlenül az USCENTCOM-hoz soroltak. www.africom.mil/getArticle.asp?art=1644 valamint Besenyő János (2007): Az USA Afrikai Parancsnokság létrehozása – Hallgatói Közlemények, XI. évfolyam, 2. szám, 2007, p. 21-29.

41 Khanna, P. (2008): The Second World. Random House, New York p. 204.

42 Fromkin, D. (1989): A Peace to End All Peace: The Full of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East. Henry Holt, New York

szuverén államiság/birodalom megteremtése helyett. A párizsi békekonferencián az amerikai elnök megkísérelte ugyan megakadályozni etnikai csoportok és tartományok „barterkereskedelmét”, ám a stratégiai kirakóást nem tudta megakadályozni. Franciaország és Nagy-Britannia már 1916-ban a Sykes-Picot-egyezményben⁴³ felosztotta Szíria birodalmi territóriumát XVIII. századi – az Oszmán-Török Birodalom keresztény egyházmegyéit ábrázoló – térkép alapján. 1920 elején a franciák bevonultak Damaszkuszba, elűzték Nagy-Szíria korábbi felszabadítóját, a britek bábjaként regnáló Fejszál emírt, aki Irakba menekült, ahol 1921-ben királlyá koronázták.

Az európai hatalmak úgy vélték, hogy képesek konszolidálni az arabok és a cionista zsidó telepesek között felosztott Palesztinát, miközben 1924-ben a fiatal uralkodó Ibn Szaúd meghódította Hedzsasz területét és megalapította az egységes Szaúd-Arábiát. A korábbi hedzsaszi uralkodó idősebb fia – Fejszál testvére – Abdullah brit támogatással megszerezte Palesztína jelentős területeit is és létrehozta Transzjordánia hasemita királyságát.⁴⁴

A brit nagyhatalom rendezetlenné vált politikai territóriumát a II. világháborút követően került az amerikai geostratégiai gondolkodás fókuszába Wilson korábban megfogalmazott intelmei ellenére. A felértékelődést részben az 1938-ban felfedezett, majd 1946-tól kitermelt kőolaj-készletek, másrészt pedig a térségben mind markánsabban formálódó szovjet geopolitikai érdekek igazolták. A britekhez hasonló módon az amerikaiak is regionális háborúba keveredtek, amelyet részben az iraki arabok felszabadításával próbáltak igazolni, de sokkal inkább sikerült kivívni az arab világ neheztelését.

Az I. világháborút követő történelmi időszakban korábbi történelmi időszakban a Brit Birodalom vélt vagy valós érdekei védelmében hasonló módon beavatkozott a Mashreq térségében az iszlám világ belső ügyeibe, miközben azt egyszerűen kezelhető spirituális és világi egységek halmazából álló entitásnak tekintette, amely akár felcserélhető a nemzethez vagy az uralkodó dinasztiahoz kapcsolódó lojalitás eszméjével. Ezért nem értették meg Londonban a legjelentősebb regionális vallási-ideológia, az Arab-félszigeten meghatározó ideológiai erővé vált vahhabizmusnak⁴⁵ a forrását, felemelkedésének, térformáló képességének okait.

A magasztosnak tűnő külső politikai-hatalmi szándékok azonban a szűkös pénzügyi források és a szükséges katonai képességek hiányában nem valósulhattak meg.⁴⁶ Az imperializmus korszakának öröksége, valamint a radikális iszlamizmus erőinek újjáéledése, a külföldi kato-

43 A megállapodás értelmében a britek – orosz jóváhagyással – megkapták volna a mai Jordánia és Dél-Irak és Haifa területét. Anatólia délkeleti része, Észak-Irak, Szíria, Libanon francia érdekszférába, Palesztina pedig közös felügyelet alá került volna. A bolsevik kormány 1917-ben nyilvánosságra hozta az egyezmény szövegét. Fromkin, D. (2000): *The Promised Land, A Peace to End All Peace*. Phoenix, London pp. 286-288., *International Boundary Study. Jordan-Syria Boundary*. (1969): *The Geographer. Office Research in Economics and Science. Department of State, United States of America*. Aug 17. p. 9. www.law.fsu.edu/library/collection/LimitsinSeas/IBS094.pdf, érdemes még elolvasni *The Sykes-Picot Agreement*. (2001): BBC, Nov 29. http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/middle_east/2001/israel_and_the_palestinians/key_documents/1681362.stm

44 Sicker, M. (1999) *Reshaping Palestine: From Muhammad Ali to the British Mandate, 1831–1922*. Praeger Publishers, Westport p. 158., www.kinghussein.gov.jo/his_transjordan.html

45 A vahhabizmus az iszlám szunnita ágának egy rendkívül konzervatív mozgalma, amely korai előzményei ellenére csak a XVIII. században szerveződött vallási irányzattá az arab gondolkodó, Muhammad ibn Abd-al-Wahhabnak köszönhetően Az eszmei alapot a XIV. században élt Ibn Tajmijja tanításai jelentették. A Próféta korának puritanizmusát hirdető tanok szerint az iszlámnak teljes mértékben a Koránra kell épülnie és meg kell azt tisztítani minden ráakódott felesleges és erkölcsstelen dologtól. Rostoványi Zs. (2004): *Az iszlám világ és a Nyugat*. Corvina, Budapest pp. 61-62.

46 Fromkin, D. (1989): *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. Henry Holt, New York p. 24, 96.

nai intervenciók folyamatos lehetősége és a nemzetközi terrorizmus formálja napjainkban a Mashreq régió arculatát. A térség államiságai által alkotott gazdasági, politikai és kulturális términták újraformálásánál szükséges annak figyelembevétele, hogy az arab etnikai entitásokban csekély politikai hajlandóság mutatkozik a nemzeti sovinizmus eszméje iránt. A mesterségesen létrehozott nemzetállami rendszer által generált rivalizálás új ellentétekkel terhelte a térségben történelmileg létező politikai struktúrákat.

A török térképek jelzésrendszere azt igazolja, hogy az oszmán szultánok igyekeztek figyelembe venni a törzsi szállásterületek, az oázisok rendszerét, ellentétben a modern korban – gyakran elszett módon – az európai nagyhatalmak által meghúzott politikai határokkal, amelyek az erőviszonyokra és érdekekre épülő térfelosztás szabályain kívül más logikát nem tükröznek. Viszont jelentősen megterhelik a Mashreq belső térkapcsolatainak egyébként is bonyolult, feszültségektől sem mentes rendszerét: az arab világban legnagyobb demográfiai súllyal rendelkező Egyiptom jelentéktelen kiterjedésű művelhető területet, Kuvait és Katar csekély számú népessége szinte felmérhetetlen kőolaj- és földgázkészleteket birtokol, a fejlődő palesztin nép egy része menekült státuszban él más államok területén, miközben másik része egy szűk kvázi-állam politikailag bizonytalan territóriumának lakója. A multi-etnikai mozaikokból álló államok – Jordánia, Libanon, Szíria, Palesztina és Izrael – politikai términ-táit alapvetően az ősi kereskedelmi központokra települő városhálózat határozta meg. Napjainkban azonban a centrumok és a ritkán lakott vidék közötti kapcsolatok bizonytalanságai miatt strukturálisan gyenge államokká váltak, amelyekben a politikai elitek nem biztosítják a kisebbségek jogait, demokráciafelfogásuk a többség uralmára épül, és képesek akár ősi hagyományok megsemmisítésére, talán még az állam intézményeinek felszámolására is érdekei védelmében.

Ha a régió államainak vezetői képesek lesznek átvenni az Oszmán-Török Birodalomra jellemző territoriális közönyt, akkor a kereskedelmi és gazdasági érdekek megteremthetik az egymás iránti tolerancia alapjait, amelyre alapozva lehetségessé válik a politikai zsarnokság és az opportunistá szélcső helyi intézményeinek⁴⁷ felszámolása. Amennyiben ez a folyamat sikeres, eredményeként a palesztin nép politikai territóriumá legitím és szuverén módon illesz-kedhet egy Jeruzsálem, Beirút, Damaszkusz, Amman és Bagdad által kijelölt térstruktúrába.⁴⁸ Az állami tolerancia, a politikai nyitottság ugyan hordoz kockázatokat, de sehol sem szükséges megalapozása, mint a geostratégiai útkereszteződésben elhelyezkedő, instabil Masreq régió-jában.

47 Khanna, P. (2008): *The Second World*. Random House, New York pp. 205-206.

48 Kaplan, R. D. (2000): *Eastward to Tartary: Travels in the Balkans, the Middles East, and the Caucasus*. Random House, New York

EGYIPTOM FÖLDRAJZI HELYZETE

Az egyiptomi állam politikai territórium a afrikai kontinens északkeleti részén helyezkedik el. Habár az államter Afrika szerves részét képezi, geostratégiai jelentőséggel bíró útvonalat biztosít a Közel-Kelet instabil régiójához, amelyet a civilizációs kezdetek óta – elsősorban az Ázsia felől érkező népcsoportok – felismertek. Ezen kívül a Nílus-völgye természetes útvonalat biztosított – az állítás ma is érvényes – az ősidők óta a szubzaharai Afrika térségébe, észak-déli irányú tengelyként funkcionálva a Földközi-tenger és az esőerdő övezete között.⁴⁹ Az 1 001 450 négyzetkilométer területtel rendelkező államter összekapcsolja az észak-afrikai régiót a Sínai-félszigeten keresztül az eurázsiai makrokontinenssel.

Az államter észak-déli kiterjedése 1024, míg kelet és nyugat között ez az érték 1240 km. A 2450 km hosszú természetes határokat a tengerpartok jelölik ki: északon a Földközi-tenger, keleten az Akabai-öböl, a Szezi-csatorna, valamint a Vörös-tenger. A mediterrán partszakasz hossza 955 km,⁵⁰ az Egyiptomhoz tartozó vörös-tengeri tengerpart hossza 1250 km, amely a Szezi-öböltől a szudáni határig tart.⁵¹

Egyiptom szárazföldi határainak teljes hossza 2665 km, az állam nyugaton Líbiával, délen Szudánnal, keleten Izraellel, valamint a Gázai-övezettel határos,⁵² amelyet 1967 után izraeli katonai erők tartottak megszállás alatt, azt megelőzően pedig egyiptomi igazgatás alatt állt. Ezek a mesterséges politikai választóvonalak nem illeszkednek a geográfiai, geomorfológiai adottságokhoz.

Az egyiptomi-szudáni határ 1273 km hosszú és az 1899-es Brit-Egyiptomi Kondomínium Szerződés⁵³ értelmében a 22 szélességi körön halad a Vörös-tengertől – beleértve a szudáni Nílus-kiszögelést is (Wadi Halfa)⁵⁴ – a 25. hosszúsági körig. Az ujj alakú terület északon csaknem a Nasszer-tóig nyúlik. Az egyiptomi állam déli határvidékén csupán adminisztratív funkciókat ellátó választóvonal mintegy kiegészíti az egyiptomi-szudáni államhatárt, mivel a nomád gazdálkodást folytató törzsek itt kaphatnak engedélyt a kutak, természetes vízforrások használatára. Az adminisztrációs vonal két helyen nem esik egybe a nemzetközi szerződésekben meghatározott legitím határtól: egyiptomi adminisztrációs állomás működik a 22. szélességi körtől délre, illetve attól északra pedig szudáni.⁵⁵

49 Besenyő János (2010): Országismertető, Szudán, 5-6. oldal

50 http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/documentation/studies/documents/egypt_01_en.pdf p. 2.

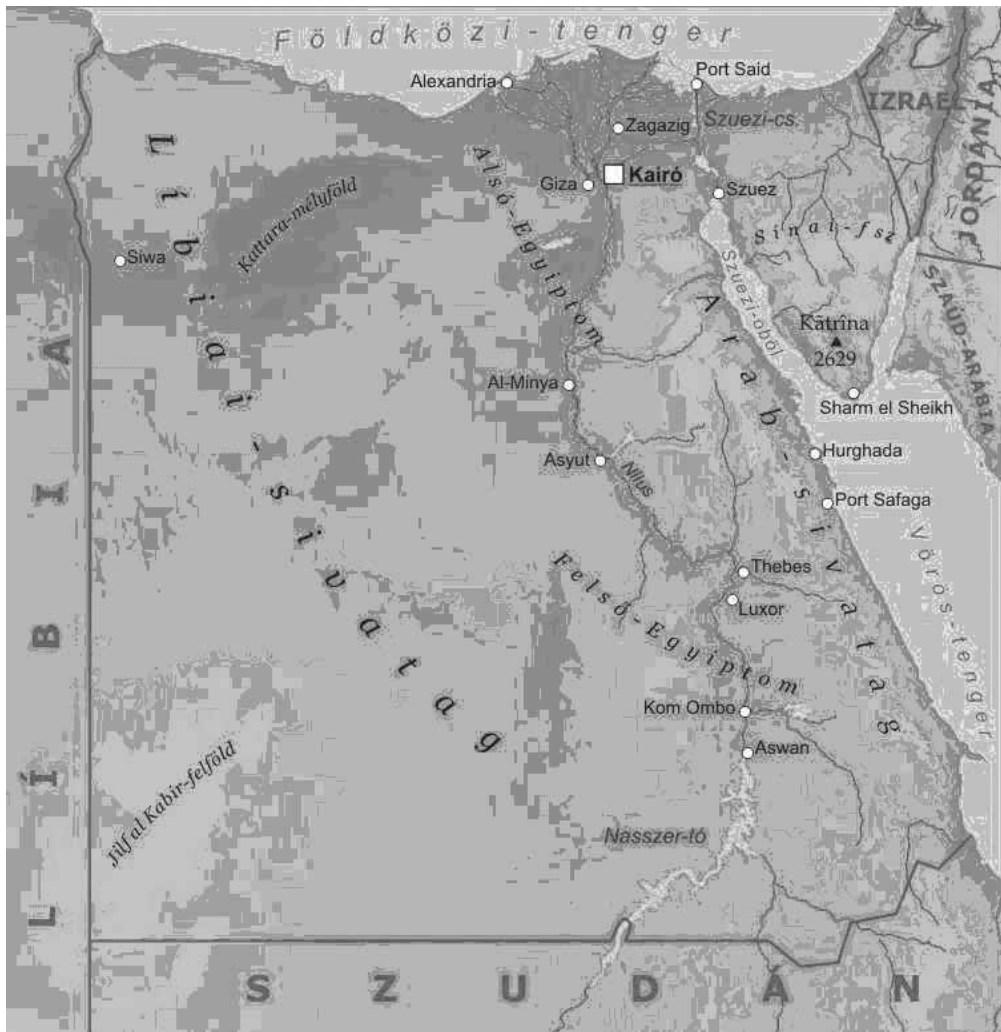
51 www.africapoint.com/downloads/Egypt-Red-Sea-Coast.pdf p. 5.

52 Közös határvonalak hossza: Gázai-övezet – 11 km, Izrael – 266 km, Líbia – 1.115 km, Szudán – 1.273 km. www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

53 Az 1898-as omdurmáni csatát követően az egyezmény értelmében közös brit-egyiptomi uralom alá helyezték Szudánt, amelyet brit jóváhagyással kinevezett egyiptomi főkormányzó irányított. Fage. J.D.-Tourdoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 320-321., Holt, P. M. (1961): A Modern History of the Sudan, from the Funj Sultanate to the Present Day. Weidenfeld and Nicolson, London, Shibeika, M (1952): British Policy in the Sudan 1882-1902. London and New York: Oxford University Press, London and New York

54 A gazdag történelmi múlttal rendelkező település Észak-Szudánban a Nílus keleti partján mintegy 10 km-re a 2. katarakta alatt, az egyiptomi határtól délre helyezkedik el. A vasúti és hajózási útvonalak mentén fekvő város kereskedelmi és mezőgazdasági központként funkcionált a folyó szabályozása előtt. Ezt követően lakosságát, Kassala városától délkeletre. New Halfaba telepítették. www.britannica.com/EBchecked/topic/633800/Wadi-Halfa

55 Besenyő János (2010): Országismertető, Szudán, 111. oldal

Forrás: <http://legyiptom.terkepek.net/>

Az 1925-ben meghatározott nyugati határ 1115 km hosszan húzódik Líbia és Egyiptom között. Ezt a politikai választóvonalat az olasz állammal – ebben a történelmi periódusban Líbia az olasz gyarmatbirodalom része volt – közösen jelölték ki annak érdekében, hogy egyértelműen elhatárolják a politikai területeket. Az északi határokat a II. világháború előtt és azt követően szabályozták: ennek eredményeként került vissza Egyiptomhoz As Sallum.⁵⁶

56 Az alapvetően rurális jellegű egyiptomi település a Földközi-tengerhez közel, a líbiai határnál helyezkedik el, mintegy 145 km-re Tobruktól. A zömmel beduinok által lakott regionális kereskedelmi központ – a római korban Baranis kikötőváros – csekély idegenforgalmi jelentőséggel bír, habár a II. világháborúban a Líbiából érkező olasz inváziós erők itt léptek egyiptomi területre. A X. olasz hadsereg erődtáborait építette ki Sallum és Sidi Barrani szomszédságában. A település közelében zajlottak az 1977-es egyiptomi-líbiai háború főbb eseményei. Kenneth, P.M. (2004): *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991*. Bison Books. p. 365, www.acig.org/artman/publish/article_353.shtml

A keleti határ hossza 277 km, amelyből 11 km jut a Gázai-övezetre, az egyiptomi-izraeli határvonal pedig 266 km mintegy hosszú.

Az egyiptomi politikai tér 29 közigazgatás egységből épül fel. Az esetenként tartományként definiált területi egység közé tartozik a négy nagyváros – Alexandria (Al Iskandariyah), Kairó (Al Qahirah), Port Said (Bur Said) és Szuezi is. Alsó-Egyiptom területén a Nílus-völgy északi részén, valamint a Delta-régióban kilenc, Felső-Egyiptomban a folyó mentén Kairó és Asszuán között nyolc közigazgatási egységet szerveztek, és ezeken kívül létezik még öt ún. határkormányzóság a Sínai-félszigeten, valamint a keleti és nyugati sivatagi területeken. Ez utóbbi – elsősorban stratégiai okból létrehozott – területi egységek kivételével valamennyi kormányzóság a természetes vagy mesterséges – Szuezi-csatorna – vízi út mentén szerveződött.

Az államtér döntő része az északi tértől sivatag – a Szahara – övezetéhez tartozik, amely Afrika atlanti-óceáni partjaitól a kontinensen széles sávban Délnyugat-Ázsiáig húzódik. Egyiptom területének csupán 3,5%-a (mintegy 35 000 km² / pontosan 34 220 km²/) alkalmas folyamatos mezőgazdasági művelésre. Ezen a hosszan elnyúló, ám keskeny gazdasági-társadalmi territóriumban él a népesség 99%-a. A földtörténet során a geológiai erők négy régiót alakítottak ki: a Nílus-völgy és a Delta, a nyugati vagy Líbiai-sivatag, a keleti vagy Arab-sivatag és a Sínai-félsziget.

EGYIPTOM MAGTERÜLETE: A NÍLUS-VÖLGY ÉS A DELTA

Gazdasági és politikai értelemben a legnagyobb jelentősége a Nílus-völgynek, valamint a Deltának van, amely területet évezredek óta a népesség jelentős koncentrációja jellemez: A Nílus által kialakított természetes életteret az egyiptomiak egyetlen hatalmas oázisként folyamatosan művelik. Az utolsó glaciális (a Würm jégkorszaki periódusa)⁵⁷ időszakot követően felgyorsult a zonális sivatag kiszáradása. Ennek következményeként a Nílus-völgy a szaharai és észak-afrikai népcsoportok számára az egyetlen élhető territóriumot kínálta. A folyóvölgy sivatagi platóján már i.e. 15 000 körül kialakultak az első települések, majd az ezt követő időszakban a feltehetően nyugat-ázsiai etnikai és kulturális impulzusoknak, valamint az éghajlati-környezeti változásoknak köszönhetően földműveléssel foglalkozó népesség által lakott állandó települések jöttek létre a Nílus mentén és a Deltában. Egyiptom földrajzi adottságai, valamint a települések térbeli rendje i.e. 4500-tól a XIX. századig nagyjából változatlanok maradtak.⁵⁸

A predinasztikus kortól a Nílus völgye vált Észak-Afrika Kartumtól Alexandriáig húzódó urbanizációs tengelyévé, habár mindaddig, míg a Szahara kiszáradásának folyamata nem zárult le – az i.e. IV–III. évezred fordulóján következett be – az egyiptomi és a szomszédos területek között viszonylag szoros és rendszeres kapcsolat állt fenn.

Megállapítható, hogy a földrajzi és éghajlati viszonyok alakulása jelentősen befolyásolta az egyiptomi állam fejlődését, hiszen a Nílus rendszeres – már a korai civilizációs korszakoktól mért és modellezett – áradásai meghatározóak voltak az államszervezet, a tér- és gazdaság-szervezés mintáinak formálódásában.

57 A glaciális időszak mintegy 110 000 éve kezdődött és nagyjából 10.000 éve ért véget. Sibrava, V.-Bowen, D.Q.-Richmond, G.M. (1986): Quaternary Glaciations in the Northern Hemisphere, Quaternary Science Reviews. vol. 5, pp. 1-514., Ehlers, J.-Gibbard, P.L.-Hughes, P.D. /eds/ (2011): Quaternary Glaciations Extent and Chronology. Linacre House, Jordan Hill, Oxford p. 166.

58 Baines, J.-Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp.12-13.

A folyóvölgy egyiptomi szakaszán a csapadék éves mennyisége gyakorlatilag elhanyagolható, mivel a terület jórészt a térítői sivatagi övezetbe tartozik. A Földközi-tenger partvidékén elhelyezkedő Delta területén sem jellemző nagy mennyiségű csapadék, éves mennyisége nem haladja meg a 100–200 millimétert. Mindebből következik, hogy a Nílus nélkül a földművelés alapvető feltételei nem adóttak a térségben, kivételt jelentenek talán a tengerparti sáv egyes részen, ahol a mediterrán klíma meghatározó. Az ókorban a folyó szabályos – július és október közötti – áradása a völgy és a Delta területén biztosította a potamikus gazdasági rendszer működéséhez szükséges termékeny hordalékanyagot és a szükséges vízmennyiséget, ám mára ez a struktúra már nem modellezhető a XIX. században megkezdett – 1830 óta épültek modern zsilipeket, duzzasztógátákat – és a XX. században befejezett szabályozási munkálatok következtében.

A Nílus-völgye és a Delta a világ legintenzívebb művelésbe vont mezőgazdasági területe, amelynek alapfeltételeit a világ leghosszabb folyója⁵⁹ alakította ki. A topográfiai viszonyok és – elsősorban – a Kék-Nílus víztömege teszi lehetővé, hogy a folyó keresztül jusson a Szaharán, nélküle Egyiptom terméketlen sivatag lenne. A folyó mintegy 1600 kilométert tesz meg az állam területén a déli határtól északi irányba, amíg eléri a Földközi-tenger üledékgyűjtő medencéjét.

A Nílus tulajdonképpen három jelentős folyó vizét gyűjti össze: a Fehér-, a Kék-Nílus, valamint az Atbara (Fekete-Nílus), amelyeknek forrásvidéke az államtérén kívül, attól délre található⁶⁰ és már a predinasztikus időkől összekapcsolta Egyiptomot Közép-Afrikával.

Az egyenes vízjárású Fehér-Nílus Közép-Afrikában ered és északi irányba haladva a szudáni fővárosnál egyesül a Kék-Nílussal. A 3700 km hosszú folyó vízgyűjtő területe 1 800 000 km², átlagos vízhozama 878 m³/s. A Mrulinál 900–1000 m széles, 3–5 m átlagos mélységű folyó északi irányban az Albert-tóhoz jut. Ezt követően tör át egy újabb geológiai teraszon – 9 sellőt alakítva ki –, majd a folyómeder esése Dufilé és Lado között 200 m-re csökken. A Nílus az ezt követő szakaszon szigeteket hoz létre, a lapos partok között meanderezve (kanyarog) halad Dél-Szudán területén, ahol bejut egy hatalmas, vizenyős-lápos területre, a Szudd-mocsarakba.⁶¹ A szudáni, etiópai és közép-afrikai mellékfolyók ellensúlyozzák a jelentős mértékű párolgást, fenntartják a változó kiterjedésű természetes élőhelyet, amelynek területe 30 000 és 130 000 km² között évszakosan ingadozik.⁶² Az É.sz. 9° 29'-nál a Bahr

59 A Viktória-tóba ömlő Kagera folyó, majd az utóbbit tápláló Rukarara forrásának felderítésével a Nílus hossza 107 km-rel 6718 km-re nőtt. Angol és új-zélandi kutatók felfedezték a Nílus forrását a ruandai Nyungwe erdőben, míg korábban az Uganda és Tanzánia határán lévő Viktória tavat tartották annak. <http://index.hu/tudomany/nilus1936/>

60 A forrástól a torkolatig a folyó tíz államteret kapcsol össze: Dél-Szudánt, Szudánt, Burundit, Ruandát, Kenyát, a Köngói Demokratikus Köztársaságot, Tanzániát, Etiópiát, Ugandát és Egyiptomot.

61 Dél-Szudán esőerdők, mocsarak és füves puszták borított térségeinek fő folyója a Fehér-Nílus, amelynek partján helyezkedik el az ország fővárosa, Juba. A Szudd valójában a Fehér-Nílus elmoszáródott középső része, amelynek neve az arab szadd (akadály) szóból származik. A mocsárvidéken folyik keresztül a Bahr el Ghazal (gazellák tengere), és a 354 km hosszú, a fehér színű hordalékáról lehet még nevezetes Sobat. http://index.hu/kulfold/2011/01/09/mintha_az_iberiai-felsziget_kiszakadna/, www.bbc.co.uk/news/world-africa-12144675, Gaudet, J.J.-Falconer, A. (1983): Remote sensing for tropical freshwater bodies. The problem of floating islands on Lake Naivasha. Regional Remote Sensing Facility, Nairobi, Kenya. p. 4., Sutcliffe, J.V.-Parks, Y.P. (1999): IAHS Special Publication No 5., Wallingford. UK.

62 Móga J.-Borsos B. (1986): A Nílus forrásvidékén. Természet világa: Természettudományi Közlöny, (117. évf.) 7. sz. pp. 302-306.

el – Gazallal⁶³ egyesül. A Viktória-tó és a szudáni Juba városa közötti szakaszon⁶⁴ a folyómeder esése több mint 600 méter. A Juba és Kartum⁶⁵ közötti 1600 kilométeren azonban csupán 75 méter a szintkülönbség, amely miatt a folyó munkavégző képessége fokozatosan csökken, bár így is a Fehér-Nílus biztosítja a Nílus egyiptomi szakaszán a víztömeg 28%-át.

A Kék-Nílus – a forrásvidéken még Gish Abey – Abesszíniában (Etióp-magasföld, É.sz. 10° 55") ered körülbelül 2744 m tengerszint feletti magasságban, csaknem 100 km-re a Tana-tótól, amelyet a tómedence déli oldalán 200 m széles és 3 m mély mederrel hagy el.⁶⁶ Az 1450 km hosszú Kék-Nílus a monszun időszakban a teljes vízhozam 56%-át – a szintén az Etióp-magasföldön eredő Atbara folyóval együtt pedig 90%, a hordaléktömeg 96%-át – biztosítja. A folyó dinamikáját – munkavégző képességét a lejtési viszonyoknak (gradiens) – a nagyobb lejtőszög, valamint a jelentős vízmennyiségnek köszönheti.⁶⁷

A Szudán északi részén a Nílusba torkolló Atbara⁶⁸ folyó szintén az Etióp-magasföldön ered és Kartumtól északra ömlik a Nílusba az 5. és 6. katarakta (zuhatag) között, ahol a folyó sebessége rendkívüli módon megnő. Az Atbara a víztömeg 14%-át biztosítja, de az ún. alacsony víz időszakában – január és június között – számos tavacsává zsugorodik. A nyári időszak végén, amikor monszunesők elérik az Etióp-magasföldet, az Atbara jelentősen felduzzad és az egyiptomi területen átfolyó víztömeg 22%-át szállítja.

Hasonló időszakos mintázat jellemzi a Kék-Nílus vízszállítását is: a száraz évszakban részesedése mindössze 17%-ra esik vissza, amely az esős évszakban 68%-ra nő. A Fehér-Nílus – amely egyenletes vízjárású folyó – a magas vízállás időszakban 10, alacsony vízállásnál a víztömeg 80%-át adja. Az asszuáni erőmű 1971-es átadását megelőzően a Fehér-Nílus egész évben egyenletesen, a Kék-Nílus az etiópiai monszunesők időszakos vizét biztosította a folyóvölgy parti területein. Az áradás a szabályozás előtti időszakban a talajból kimosott ásványi sókban gazdag termékeny iszaprétegeket rakott le a folyóvölgyben a torkolatig, így joggal állítható, hogy Egyiptom az Indiai-óceán ajándéka.⁶⁹

A Nílus két ága Kartum városánál egyesül. A Kék-Nílus – a Fehér-Nílustól eltérő módon – jelentős mennyiségű üledéket szállít, amely az egyesülés után a folyó keleti oldalán látható is, míg a nyugati oldalon a Fehér-Nílus üledékben szegény vize sokkal áttetszőbb, tisztább. A folyó ezt követően a 330 m átlagos tengerszint feletti magasságú homokkő-fennsíkra (Líbiai-sivatag) jut, amelynek áttörése közben kialakítja a jól ismert kataraktákat és egyesül az 1230 km hosszú Atbara folyóval. A zuhogók egészen Asszuánig – 1800 km hosszan – akadá-

63 A Nílus 716 km hosszú nyugati mellékfolyója Dél-Szudánban ered. Nevének fordítása (gazellák tengere) az afrikai szavannák gazdag élővilágára utal. A Bar el-Ghazal áthaladva a Szudd-mocsarakon egyesül a Fehér-Nílussal. A Nílus valamennyi mellékfolyója közül ez a folyó rendelkezik a legnagyobb vízgyűjtővel (520.000 km², mellékfolyókkal együtt 851.459 km²), de viszonylag csekély vízmennyiséggel (2 m³/s) növeli a főfolyó víztömegét, mivel – a Fehér-Nílushoz hasonlóan – hatalmas mennyiségű vizet párologtat el a mocsárvidéken. www.britannica.com/EBchecked/topic/49056/Bahr-al-Ghazal, Mamdouh, M (2002): *Hydrology and Water Resources of Africa*. Kluwer academic Publisher, Dordrecht, Netherlands-Norwell, USA pp. 271-299.

64 2011. július 9-e óta a szuverén Dél-Szudán fővárosa, népessége 250 000 fő (2008). www.cia.gov/library/publications/the-world-fact-book/geos/od.html

65 Az 1821-ben alapított település Szudán fővárosa, amelynek népessége 5021 millió (2009). www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/su.html

66 Briggs, Ph. (2012): *Ethiopia*. Bradt, England p. 186.

67 www.utdallas.edu/geosciences/remsens/Nile/Hydrormap.htm

68 A 805 km hosszúságú folyót elsőként Astaboras néven Sztrabón említette, amely a Nílus utolsó jelentős mellékfolyója. www.britannica.com/EBchecked/topic/40463/Atbara-River, www.mwri.gov.eg/En/pdf_files%20english/Nile_Eng.pdf

69 www.utdallas.edu/geosciences/remsens/Nile/Hydrormap.html

A Nílus Egyiptomi területére néhány kilométerre Wadi Halfa-tól északra lép, ahol a duzzasztógátnak köszönhetően ténylegesen Nasszer-tónak⁷⁰ nevezik, amelyen az egyiptomi állam Szudánnal osztozik. A Nílus Egyiptom területén mintegy 1200 km-t tesz meg északi irányba, amíg eléri a Földközi-tenger üledékgyűjtő-medencéjét.⁷¹ Az egyiptomi állam gazdasági életét minden történelmi periódusban meghatározta a Nílus által szállított víz- és hordalékmenyiség felhasználásának képessége: amennyiben a politikai elit képes volt megszervezni a folyószabályozási, csatornázási munkálatokat, az adóztatás rendszerét, az ennek fenntartásához szükséges bürokratikus intézmények működtetését, akkor a gazdasági fejlődés alapjai biztosítottak voltak.⁷² A Nílus-völgye ennek következményeként minden egyiptomi államiság magterületének számított. A közelmúltban megépített asszuáni gát jelentős környezetformáló tényezőként azonban nem csupán pozitív hatásokat generált a gazdaság számára.⁷³

Asszuántól délre a folyó által az évezredek alatt kialakított művelés alá vett hullámtér kiszélesedett, majd a következő 180 km-es szakaszon – Isna településtől északra – a fennsík a folyóvölgy mindkét oldalán mintegy 550 méter tengerszint feletti magasságba emelkedik. Qina városánál – Isnától mintegy 90 km-re – 300 méter magas mészkösziklák a folyót egy 60 km-es délnyugati irányváltoztatásra kényszerítik, mielőtt az északnyugati irányba fordul egészen a 160 km-re lévő Aysutig. A várostól északra a folyóparti lejtők meredeksége csökken és a völgy ismét kiszélesedik.

Az északra tartó Nílus Kairótól 19,7 km-re északnyugatra éri el a Delta hatalmas, legyezőalakban feltöltődött hordalékkúpját. A deltatorkolat szélessége a tengerparton 250 km, észak-déli irányú kiterjedése 160 km, területe mintegy 22 000 km², amely a folyóvölgyben művelhető területekkel együtt az 1949–1950-es mérések szerint kb. 34 000 km². A kutatások azt is igazolták, hogy a folyóvölgy egyiptomi szakaszán a kultúrtér az elmúlt 5000 évben gyakorlatilag nem változott, habár a termékeny iszap felhalmozódása és a potamikus technológia némileg növelte a természetes termőterületet. A víz mozgatása egyébként azért is szükséges volt, mert a folyó lejtése Asszuántól a torkolatig mindössze 85 m.⁷⁴

A Delta földrajzi adottságai hasonlóak a Nílus-völgyhöz, de mezőgazdasági művelés alá vétele nehezebb feladat volt a szabályozási munkálatok előtti időszakokban. Területi kiterjedése mintegy kétszerese az egyiptomi Nílus-völgy egészének – és elhelyezkedése – közelebb van a Közel-Kelethez – miatt stratégiai értéke sem elhanyagolható. Kialakulásában a tenger, valamint a Nílus által lerakott hordalék játszott meghatározó szerepet. A folyóágak közötti

70 Nasszer-tó területe 5470 négyzetkilométer, hossza 510, szélessége 10–25 kilométer, legnagyobb mélysége 95 méter és 168,9 milliárd m³ víz tárolására alkalmas. www.ilec.or.jp/database/afr/dafr19.html, <http://earthobservatory.nasa.gov/IOTD/view.php?id=5988>

71 www.visualgeography.com/categories/egypt/nature.htm, www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt

72 Glied Viktor (2010): The Water Conflicts in Africa. In: Szakmai szemle. 2010. 2., 62-75. o.

73 Az első gátat 1898-1902 között az angolok építették (1898-1902), de az egy milliárd m³ tárolt víz nem elégítette ki az öntözés igényeit. Ezért több alkalommal – 1907-1912 és 1932-1934 – közötti bővítés eredményeként kapacitása elérte az 5,4 milliárd m³-t. Az új gát hossza 3830, magassága 111, alapszélessége 980 méter, térfogata 44,3 millió m³. A 12 turbina 21 GW energiát termel évente, ennek nagyobb részét Egyiptom exportálja. A gátat 1971. január 15-én Anvar Szadat elnök avatta fel. Az átadást követően nőtt a mezőgazdasági termelés, de a Nílus által szállított természetes tápanyag csökkenése miatt Egyiptom hatalmas mennyiségű műtrágya felhasználására kényszerül. Felgyorsult a szikesedés, valamint a tó feltöltődése: évente 1 m-rel nő az iszapréteg vastagsága. <http://zoldtech.hu/cikkek/20060117asszuaniगत>, Collins, R.O. (2002): The Nile. Yale University Press, p. 181., Abul-Ata, Azim Abdel, A-A. (1978): Egypt and the Nile after the Construction of the High Aswan Dam. Ministry of Irrigation and Land Reclamation, Cairo, Abu-Zeid, M.A.-El-Shibini, F.Z. (1997): Egypt's High Aswan Dam. Water Resources Development. vol. 13, No. 2, pp. 209–217.

74 Baines, J.-Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp. 14-17.

homokhátak a földművelés, a nedvesebb, mocsarasabb térségek pedig az állattartás számára kínálnak lehetőséget. Az i.u. I. századi történelmi feljegyzések még hét elágazást, XII. századi középkori források is még hatot említenek, amelyek közül a kanopei és pelusiumi voltak a fő ágak.

Napjainkra a természeti erők és az emberi tevékenység hatására a Nílusnak csupán két fő ága létezik: a keleti Damiettánál (Dumyat) 240 km hosszú, a nyugati Rosettánál (235 km).⁷⁵ Mindkettő arról a kikötőről kapta nevét, amelyek a torkolatban jöttek létre. Ezek az azonban nem a régi pelusiumi és damiettai ágak, amelyek azóta új, ám jelentéktelen medreket alakítottak ki. A 22 194 km² területű Deltában számos csatornát építettek, amelyeknek hossza eléri a 13 440 km-t és a Nílus felesleges vizét vezetik el. Talán a legjelentősebb a 77,7 km hosszú, 30 m széles Mahmoudia-csatorna, amelyet 1819–1820-ban Mohamed Ali utasítására építettek.⁷⁶ A csatornahálózat és öntözőrendszerek helyettesítik az egykori folyóágakat. Északon a tengerpart közelében a Delta területén számos sós mocsarat és tavat – a legjelentősebbek: Idku, Al Burullus és Manzilah⁷⁷ – találunk.

A Delta termékenységét a nílusi iszapüledékek biztosítják. Régészeti kutatások azt igazolták, hogy a korábbi történelmi korszakokban az idetelepülők a magasabb térszínen, az ún. homokpadokon kialakított településeken éltek. Ennek oka az lehetett, hogy korábban a folyó árszintje magasabb, az általa szállított termékeny iszap mennyisége nagyobb volt. A Nílus által szállított hordalék mennyiségét csupán becsülni lehet, feltehetően a Deltában ez 1,2 és 4,5 milliárd m³ között ingadozott.⁷⁸

Az egyiptomiak a predinasztikus időktől kezdve megkísérelték a Nílus modellezését és szabályozását. A XX. században felépített duzzasztógát és erőmű jelentősen módosította, kiszámíthatóvá tette a folyót, és a világ legnagyobb mesterséges tava lehetővé tette a vízgazdálkodás tervezését tekintet nélkül a Közép- és Kelet-Afrika területén hulló csapadékra. A folyószabályozás viszont jelentős mértékben befolyásolta a Nílus-völgy termékenységét, mivel nagymértékben lecsökkent az ásványi sókban gazdag hordalék mennyisége az Asszuántól északra eső területeken. Kutatók becslése szerint a gazdaságilag hasznos iszaprétegek lerakódása mintegy 10 000 éven keresztül folyamatos volt, a mai Kairónál a szilárd hordalék mennyisége átlagosan elérte a 10,7 millió tonnát. Napjainkban az értékes hordalékanyag a Nasszer-tóban rakódik le, mennyiségének drasztikus csökkenése nagymértékben hozzájárul a vízszint emelkedéséhez és a Deltában tapasztalt szikesedés felgyorsulásához, Alsó-Egyiptomban a folyópart, a Földközi-tenger partvidékén a lerakódott alluviális rétegek⁷⁹ eróziójához,⁸⁰ holott a művelés alá vonható terület a Nílus-völgyben sehol sem haladja meg a folyótól számított 15 km-es szélességet.

75 <http://countrystudies.us/egypt/>

76 www.ess.co.at/SMART/DELIVERABLES/D06.1_final.pdf pp. 7-9, www.kislexikon.hu/nilus.htm. Természetesen számos csatorna létezik a Deltávidéken: ilyen Délen a rosettai és a damiettai ágakat összekapcsoló Manuf (Bahr-el-Farunije), a Muisz – amelyet az első fatimida klífa – valamint az Abul Munegga (Abu-el-Menegge). Rappaport, S. (2003): History of Egypt. Part. 12. Kessinger Publishing, p. 249.

77 <http://countrystudies.us/egypt/>

78 <http://countrystudies.us/egypt/49.htm>

79 Folyami hordalék által létrehozott geológiai sorozat.

80 <http://zoldtech.hu/cikkek/20060117asszuaniगत>, Collins, R.O. (2002): The Nile. Yale University Press, p. 181., Abul-Ata, Azim Abdel, A. (1978): Egypt and the Nile after the Construction of the High Aswan Dam. Ministry of Irrigation and Land Reclamation, Cairo, Abu-Zeid, M.A.-El-Shibini, F.Z. (1997): Egypt's High Aswan Dam. Water Resources Development. vol. 13, No. 2, pp. 209–217.

A mai folyóvölgy geológiai értelemben fiatal képződmény, hiszen kialakulásának kezdete legfeljebb 5–6 millió évre tehető – egybeesett a Földközi-tenger Messinai sókriszisének⁸¹ utolsó időszakával – és folyamatosan formálódott a pliocén és a pleisztocén korban is. Az ős-Nílus legkorábban 1,5 millió éve érthette el a mediterrán üledékgyűjtő medencét. Az etiópiai magasföldről érkező Kék-Nílus vize is csak az Indiai-óceán monszunjainak erőteljesebb válását követően – kb. 700 000–200 000 év közötti időszakban – érte el Egyiptomot. A Fehér-Nílus forrásvidékén a Viktória-tó medencéje is csupán 12 000 éve alakult ki, ami részben egybeesett a Kongó-medence peremhegységeinek utolsó kiemelkedésével, elválasztva a Kongó és a Nílus vízgyűjtőjét, kialakítva a mai Nílus folyóvölgyet.⁸²

A NYUGATI SIVATAG

A Nílus völgyétől nyugatra a peremvidék sivatagos területe található, amely földrajzilag a Líbiai-sivataghoz tartozik. Ezen a területen már a predinasztikus idők óta jellemző gazdasági tevékenységi forma volt a transz-szaharai kereskedelem, amely nem korlátozódott kézműipari, mezőgazdasági termékek és nyersanyagok forgalmára, keretei között megvalósult a kulturális termékek cseréje.

Az egyiptomi államér kétharmadát jelentő sivatagi terület nagyjából 700 000 km². A hatalmas kiszáradt terület a Nílus völgyétől nyugatra a Mediterráneum a szudáni határ között helyezkedik el. A térség geomorfológiai arculatát az 1000 métert meghaladó tengerszint feletti magassággal rendelkező Gilf Kebir (Jilf al Kabír)-fennsík⁸³ kivételével a horizontálisan lerakódott üledékek által formált, helyenként sziklákkal borított síkság és alacsony fennsíkok határozzák meg.⁸⁴ A sivatagi síkságon helyezkedik el a Grand Sand Sea⁸⁵ területe, amely Síva

81 A Földközi-tenger medencéje a miocén végén több alkalommal elzáródott az Atlanti-óceántól, ezért kiszáradt. Duggen, S-Hoernle, K.-van den Bogaard, P.-Rüpke, L.-Phipps Morgan, J. (2003): Deep roots off the Messinian salinity crisis. *Nature*, Bd. 422, S. pp. 602-606., Duggen, S.-Hoernle, K.-van den Bogaard, P.-Garbe-Schönberg D. (2005): Post-collisional transition from subduction- to intraplate-type magmatism in the westernmost Mediterranean: Evidence for continentaledge delamination of subcontinental lithosphere. *Journal of Petrology*, 46, 6 p. 1155-1201.

82 www.utdallas.edu/geosciences/remsens/Nile/geology.htm

83 A Gilf Kebír (nagy akadály) 7770 km²-es homokkő fennsíkja az egyiptomi államter délnyugati részében helyezkedik el, amelynek területe átnyúlik Líbiába. A plató mintegy 300 m tengerszint feletti magasságba emelkedik ki a Líbiai-sivatag térszintjéből. Jellemzően egyetlen felszínén geológiai érdekességek, sziklafestmények (piktogramok) sziklafaragások találhatóak, amelyek egy korábbi időszak dús flóráját és faunáját ábrázolják. A fennsík legdélebbi részén található Uweinat-hegység vonulatai Egyiptomtól Líbiáig és Szudánig húzódnak. Ezen a területen a fennsík 1100 m magasságba emelkedik. Geológiai szerkezetét tekintve a központi Szahara más homokkő fennsíkjaihoz hasonló, a déli peremére jellemző sziklafalat védik (időszakos vízfolyások) völgyei darabolták fel. Északi részén a három nagy vádi sokkal töredezettebb geomorfológiai szerkezetet alakított ki (legjellemzőbb formakincsek: a Wadi Hamra és az Adb el Malik területén). A fennsíkra jellemző a ritka meszes alapú vegetáció. d'Huy, J. (2009): New evidence for a closeness between the Abu Ra's shelter (Eastern Sahara) and Egyptian beliefs. *Sahara* 20. pp. 125-126, d'Huy, J.-Le Quéllec, J-L. (2009): From the Sahara to the Nile: the low representation of dangerous animals in the rock art of the Libyan desert could be linked to the fear of their animation., Bagnold, R.A. (1939):. A lost world refound. *Scientific American* 161. 5. Nov pp. 261–263.

84 www.eoearth.org/article/Libyan_Desert

85 A Great Sand Sea (Nagy Homok-tenger) az 1,1 millió km² kiterjedésű Líbiai-sivataghoz tartozik, annak mintegy 25%-át teszi ki és elsősorban homokdűnék, hamadák, ritkán köves síkságok jellemzik. Friedrich Gerhard Rohlfs 1865-ös saharai expedíciója során nevezte el a nagy kiterjedésű dűnéket Große Sandmeerenek. Besler, H. (2008): *The Great Sand Sea in Egypt: Formation, Dynamics and Environmental Change: A Sediment-Analytical Approach* Elsevier, Amsterdam, p. 1.

oázistól a Gilf Kebír-ig (Jilf al Kabir) terjed. A nyugati sivatag felszínét hátságok és mély medencék/süllyedékek váltakozása jellemzi, területén felszíni vízfolyások nincsenek. Déli peremvidékén ősi gránitból álló rögök (Arkenu, Uweinat, Kissu), illetve későbbi geológiai korszakban keletkezett homokkő képződmények találhatók. Legmagasabb pontja az Uweinat keleti része – az egyiptomi, líbiai és szudáni határvidék –, amelynek tengerszint feletti magassága eléri az 1934 m-t. A fennsík északi részét lepusztult vulkanikus formák jellemzik.⁸⁶ A kormányzat a nyugati sivatagi territóriumot határrégióknak tekinti és két kormányzósági egységre osztotta fel a 28-ik szélességi kör mentén. Matrouh⁸⁷ északon, az Új Völgy (Al Wadi al Jadid)⁸⁸ délen.

A nyugati sivatagban hét jelentősebb mélyedés található és valamennyi fontos oázist – kivételt jelent a sós vizű Kattara-mélyedés, amelynek megközelítően 15 000 km²-es területén elszórtan ún. badlandek, sós mocsarak és sós vizű tavak találhatók, jórészt a tenger szintje alatt fekszik, legmélyebb pontján ez az érték – 133 m – a korlátozott mezőgazdasági termelés, a szűkös természeti erőforrások ellenére a folyamatos betelepedés jellemez. Az oázisok számára a Nílus, illetve helyi talajvízforrások biztosítják a szükséges vízmennyiséget. A legismertebb korai idők óta lakott Síva-oázis, amely a líbiai határ közelében a Kattara-mélyedéstől nyugatra, Egyiptom egyéb területeitől meglehetősen elszigetelten helyezkedik el. Itt található az i.e. 500 körül épült, jóslatairól elhíresült Ámon isten templomának romjai, amelyet annak idején Hérodotosz és Nagy Sándor is meglátogatott még a kereszténység és az iszlám előtti időszakban. A nyugati sivatag kisebb, és jelentéktelenebb távolabbi oázisai: Kurkur, Dunqul, Szalima.⁸⁹ Más fontosabb oázisok medencéi formálnak geomorfológiai láncot az államtér nyugati részén: az Al Fayyum oázis⁹⁰ (gyakran Fayyum Depresszióknak vagy mélyedésnek is nevezik), amely mintegy 60 kilométerre délnyugatra helyezkedik el a fővárostól, délen pedig Bahriyah (Baharijah), Farafirah (Fráfra) és Dakhilah (Dahla) oázisok fekszenek, köztük Egyiptom legnagyobb oázisa az Al-Kharijah.⁹¹

A Fájjúmban már az ókorban megteremtették az intenzív gazdálkodás lehetőségét, az öntözött területek kiterjesztését édes vizű artézi kutak és a tó vizének felhasználásával. Az oázis számára a legfontosabb vízbázist a Nílus által táplált 250 km hosszú Bahr Youssef (Youssef/Jusszef-csatorna) jelenti, amely az enyhén sós vizű, 40 m-rel a tenger szintje alatt elhelyezkedő Kárun-tóba (ókori neve: Moeris, arabul Birkat Quarun) torkollik. A Nílus vízrendszerének természetes vízrendszeréhez kapcsolódó csatorna kiépítését-megújítását már i.e. 1780 körül IV. Amenemhat fáraó elrendelte, ezáltal lecsapva a Moerist,⁹² annak érdekében, hogy művelésre alkalmas területeket nyerjenek. Az ősidők óta lakott Fájjúm a harmadik legjelentősebb demográfiai koncentrációs lehetőséget biztosító terület Egyiptomban.

A Delta közelében – Kairótól északnyugatra – található Vádi-en-Nátrún, amely nevét az itt található sós tavakról kapta, belőlük a kristálysóda kinyerése már a predinasztikus korban megkezdődött, amelyet rituális célokra, tisztításra, a fajsansz- és üvegyártásban használtak

86 www.fjexpeditions.com/frameset/geography.htm

87 Matrouh kormányzóság az államtér nyugati részén helyezkedik el, területe a Líbiai-sivatagban található, beleértve az ókorban nagy jelentőséggel bíró Síva-oázist. Központjában található a Kattara-mélyföld, közigazgatási központja Marsa Maruth (az ókori Paraetonium). www.egypt.gov.eg/english/guide/governorsAll.aspx

88 Ball, J. (1900): Kharga Oasis: its topography and geology. Survey Department, Public Works Ministry, Geological Survey Report 1899, Part II. Cairo, National Printing Department, p. 116.

89 Besenyő János - Marsai Viktor (2012): Országismertető - Líbia, 7. oldal

90 Hewison, R.N. (2001): The Fayoum History and Guide. The American University in Cairo Press

91 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43459/The-Eastern-Desert

92 http://looklex.com/e.o/bahr_yousef_canal.htm

fel.⁹³ A Nílus völgyétől nyugatra a peremvidék sivatagos területe található, amely földrajzilag a Líbiai-sivataghoz tartozik, amelyben az ókor óta jelentős volt a kereskedelmi tevékenység, a kulturális termékek cseréje. Mindebben a nyugati sivatag oázisai játszottak fontos szerepet, ahol egyébként jellemzően az ún. oázis-gazdálkodás termékeit állítják elő (elsősorban datolya, gabonafélék). A fáraók korának egyes időszakaiban az oázisok nemcsak gazdasági és stratégiai szerepet tölthettek be, az elszigeteltség, a földrajzi távolságok miatt alkalmasnak bizonyultak politikai funkciók ellátására: ezek voltak az ókori Egyiptom „Szibériái”.⁹⁴

A KELETI SIVATAG

A keleti sivatag féldrágakő- és kőbányászata (alabástrom, kvarcit) az építkezések alapanyagát biztosította, ezen kívül lehetővé tette a kapcsolatokat a Vörös-tenger irányába⁹⁵ a predinasztikus kortól. A Nílustól keletre elhelyezkedő geográfiai régió topográfiai jellemzői jelentős mértékben különböznek a nyugati sivatagi territórium sajátosságaitól. A Nílus-völgy pereméig fokozatosan lejtőtől morfológiailag hegyvidéki jellegű keleti sivatag területe 221 940 km². A Vörös-tenger irányába emelkedő, homokkal fedett, mintegy 100 km szélességű platón arid klímájú, sziklával borított hegyvidék húzódik az északi Delta-vidék és a szudáni határ között, amelynek magassága meghaladja az 1900 m-t.⁹⁶ Az ún. Arab-sivatag Egyiptom területének mintegy negyedrésszére terjed ki és három főbb geográfiai egységből áll.

Az északi mészkőfennsík a mediterrán parti síkságtól egymást követő dombor húzódik egészen Qina⁹⁷ magasságáig. Qina közelében a fennsíkból kiemelkedő sziklák tengerszint feletti magassága eléri az 500 m-t, amelyek között mély – egykori és/vagy időszakos – folyó-völgyek húzódnak, amelyek rendkívül megnehezítik a közlekedést. Néhány jelentősebb vádi természetes kijárata mély kiöblösödést alkot, ahol a félnomád életmódot folytató csoportok alkotta települések jöttek létre.

Qina városától dél irányba egy homokkő fennsík helyezkedik el, felszínét az egykori vízmosások erősen tagolttá alakították, amelyek viszonylag akadálymentes természetes útvonalakat alkotnak a tengerparti síkság irányába.

A harmadik területi egységet a Vörös-tengeri-hegység alkotja, valamint a szűk parti síkság. A gyakorlatilag Szueztől egészen a szudáni határig húzódó hegyvidék ugyan nem alkot folyamatos morfológiai láncot, de a számos, egymással geológiai összefüggő rendszer többé-kevésbé szabályos vonalban rendeződött el. A hegység több csúcsa eléri, sőt meghaladja az 1800 m-es tengerszint feletti magasságot, legmagasabb csúcsa a Mount Shāib al-Banāt 2187 m magasságba emelkedik. A hegységet geológiai komplexitás jellemzi: ősi magmás és metamorf kőzetek építik fel. Jellemző építőanyaga a gránit, amelyet Asszuán földrajzi szomszédságtól a Nílus-völgyig meghatározó, és ez a kőzet alkotja az első katarakt geológiai gátját is.⁹⁸

93 Baines, J.-Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 18.

94 Baines, J.-Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 18.

95 Baines, J.-Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest pp.19-20.

96 <http://countrystudies.us/egypt/49.htm>

97 A Nílustól keletre elhelyezkedő urbánus település lakossága eléri a 2,8 millió főt [Central Agency for Public Mobilization And Statistics 2011 and 2012] (CAPMAS)] www.egyptindependent.com/taxono-my/term/14540, www.britannica.com/EBchecked/topic/485759/Qina

98 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43459/The-Eastern-Desert

A hegység keleti előterében, a tengerparti zónában keskeny észak-dél irányú síkság húzódik, amely déli irányban kiszélesedik, és amellyel csaknem párhuzamosan a tengerben korallzátonyok alakultak ki.

A geológiai erők által megemelt régió morfológiai értelemben egy természetes vízvezető (csatorna-) rendszert alkot, amely azonban a rendkívül csekély mennyiségű csapadék miatt gyakorlatilag nem funkcionál. Felszínét a Nílus-völgy irányába élesen bevágódó vádik által kialakított bonyolult, szabálytalan geomorfológiai struktúra határozza meg.

A keleti sivatag meglehetősen elszigetelt az ország többi részétől. Területén nem alakultak ki mezőgazdasági tevékenységre alkalmas oázisok, kivéve néhány, a Vörös-tenger partvidékén elszórtan elhelyezkedő rurális – esetenként nem is állandó – települést. A régió jelentőségét napjainban az itt feltárt természeti erőforrások, különösen az egyébként nem túlzott mennyiségben előforduló kőolaj jelenti.⁹⁹

A SÍNAI-FÉLSZIGET

A mintegy 61 000 (59 600) km² területű, ék formájú földrajzi egység hasonló földrajzi arculatú, mint az ország sivatagi territóriumai,¹⁰⁰ amely 1982 között került vissza Egyiptomhoz, ezt követően egy északi – Al Arish¹⁰¹ – és egy déli – Al Tur¹⁰² – kormányzósági territóriumra osztották fel. Északon Földközi-tenger, déli csúcsát a Vörös-tenger, nyugaton és keleten a Szezi-, illetve az Akabai-öböl határolja. Sajátos geográfiai helyzetéből adódóan természetes hidat képez két földrész között, hiszen a félsziget az ázsiai, míg az egyiptomi államtér többi része az afrikai kontinenshez tartozik, miközben a mediterrán medencéhez is szorosan kapcsolódik.¹⁰³

A félsziget területe két földrajzi egységre osztható: az északi részt üledékes kőzetek építik fel, amelyeknek fő építőanyaga a mészkő. A félsziget part menti északi része lapos, homokos síkság a Szezi-csatorna, valamint a Gázai-övezet és az Izrael között. A tengerpart és a hegyvidék között hosszanti irányú párhuzamos – akár 100 m magasságot elérő – dűnék borítják a felszínt. A partvidéken helyezkedik el a sós vizű lagúna, a 76,37 km hosszúságú Bardawīl-tó.¹⁰⁴

A déli területeket elsősorban gránitos – esetenként vulkanikus – kőzetekből¹⁰⁵ álló hegyvidéki morfológiai alakzatok jellemzik, amely geológiailag a Vörös-tengeri Hegységhez tartoznak az alacsonyabb fekvésű part menti területekhez hasonlóan. Itt található a félsziget – és

99 <http://countrystudies.us/egypt/49.htm>

100 <http://countrystudies.us/egypt/49.htm>

101 Egyiptomi település a Sínai-félsziget északkeleti részén, a Földközi-tenger partján, amelynek népessége 395.000 fő.[Central Agency for Public Mobilization And Statistics 2011 and 2012] (CAPMAS)], www.britannica.com/EBchecked/topic/34362/Al-Arish, www.northsinai.gov.eg/english/default.aspx

102 A település a félsziget délnyugati részén helyezkedik el a Szezi-öböl partján, amelynek népessége eléri a 159.000 főt. www.southsinai.gov.eg/default.htm

103 http://uqu.edu.sa/files2/tiny_mce/plugins/filemanager/files/4290568/10%20Study%20Area.pdf

104 A tóra jellemző a magas és változó sókoncentráció, amelynek értéke 38, és 71,13‰ között ingadozik. A csekély mélységű – átlagos mélysége 1,2 m, legmélyebb pontján 3 m – tó felszíne 518,99 km², amelyet keskeny homokzátony választja el a Földközi-tengertől. Abd Allah, R.G.-Hussein, M.M. (2009): Physical Limnology of Bar-dawil Lagoon, Egypt. American-Eurasian J. Agric. & Environ. Sci., 5 (3) pp. 331-336., Howayda H. Abd-El-Hady, H.H.-Daboor, S.M.-Ghoniemy, A.E. (2007): Nutritive and Antimicrobial Profiles of Some Seagrasses from Bardawil Lake, Egypt. Egyptian Journal of Aquatic Research Vol. 33 No. 3. pp. 103-110.

105 http://uqu.edu.sa/files2/tiny_mce/plugins/filemanager/files/4290568/10%20Study%20Area.pdf

egyben Egyiptom – legmagasabb pontja a Catherine hegy (Jabal Katrinah) 2642 m,¹⁰⁶ amelynek környékére nagyfokú geológiai komplexitás¹⁰⁷ jellemző.

A félsziget déli része szakadékos, amely a Vörös-tenger és az Akabai-öböl irányába lejtve keskeny part menti selfterületté alakul át. A déli peremhegység átlagmagassága 1000 m, amely északi irányban található mészkőfennsíkon fokozatosan csökken.¹⁰⁸ Központi területén két fennsík található: Al-Tih és az Al-Ajmah, amelyek mélyen tagolt felszínükkel észak felé a Vadi al-Arish¹⁰⁹ irányába lejtnek. A Földközi-tenger felé a plató lejtését kupola formájú hegyek törik meg.¹¹⁰

A félsziget déli peremén futó gerinc három vízgyűjtő medencét alakított ki. Az északi – a Földközi-tengerhez kapcsolódó – vízgyűjtő medence, a keleti – az Akabai-öböl és a Holt-tenger – és a nyugati – a Szezei-öböl – medence, amelyek elvezetik a természetes vizeket, miközben a csapadékvíz jelentős része a felszín alatt kialakult geológiai tárolókba kerül.¹¹¹

106 www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula A hegységben egyébként számos nagy jelentős magasságú pont található: a Gebel Umm Shaumar (2.586m), a Gebel el Thabt (2.439m), a Sínai hegy (Gebel Musa) (2.2,80m) és a Gebel Serbal (2.070m).

107 Ősi – 1,1 milliárd éves – kristályos kőzetek (gneisz) alkotják a térség számos sziklaformációját, amelyek mellett a 850 millió éves szürke, valamint a gyakoribb és fiatalabb (mintegy 600 millió éves) rózsaszín gránit a meghatározó. Északon és nyugaton a perm és a kréta között folyamatosan képződött – rózsaszín, fehér és sárga – homokkő geológiai rétegei veszik körül a kristályos kőzeteket.

108 <http://countrystudies.us/egypt/49.htm>

109 A Vadi al Arish (Wadi Al-Arīsh) mintegy 250 km hosszú időszakos folyó, amelynek üledékgyűjtő medencéjét a Földközi-tenger képezi. www.britannica.com/EBchecked/topic/538199/Shamal-Sina#ref229310

110 www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula

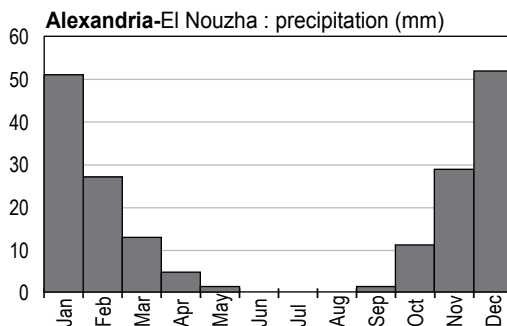
111 www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula#toc284498, http://uqu.edu.sa/files2/tiny_mce/plugins/filemanager/files/4290568/10%20Study%20Area.pdf

EGYIPTOM ÉGHAJLATA

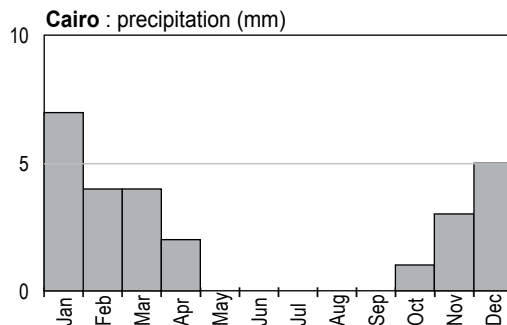
Egyiptom éghajlata a pleisztocén éghajlatváltozások, valamint a holocén meleg, nedves klímaoptimumát követő kiszáradási folyamatok után alakult ki. Az államtér területét ma a nyugat-kelet irányú tértíró övezetben leszálló légmozgások határozzák meg, amelynek megfelelően zonális sivatagi éghajlat jellemzi: csapadékszegény környezet, alacsony páratartalom és rendkívül magas évi és napi hőingás.¹¹² A Földközi-tenger partvidékén száraz szubtrópusi éghajlat jellemző, így az államtér éghajlatát viszonylag egyszerű modellezni.

A Földközi-tenger keleti medencéjében, így Egyiptomban is jellemző a ciklonok hiánya, amelynek következményeként a csapadék mennyisége alacsony: északról délre mennyisége fokozatosan csökken, maximuma a téli időszakra – október és március között – esik. A mediterrán tengerparti sávban a csapadék éves mennyisége átlagosan 200–300 mm (helyenként meghaladja a 410 mm-t). A fővárosban az éves csapadék átlagértéke mindössze 40, a déli országrészekben 5–10 mm.¹¹³ Alexandriában a relatíve magas páratartalom – a levegő humiditása – a tenger felől fújó szeleknek köszönhető, Kairóban nyáron a páratartalom eléri a 77%-ot, de az év többi részében rendkívül alacsony.¹¹⁴

Csapadékviszonyok

Forrás: <http://en.allmetsat.com/climate/egypt.php?code=62318>

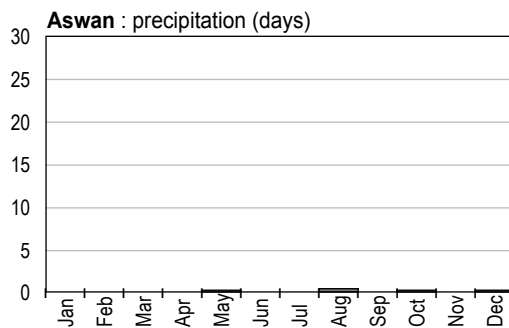

Forrás: <http://en.allmetsat.com/climate/egypt.php?code=62366>

112 Tóth J. /főszerk./ (2010): Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest pp. 1254-1292.

113 Tóth J. /főszerk./ (2010): Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest p.1292.

114 <http://countrystudies.us/egypt/49.htm>

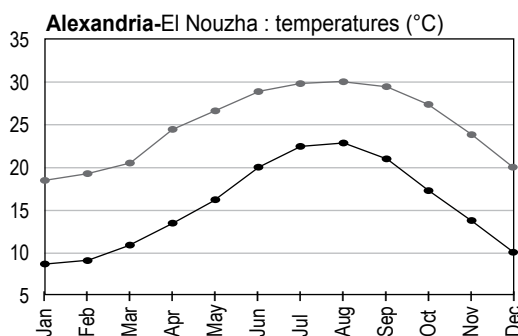
Forrás: <http://en.allmetsat.com/climate/egypt.php?code=62414>

Az egyiptomi éghajlatra a két évszak váltakozása jellemző: a tél enyhe, a nyár száraz és forró. A hőmérséklet éves átlagértéke 27–32 °C között van, de a nyári maximum elérheti a 42, a téli minimum pedig akár 12 °C-ra is süllyedhet. Az évszakok közötti különbséget elsősorban a nappali felmelegedés értéke, valamint a szél irányának változása jelzi.

A part menti területen a téli átlaghőmérséklet 14, a nyári pedig 30 °C,¹¹⁵ itt az állandó északnyugati szél akadályozza meg a túlzott felmelegedést. A belső sivatagos térségekben a hőmérséklet éves és napi ingadozása sokkal jelentősebb, hiszen nyáron éjszakánként akár 7 °C is lehűlhet, míg nappali maximuma elérheti a 43 °C-ot. A téli időszakban a különbség kisebb mértékű,¹¹⁶ de az éjszakai minimum akár fagypont alá is süllyedhet.

Az átlaghőmérséklet éves értékei északról délre – a Delta és a szudáni határ között – emelkednek, értékei a sivatagi területekhez hasonlóak. Az alacsonyabb nyári hőmérsékleti értékek miatt vált Alexandria kedvelt üdülőhellyé, ahol esetenként még kifejezetten hideg, fagy és havazás kísérte téli időszakokat is regisztráltak. A déli Asszuánban az erős kisugárzás miatt júniusban is előfordul, hogy az éjszakai hőmérséklet 10 °C-ra csökken, míg a nappali maximuma eléri 41 °C-ot.¹¹⁷

Hőmérsékleti viszonyok

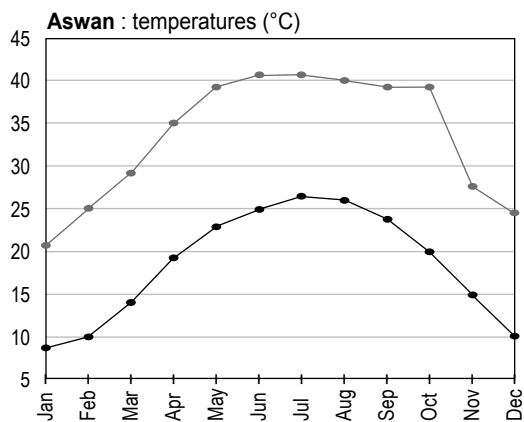

Forrás: <http://en.allmetsat.com/climate/egypt.php?code=62318>

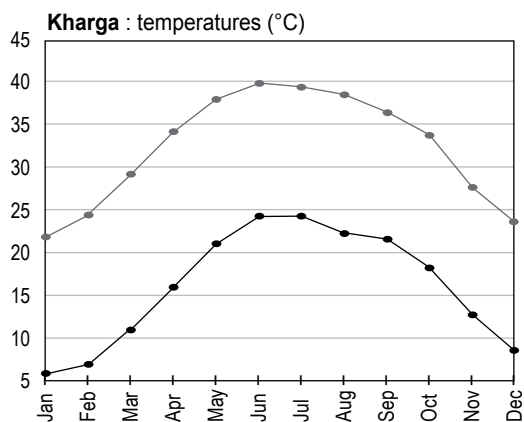
115 www.mongabay.com/history/egypt/egypt-climate.html

116 <http://countrystudies.us/egypt/49.htm>

117 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/261334/Soils

Forrás: <http://en.allmetsat.com/climate/egypt.php?code=62414>

Forrás: <http://en.allmetsat.com/climate/egypt.php?code=62435>

Sajátos jelenség Egyiptomban az egész ország területére kiterjedő magas hőmérsékletű légtömegek mozgása a tavaszi időszakban – általában áprilisban –, amelyeket az európaiak sirokkónak, a helyi lakosság forró szélnek (khamsin) nevezett el. A dinamikus alacsony nyomású légtömegek földrajzi kiterjedése viszonylag kicsi: a Szuezi-szoros és Afrika északi partvidékén fejtik ki hatásukat.¹¹⁸ Geográfiai akadályok hiányában a szélsébség meghaladhatja a 140 km/óra-t és nagy mennyiségben szállít sivatagi eredetű homok és porüledéket. A homokviharok jelentős – akár 20 °C-os – hőmérsékletemelkedést okozhatnak rendkívül rövid idő alatt (mintegy két óra), amelyet jóval hűvösebb légtömeg beáramlása követ.¹¹⁹ A kisebb megszakításokkal napokon keresztül tartó szélviharok jelentős károkat okozhatnak az infrastruktúrában, a növénykultúrában.

A globális felmelegedés következtében a jövőben a tengerszint emelkedésnek indulhat, és veszélyeztetheti a sűrűn lakott tengerparti sávokat, ami komoly hatással lehet az ország gazdaságára, mezőgazdaságára, iparára egyaránt. Ez a hatás egyes szakértők szerint a század végére már bekövetkezik.¹²⁰

118 www.mongabay.com/history/egypt/egypt-climate.html

119 www.britannica.com/EBchecked/topic/316239/khamsin

120 <http://ecosystems.wcp.muohio.edu/studentresearch/climatechange03/agriculture/impacts%20of%20global.pdf>

NÖVÉNYZET ÉS ÁLLATVILÁG

Az egyiptomi területek természetes vegetációját a sokszínűség jellemzi annak ellenére, hogy az államtér gyakorlatilag a zonális sivatagi övezetben fekszik. A sivatagban a rendszeres csapadék hiánya – vagy mert mennyisége nem éri el az évi 250 mm-t –, valamint a talajszerkezet miatt összefüggő növényzet nem alakult ki.¹²¹

A nyugati sivatag a növénykultúra szempontjából gyakorlatilag üres flóratér, kivételt jelentenek azok a víznyerő helyek, ahol évelő növények és fűfélék honosak. Az oázisok jellegzetes fásszárú növénye a datolyapálma. A mediterrán tegerparti zónában gazdag növényzete a tavaszi időszakban a legváltozatosabb.¹²²

A keleti sivatagi territórium valamelyest gazdagabb csapadékban. A szórványosan előforduló esők elősegítették a változatos növényzet kialakulását, amelyet elsősorban tamariszkuszcserejék, akácia és markh,¹²³ valamint tüskés bozótosok, kicsi, pozsgás kaktuszfélék¹²⁴ és lágyszárú aromás gyógy- és fűszernövények, ürömfélék és a szakszaul (Haloxylon) alkotnak. A vegetáció még gazdagabb a Vörös-tengeri-hegység és a Sínai félsziget vádijaiban, illetve az államtér délkeleti szögletében elhelyezkedő Ilbah (Elba)-hegység (Jabaki Ilbah) területén.

A Nílus és a csatornák vízrendszere változatos – vízinövények alkotta – regionális flórarendszer kialakulásának lehetőségét teremtette meg: az ókorban elterjedt lótuusz a Delta csatornáiban jellemző. Ezen kívül számos – több mint száz – növény, például a bambusz, az eszpartó- vagy alfafű (alfű),¹²⁵ valamint vastag, hosszúszerű fűfélék élnek a víz közelében. Erős évelő nádfélék – a közönséges és a spanyolnád – nőnek be a termékeny folyóparti területeket Alsó-Egyiptomban, de az ókorban még szabadon tenyésző papirusz már csak botanikus kertekben található.¹²⁶ A datolyapálma (Phoenix dactylifera)¹²⁷ őshonos növényként egyaránt megtalálható a Delta és a Nílus-völgy, valamint az oázisok területén. A folyóvölgy déli részén gyakori az ehető gyümölcsöt termő doum- vagy gyömbérkenyérpálma (Hyphaene thebaica).¹²⁸ Jellemzően Egyiptomban alig található őshonos fafajták: az egyetlen ilyen túlélő a föníciai boróka, amelyen kívül azonban számos telepített fajta fordul elő: ilyen a

121 Tóth J. /főszerk./ (2010): Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest p. 1264., Szabó L. (1986): Kontinensek földrajza II. Tankönyvkiadó, Budapest p. 39.

122 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43454/Plant-and-animal-life

123 A markh lombtalan – koronaszintjét csupasz ágak, vékony gallyak alkotják –, tüskékkel nem rendelkező fa, amely a keleti sivatagi scrub egyik jellemző fás szárú növénye. Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 16.

124 Eredetileg az afrikai kontinensen nem voltak jellemzők a kaktuszfélék, a kutyatejfélék terjedtek el. Tóth J. /főszerk./ (2010): Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest p. 1264.

125 A Stipa tenacissima vagy Macrochloa tenacissima és a Lygeum spartum az Észak-afrika és Dél-Spanyolország területén honos szürkészöld, 1-1,2 m magaságú, hengeres levelű pázsitféle, amelyet kötelek, szandálok, kosarak és papír gyártásához használnak. www.britannica.com/EBchecked/topic/192691/esparto

126 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 11.

127 www.hort.purdue.edu/newcrop/morton/date.html

128 A lombhullató pálmafa 10-17 m magas, amely felismerhető Y-alakú törzséről, valamint kettős szár alkotta 16 koronáról. Kérge sötétzürke, levelei 120-180 cm hosszúak és legyező alakban kiszélesednek. www.worldagroforestry.org/sea/Products/AFDbases/af/asp/SpeciesInfo.asp?SpID=983, www.pacsoa.org.au/palms/Hyphaene/thebaica.html

nagy területen elterjedt akácia, az eukaliptusz és a platán.¹²⁹ A Casuarina-félék¹³⁰ számos fajtáját csak a XIX. században honosították meg Egyiptomban, amelyek mára az ország legfontosabb fűrészárú-alapanyagát biztosítják. Más meghonosított fajták – a jaracanda,¹³¹ a royal poinciana,¹³² valamint az Albizia lebeck¹³³ – az egyiptomi táj igen jellegzetes növényeivé váltak.

A domesztikált állatok közé tartozik a bivaly, a kereskedelemben és a teherszállításban kiemelkedő szerepet játszó teve (*Camelus dromedarius*),¹³⁴ a szamár, a juh és a kecske. Azok a vadon élő állatok – víziló, zsiráf, strucc –, amelyeket az ókori egyiptomi ábrázolásokon láthatunk, napjainkban már nem élnek Egyiptom területén, a nílusi krokodil (*Crocodylus niloticus*)¹³⁵ újabban azonban ismét megjelentek az asszuáni gáttól délre eső folyószakaszon.¹³⁶ A legnagyobb méretű vadon élő állat az aoudad vagy szakállas juh,¹³⁷ amely képes a nyugati sivatagban is megélni. Hasonlóan a sivatagi területek lakója a Dorcas-gazella, a sivatagi róka (*Fennecus zerda*),¹³⁸ valamint a núbiai kőszáli kecske, az egyiptomi nyúl, valamint az ugróegér vagy jerboa (*Jaculus jaculus*).¹³⁹

A helyi faunához tartozik az egyiptomi sakál (*Canis lupaster*) és a Sínai-félszigeten élő szirti borz (*hyrax*), a vadmacska (*Caffre-macska*),¹⁴⁰ valamint az egyiptomi mongúz (fáraó-macska vagy *ichneumon*).¹⁴¹ A keleti sivatag macskaféle ragadozója a karakál vagy sivatagi hiúz

129 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 11.

130 Az ausztrál és ázsiai kontinensen őshonos fajták. Quattrocchi, U. (2000): CRC World Dictionary of Plant Names. I A-C. CRC Press. Boca Raton, New York, Washington DC., USA. London, UK p. 456.

131 A latin-amerikai eredetű – habár egyes fajok Délkelet-Ázsiából származnak – fajtája elsősorban virágaiért termesztett dísznövény, egyes fajtáit bútor alapanyagként használják fel. www.britannica.com/EBchecked/topic/298661/jacaranda, Dos Santos, G.- Miller, R.B. (1997): Wood Anatomy of Jaracanda (*Bignoniaceae*): Systematic Relationship in Sections *Monolobos* and *Dioblos* as Suggested by Twig and Stem Wood Rays. *IAWA Journal*, vol. 18 (4), pp. 369-383.

132 Eredeti hazája Madagaszkár, ahonnan gyorsan elterjedt és népszerűvé vált a fagymentes térségekben virágai miatt. Gyorsan fejlődik, magassága eléri 6-12 m-t. www.britannica.com/EBchecked/topic/511550/royal-poinciana, www.thewoodexplorer.com/maindata/we1388.html#Regions_of_Distribution,

133 A 18-30 m magasra megnövő fa őshazája Délkelet-Ázsia, Új-Guinea és Észak-Ausztrália, de rendkívül elterjedt a trópusi és szubtrópusi területeken. Egyes kultúrákban az orvostudomány is alkalmazza gyulladáscsökkentő, kelések, köhögés, a szem kezelésére, influenza, fogínygyulladás, tüdő- és mellizom problémák, daganatos betegségek ellenszereként, de pszichoaktív hatása miatt is kedvelt. www.fao.org/ag/agp/agpc/doc/Publicat/Guttshel/x5556e0a.htm

134 Tóth J. /főszerk./ (2010): Világföldrajz. Afrika (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest p. 126., Szabó L. (1986): Kontinensek földrajza II. Tankönyvkiadó, Budapest p. 39. www.science.smith.edu/msi/pdf/i0076-3519-375-01-0001.pdf, www.bucknell.edu/msw3/browse.asp?id=14200115

135 www.iucnredlist.org/details/46590/0

136 www.listofcountriesoftheworld.com/eganimals.html

137 Latinul *Ammotragus lervi*, testömege 40-140 kg, magassága 80-100 cm. www.iucnredlist.org/details/1151/0, Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p.14.

138 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p.16., www.iucnredlist.org/details/41588/0

139 A jerboa a *Dipodidae* családjába tartozik. A sivatagi ugráló rágcsáló emlős élőhelye Észak-Afrikától egészen Mandzsúriáig terjed. Burton, M-Burton, R. (2002): The international wildlife encyclopedia. Marshall Cavendish Corp., New York pp. 1323-1324., http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Euchoreutes_naso.html, www.iucnredlist.org/details/10912/0

140 Egyiptomi vadmacska (*Felis libyca*), más néven *Caffre-macska* vagy afrikai vadmacska, amely Afrika, Ázsia, és Dél-Európa területén honos. www.britannica.com/EBchecked/topic/88329/Egyptian-wildcat

141 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 14., www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43454/Plant-and-animal-life

(Caracal caracal),¹⁴² míg a nyugati sivatag területén él a ritka gepárd (Acinonyx jubatus)¹⁴³ és a leopárd (Panthera pardus).¹⁴⁴

Az emlősökön kívül számos gyík- és kígyófaj él Egyiptomban, például a varánuszok, mérgező marású viperafélék – többek között a „fűrészpikkelyes vipera”¹⁴⁵ –, a Nílus-völgyben mindenütt előforduló pettyes kígyó, és a mezőgazdasági területeket kedvelő egyiptomi kobra (naje haje),¹⁴⁶ valamint a homoki boa. Gyakoriak a sivatagi területeken a skorpiófélék, és a rágcslók, valamint a rovarok – beleértve a sáska – nagy fajgazdagsága jellemző. Ma is igen elterjedt az ókori egyiptomi mitológiában és vallásban jelentős szerepet a ganajtúró vagy szkarabeusz (Scarabeus sacer).¹⁴⁷

Az ősi egyiptomi civilizációban kulturális jelentőséggel bíró madárfajok zömmel a vízi- és az énekesmadarak közé tartoznak és alapvetően két – az etiópiai¹⁴⁸ és a palearktikus¹⁴⁹ – állatföldrajzi régióhoz köthetők. Egyiptom ornitológiai változatossága részben abból adódik, hogy az államtér a költöző madarak útvonalán helyezkedik el, így tavasszal és ősszel nagyszámú – mintegy 200 madárfaj – fogoly, fűrj és nyírfajd¹⁵⁰ vonul át területén, ahol emellett több mint 150 őshonos fajként él.¹⁵¹ Ez utóbbiak között igen gyakori a dolmányos vagy hamvas varjú (Corvus corvix),¹⁵² a barnakánya (Milvus migrans) pedig elsősorban a Nílus völgyében és a Fajjum területén terjedt el. A nagyobb testű ragadozók között említendő a Lannersólyom (Falco biarmicus),¹⁵³ a vörös vércse /kestrel/ (Falco tinnunculus),¹⁵⁴ illetve a keleti sivatagos területeken és a Sínai-félszigeten élő aranyas (Aquila chrysaetos)¹⁵⁵ és a saskeselyű (Gypaetus barbatus).¹⁵⁶

-
- 142 A karcú és izmos macskafélének farka rövid, lábai hosszúak. A hímek testtömege 13-19 kg, a nőstényeké 6-12. Hasonlít az eurázsiai hiúzhoz, annak közeli rokonának vélték hosszú időn keresztül. Valójában a szervél a legközelebbi rokona. <http://www.bucknell.edu/msw3/>, www.iucnredlist.org/details/3847/0, www.sanbi.org/sites/default/files/documents/documents/havens-biodiversity.pdf
- 143 Rendkívül gyors – elérheti a 112-120 km/órás sebességet – macskaféle ragadozó, karmai csak félig behúzhatóak. www.iucnredlist.org/details/219/0, www.cheetah.org/?nd=cheetah_facts
- 144 Mozgékony, sikeres, mérsékeltlen veszélyeztetett faj. www.iucnredlist.org/details/15954/0, www.awf.org/content/wildlife/detail/leopard
- 145 Mallow D.-Ludwig D.-Nilson G. (2003): True Vipers: Natural History and Toxinology of Old World Vipers. Krieger Publishing Company, Malabar, Florida p. 359.
- 146 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 12.
- 147 Kákósy L. (2003): Az ókori Egyiptom története és kultúrája. Osiris, Budapest pp. 314-315. www.discoverlife.org/mp/20q?search=Scarabaeidae
- 148 A régióhoz tartozik az afrikai kontinens, az Arab-félsziget déli területei, valamint Madagaszkár szigete. Az állatföldrajzi territóriumot négy szubrégió – a kelet-afrikai, a nyugat-afrikai, a dél-afrikai és a madagaszkári – alkotja. <http://biozoom.blogspot.com/2011/01/ethiopian-region-zoogeography.html>
- 149 A palearktikus régióhoz Európa, Ázsia, Himalája északi területei, illetve Észak-Afrika egyes részei tartoznak. Négy szubregionális territóriumra osztható: az európai, a mediterrán, a mandzsúriai és a szibériai. <http://tpittaway.tripod.com/silk/satintro.htm>, <http://biozoom.blogspot.com/2011/01/palaeartic-region-zoogeography.html>
- 150 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 12.
- 151 www.britannica.com/EBchecked/to-pic/180382/Egypt/43454/Plant-and-animal-life
- 152 www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=31641
- 153 www.oiseaux.net/birds/lanner.falcon.html
- 154 www.iucnredlist.org/details/106003590/0
- 155 www.iucnredlist.org/details/106003537/0
- 156 www.iucnredlist.org/details/106003370/0

Az ókori egyiptomi civilizáció által szentként tisztelt gázlómadár, az egyiptomi ibisz (*Threskiornis aethiopicus*)¹⁵⁷ napjainkban már nem él Egyiptom területén, de a nagy fehér (*Ardea alba*),¹⁵⁸ illetve az ún. szarvasmarha-kócsag (*Bubulcus ibis*)¹⁵⁹ és a búbos banka (*Upupa epops*)¹⁶⁰ megtelepedett a Nílus-völgyben, valamint a Fajjum területén. A helyi sivatagi faunához tartozó 24 madárfajt külön csoportba sorolják.¹⁶¹

A Nílus vízi biológiai rendszere rendkívül változatos,¹⁶² a folyóban mintegy 190 halfaj él, amelyek közül a leggyakoribb a durvapikkelyű, tüskés uszonyú bulrī (*Tilapia nilotica*)¹⁶³ – a Nasszer-tóban is igen elterjedt – és a nílusi sügér (*Lates niloticus*).¹⁶⁴ A Nílus-deltában elhelyezkedő tavak jellemző halfaja a buri (szürke márna).¹⁶⁵

157 www.iucnredlist.org/details/106003794/0

158 www.catalogueoflife.org/testcol/details/species/id/6863682

159 www.iucnredlist.org/details/106003730/0

160 www.iucnredlist.org/details/100600984/0

161 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43454/Plant-and-animal-life

162 Boraas, T. (2002): Egypt. Capstone Press, Minnesota p. 12, <http://fish.mongabay.com/data/ecosystems/Nile.htm>

163 www.fishbase.org/summary/Oreochromis-niloticus.html, www.itis.gov/servlet/SingleRpt/SingleRpt?search=to_pic=TSN&search_value=169809

164 <http://fishbase.org/summary/Lates-niloticus.html>

165 www.fishbase.org/Summary/FamilySummary.php?Family=Mugilidae

A NÍLUS-VÖLGY GEOPOLITIKAI JELLEMZŐI

Ahogy Afrikában gyakorlatilag mindenütt, így a Nílus-völgyben is rendkívüli nagy jelentősége van a vízhez való hozzáférésnek, hiszen az jelenti a túlélés legfontosabb elemét. Ma az afrikai kontinens népességének harmada nem jut elegendő mennyiségű és minőségű ivóvízhez.¹⁶⁶ Ebből következően a számos államteret összekapcsoló Nílus vízgyűjtő területének és vízkészletének geopolitikai-geoökonómiai jelentősége folyamatosan növekszik. A rendelkezésre álló víztömeg felhasználásával kapcsolatos konszenzus hiánya – sem a víz- sem a haszonmegosztásról nem született megnyugtató megállapodás – olyan határokon átnyúló konfliktusokat generálhatnak a Nílus-völgy terítóriumán osztozni kényszerülő államok között, mint az etióp-egyiptomi feszültség. A Collier-Hoeffler konfliktus-modell¹⁶⁷ szerint ebben a területi vitában Egyiptom Afrika szarva tágabb geopolitikai környezetének hegemonja, akinek szerepét Adisz-Abeba azonban vitatja.

A Nílus és mellékfolyói a múltban természetes kereskedelmi útvonalakként működtek, amelyek az egyiptomi állam kommunikációs lehetőségeit és nemzetközi kapcsolatainak geográfiai háttérét biztosították. A víziút – mint az államtér geopolitikai tengelye – megalapozta Egyiptom hegemon státuszát már a predinasztikus államszervezet kialakulását követően, mivel együttjárt a gazdaság fellendülésével és hordozta a regionális dominancia lehetőségét. Mindezen előnyök tették lehetővé, hogy az 1929-es brit-egyiptomi (víz)szereződés gyakorlatilag Egyiptomot hozta kedvező helyzetbe más folyóparti állammal szemben.¹⁶⁸ Ebben Nagy-Britannia felelőssége is tetten érhető, mivel a partmenti államok – amelyek ekkor brit gyarmatok voltak – nevében London hagyta jóvá a szerződés feltételeit, amely erősítette Kairó hatalmi ambícióit a Nílus vízgyűjtőjében.¹⁶⁹ A függetlenség elnyerését követően ezeknek az államoknak szembe kellett nézni a népességnövekedésből, a globális éghajlatváltozásból, a természeti katasztrófákból, a gazdasági fejlődés dilemmáiból, a politikai fejlődésből, a környezetszennyezésből és az erőforrások kimerüléséből, az urbanizáció jelenségeiből, a felszín alatti vízkészletek kitermelésének magas költségeiből származó kihívásokkal. Mindezek hatására a partmenti államok megkérdőjelezték Egyiptom szerződéses dominanciáját a Nílus-völgy felett.¹⁷⁰ Az egyiptomi állam hosszú történelmi korszakokon keresztül képes volt ellenőrzése alatt tartani a Nílus-völgyt, a folyó víztömegéhez való korlátlan hozzáférés és felhasználás lehetővé tette nagyhatalmi szerepvállalását. A növekvő vízhiány és az egyéb hozzáférhető vízkészletek hiánya Etiópiát és Szudánt arra kényszerítette, hogy felvállalják a konfrontációt az egyiptomi állammal, amennyiben az nem hajlandó a korábbi vízmegosztási egyezmények

166 World Water Council 2006.

167 A Collier-Hoeffler konfliktusmodell alkalmazásával megjósolható a konfliktusok bekövetkezésének valószínűsége az afrikai gazdasági alternatívák és az egyes államokban bekövetkező társadalmi krízisek összefüggésrendszerében. Collier Paul and Hoeffler Anke (1998): On Economic Causes of Civil War. Oxford Economic Papers 50. pp. 563-573.

168 Wondwossen Teshome B. (2008): Transboundary Water cooperation in Africa: The case of the Nile Basin Initiative. Turkish Journal of International Relations winter vol. 7.4 pp. 34-43., Flintan, F.-Tamarat, I (2002): Spilling Blood Over Water? The case of Ethiopia, in Scarcity and Surfeit, The Ecology of Africa's Conflict. Lind & J. & Sturman K. (eds) Institute for Security Studies, Johannesburg

169 Besenyő János (2010): Országismertető, Szudán, 79-88. oldal

170 Ashton, P. J. (2002): Avoiding Conflicts over Africa's Resources. Royal Swedish Academy of Science. vol. 31.3, pp. 236-242.

módosítására.¹⁷¹ Szakértői vélemények szerint a jövőben akár a háború sem zárható ki a két állam között, mivel a gyorsan növekvő etióp népesség miatt a vízigény csaknem 200%-kal nőtt az elmúlt évtizedben.¹⁷²

A Nílus vízgyűjtő területén 10 állam osztozik.¹⁷³ A folyó vize természeti erőforrásként segítette Északkelet-Afrika államainak gazdasági aktivitását a mezőgazdaság és az idegenforgalom területén. Mindennek különösen Egyiptomban van rendkívüli jelentősége, mivel területének döntő része sivatagos, ezért a gazdasági-társadalmi aktivitás a Nílus-völgy termékeny magterületén koncentrálódik.¹⁷⁴ A folyó vízkészletétől való évezredek egyoldalú függés azzal a következménnyel járhat, hogy a demográfiai tényezők dinamikája kimeríti a vízgyűjtő természetes erőforrásait, amely gazdasági válságot, magas munkanélküliséget, éhínségeket és járványok terjedését okozhat. A vízkészletek kimerülését három térbeli tényező erősíti: a globális üvegházhatás, a regionális földhasználat technológiája, valamint a vízgyűjtő terület talajerőgazdálkodási rendszere. Ebben a földrajzi téréségben a klíma változékonysága nem új jelenség, de a népesség gyors növekedése, a gazdasági problémák, az elavult technológia a globális hatásokkal együtt változékonnyabbá tették az éghajlatot és a gyakoribbakká az extrém időjárási jelenségeket. Az egyébként is marginalizálódott, szegénységben élők tömegeinek immár az éghajlat változékonyságával is meg kell küzdeniük, miközben fizikai létük jórészt annak kiszámíthatóságától függ. A sebezhető társadalmi csoportoknak szembe kell nézniük az éghajlat fokozódó változékonyságával, a kihívásokkal. A klímaváltozás és az üvegházemisszió¹⁷⁵ miatt bekövetkező globális felmelegedés következményeként kimutatható volt a vízkészletek csökkenése a Nílus vízgyűjtőjén.¹⁷⁶

171 Glied Viktor (2011): Vízkonfliktusok Afrikában. A Nílus megosztásának kérdései és a szudáni népszavazás. In: Sereg Szemle, IX. évfolyam, 3-4. szám, 2011. 208-218.

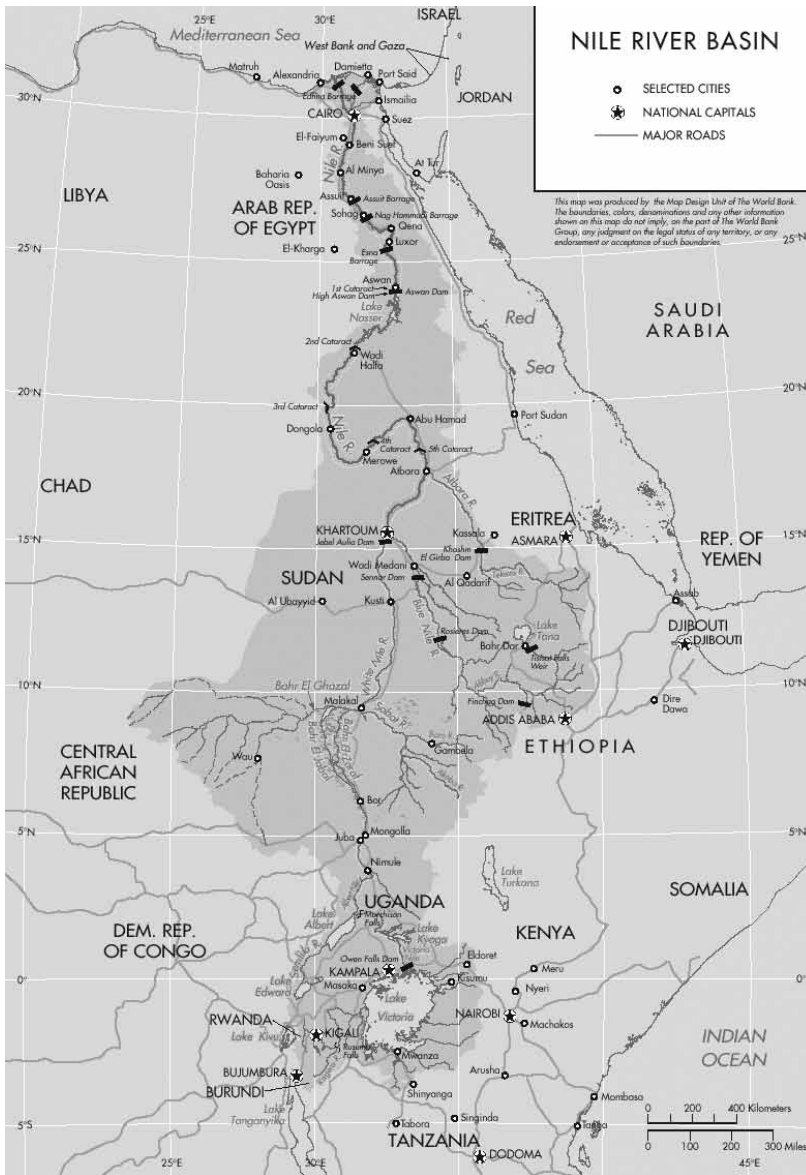
172 Berman and Paul, (1999): The New Water Politics of the Middle East.. Strategic Review, Summer pp. 21-28

173 Wondwossen Teshome B. (2008): Transboundary Water cooperation in Africa: The case of the Nile Basin Initiative. Turkish Journal of International Relations Winter vol. 7.4 pp. 34-43.

174 Alcamo, J.-Hulme, M.-Conway, D.-Krol, M.(1996): Future availability of water in Egypt: The interaction of global, regional and basin scale driving forces in the Nile basin. AMBIO – A Journal of the Human Environment, 25 (5) p. 336.

175 Az üvegházhatást fokozó gázok, szennyezőanyagok kibocsátása. Ezek közé tartozik többek között a H₂O, a CO₂, a CH₄. http://ec.europa.eu/clima/sites/campaign/pdf/gases_hu.pdf

176 Kim, U.-Kaluarachchi, J. J. (2009): Climate change impacts on water resources in the upper Blue Nile river basin, Ethiopia. Journal of the American Water Resources Association, 45 (6), pp. 1361-1378.

Forrás: http://siteresources.worldbank.org/INTAFR/NILEBASIN/About%20US/21082459/Nile_River_Basin.htm

A kutatók szerint a hőmérséklet emelkedésével párhuzamosan csökken a talajvíz szintje a Kék-Nílus vízgyűjtő területén, különösen Egyiptomban és Szudánban. Ezzel párhuzamosan a partmenti államok gazdasági fejlődésének következményeként mind több szennyezőanyag került a Nílus vízkészletébe.¹⁷⁷ Az 1990-es években az etióp-eritreai háború során a vízgyűjtő terület jelentős részét károsították hadfelszerelések által. A környezetterhelő hatásokat sú-

177 Kim, U.-Kaluarachchi, J. J. (2009): Climate change impacts on water resources in the upper Blue Nile river basin, Ethiopia. *Journal of the American Water Resources Association*, 45 (6), pp. 1361-1378.

lyosbítja a koncentrált demográfiai terhelés, amelynek következményeként az elmúlt két év-tizedben megduplázódott a népesség száma és felgyorsult a folyó völgybe irányuló migrációs folyamat is.¹⁷⁸ A gyorsan növekvő ökológiai lábnyom elsősorban nem az trópusi éghajlaton elhelyezkedő államok számára jelent kihívást, sokkal inkább terheli az Egyenlítőől északi – és kisebb mértékben az attól délre fekvő országokat.¹⁷⁹ A lehetséges megoldást a vízkészletek ésszerű használata, a víz és a haszon megosztása lehet, amelyre már több alkalommal tettek kísérletet.¹⁸⁰ A probléma jelentőségét elsősorban az megfelelő politikai akarat hiánya adja, amikor az érintett felek a „sacra egismo” szellemében nem a vízforrások ésszerű megosztására törekednek. A modernizáció, az iparosítás jelentős szerepet játszott Nílus vízgyűjtő területén fekvő országokban a gazdasági-társadalmi tér expanziójában.¹⁸¹ Ennek sajátos következményeként 2004-ben Etiópia olyan stratégia alkalmazásával vádolta meg a kairói politikai vezetést, amelynek célja a Kék-Nílus menti térségekben megkezdett etióp fejlesztési projektek feletti ellenőrzés megszerzése a folyó menti térségekben.¹⁸²

A mezőgazdasági tevékenység jelentette – és jelenti napjainkban is – a legfontosabb megélhetési forrást a Nílus völgyében koncentrálódott közösségek számára. Komoly kihívást jelent az itt élőknek az aszályos időszak meghosszabbodása, az éhínség, a talajerő csökkenése, valamint a további szabályozatlan népességnövekedés, amennyiben tovább csökkenti a vízkészleteket a Nílus vízgyűjtő területén.¹⁸³

Az 1950-es éveket megelőzően kisebb volt a feszültség a folyóparti államok között, ám a megváltozott körülmények a korábbi szerződések újratárgyalására készítették őket. Etiópia mellett ebben a folyamatban 2004-től Kenya vállalt meghatározó szerepet, hiszen érdekelt volt a Viktória-tó és a Nílus vízéhez történő korlátozások nélküli hozzáférésben, de a vízkészletek megosztását az érintett államokkal közös diplomáciai folyamatban kívánta elérni.¹⁸⁴

Mindezen jelenségek azt igazolják, hogy víz egyre inkább meghatározó jelentőséggel bíró erőforrássá vált, amelynek birtoklásáért a jövőben konfliktusok és háborúk kirobbanása sem kizárható lehetőség. Ezért lenne nagy fontossága a fenntartható fejlődés modellje megteremtésének.

A természeti erőforrások növekvő jelentőségét bizonyítja az egyiptomi parlament egyik képviselőjének kijelentése, aki szerint Egyiptom nemzetbiztonságát nem lehet leszűkíteni csu-

178 World Water Council Report 2006

179 Glied Viktor (2011): Vízkonfliktusok Afrikában. A Nílus megosztásának kérdései és a szudáni népszavazás. In: Sereg Szemle, IX. évfolyam, 3-4. szám, 2011. 208-218.

180 Braune és Youngxin kimutatták, hogy az elmúlt hatvan évben több mint 200 nemzetközi egyezményt írtak alá a vízkészletek megosztásával kapcsolatban, de csupán 37 esetben került sor erőszakos cselekvésekre az érintett államok között. Wonddwoosen Teshome B. (2008): Transboundary Water cooperation in Africa: The case of the Nile Basin Initiative. Turkish Journal of International Relations Winter vol. 7.4 pp. 34-43.

181 Búr Gábor (2006): Gyenge Államok és államkudarok Afrikában, In: Államok és államkudarok a globalizálódó világban, szerkesztette: Marton Péter, Teleki Intézet, 2006
http://www.kulugyiintezet.hu/doc/files/Projektek/Allamkudarc/TLI_KTK_Allamokesallamkudarok.pdf

182 Braune, E.-Youngxin, X. (2010): The role of Ground Water in the Sub Saharan Africa. vol. 48.2 March, pp. 229-238

183 A Környezetvédelmi Ügynökség (Environmental Protection Agency) 2010-es jelentésében megállapította, hogy a Nílus vízgyűjtőjén a talajerózió és az erdőirtás, valamint a túlzott mértékű égetés és művelés a folyópart számos térségében rendkívüli mértékben megnehezítette – és költségessé tette – a növénytermesztést és a víz minőségének fenntartását. Environmental Protection Agency, 2010., Rahman, M.A. (2011): The Geopolitics of Water in the Nile River Basin. Global Research, July 24.

184 McGrath, C-Baraj, S. (2004): Water Wars Loom along the Nile. news 24.com

pán katonai szempontokra, hanem azt olyan összefüggésekben kell elemezni, mint például a Nílus folyó vízkészlete, annak megosztása más államokkal.¹⁸⁵

Abban az afrikai térségben – Északkelet-Afrika, Afrika szarva – amelyben Egyiptom meghatározó hatalmi szerepet képes betölteni, a térségi együttműködést számos államközi és polgárháborús konfliktus hátráltatja évek óta, habár ezek közvetlenül nem érintik az egyiptomi államteret. Emellett a lehetséges konfliktusok elemzése során szükséges figyelembe venni az afrikai és regionális törzsi, nemzeti identitások, a gazdaság, a társadalom struktúrájának sajátosságait, a civilizációs-kulturális jellemzők komplex rendszerét, habár a modell-analízis arra utal, hogy a gazdasági faktor meghatározóbb az etnikai vagy civilizációs összetevőknél. És nem szabad figyelmen kívül hagyni az adott társadalom inetrakcióit sem, így a konfliktusok valójában egy bonyolult kölcsönhatásrendszer eredményeként alakulnak ki.¹⁸⁶

A társadalmi és emberi interakciók abban az összefüggésben is értelmezhetők, amikor egy regionális – vagy globális – dominanciára törekvő állam megkísérli ellenőrzése alá vonni az adott térség perifériális helyzetű államtereit és nemzeteit, illetve amikor az alárendeltek fellépnek az elnyomó hatalom által rájuk kényszerített térrendezési és politikai minták ellen annak érdekében, hogy a nemzeti és regionális erőforrások elosztása méltányosabbá tegyék. Ebből következik, hogy a gazdasági faktor meghatározó szerepet tölt be az afrikai kontinens konfliktusaiban. Az államok arra törekszenek, hogy ellenőrzésük alá vonják a természetes erőforrásokat, illetve maguk számára kedvező módon osztozzanak azokon. Tehát napjaink vízelosztási konfliktusainak alapját az jelenti, hogy az egyiptomi állam a korábbi történelmi időszakokban egyedüli felhasználója volt a Nílus által biztosított erőforrásoknak, mára a helyzet jelentősen módosult.¹⁸⁷

Az 1929-es egyezmény szabályozta a víz felhasználást a Nílus vízgyűjtő területén osztozó politikai territóriumok között.¹⁸⁸ Az Egyiptom és Nagy-Britannia közötti egyezmény biztosította az egyiptomi állam teljes ellenőrzését a vízkészletek felett,¹⁸⁹ és Kairó ezt követően tudatosan törekedett arra, hogy diplomáciai eszközökkel, nemzetközi szerződésekkel akadályozza más part menti államok növekvő igényeinek kielégítését. Ennek eredményeként rivalizálás kezdődött, amelyben Etiópia vezető szerepet vállalt, hogy korlátozza az egyiptomi dominanciát a vízgyűjtő területen. Mindebben stratégiai partnere volt a függetlenségét 1956-ban elnyert Szudán, amely szintén a vízkészletek racionálisabb megosztását, valamint az addig Egyiptom számára egyoldalúan kedvező 1929-es egyezmény felülvizsgálatát követelte.¹⁹⁰ Ennek eredményeként megnőtt a feszültség a Nílus vízgyűjtőjén az egyiptomi és a többi állam között, amelyet jelzett a diplomáciai nyilatkozatháború is: Kairó gazdasági és politikai embargóval fenyegette meg egyik riválisát (Kenya).¹⁹¹

Az 1959-es egyiptomi-szudáni megállapodás nem elégítette ki a part menti államokat, hiszen alapvetően a két északi állam számára nyújtott kedvező lehetőségeket. Az északkelet-afrikai régió gazdasági fejlődésével párhuzamosan a feszültség lassan nőtt, különösen Etiópia

185 EPA North East Africa 2010 report

186 Tarosy István (2009): Politikai elméletek és módszertanok a mai afrikai problémák megértéséhez, In: Afrika Ma – tradíció, átalakulás, fejlődés, 2009 <http://hasznos-oldalak.info/docbook/afrikama/book.html>

187 Rahman, M.A.. (2011): The Geopolitics of Water in the Nile River Basin. Global Research, July 24.

188 www.ntz.info/gen/n01799.htm

189 www.codesria.org/IMG/pdf/03_Lumumba.pdf

190 McGrath, C-Baraj, S. (2004): Water Wars Loom along the Nile. news 24.com

191 Collier, P-Hoeffler, A. (1998): Economic Causes of Civil War. Oxford Economic Papers, vol 50. 4, pp. 563-573., Collier, P-Hoeffler, A. (2000): Greed and Grievance in Civil War. World Bank Policy Research Working Papers Number 2355 May

és Egyiptom között. Ezzel párhuzamosan a kelet-afrikai államok körében is nőtt az elégedetlenség a Kairó (és Karthúm) számára egyoldalú előnyöket biztosító szerződéssel szemben, amely egyiptomi engedélyhez kötötte Tanzánia, Uganda és Kenya számára, hogy öntözésre használják a folyó vizét.¹⁹² Végül Nairobi úgy döntött, érvénytelennek nyilvánítja az egyezményt, amelyre Egyiptom fenyegetően reagált. Ez logikusnak tűnt, mivel az egyiptomi társadalmi-gazdasági aktivitás alapjának 98%-át a Nílus biztosítja. A gyorsan növekvő egyiptomi populáció növeli a vízgyűjtőre nehezedő nyomást, az államok közötti rivalizálást. Elvben Kairó elismeri más államok hozzáférési jogait a vízhez, de saját vízkivételének csökkenését nem hajlandó elfogadni. Mindebből következik, hogy megoldást kell találni a súlyos gazdasági és ökológiai problémára.

1993-ban az érintett államok megkísérelték az együttműködést a TECCONILE¹⁹³ keretei között, amely hivatalos fórumként funkcionál, más intézmények alapját képezve,¹⁹⁴ Az első, a folyó teljes vízgyűjtő területére kiterjedő programot 2000-ben indították el.

Ezek a kezdeményezések elősegítették a regionális feszültségek feloldását, valamint eródták Egyiptom a korábbi történelmi időszakokban kialakított hidro-hegemóniára épülő dominanciáját Északkelet-Afrika térségében.¹⁹⁵ A politikai konszenzus eredményeként a part menti államok a jövőben méltányosan osztozhatnak a vízkészleteken, ezáltal ösztönözve a regionális fejlesztési projektek megvalósítását, amely természetesen nem megy könnyen.¹⁹⁶ A folyó asszimmetrikus struktúrája fokozza a hidro-politikai feszültségeket, hiszen egyenlőtlen hozzáférést biztosítanak az egyes országok számára, amelyre a nemzetközi szervezetek bevonásával ki kell dolgozni egy működő kompenzációs rendszert.¹⁹⁷ Ezt készítette tulajdonképpen elő az 1999-es Dar es-Salaam-ban tartott kilencoldalú tárgyalás, amelynek célja a vízelosztás, a regionális szolidaritás, valamint a gazdasági integráció által fenntartható fejlődés méltányos feltételeinek megteremtése, amelyet a Nílus-medence Kezdeményezés (NBI) keretében deklaráltak, mint közös jövőkép. Az NBI kísérletével szembehelyezkedve Kairó megkísérelte gátolni a part menti államok hatékony együttműködését, amelynek célja volt, hogy a konfrontáció helyett a regionális kooperációt helyezze előtérbe a vízkészletek megosztásának kérdésében.¹⁹⁸

Az együttműködési platform sikeresen megakadályozta a regionális konfliktusok eszkalálódását, annak ellenére, hogy Egyiptom ragaszkodik hidro-hegemóniához, amely számára biztosítaná a hatalmi kontrollt a Nílus vízgyűjtőjében, miközben keresi az együttműködés lehetőségeit, hogy megoldást találjanak a növekvő vízigények kielégítésére.¹⁹⁹

Az afrikai államok közötti konfliktusok a múltban elsősorban törzsi-etnikai jellegűek voltak, vagy pedig területi viták generálták azokat, újabban pedig a nemrég felfedezett energia-

192 McGrath, C-Baraj, S. (2004): Water Wars Loom along the Nile. news 24.com

193 Technical Cooperation Committee for the Promotion of the Development and Environmental Protection of the Nile Basin. www.unep.org/dewa/Africa/publications/AEO-2/content/198.htm

194 Nile-COM: council of the Ministers of Water (1997), Nile-TAC: Nile Technical Advisory Committee (1998), NBI: Nile Basin Initiative (1999), amelyben Eritrea nem vett részt.

195 Stars, J.R. (1991): Water Wars. Foreign Policy, Issue 82 (Spring) pp. 17-36., <http://law.missouri.edu/melpr/recentpublications/Ibrahim.pdf>

196 2010-ben Etiópia fejlesztési projekt kezdeményezését jelezte, hogy kielégítse növekvő energiaigényeit, amelyet Egyiptom megkísérelt megakadályozni.

197 Ana Elisa Cascao, A.E. (2008): Ethiopia Challenges to Egyptian hegemony in the Nile Basin. Water Policy 10 supplement 2.

198 www.nilebasin.org, http://siteresources.worldbank.org/EXTWAT/Resources/4602122-1213366294492/51062201234469721549/33.1_River_Basin_Management.pdf

199 www.transboundarywaters.orst.edu/research/case_studies/Nile_New.htm

hordozók feletti dominancia határozta meg az ellentéteket.²⁰⁰ Az elemzők szerint a jövőben hasonló términtázatok mentén kialakulhatnak más természetes erőforrások ellenőrzéséért vívott konfliktusok is, amelyek arra ösztönzik a Nílus-völgy államait, hogy folyamatosan saját érdekeiknek megfelelően újraértelmezzék a vízmegosztás kérdését. Ahogy korábban említettük, a folyó aszimmetriája eddig Egyiptom számára biztosította más parti államokkal szemben sajátos dominanciát, ám a fejlődés, az ökológiai rendszerek átalakulása és a népesség számának növekedése a közeljövőben módosíthatja ezt a regionális geopolitikai képletet. Habár a hatalom térbeli elrendeződési mintáit nem lehet statikus tényezőként értelmezni, természetes, hogy Kairó mindent megtesz annak érdekében, hogy akár nemzetközi befolyását, kapcsolat-rendszerét is kihasználva a korábban kialakult hegemonisztikus gazdasági és politikai viszonyok regionális rendszerében minél tovább fenntartsa a számára kedvező status quo-t, miközben a többi part menti állam érdekei ezzel ellentétesek.²⁰¹

Valójában a politikai akarat hiánya miatt jellemzőek a feszültségek a Nílus vízgyűjtő területén, amelyek megakadályozzák, hogy az érintett államok megállapodjanak a méltányos víz- és a haszonmegosztás kérdésében a számos kooperációs minta ellenére. Másrészt hátráltatja a probléma megoldását az a tény is, hogy a Nílus-völgy államai eltérő politikai, társadalmi, kulturális háttérrel rendelkeznek, amelyekben a konfliktuskezelés és az együttműködés eltérő minták szerint működik.²⁰²

200 A kongói lázadók csoportjai elsősorban a különböző nyersanyagokban gazdag területek feletti ellenőrzésért vívtak súlyos harcokat, ahol az erőszak megszokott jelenségnek számított évtizedeken keresztül. Lásd: Besenyő János, Gyarmati Ádám, Hetényi Soma Ambrus, Pető Gergő, Szíjj Dóra, Resperger István (2010): Országismertető, Kongó. A kongói eseményekhez hasonló a nigériai Delta-vidéken bekövetkezett események, amelyek a MEND-mozgalomhoz köthetők. <http://mendnigerdelta.com/>

201 Rahman, M.A. (2011): The Geopolitics of Water in the Nile River Basin. *Global Research*, July 24

202 Erre utal többek között az etióp-eritreai háború is 1998-2000 között. www.globalsecurity.org/military/world/eritrea.htm

AZ EGYIPTOMI KÖZIGAZGATÁS ÉS A JELENTŐSEBB TELEPÜLÉSEK

Egyiptom területét 29 közigazgatási egységre – kormányzóságra – osztották fel.²⁰³ Az egyes kormányzóságok között igen jelentős területi eltérések mutatkoznak, amelyek nem feltétlenül esnek egybe az adott közigazgatási egység gazdasági, politikai és stratégiai jelentőségével. Ez feltehetően azzal áll szoros összefüggésben, hogy az államtér 97%-a a jórészt lakatlan sivatagi zónában helyezkedik el.

A helyi közigazgatás rendszere hagyományosan az erős, központosított állami hatalom ellenőrzése alatt áll. Ennek megfelelően a közigazgatás rendszere sajátos alá-fölrendeltségi elv szerint szervezett. A kormányzósági territóriumokat kerületekre osztották, amelyek rurális és urbánus települések alárendelt hálózatából szerveződnek. A közigazgatási rendszer minden szintje erősen bürokratikus, a kormányzókat az elnök nevezi ki, őket pedig megilleti a helyi tisztviselők kinevezésének jogköre.²⁰⁴ A végrehajtó szervek közül a helyi rendőrkapitányságok a belügyminiszter joghatósága alatt állnak.

A modern egyiptomi állam közigazgatási kultúráját a történelmileg már a predinasztikus időkben kialakult modell szerint formálta, amikor az öntözéses gazdálkodás rendszere feletti ellenőrzés isteni hatalmat bitosított az uralkodóknak. Erre a hagyományra épült fel napjaink tekintélyelvű hierarchikus közigazgatási rendszere, amelyet azonban az autoriter hatalmat elfogadó állampolgárok biztosította politikai legitimitációra épül. A hosszú időn át tartó idegen megszállás erős nacionalizmust generált és a nemzeti ideológia legitimitációja az erős állam percepcióját fogalmazta meg.²⁰⁵ Az utóbbi évtizedben megerősödő politikai tudatosság azonban lassan erodálja a központosított hatalmi struktúrát.

A forradalmat követően az állam nem vonult vissza, bár gazdasági szolgáltatásának színvonala visszaesett, ezzel párhuzamosan adminisztrációs ellenőrzési hegemóniája fennmaradt. A tradicionális helyi elitet az állam integrálta a helyi önkormányzati rendszerben.

Történetek kísérletek a hatalom decentralizálására: az 1960-as közigazgatási törvény hármas szintű rendszert alakított ki, öt város – Kairó, Alexandria, Port Said, Suez és Luxor – önálló kormányzósági státuszt kapott. A helyi hatalom számos funkciót kapott az oktatás, az egészségügy, közművek, a lakhatás, a mezőgazdaság, és a kommunikáció területén, valamint a szövetségi mozgalom szervezésében, működtetésében. Ezek azonban kevésbé valósultak meg.²⁰⁶

203 A közigazgatási egységek számát illetően ellentmondásos adatok léteznek. www.nationsonline.org/one-world/map/egypt-administrative-map.htm, <http://geography.about.com/od/egyptmaps/a/egypt-governorates.htm>

204 www.mongabay.com/history/egypt/egypt-local_government.html

205 <http://countrystudies.us/egypt/>

206 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43491/Local-government

Forrás: <http://www.mapsopensource.com/egypt/egypt-map>

1979-től csökkent a központi kormányzat ellenőrzési jogköre a tartományokban és a városokban adminisztratív és költségvetési területen, jogosítványokat kaptak a helyi adók meghatározására, a központi költségvetés tehermentesítése érdekében. Mivel az önkormányzatok által felhalmozott deficitet az állam fedezte, így jelentős jogkörei változatlanok maradtak, habár a helyi adminisztráció jogosítványokhoz jutott, amelyekkel ösztönözte a magánbefektetőket. Az 1990-es évektől a helyi autonómia és decentralizáció realizálódása vette kezdetét, a regionális politikákban megjelentek a különleges helyi érdekek és feltételek: a számos településen a tisztviselők elfogadták az iszlamista mozgalmak erősödését, míg a kikötővárosokban kváziszövetségre léptek az export-import vállalkozások tulajdonosaival.²⁰⁷

207 www.mongabay.com/history/egypt/egypt-local_government.html

Kormányzóságok

Kormányzóság neve	Közigazgatási központ	Terület (km ²)	Népesség-szám
Ad-Daqahīyah [Dakahlia]	Al-Mansūrah	3,538	5,559,000
Al-Bahr al-Ahmar [Red Sea]	Al-Ghurdaqah	120,000	321,000
Al-Buhayrah [Beheira]	Damanhūr	9,826	5,327,000
Al-Fayyūm [Fayoum]	Al-Fayyūm	6,068	2,882,000
Al-Gharbīyah [Gharbia]	Tantā	1,942	4,439,000
Al-Iskandarīyah [Alexandria]	Al-Iskandarīyah	2,300	4,509,000
Al-Ismā'īlīyah [Ismailia]	Al-Ismā'īlīyah	5,067	1,077,000
Al-Jīzah [Giza]	Al-Jīzah	13,184	6,979,000
Al-Minūfīyah [Monufia]	Shibīn al-Kawm	2,499	3,657,000
Al-Minyā	Al-Minyā	32,279	4,701,000
Al-Qāhirah [Cairo]	Al-Qāhirah	3,085	8,762,000
Al-Qalyūbyah [Qalyubia]	Banhā	1,124	4,754,000
Al-Uqsor [Luxor]	Al-Uqsor	2,960	1,064,000
Al-Wādī al-Jadīd [New Valley]	Al-Khārijah	440,098	208,000
Ash-Sharqīyah [Sharqia]	Az-Zaqāzīq	4,911	6,010,000
As-Suways [Suez]	As-Suways	9,002	576,000
Aswān	Aswān	62,726	1,323,000
Asyūt	Asyūt	13,720	3,888,000
Banī Suwayf [Beni Suef]	Banī Suwayf	10,954	2,597,000
Būr Sa'īd [Port Said]	Būr Sa'īd	1,345	628,000
Dumyāt [Damietta]	Dumyāt	910	1,240,000
Kafr ash-Shaykh [Kafr el-Sheikh]	Kafr ash-Shaykh	3,467	2,940,000
Matrūḥ	Marsā Matrūḥ	166,563	389,000
Qinā [Qena]	Qinā	8,980	2,801,000
Sawhāj [Sohag]	Sawhāj	11,218	4,211,000
Sīnā' al-Janūbīyah [South Sinai]	At-Ṭūr	31,272	159,000
Sīnā' ash-Shamālīyah [North Sinai]	Al-'Arīsh	27,564	395,000
Egyiptom	Kairó		81,395,000

Forrás: <http://www.citypopulation.de/Egypt.htm>

KAIRÓ

A főváros az egyiptomi államtér északi részén helyezkedik el, mintegy 165 km-re a Földközi-tengertől délre, 120 kilométerre nyugatra a Szezei-öböltől, a Nílus partján található, ahol a folyó kilép a sivatagi övezetből és belép a Delta területére. A város 969-es megalapítása óta az egyiptomi állam valódi központjaként funkcionál. Központi térszervező funkcióira utal, hogy a könyvkiadás, a filmgyártás szinte teljes kapacitása, az egészségügyi ellátás nagy része ide települt, és az egyetemi oktatás fellegvára. A nemzetközi kereskedelem regionális központja, miközben az urbánus szolgáltatások rendszere esetenként nem képes lépést tartani a dinamikus fejlődéssel (hiper-urbanizáció): az infrastruktúra fejlődése a város egyik legnagyobb problémája. Kairó az egyiptomi vasúti közlekedési hálózat közepén található.²⁰⁸

ALEXANDRIA

Egyiptom második legnagyobb urbánus települése az államtér északi részén, amely mintegy 32 km hosszan nyúlik el közvetlenül a Földközi-tenger partján. Kedvező közlekedéscélrajzi helyzetéből adódik, hogy Egyiptom legnagyobb kikötővárosa jelentős ún. kikötőiparral rendelkezik. A város fontos ipari központ, ahol a Szezeből érkező gáz- és kőolaj-vezetéken érkező nyersanyagok feldolgozását végzik. Az egyiptomi export és import csaknem 80%-át Alexandria bonyolítja le, amely egyben jelentős üdülőhelyként is működik, amely otthont ad a Bibliotheca Alexandrina intézményének is. A várost Nagy Sándor alapította i.e. 331-ben és egészen az i.u. 641-ben bekövetkezett arab hódításig az állam fővárosaként működött.²⁰⁹

GIZAH

A harmadik legnagyobb egyiptomi város, amely a Nílus nyugati partján fekszik körülbelül 20 kilométerre délnyugatra a fővárostól, és három másik településsel együtt Nagyobb Kairó (metropolisz) részét képezi. A település térszervező funkciójának jelentőségére utal, hogy közigazgatási központként működik, ahol a népesség nagyobb része gyakorlatilag szuburbán térségekben él. A város nem csupán a közigazgatás, hanem a turizmus, valamint a felsőfokú oktatás egyik központja: az 1908-ban alapított Kairói Egyetem 1924-ben Gizah-i Egyetemként alakult újjá. Gizah-ban működik többek között egy természeti kutatóintézet, valamint az Academy of the Arabic Language (az Arab Nyelv Akadémiája). Gizah az egyiptomi rajzfilmgyártás központja, ahol egyéb ipari ágazatok is megtelepültek: cement, vas- és acélgyártás, autóalkatrészek gyártása, textil- és bőripar, sörgyártás, valamint feldolgozás folyik a településen. A város közlekedési szerepe sem elhanyagolható.²¹⁰

SHUBRA EL-KHEIMA

A Nílus keleti partján, Kairótól északra található település a kairói agglomerációhoz tartozik, egyben közigazgatási székhely. A XIX. században még a fővárost ellátó övezet mezővárosa volt, amely a Delta alluviális üledékére települt. A város fejlődése az I. világháború után gyorsult fel, majd az 1940–1950-es évek ipartelepítő politikája révén textil, speciális

208 www.prlog.org/10332580-cairo-alkahira-is-egypts-capital-and-the-largest-city-in-the-middle-east-and-africa.html

209 www.britannica.com/EBchecked/topic/14376/Alexandria#toc60049

210 www.britannica.com/EBchecked/topic/304112/Al-Jizah

üveggyártás és kerámiaipar honosodott meg. 1961-ben a település felsőfokú oktatási intézményt – Cairo Polytechnic Institute, valamint Ayn Shams University's Faculty of Agriculture – kapott. A város közlekedési szempontból is jelentős: a Kairó–Alexandria autópálya mellett fekszik, illetve a Szuezi-csatornát és a Nílust összekötő mesterséges víziút déli végpontjaként funkcionál.²¹¹

PORT SAID

Az államtér északkeleti részén elhelyezkedő kikötőváros, amely csaknem 30 km hosszan terül el a Földközi-tenger partján, a Szuezi-csatornától északra. A település gazdasága elsősorban a halászatra és olyan ágazatokra épült, mint a vegyipar, az élelmiszerfeldolgozó-ipar, a cigarettagyártás. Port-Said jelentős exportkikötő, ahonnan elsősorban gyapotot, rizst szállítanak külföldre, illetve a fontos tengeri üzemanyagtöltő állomásként működik. A város jelentős oktatási központ, ahol több mint 300 intézmény – köztük az Arab Academy for Science and Technology and Maritime Transport – működik.²¹²

SUEZ

Északkelet-Egyiptom területén a Szuezi-öböl északi partján elhelyezkedő kikötőváros a Szuezi-csatorna déli végpontjának közelében. A fontos tengeri kikötőt kiépített közlekedési infrastruktúrahálózat kapcsolja össze a fővárossal, Port Said-dal és más városokkal. A petrol-kémiai üzemek, olajfinomítók késztermékeit csővezetéken juttatják el Kairóba.

Az ősi település az oszmán hódítást követően kereskedelmi központtá fejlődött, amely Arábia, Jemen és India felé nyitotta meg a birodalmat. 1869 után a város fejlődése új lendületet kapott. Napjainkban a Kairótól 130 kilométerre keletre fekvő város haditengerészeti és kereskedelmi központként működik. Elsődleges funkciója az áruk továbbítása, de egyben a mekkai zarándoklat egyik fontos állomása. A kikötőt a háborúk után csak 1975-ben nyitották meg, amely kedvezően hatott a helyi gazdaságra, amely mára gyógyszeripari termékek előállításában is kiemelkedik.²¹³

AL-MANSURA

A Nílus keleti partján, damiettai ágánál elhelyezkedő település a Delta régiójában 120 kilométerre Kairótól északkeletre. A közigazgatási központ szerepét betöltő várost 1219-ben alapították, nevét az 1250-ben, a frankok (francia keresztések) felett aratott győzelemnek köszönheti. Modern város piaci központot biztosít az északkeleti deltaterületen termesztett olyan termékek számára, mint a gyapot, a rizs és a len az északkeleti delta. Az ipar elsősorban ezeknek a termékeknek a feldolgozását végzi: a településen jellemző a gyapottisztítás, a gyapot- és rizsfeldolgozás, a malom- és textilipar. A város jelentős egyetemi város – 1972-ben alapították az University of Mansoura-t (amely 1962–1972 között a kairói egyetem tagozataként működött) –, amelynek urológiai és nefrológiai központja a legjobb az afrikai kontinensen, valamint a Közel-Keleten.²¹⁴

211 www.britannica.com/EBchecked/topic/542213/Shubra-al-Khaymah

212 www.portsaid.gov.eg/English/default.aspx

213 www.britannica.com/EBchecked/topic/571663/Suez

214 www.britannica.com/EBchecked/topic/362891/Al-Mansurah

TANTA

A fővárostól 94 kilométerre északra, Alexandriától 130 kilométerre délkeletre elhelyezkedő város, amely kormányzósági székhely, valamint a pamut- és gyapottisztítás, valamint a Nílus-delta vasúti csomópontja. Csaknem azonos távolságra helyezkedik el a Nílus nyugati és keleti ága között a Kairó–Alexandria autópálya mentén. A város kulturális jelentőséggel bír részben a muzulmánok – itt található egy híres, a XIII. században élt szent ember (Ahmad al-Badawi) sírja –, részben pedig a kopt keresztények számára (a város volt az egyik püspöki székhely, amelyet az alexandriai pártiárka alapított 1895-ben). A város fejlett oktatási infrastruktúrával rendelkezik: történelmi érdekesség, hogy az egyik legrégebbi főiskola is itt működik (1276-ban hozták létre). A helyi egyetem elsősorban a kereskedelem, a mezőgazdaság és a mérnöki tudományok oktatásában emelkedik ki.

A városi gazdaság alapját a kőolaj-finomítás, a gyapotfeldolgozás – gyapotmag-olaj termelése – a malomipar, a dohánytermékek és a tésztafélek előállítása adja.²¹⁵

ASYUT

A modern város a Nílus folyó nyugat partján fekszik gyakorlatilag Kairó és Asszuán között félúton. A település központi helyet foglal el a közigazgatás rendszerében és egyben a kopt keresztény demográfiai központja is. Itt működik az ország egyik legjelentősebb egyeteme is. A várostól délnyugatra emelkedő mészkőhegységben a XII. dinasztia uralkodóinak sziklasírhajai találhatóak.

Gazdasági jelentőségét többek között az adja, hogy a Ras Shukheir–Asyut olajvezeték, a Kairó–Asyut gázvezeték végpontja, illetve tervezett Asyut–Qena gázvezeték kiindulópontjaként része a Nile Valley Gas Company Pipeline Project is érinti. Már az ókorban is kereskedelmi központként működött, a hellenisztikus időkben Lykopolis (Farkasváros) néven ismerték. Azon kevés számú település közé tartozik, amelyben sikeresen megőrizték a kisipari hagyományos termékeinek gyártását: szőnyeg, finomkerámia, fafaragás. Emellett textilipar és műtrágya előállítása jelentős.²¹⁶

ISMAILIA

A kormányzósági székhelyként funkcionáló város Egyiptom északkeleti részén helyezkedik el a Szezi-csatorna nyugati partján nagyjából az északi Port Said és a déli Suez között félúton. A település az Al-Timsā-tó északnyugati partján fekszik, amely természetes kapcsolatot teremtett a Vörös-tenger irányába már az ókorban.

Magát a települést csupán 1863-ban alapította Ferdinand Lesseps, amikor a csatornát építtették, nevét a kedive után kapta. 1976-ban alapították egyetemét, amely napjaink legdinamikusabban fejlődő felsőoktatási intézménye Egyiptomban. A város nem számít turisztikai célpontnak, viszont kiépített infrastruktúrahálózat – vasút és közút, kompátkelő – kapcsolja össze más urbánus központokkal. Változatos gazdasága elsősorban a modern ágazatokra épül: hajó-, traktor- és motorgyártó üzemek, valamint egy erőmű működik a városban.²¹⁷

215 www.britannica.com/EBchecked/topic/582750/Tanta, www.fallingrain.com/world/EG/05/Tanta.html

216 www.britannica.com/EBchecked/topic/40256/Asyut, www.citypopulation.de/Egypt.html

217 www.ismailia.gov.eg/Default.aspx#, www.britannica.com/EBchecked/topic/296131/Ismailia, <http://look-lex.com/e/ismailia.htm>

LUXOR

A város Dél-Egyiptom területén fekszik és gyakorlatilag a világ legnagyobb szabadtéri múzeuma tartja fenn, hiszen a nemzetközi turizmus élteti a helyi gazdaság rendszerét. Emellett fontos szerepet játszik a mezőgazdasági termékek, elsősorban a cukornád feldolgozása, amelyre a helyi élelmiszeripar épül.

Központi közigazgatási feladatokat ellátó település 657 kilométerre délre helyezkedik el Kairótól, de a közlekedés egyéb lehetőségei is elérhetők a városban, amelyek közül kiemelkedik a légi szállítás, valamint a folyami hajózás.²¹⁸

FAYYUM

A város Kairótól 130 kilométerre Kairótól délnyugatra fekszik az egyik legrégebbi afrikai lakóhely, az i.e. 4000 körül alapított település (Crocopolis) területén. A település elsősorban a turizmus, a szolgáltatások és a kereskedelem fontos központja, ahol azonban nem elhanyagolható a mezőgazdasági tevékenység: a helyi élelmiszertermelés és feldolgozás, gyógy- és fűszernövények termesztése, és a halászat. Fontos feladat az oktatás fejlesztése, az infrastruktúra hálózatainak korszerűsítése és a közegészségügy javítása. A település gazdasági értelemben hátrányos helyzetűnek minősül.²¹⁹

ASWAN

A település az egyiptomi államtér déli részén helyezkedik el, területe magába foglalja az ókori Elephantine szigetet is és kormányzósági térszervező funkciókkal rendelkezik. A Nílus keleti partján fekvő város rendkívül forgalmas kereskedelmi és idegenforgalmi központ, valamint közlekedési – vasúti, közúti és légi – csomópont, amely az északi területeket kapcsolja össze Szudánnal. A város egyúttal oktatási feladatokat is ellát, számos iskola, valamint a South Valley University működik területén. Az utóbbi évtizedekben ipartelepítő tényezőként jelent meg villamosenergia, különösen a nehéz-, valamint a vegyipar ágazatai számára. Az ókorban megnyitott kőbányák ma is működnek.²²⁰

HURGHADA

A város a Vörös-tenger parján helyezkedik el. A közigazgatási központ funkcióját is betöltő település az egyik legfontosabb idengeforgalmi központtá vált az elmúlt időszakban. A várost a XX. század első felében alapították és az 1980-as évektől folyamatosan fejlődött egyiptomi és külföldi befektetőknek köszönhetően, akik szolgáltatásokra épülő tengerparti üdülőhelyé fejlesztették. A tengerparton 36 kilométerre elnyúló települést a légiközlekedés által biztosított

218 www.mapsofworld.com/cities/egypt/luxor.html

219 www.eblacenter.unito.it/WP/FAYOUM&SAQARA050706.pdf, https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:MbFs5-6V1ZAJ:www.idosi.org/aejaes/jaes7%286%29/16.pdf+econo-my+of+fayoum&hl=hu&pid=bl&srcid=ADGEESj05ZDmZhuNakpd9WTnGr7jaSC2rroUYp8Sisnq2HH_1JZx3z3S7_WfHbt0_ZayzdRCq7gsVNVp5trXvs-ck9acacdrqvOqpW4mfz3apalvkQiyIU2DjW1-VYVwppcsCmEh_hw&sig=AHIEtbR7x BHxANLEd2s EfGNuRditAFXQcg, <http://egypt.usaid.gov/en/egyptmap/pages/fayoum.aspx>

220 www.mapsofworld.com/cities/egypt/aswan.html, looklex.com/e.o/aswan.htm, www.britannica.com/EBchecked/topic/40203/Aswan-High-Dam, www.britannica.com/EBchecked/topic/40195/Aswan

közvetlen kapcsolat köti más urbánus terekhez. Az északi Kairótól 530 kilométerre, Luxortól 290 kilométerre nyugatra elhelyezkedő város az 1970-es évekig gyakorlatilag halászatból élt, gazdasági fejlődését még az 1913-ban felfedezett kőolaj-lelőhelyek sem dinamizálták. Gazdaságát a halászat, a kőolaj feldolgozása mellett alapvetően a turizmussal összekapcsolódó szolgáltatási szektor működteti.²²¹

ARISH

A Sínai-félsziget északi részén, a Földközi-tenger partján fekvő település kormányzósági székhely, amely 50 km-re található rafahi határátkelő. Különleges adottságai miatt kedvelt idegenforgalmi központtá vált, amely egyben regionális oktatási centrum. A város 1906-ban került egyiptomi közigazgatás alá és fontos vasúti állomás volt, míg az 1967-es a vonalat lerombolták. Itt volt 1967–1979 között az izraeli katonai közigazgatás központja, mielőtt a terület visszakerült volna Egyiptomhoz.

A gazdaság alapvetően a mezőgazdasági tevékenységre épül – datolyapálma, ricinusbab és -olajfeldolgozás – illetve halászat. A várostól délre lévő szentelepek feltárása az 1980-as években megteremtették a vegyipar és az energiatermelés feltételeit, miközben a település a közel-keleti államokkal folytatott gyorsan fejlődő kereskedelem következtében közlekedési központtá vált. Az infrastruktúra biztosítja a kapcsolatokat Izrael, Palesztína, valamint Port-Said, Ismailia és a Szezi-csatorna irányába.²²²

221 www.mapsofworld.com/cities/egypt/hurghada.html , <http://travel.mapsofworld.com/hurghada/facts.html>,
<http://athaia.org/egypt/al-ghurdaqah.html>

222 www.britannica.com/EBchecked/topic/34362/AI-Arish, <http://looklex.com/e.o/arish.htm>

AZ EGYIPTOMI FEGYVERES ERŐK²²³

Egyiptom a legnépesebb arab állam, ahol a 2011-es adatok szerint a lakosság száma eléri a 82 079 636 főt, amelyből katonai szolgálatra alkalmas több mint 36 millió (35 305 381) és a különböző fegyvernemekhez tartozó fegyveres erők állománya 468 500 fő.²²⁴

A szárazföldi haderő létszáma 340 000, a haditengerészet személyi állománya 18 500, a légierő 30 000, a légvédelmi parancsnokság kötelékéhez 80 000 fő tartozik.²²⁵ Az aktív szolgálatot teljesítők mellett szervezett tartalékos erők létszáma is magas: 479 000.²²⁶ a szárazföldi haderőhöz 375 000, a flottához 14 000, a légierőhöz 20 000, a légvédelmi parancsnokság alárendeltségébe pedig 70 000 fős állomány tartozik.²²⁷ A katonai szolgálat időtartama 12–36 hónap, amelyet még 9 évig folyamatos képzés követ.

A SZÁRAZFÖLDI HADERŐ SZERVEZETE

Páncélos erők:

- négy harckocsi-hadosztály: minden magasabb egység szervezetileg 2 páncélos, 1 műszaki, valamint 1 tüzérandárból áll.
- egy dandár (Köztársasági Gárda)
- négy önálló dandár

Gépesített gyalogos erők:

- hét gépesített gyalogos hadosztály: minden magasabb egység szervezetileg 1 tüzér-, 1 páncélos, valamint 2 gépesített gyalogos dandárból áll.
- négy önálló dandár

Légi szállítású (légimozgású) erők:

- két dandár

Gyalogos erők:

- egy gyalogos hadosztály
- két önálló dandár

Különleges alakulatok:

- öt század a parancsnoki központ alárendeltségében
- egy 300 fős antiterrorista egység (777-es egység – Thunderbolt Forces)

Ejtőernyős egységek:

- egy dandár

Tüzérségi erők:

- tizenöt önálló dandár
- egy dandár SSM (föld-föld) rakétaerő (9 FROG-7)
- egy dandár (9 Scud-B)

223 International Strategic Studies: The Military Balance 2010. pp. 248-250.

224 www.GlobalFirepower.com

225 International Strategic Studies: The Military Balance 2010. p. 248,

226 www.GlobalFirepower.com

227 International Strategic Studies: The Military Balance 2010. p. 248.

AZ EGYIPTOMI SZÁRAZFÖLDI ERŐK FELSZERELÉSE

Harcokosi:

- 973 M1 A1 Abrams harckocsi
- 300 M-60 A1 harckocsi
- 850 M-60 A3 harckocsi
- 500 T-62 harckocsi (tartalékban)
- 260 Ramses II. (mod T-54/55)-es harckocsi
- 840 T-54/T-55 harckocsi (tartalékban)

Felderítő jármű:

- 300 BRDM-2
- 112 Commando Scout

Páncélozott gyalogsági harcjármű:

- 220 BMP-1 harcjármű (tartalékban)
- 390 YPR-765 harcjármű (25 mm-es géppágyúval felszerelve)

Felfegyverzett személyszállító jármű:

- 2600 M-113 A2
- 500 BTR-50/OT-62 (nagy része tartalékban)
- 250 BMP-600P;
- 250 BTR-60;
- 410 Fahd-30/TH 390 Fahd
- 650 Walid

Tüzérség:

Önjáró löveg:

- 124 M-109 122 mm-es
- 164 darab M-109 A2 155 mm-es
- 204 darab M-109 A5 155 mm-es

Vontatott lövegek:

- 190 D-30M 122 mm-es
- 36 M-1931/37 122 mm-es
- 300 M-30 M-1938 122 mm-es
- 420 M-46 130 mm-es
- 16 GH-52 155 mm-es

Rakétatüzérség:

- 96 BM-11 122 mm-es
- 60 BM-21 122 mm-es
- 50 Sakr-10 122 mm-es
- 50 Sakr-18 122 mm-es
- 100 Sakr-36 122 mm-es
- 36 Kooryong 130 mm-es
- 32 BM-14 140 mm-es
- 26 MLRS 227 mm-es
- 48 BM-24 240 mm-es (tartalékban)

Aknavető:

- 65 M-106 A1 107 mm-es önjáró
- 35 M-106 A2 107 mm-es önjáró

- 81 mm 50 M-125 A2 81 mm-es
- 82 mm 500;
- 1,800 M-1943 mm-es
- 48 Brandt 120 mm-es
- 30 M-160 160 mm-es

Páncéltörő rakétafegyver:

- 52 M-901 önjáró
- 210 YPR 765 PRAT önjáró
- 1,200 AT-3 Sagger hordozható
- 200 Milan hordozható
- 700 TOW-2 hordozható
- 520 B-11 107 mm-es (RCL)

Kezelő nélküli légi járművek:

UAV R4E-50 Skyeeye

Légvédelmi föld-levegő rakéta:

- 50 FIM-92A Avenger
- 26 M-54 Chaparral;
- 20 SA-9 Gaskin

Hordozható rakéta:

- 2.000 Ayn al-Saqr/SA-7 Grail
- FIM-92 A Stinger

Légvédelmi fegyverzet:

- 45 Sinai-23 23 mm-es önjáró
- 120 ZSU-23-4 23 mm-es önjáró
- 40 ZSU-57-2 57 mm-es önjáró
- 300 ZPU-4 14,5 mm-es vontatott
- 200 ZU-23-2 23 mm-es vontatott
- S-60 57 mm-es vonatott

Radarirányítású tűzvezető rendszer:

Radar:

- LAND AN/TPQ-36 Firefinder
- AN/TPQ-37 Firefinder (tűzérség)

Taktikai rakétafegyverek (föld-föld típus):

- 9 FROG-7
- 24 Sakr-80
- 9 Scud-B

Az egyiptomi haderő diszlokációjára jellemző, hogy az országot öt zónára osztották fel. A központi övezet parancsnoksága Kairóban működik. A keleti zóna központja Ismailia, amelynek alárendeltségébe tartozik egy páncélos, valamint két gépesített gyalogos hadosztály. A hasonló erővel rendelkező északi zóna parancsnoksága Alexandriában székel. A déli katonai régió központja Aswan, területén két gépesített, valamint egy páncélos hadosztály állomásozik. Mersa Matruh-ba települt a nyugati régió főparancsnoksága, alárendeltségébe egy harkocsizó, illetve két gépesített gyalogos hadosztály tartozik.

A TENGERÉSZETI HADERŐ SZERVEZETE

A szervezetenként két flottából álló tengerészeti erők – létszáma 18 500 fő (a 2000 fős Parti Őrség állományát is beleértve), amelyből 10 000 a sorozott tengerész – diszlokációja az ország geográfiai jellemzőihez igazodik: Földközi-tengeri flotta, főparancsnoksága Alexandriában működik, valamint a Vörös-tengeri flotta, amelynek főparancsnoksága Safaqa-ba települt. Az egyiptomi haditengerészet hajótípusai: freggatt, korvett, tengeralattjáró, aknarakó, őrhajók és rakétakilövőök.²²⁸

A tengeri haderő szervezeti egységei:

- egy tengeralattjáró egység (dandárnak megfelelő)
- egy rombolóegység (dandárnak megfelelő)
- egy járőr egység (dandárnak megfelelő)
- egy gyors reagálású támadó egység (dandárnak megfelelő)
- egy különleges hadműveleti egység (dandárnak megfelelő)

AZ EGYIPTOMI TENGERÉSZETI ERŐK FEGYVERZETE

Tengeralattjárók:

- 4 Rómeó-osztályú taktikai egység, valamennyin 8 db 533 mm-es torpedócső, Harpoon-típusú tenger alól indítható – tengeralattjáró-elhárító képességekkel rendelkező – rakéta

Felszíni egységek:

Fregatt:

- 2 Abu Qir-osztályú egység: a fegyverrendszer RGM-84C (távírányítású) Harpoon harcászati föld-föld rakéta kilövésére alkalmas 2 Mk-141-ből (Harpoon – egyenként négyes) vetőből, két tengeralattjáró elleni, Sting Ray-típusú torpedók kilövésére alkalmas (egyenként hármas) vetőből, egy 375 mm-es ikercsővű Bofors mozsárágyúból, valamint egy 76 mm-es lövegből áll.
- 2 Damyat-osztályú (US Knox) egység: a fegyverrendszert egy, egyidejűleg nyolc RGM-84C (távírányítású) Harpoon harcászati föld-föld rakéta kilövésére alkalmas Mk-16 Mk-112 vetőből, tengeralattjáró elleni taktikai rakéta (ASROC), két 324 mm-es ikercsővű torpedóvető, valamint egy 127 mm-es tengeralattjáró elleni löveg (1 SH-2G Super Seasprite) alkotja
- 4 Mubarak-osztályú (US Oliver Hazard Perry) egység: a fegyverrendszer egy, egyidejűleg négy RGM-84C (távírányítású) Harpoon harcászati föld-föld rakéta kilövésére alkalmas Mk-13 vetőből, 36 SM-1 MP föld-levegő rakétából, egy tengeralattjáró elleni 76 mm-es lövegből (2 SH-2G Super Seasprite) áll
- 2 Najim Al Zaffer-osztályú (PRC Jianghu I) egység: a fegyverrendszer 2 HY-2 (CSS-N-2) Silkworm taktikai föld-föld ikerketős rakétrendszerből, valamint 2 RBU 1200-as rendszerből áll

Parti őrség (partvédelmi és járőregységek):

- 5 Tiger-osztályú egység, fegyverrendszerét 2 Otomat taktikai föld-föld rakétavető alkotja
- 4 Hegu-osztályú (Komar) egység (PRC), amelynek fegyverzete 2 SY-1 taktikai föld-föld rakétavetőből áll

228 www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Egypt, www.globalsecurity.org/military/world/egypt/navy.htm

- 5 October-osztályú (FSU Komar) egység, fegyverrendszere 2 SY-1 taktikai föld-föld rakétavetőből áll
- 3 Osa-osztályú I (FSU) egység, fegyverzete 4 SS-N-2A Styx taktikai föld-föld rakétavető
- 6 Ramadan-osztályú egység, fegyverzetét 4 Otomat taktikai föld-föld rakétavető alkotja
- 5 Hainan-osztályú (PRC) egység, fegyverzete 2 triplacsövű 324 mm-es torpedóvető és egy 4x1-es rakétavető-rendszer
- 3 Hainan-osztályú (PRC) egység, fegyverzete 2 triplacsövű 324 mm-es torpedóvető, illetve 4 rakétavető
- 4 Shanghai II-osztályú egység (PRC)
- 4 Shershen-osztályú egység, amelynek fegyverzetét 1 SA-N-5 Grail SAM (kézi irányzású föld-levegő rakétarendszer, valamint egy 12 csöves BM-24 MPL (rakétavető) alkotja
- 2 Shershen-osztályú (FSU) egység, fegyverzete négy 533 mm-es torpedóvető, egy 8 csöves BM-21 rakétavetőből (MRL) áll

Aknaszedő hajók:

- 3 Assiout-osztályú (FSU T-43) egység: mélytengeri aknaszedő
- 4 Aswan-osztályú (FSU Yurka) egység: parti (sekély-tengeri) aknaszedő
- 2 Osprey-osztályú egység: parti (sekélytengeri) aknarakó
- 3 Dat Assawari-osztályú egység parti (sekélytengeri) aknarakó
- 2 Safaga-osztályú (US Swiftships) egység: part menti aknarakó

Kételtű eszközök:

- 3 Polnochny A-típusú közepes partra szálló hajó/egység (LS,LSM), kapacitása: 6 harckocsi, vagy 180 fő
- 9 Vydra-típusú (LCU) partra szálló vízi jármű, szállítóképessége: 3 AMX-30 harckocsi vagy 100 fő

Logisztikai és támogató eszközök:

- 7 Toplivo-osztályú tankhajó
- 1 Halaiab-osztályú (Westerwald-class) lőszer vagy utánpótlásszállító hajó
- 1 Shaledin-osztályú (Luneberg-class) javítóhajó
- 4 óceánjáró vontatóhajó
- 1 El Fateh-osztályú (UK 'Z' class) kiképzőhajó
- 1 Tariq-osztályú (UKFF) kiképzőhajó
- 1 El Horriya-osztályú kiképzőhajó – elnöki yacht
- 2 Poluchat-osztályú javítóhajó (TRV)
- 2 merülőképes üzemanyagellátó hajó/kirakóhajó (YDT)

Az egyiptomi flotta bázisai:

- Alexandria
- Port Said
- Mersa Matruh
- Port Tewfig
- Safaqa
- Hurghada
- Suez
- Al Ghardaqa

Partvédelemi eszközök:

- SSC-2b Samlet-osztályú parti dieselüzemű tengeralattjárókról indított taktikai föld-föld rakétarendszer

- LNCHR 3: 3 ikercsövű MK-2 Otomat-típusú föld-föld rakétarendszer
- 100, 130, valamint 152 mm-es lövegek
- tengerészeti repülőgépek
- 4 Beech 1900C repülőgép – a légierő által felfegyverzett és üzemeltetett
- 5 SA-342 Gazelle támadó helikopter
- 10 SH-2G Super Seasprite Mk-46 tengeralattjáró elleni helikopter
- 4 Sea King Mk-47 könnyű torpedóval ellátott helikopter
- 2 Camcopter 5.1 pilóta nélküli légi jármű

Parti Őrség eszközei (2000 fő):

- 5 Nisr-osztályú egység
- 9 Swiftships-osztályú egység
- 21 Timsah-osztályú egység
- 9 Type83-osztályú egység
- 6 Swift Protector-osztályú egység
- 12 Sea Spectre-osztályú egység MKIII
- 6 Crestitalia-osztályú egység (100 t-nál kisebb)
- 12 part menti motorhajó

AZ EGYIPTOMI LÉGIERŐ FEGYVERZETE

Vadászrepülőök:

- 2 repülőszázad Mirage 5D/E
- 2 repülőszázad F-16A Fighting Falcon
- 1 repülőszázad M-2000C Mirage
- 7 repülőszázad F-16C Fighting Falcon
- 6 repülőszázad MiG-21 Fishbed

Földi célpontok ellen alkalmazott támadó harci gépek:

- 2 repülőszázad F-4E Phantom II
- 2 repülőszázad J-6 (MiG-19S) Farmer B
- 1 repülőszázad Alpha Jet
- 1 repülőszázad Mirage 5E2

Tengeralattjáró elleni légi eszközök (helikopterek):

- 2 repülőszázad SH-2G Super Seasprite
- Sea King MK47
- SA-342L Gazelle (a flotta alkalmazásában)

Taktikai szállító helikopter századok:

- CH-47C Chinook
- CH-47D Chinook (közepes)
- Commando
- Mi-6 Hook
- S-70 Black Hawk (könnyű)
- Mi-8 Hip
- AS-61
- UH-60A Black Hawk
- UH-60L Black Hawk
- UH-12E

Felderítő légi járművek:

- 2 repülőszázad MiG-21R Fishbed H és Mirage 5SDR (Mirage 5R) gépekkel

Tengeri őrzőjárat:

- 1 repülőszázad Beech 1900C

Elektronikus hadviselés légi eszközei:

- 1 repülőszázad Beech 1900 (ELINT-elektronikai hírszerzés), C-130H Hercules (ELINT), Commando 2E (ECM-elektronikai elhárítás) gépekkel
- 1 repülőszázad E-2C Hawkeye (korai légi riasztás)

Légi szállítás:

- 1 repülőezred B-707-366C, B-737-100, Beech 200 Super King Air, C-130H Hercules, DHC-5D Buffalo, Falcon 20, Gulfstream III, Gulfstream IV, An-74TK-200A, Gulfstream G-45P gépekkel

Harci (támadó) helikopterek:

- 6 repülőszázad AH-64A Apache, SA-342K Gazelle (44 hangsebesség alatti optikai távirányítású rendszerrel ellátott, 30 20 mm-es gépágyúval)
- kiképző repülőszázadok F-16B Fighting Falcon, F-16D Fighting Falcon, DHC-5 Buffalo, Alpha Jet, EMB-312 Tucano, Gomhouria, Grob 115EG, L-29 Delfin, L-39 Albatros, L-59E Albatros, M-2000B Mirage, MiG-21U Mongol A, JJ-6 (MiG-19UTI) Farmer, K-8 gépekkel
- pilóta nélküli repülőszázad 20 R4E-50 Skyeye, 29 Teledyne-Ryan 324 Scarab

Géptípusok, eszközök:

Harci gépek:

- 26 F-16A Fighting Falcon
- 12 F-16B Fighting Falcon
- 74 J-7 (MiG-21F) Fishbed C
- 53 Mirage 5D/E

Földi célpontok ellen alkalmazott támadó harci gépek:

- 18 M-2000C Mirage
- 113 F-16C/
- 6 F-16D Fighting Falcon
- 16 Mirage 5E2
- 29 F-4E Phantom II
- 44 J-6 (MiG-19S) Farmer B
- 12 Alpha Jet

Felderítő légi járművek:

- 14 MiG-21R Fishbed H
- 6 Mirage 5SDR (Mirage 5R)

Korai légi riasztás rendszere:

- 6 E-2C Hawkeye

Légi szállítás:

- 3 An-74TK-200A
- 3 B-707-366C
- 1 B-737-100
- 1 Beech 1900 (ELINT)
- 4 Beech 1900C
- 1 Beech 200 Super King Air

- 2 C-130H Hercules (ELINT)
- 22 C-130H
- 4 DHC-5
- 5 DHC-5D Buffalo
- 3 Falcon 20
- 3 Gulfstream III
- 3 Gulfstream IV
- 4 Gulfstream G-45P

Kiképző gépek:

- 24 Alpha Jet
- 34 EMB-312 Tucano
- 36 Gomhouria
- 74 Grob 115EG
- 80 K-8
- 26 L-29 Delfin
- 10 L-39 Albatros
- 35 L-59E Albatros
- 3 M-2000B Mirage

Helikopterek:

Elektronikai hírszerzés:

- 4 Commando 2E (ECM-elektronikus elhárító-rendszerrel)

Harci gépek:

- 35 AH-64A Apache
- 65 SA-342K Gazelle (44 hangsebesség alatti optikai távirányítású rendszerrel ellátott, 30 mm-es gépágyúval)
- 5 SA-342L Gazelle (a flotta használatában)

Tengeralattjáró elleni harci gép:

- 10 SH-2G Super Seasprite
- 5 Sea King MK47

Támogató helikopter:

- 3 CH-47C Chinook
- 16 CH-47D Chinook (közepes)
- 25 Commando
- 12 Mi-6 Hook
- 4 S-70 Black Hawk (könnyű)
- 40 Mi-8 Hip

Általános funkciójú gépek:

- 2 AS-61
- 2 UH-60A Black Hawk
- 5 UH-60L Black Hawk (VIP)

Kiképző helikopter:

- 17 UH-12E

Pilóta nélküli gépek:

- 20 R4E-50 Skyeye
- 29 Teledyne-Ryan 324 Scarab

Rakéták:

Levegő-föld rakéta:

- 80 AGM-65A Maverick
- 123 AGM-65D Maverick
- 12 AGM-65F Maverick
- 30 AGM-65G Maverick
- AGM-119 Hellfire
- AGM-84 Harpoon
- AM-39 Exocet
- AS-30L HOT

Hagyományos rakéta:

- Armat
- AS-12 Kegler

Levegő-levegő rakéta: AAM

- AA-2 Atoll
- AIM-7E Sparrow/
- AIM-7F Sparrow/
- AIM-7M Sparrow
- AIM-9F Sidewinder/
- AIM-9L Sidewinder/
- AIM-9P Sidewinder;
- R-550 Magic
- R530

A 30 000-es személyi állománnyal – beleértve a besorozott 10 000 főt – rendelkező egyiptomi légierő húsz fontosabb szárazföldi bázisra települt: Bilbays, Aby Suwayr, Al Man-surah, Fayid, Gebel el Basur, Inshas, Jiyanklis New, Kom Awshim, Az Zaqaziq, Birma/Tanta,

El Minya, Wadí al Jandali, Alexandria, Kairó (Almaza, Intl, West) Beni Suef, Hurghada, Mersah Matruh és Aswan.²²⁹

A LÉGVÉDELMI PARANCSNOKSÁG SZERVEZETE

Légierő Parancsnokság 30 000; 50 000

szereződéses katonák; 70 000 tartalékosok (150 000)

Légvédelem:

5 hadosztály

- 12 SAM-üteggel M-48 Chaparral (föld-levegő rakétarendszer)
- 12 radar-zászlóalj
- 12 légvédelmi tüzérdandár (100 légvédelmi zászlóalj)
- 12 SAM-üteggel I-HAWK MIM-23B (föld-levegő rakétarendszer)
- 14 SAM-üteggel Crotale (infravörös érzékelő rakétarendszer)
- 18 SAM-zászlóalj Skyguard-radarrendszerrel
- 110 SAM-zászlóalj Pechora (SA-3A) Goa/SA-3 Goa föld-levegő rakétarendszer
- SA-6 Gainful csapatlégvédelmi rakéta
- SA-2 Guideline föld-levegő rakéta

229 www.scramble.nl/mil/1/egypt/orbat.htm, www.milaviapress.com/orbat/egypt/index.php

Légyvédelmi rendszerek:

- Amoun RIM-7F Sea Sparrow SAM (légyvédelmi és rakétaelhárító rendszer)
- 36 SAM (négy vetőcsőves föld-levegő légyvédelmi rakétarendszer)
- vontatott Skyguard SAM (föld-levegő légyvédelmi és rakétaelhárító rendszer)
- 36 35 mm-es iker-gépgyű

Föld-levegő rakéta:

- 24 Crotale önjáró
- 50 M-48 Chaparral önjáró
- 56 SA-6 Gainful önjáró
- 78 I-HAWK MIM-23B vontatott
- SA-2 Guideline vontatott
- 282 Skyguard vontatott
- 212 Pechora (SA-3A) Goa/SA-3 Goa vontatott

Löveg:

- 23 mm 266 23 mm-es önjáró
- 36 Sinai-23 (SPAAG) each with Ayn al-Saqr MANPAD önjáró
- Dassault 6SD-20S land
- 230 ZSU-23-4 önjáró
- 600 S-60 57 mm-es vontatott
- 400 M-1939 KS-12 85 mm-es vontatott
- 300 KS-19 100 mm-es vontatott

Katonai jellegű (félkatonai) szervezetek:

- A Belügyminisztérium alárendeltségében a Központi Biztonsági Erők:
325 000 fő (beleértve a besorozott állományt)
100 páncélozott személyszállító jármű (típus: Hussar, Walid)
- Nemzeti Gárda:
60 000 fő
8 dandár (csupán a keretszervezet létezik), mindegyikben 3 paramilitáris zászlóalj) könnyű fegyverzettel ellátva:
250 páncélozott személyszállító jármű (típus: Walid)
- Határvédelmi erők:
12 000 fő
18 ezred
könnyű fegyverzettel ellátva

Az egyiptomi hadsereg hagyományosan – minden történelmi korszakban – arra törekszik, hogy igazolja az állam regionális dominanciáját, katonai nagyhatalmi státuszát. Minden történelmi korszakban a szárazföldi hadsereg volt a legnagyobb és legjelentősebb fegyvernem, de – különösen szovjet katonai doktrínák átvételét követően – a kommunikációs hiányosságok és rugalmatlanság jellemezte. A háborúkban elszenvedett vereségek hatására a haderőt a gyors mennyiségi növekedés jellemezte a minőségi képzés rovására. Mindez inkább sajátos politikai állásfoglalást, mint átgondolt katonai döntést tükrözött. A hadsereg fejlesztése csak az 1973-as háború során kezdett mutatkozni, amikor a hadműveletek már igazolták az egyiptomi katonai vezetés kompetenciáját, valamint alkalmazkodási képességeit. Ezzel párhuzamosan igyekeztek javítani a katonai kiképzés színvonalát, hiszen alapvetően a kudarcokat nem a

technológia minősége és mennyisége, sokkal inkább a képzett és motivált, a harctéri helyzet változásaihoz alkalmazkodni képes katonák és tisztek hiánya okozta.

A fejlődés ellenére a hadsereg döntéshozatali rendszere az 1980-as években is erősen centralizált maradt. Emellett problémát jelentett a gyorsan fejlődő haditechnika adaptációja: még 1986-ban is a katonák 75%-a analfabéta volt, akik nehezen voltak képesek megtanulni a high-tech fegyverrendszerek kezelését. Másrészt az is gondot jelentett, hogy a kiképzett katonák elhagyták a hadsereget és jól fizetett pozíciókban helyezkedtek el a civil társadalomban. Csak az 1980-as évek végén kezdtek meg a tiszthelyettesi állomány képzését, biztosították a katonai életpálya-modell alapjait jelentő élet- és fizetési körülményeket. 2010-re a tisztképzésben is végrehajtották a szükséges változásokat, amelyek biztosították a taktikai és operatív szinteken eligazodni képes tiszteket a hadsereg számára.²³⁰

A hadsereg technikai bázisa is jelentősen átalakult az 1973-as háborút követően. Az addig jellemzően szovjet orientációt felváltotta a nyugattal való szorosabb együttműködés politikája. Ennek következményeként a szovjet fegyverek helyett megkezdődött a nyugati fegyverrendszerek hadrendbe állítása, amellyel párhuzamosan Kairó amerikai – Genral Dynamics Land System – technológiai segítséggel megkezdte a hazai fegyvergyártást. Az 1980-es évektől meginduló modernizációval párhuzamosan csökkentették a haderő létszámát oly módon, hogy az állam katonai képességei ne csökkenjenek, de becslések szerint annak ütőképessége legalább 25%-kal csökkent. Ezért, valamint az 1991-es iraki háború haditechnikai tapasztalatai a modernizáció felgyorsítására ösztönözték az állam és a hadsereg vezetését, ám a gazdasági lehetőségek hiánya miatt a modernizáció meglehetősen lassan megy végbe.²³¹

Az egyiptomi légierő modernizációja is az 1973-as háborút követően gyorsult fel és 1979-től megkezdődött a francia (Mirage 5) és az amerikai gépek (F-4E) rendszerbe állítása. Az amerikai gépek a védelmi segítségnyújtási program részeként érkeztek Egyiptomba, és ennek politikai hatásai legalább annyira jelentősek, mint katonai következményei. Az 1990-es években Egyiptom az amerikai katonai segélyek több mint 80%-át légierőjére fordította. Nyugati és kínai együttműködés keretében Egyiptom jelentős repülőgép-összeszerelő és alkatrészgyártó kapacitást fejlesztett ki. A fejlődést emellett az is segítette, hogy az egyiptomi légierő átvette a nyugati – elsősorban amerikai – vezetési, ellenőrzési, támogatási, kiképzési és taktikai mintákat.²³²

Az egyiptomi flotta a haderő legkisebb fegyverneme, de regionális viszonylatban igen jelentősnek számít. Az 1980-as években kezdődött meg modernizációs folyamata, mert a flottát alkalmassá kívánták tenni, hogy megvédelmezze az állam Földközi- és Vörös-tengeri határait, biztosítsa a Szezi-csatornát, mint szabad tengeri útvonalat, illetve támogassa a szárazföldi haderőket. Az 1960-as években a flottát alapvetően szovjet típusok határozták meg, majd az 1980-as évektől megkezdődött a kínai és nyugati hajótípusok beszerzése. A tengeri haderő diszlokációját az 1980-as évek végére sajátos aszimmetria jelezte: a legtöbb egység a Mediterráneumban, míg néhány egysége a Vörös-tengeren látott el feladatokat. Ezt tükrözte az is, hogy legfőbb kiképzési és operatív központ Alexandria (Rasa at Tin).

A flotta csak mellékszereplője volt az Izraellel vívott háborúknak, arra törekedett, hogy fenntartsa azokat az alapvető katonai normákat, amelyek lehetővé tették működését. Az 1980-as években megkezdett fejlesztések elsősorban tengeralattjáró-hadviselésre, aknamentesítő képességek és korai előrejelző rendszerek fejlesztésére koncentráltak, mivel ezek megléte

230 www.globalsecurity.org/military/world/egypt/army.htm

231 www.globalsecurity.org/military/world/egypt/army-equipment-intro.htm

232 www.globalsecurity.org/military/world/egypt/airforce.htm

elengedhetetlen a hajózási útvonalak megvédelmezéséhez. Ezzel párhuzamosan az egyiptomi flotta rendszeresen gyakorlatozott együtt a francia, olasz, brit és amerikai egységekkel (6. Flotta) és igyekezett a meglévő technológiát modernizálni. Mivel a flotta nem rendelkezik saját repülőgépekkel, így a légerővel együttműködésben kapja meg a szükséges taktikai támogatást.

Fejlődését segíti, hogy 1994–1995 óta a haditengerészet amerikai támogatásban részesül, 1989–2003 között ennek értéke elérte az évi 1,3 milliárd \$-t (vissza nem térítendő) és azóta is folyamatos az együttműködés egy modern egyiptomi flotta megteremtése és fenntartása érdekében.²³³ Az egyiptomi haditengerészet haditengerészeti bázisainak fejlesztését tervezi s közeljövőben a nyugati katonai technológia bevonásával. Napjainkban Kairó az arab világ egyik legjelentősebb haditengerészeti erejével rendelkezik, amely alkalmas tengerpartjainak megvédelmezésére.²³⁴

Az egyiptomi katonai kiadások az amerikai becslések (2005) szerint elérik a GDP 3,4%-át,²³⁵ amellyel párhuzamosan a fegyveres erők meglehetősen független szereplői voltak az egyiptomi politikai közéletnek. Egyesek szerint a gazdaság 40%-a szorosan kapcsolódik a fegyveres erőkhöz.²³⁶ A védelmi kiadások magukban foglalják az összes kiadások a fegyveres erőkre – beleértve a békefenntartókra, a védelmi minisztériumra és más, a védelmi projektekben részt vevő kormányzati szervekre, félkatonai erőkre, a katonai célú K+F-re, az állományra (bérek, nyugdíjak, szociális szolgáltatások), az üzemeltetésre és karbantartásra, külföldi katonai támogatásokra²³⁷ – fordított összegeket, amelyeknek összértéke 2011-ben elérte a 7,15 milliárd \$-t.²³⁸ A közvetlen védelmi kiadások értéke 2010-ben 4,107 milliárd \$²³⁹ (más adatok szerint 4,6 milliárd \$) volt, amely alatta maradt az izraeli és a szaúdi kiadásoknak, de afrikai szomszédaihoz viszonyítva magasnak számít. Az egyiptomi kormányzati kiadások 2006 óta jelentősen megemelkedtek – több mint 50%-kal –, a növekvő energia- és élelmiszerárak, valamint az egyiptomi gazdasági növekedés következményeként. A növekvő társadalmi elégedetlenség, a romló biztonsági környezet miatt Egyiptom védelmi kiadásainak növelésére, gazdasági képességeinek fejlesztésére kényszerül, hogy fenntartsa a rendszer stabilitását és kezelje a külső kihívásokat.²⁴⁰

233 www.globalsecurity.org/military/world/egypt/navy.htm

234 www.egyptdefence.com/egyptian-navy

235 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

236 www.nytimes.com/2010/09/12/world/middleeast/12egypt.html?_r=2&ref=global-home&pagewanted=all&www.nybooks.com/articles/archives/2011/aug/18/egypt-who-calls-shots/

237 www.tradingeconomics.com/egypt/military-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.htm

238 www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Egypt

239 <http://milexdata.sipri.org/result.php4>

240 <http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Defence-budget-Egypt.html>

AZ EGYIPTOMI GAZDASÁG

A gazdaság szektorai közül a korábbi történelmi időszakokban hagyományosan a mezőgazdaság játszotta a meghatározó szerepet, ám lehetőségeit korlátozza a művelésbe vont területek mérete.²⁴¹ Ennek ellenére napjainkban is a népesség jelentős része (32%) máig ebben az ágazatban dolgozik, de a GDP-nek csupán 14,5%-át állítja elő. Ezzel szemben az ipar, amely a munkahellyel rendelkezők – 27,74 millió – 17%-át foglakoztatja, a GDP-ből 37,6%-os részesedéssel rendelkezik. Az egyiptomi gazdaság meghatározó részét a szolgáltatási szektor képezi, amely 2011-ben a munkerő 51%, a GDP 47,6%-át adta.²⁴²

Makrogazdasági adatok szerint az állam GDP-je 525,6 milliárd \$ volt 2011-ben, a gazdasági fejlődésének dinamikája csökkent (1,8%) a korábbi évekhez viszonyítva (2010-ben 5,1, 2009-ben 4,7% volt a GDP növekedése), az egy főre jutó GDP értéke – 6,600 \$/fő nem változott.²⁴³ A munkanélküliség növekedése jellemezte az utóbbi időszakot, hiszen a 2011-ben aránya elérte a 12,2% (2010-ben még csak 9% volt), és a népesség több mint 20%-a a szegénység küszöb alatt él.²⁴⁴

Egyiptom a regionális összehasonlításban az egyik legfejlettebb, leginkább diverzifikált gazdaságok közé tartozik, amelynek mezőgazdasága elsősorban a gyapot, a kukorica, a cukornád, a zöldség- és gyümölcsfélék, a takarmánynövények és a rizs termesztésében emelkedik ki, míg az ipart a textil- és ruházati, a vegyi anyagok, az acélgégyártás, a fogyasztási cikkek – elektronikai eszközök és háztartási gépek) előállítására határozza meg. A gazdaságban fontos szerepet tölt be a szolgáltatási szektor, amelynek ágazatai elsősorban az idegenforgalomhoz kapcsolódnak. Az elmúlt időszakra jellemző gazdasági dinamizmus ellenére az életkörülmények jelentős mértékű javulása nem jellemző.²⁴⁵

Megállapítható, hogy az egyiptomi gazdaság történelmileg a mezőgazdaságra épült, amely a modern világgazdaság rendszerébe a XIX. században a gyapotexport révén integrálódott. Ennek eredményeként szerves gazdasági kapcsolatok alkultak ki a nyugat-európai – atlanti – gazdasági magterülettel, illetve az exportképesnek bizonyuló agrárcikkből származó bevételekre támaszkodva indult meg Mohamed Ali modernizációs kísérlete.²⁴⁶

Napjainkban az egyik legjelentősebb problémát a rendkívül magas földárak – a művelhető területek szűkösségéből származnak –, valamint a gyorsan növekvő népesség – a növekedési ráta 2003-ban 2,1, 2012-ben 1,922%²⁴⁷ – jelentik. A földművelő parasztságot irányító, és a földterületek feletti ellenőrzést gyakorló uralkodóosztály hatalmát földreform keretében próbálták megszüntetni, de az agrárium belső szerkezeti egyensúlytalansága máig fennmaradt, a földművesek nagyobb része nem rendelkezik saját birtokkal.²⁴⁸

Habár az utóbbi években a magánszektor bővülés dinamikus volt, a korábbi tervgazdálkodásra épülő államkapitalista tradíciók miatt – különösen – az iparban jelentős mértékben érvényesül a központi szabályozás. Az 1950-es évektől a kormányzat az iparosítási politika

241 Szabó L. (1986): Kontinensek földrajza II. Tankönyvkiadó, Budapest p. 86.

242 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

243 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

244 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

245 <http://www.tradingeconomics.com/egypt/military-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.htm>

246 Wolf, E.R. (1995): Európa és a történelem nélküli népek. Akadémiai Kiadó-Osiris, Budapest pp. 315-316.

247 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

248 <http://famdlifc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>

keretében (elsősorban a kőolaj-feldolgozás, a szolgáltatások, az építőipar fejlesztésére törekedett) az agráriumból kivont forrásokra támaszkodva.²⁴⁹

A gazdaság növekedése 1975–1981 között rendkívül jelentős volt – részben külföldi segílyekre és hitelekre épült –, de 1986-ra a GDP bővülés mintegy 5%-os értékre csökkent. Az 1985–86 utáni időszakról az állami bevételek jelentős hányadát biztosító vegyipari termékek exportjából, a Szezei-csatorna forgalmából, a turizmusból, valamint a külföldön munkát vállaltak haza utalt jövedelmeiből származó összegek csökkenése volt jellemző, amelynek oka részben a kőolaj és származékainak világpiaci árcsökkenése, részben pedig az iraki-iráni háború volt. Ezzel párhuzamosan az alacsony – az 1960-as években 5% alatt – inflációs ráta is jelentős mértékben megemelkedett – 1986-ban csaknem 23% –, tükrözve a világ gazdaságban bekövetkezett áremelkedést, valamint a kormányzat ún. deficit spending-politikáját.²⁵⁰

Egyiptom gazdasági helyzetének javulása az Amerikai Egyesült Államok, valamint az Öböl-államok politikájának volt köszönhető. Kairó jelentős gazdasági segélyben részesült az Irak-ellenes koalíció szervezésében betöltött szerepéért, aminek eredményeként sikerült 1990-es évek elejére leszorítani a külső adósság mértékét 40 milliárd \$-ra.²⁵¹

Ennek ellenére az évtized első felében a csökkenő állami bevételek, az adósságválság fenyegetése miatt Egyiptom tárgyalásokra kényszerült az IMF-fel annak érdekében, hogy javítsa fizetési mérlegét. Az IMF és a Világbanktól kapott támogatás feltétele az átfogó gazdasági reformok bevezetése és a strukturális kiigazítás volt. A folyamat sikerét igazolta, hogy sikerült megalapozni a gazdasági növekedést, a költségvetési hiányt a GDP 1,3%-ra, illetve az infláció éves mértékét 3,8%-ra leszorítani 1999-re.²⁵² Az ezzel párhuzamosan megkezdődött privatizációs folyamat, az állami szektor racionalizálása és a kereskedelmi politika liberalizálása azonban meglehetősen vontatottan haladt. A fejlődés ellenére nem sikerült elérni a munkanélküliségi mutatók – 2001-ben 12% – jelentős javulását eredményező 6–7%-os GDP-bővülést (2003-ban mindössze 2,3%), csak 2005–2008 között sikerült elérni ezt a gazdasági növekedési ütemet.²⁵³ A problémák ellenére a fizetési mérleg fokozatos javulása volt jellemző 2001-ig, amelynek háttérében a kőolaj és származékainak magas világpiaci ára, a textilipari exportbevételek, a turizmusból származó jövedelmek növekedése, valamint az import csökkenő tendenciája állt. A jogalkotás reformjai, a banki és tőkepiaci szabályozások liberalizálása olyan üzleti klímát hoztak létre, amelyek kedvező gazdasági környezetet teremtettek a beruházások számára. Az egyiptomi gazdaságban erősödtek a decentralizációs és piacorientált folyamatok, a külföldi tőkebefektetések értéke és részesedése nőtt,²⁵⁴ ám a gazdaság szerkezetileg sebezhető maradt a külső hatásokkal szemben, amelyet igazolt, hogy amikor 2001. szeptember 11-ét követően csökkentek az idegenforgalomból származó jövedelmek, visszaestek az export- és csatorna-bevételek, az egyiptomi gazdaság recesszióba került.²⁵⁵

A fejlődés üteme csak az évtized közepére vált jelentős mértékűvé, ám a rövid növekedési periódusnak a 2008-as pénzügyi válság véget vetett, számos negatív hatást generált. A munkanélküliségi mutatók, az infláció mértékének emelkedése, a szegénységi küszöb alatt élők számának gyors bővülése együtt járt a külföldi befektetések csökkenésével és a kereskedelmi

249 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html

250 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html

251 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html

252 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html

253 <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>

254 <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>

255 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html#ixzz2BbyPDz88

deficit növekedésével. A kormányzati ösztönzők – a szociális kiadások és támogatások növelése – segítették a gazdaságot, a GDP 2009-ben 4,7, a 2010-es pénzügyi évben 5,3%-kal bővült.²⁵⁶ A gazdaság fellendülését azonban fékezte az élelmiszer- és üzemanyagárak növekedése, valamint a globális recesszió, és a 2011-ben kezdődött politikai események.²⁵⁷ A gazdaság fejlődését gátolja a kormányzat intervenciós és szubvenciós politikája, a felduzzasztott és kevésbé hatékony közszféra, miközben az állam belső erőforrásai nem elegendőek a megfelelő számú munkahely teremtéséhez, a gyorsan növekvő népesség ellátásához a szükséges mennyiségű élelmiszerrel. A gazdaság strukturálisan alig változott, így rugalmatlanságából adódóan változatlanul nagyon érzékeny a változásokból következő hatásokkal szemben.²⁵⁸

A magas születésszámok gazdasági problémák forrását jelentik, hiszen az állam erre fordítandó erőforrások, szociális kiadások és szolgáltatások növelésére kényszerül. Az elmúlt évtizedek gazdasági reformjai ellenére alacsony az életszínvonal, magas a szegénység, és a fejlődés ellenére a munkanélküliségi mutatók is kedvezőtlenül alakultak. Az IMF becslése szerint a munkanélküliségi ráta az elmúlt két évtizedben továbbra is mintegy 12%-os értéket mutatott,²⁵⁹ habár eltérő értéket mutat városi és a mezőgazdasági területek között. Miközben a GDP növekedésünk üteme 2005–2008 között elérte az évi 7%-ot, az egyiptomi népesség jelentős hányadának életszínvonala a szegénységi küszöb alatt maradt: a városokban élők 18, míg a falvakban élők 40%-a tartozott ebbe a csoportba.²⁶⁰ A kairói kormányzat támogatási politikája gyakorlatilag hatástalan, mivel a szociális – élelmiszer és üzemanyag – támogatások 45%-át a társadalom tehetősebb rétegeihez kerül,²⁶¹ mivel a szegényebb társadalmi csoportokhoz az adminisztráció sem jut el, valamint a források „elszivárgása” is jellemző.²⁶² A szociális támogatások értéke 300%-kal meghaladja az oktatásra fordított – egyébként csökkenő mértékű – kiadásokat, amely hosszabb távon szintén problémák forrásává válik.²⁶³

Az utóbbi évtizedekben felerősödött az urbanizáció folyamata is, amelyre jellemző, hogy a rurális terek elnéptelenedése, vagyis népességük azokba a nagyvárosokba, urbánus terekre vándorol, amelyek nagyobb lehetőséget kínálnak. A vidékről beköltöző népesség elsősorban magasabb béreket kínáló munkalehetőségeket keresnek. Ám az egyiptomi városi települések erre jórészt nincsenek felkészülve, sem gazdasági, sem pedig infrastrukturális szempontból. A nagyvárosok külső slum-övezeteiben²⁶⁴ élők jórészt temetőkből, sátrakban, romos épületekben élnek, és hosszabb távon akár szegregációs²⁶⁵ következményekkel is járhat. Természetesen a legnagyobb számban a szegénységi küszöb közelében élő egyiptomiak a rurális

256 The World Bank-Egypt: Country Brief, March 2011, <http://go.worldbank.org/VCSFSEB5HO>

257 Besenyő János (2011): Arab tavasz, politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban, *Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata*, VIII. évfolyam, 2011/4. 51-75. oldal, <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf>

258 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html#ixzz2BbyPDz88

259 Abdih, Y. (2011): Closing the Jobs Gap. International Monetary Fund, June, www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2011/06/abdh.htm

260 The World Bank-Egypt: Country Brief, March 2011, <http://go.worldbank.org/VCSFSEB5HO>

261 Salam, M.A. (2010): World Bank: Nearly Half of Egypt Subsidies Go to Wealthiest. *Bikya Masr*, 17 Oct, <http://bikyamasr.com/18766/world-bank-nearly-half-of-egypt-subsidies-go-to-wealthiest/>

262 The Economist: Egypt's Economy: Light, Dark and Muddle. 23 June 2011, www.economist.com/node/18864693?story_id=18864693&fsrc=rss

263 <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>

264 A slum: a városok, elsősorban nagyvárosok fizikailag leromlott állapotú, szegények által lakott városrészei.

265 Szegregáció: egy településen belül a különböző társadalmi rétegek, etnikai csoportok stb. lakóhelye erősen elkülönül egymástól. A szegregáció sokszor együtt jár a jövedelmi viszonyok, a települési infrastruktúra egyenlőtlenségeivel.

gazdasági-társadalmi terekben élnek – geográfiai megoszlásukra jellemző –, főként az államtér Alsó-Egyiptomnak nevezett területén. A rurális terek gazdasága alapvetően a mezőgazdaságra épül, viszont a szegénység szélsőséges értékei is itt jellemzőek, hiszen a megélhetés lehetőségeit jelentősen szűkíti a korlátozott művelés alá vonható földterület, a higiéniai feltételek, valamint az egészséges ivóvíz hiánya.²⁶⁶

Az elmúlt időszak politikai eseményei – részben a korábbi évtizedek elszalasztott lehetőségei által generált – csekély alkalmat kínáltak a gazdaság fejlődéséhez. A 18 napos utcai események következményeként 2011. február 11-én lemondott Mubarak elnök, majd az SCAF²⁶⁷ vette át az állam közigazgatási, jogi irányítását. 2012. június 30-án hivatalba lépett – a szavazatok 51,7%-át elnyerő – Mohamed Morsi elnök, aki korábban a Muzulmán Testvériség,²⁶⁸ valamint az FJP²⁶⁹ vezetőségi tagja volt. A megerősített prezidenciális hatalom birtokában a gazdasági stratégia középpontjába reformelképzeléseket helyezte. Az új kormányzat célja Egyiptomot olyan hosszú távú növekedési pályára állítani, amely biztosítja a beruházások és a munkahelyek számának növekedését, valamint a költségvetési hiány csökkentését. Az elnöki program középpontjában a politikai rendszer megújítása, a gyors és átfogó gazdasági szerkezetváltás, a köz- és a személyi biztonság megerősítése áll, amelyhez szükséges a magánszektor bevonása. A 100-napos programban kiemelt helyet kapott a közlekedés fejlesztése, illetve az élelmiszer- és üzemanyaghiány enyhítése.²⁷⁰

Az egyiptomi gazdaság jelenleg recesszióban van, az egyik legnagyobb kihívást a növekedés és a piaci bizalom helyreállítása jelenti, illetve annak kérdése, hogyan alakítsák ki azt a befektetői klímát, amelynek segítségével finanszírozhatók lesznek az egyes gazdasági projektek. A stabil és kiszámítható politikai-gazdasági környezet megteremtése mellett a másik fontos kérdést a társadalmi elvárások, különösen a fiatalok foglalkoztatásának kérdése jelenti. Mindez azt a kérdést veti fel, hogyan lehet növelni a közkiadásokat oly módon, hogy a költségvetés hiánya – a 2011/12-es pénzügyi évben 11%-kal nőtt – ne emelkedjen. Ezzel párhuzamosan az is megállapítható, hogy a fizetési mérleg az utóbbi 18 hónapban romlott a növekvő tőkekiáramlás, valamint a csökkenő idegenforgalmi bevételek miatt. A jegybanki tartalékok csökkenése elérte a havi 1,4 milliárd \$-t ebben az időszakban, jelenlegi értéke mintegy 15,1 milliárd \$ – 2,5 havi importáruk és szolgáltatások értékével azonos – és a 2011. januári tartaléknak csupán 40%-a.²⁷¹

266 World Health Organization-Egypt: Health Profile, 4 April 2011, www.who.int/gho/countries/egy.pdf

267 SCAF (Supreme Council of the Armed Forces): a Fegyveres Erők Legfelső Tanácsa. Marini, J.-Taylor, J. (2011): *Commanding Democracy in Egypt*. Foreign Affairs, September/October 2011, p. 127-137., www.webcitation.org/5wTMNq7Mb

268 A szervezet alapvetően az iszlám politikai dimenziójára összpontosított, magát állította az 1924-ben megszüntetett kalifátus helyére. A Hasszán al-Banna által 1928-ban létrehozott szervezet jelentős ellenzéki politikai erővé vált, küzdött az általa elítélt politikai hatalom (britek, a királyság, valamint a nacionalista-szocialista rezsim), illetve a társadalmi egyenlőtlenségek ellen. Az iszlámot a modern és a tradicionális összekapcsolására alkalmas eszköznek tekintette, az állam, a kultúra, a társadalom és a vallás összeolvasztásával. Vezetői a szervezet korai fejlődési szakaszában az erőszakmentességre, a reformokra helyezték a hangsúlyokat. Kepel, G. (2007): *Dzsihád*. Európa Könyvkiadó, Budapest pp. 56-65, Rostoványi Zs. (2004): *Az iszlám világ és a Nyugat*. Corvina, Budapest p. 117.

269 FJP (Freedom és Justice Party): a Szabadság és Igazság Párt a Muzulmán Testvériséggel szoros kapcsolatban álló politikai párt. <http://fjponline.com/view.php?pid=1>, www.egyptindependent.com/news/muslim-brotherhood-establish-freedom-and-justice-party

270 www.worldbank.org/en/country/egypt/overview

271 www.worldbank.org/en/country/egypt/overview

Az elmúlt két évtizedben az egyiptomi egyes társadalmi mutatók jelentős javulást mutattak: mintegy 50%-kal csökkent a gyermekhalandóság, valamint az öt évesnél fiatalabb gyermekek körében az alultápláltság, miközben a születéskor várható élettartam a teljes népesség tekintetében 72,93, a férfiaknál 70,33, míg a nők esetében 75,66 évre emelkedett.²⁷² A makrogazdasági adatok, az életszínvonal növekedése szinte a teljes népességet érintette, habár hatásai társadalmi csoportonként eltérőek voltak.²⁷³ Ezzel szemben a mélyszegénységben élők aránya a 2008–09-es pénzügyi évben regisztrált 6,1%-ról 4,8%-ra csökkent. A társadalmi csoportok közötti gazdasági egyenlőtlenségeket jelző ún. Gini-index²⁷⁴ változatlan, mintegy 31%-os értéken maradt.²⁷⁵ A szegénység térbeli mintáira jellemző, hogy a rurális terekben élő egyiptomiak több mint 78%-a számít szegénynek és a statisztikai adatok szerint ezekben a településeken található a mélyszegénységben élők 80%-a. A jövedelemkülönbségeket erősítő szociális ellátórendszer hiányosságai, az egészségügyi mutatók, valamint az analfabétizmus términtái szerint Felső-Egyiptom – ahol az írástudatlanság nemi megoszlása szerint a fiatal nők körében 24%-os, kétszerese a hasonló korosztályhoz tartozó férfiaknak –, illetve a vidéki területek rosszabb helyzetben vannak, mint a városok vagy az államtér északi része (Alsó-Egyiptom).²⁷⁶

Az új kormányknak is szembe kell néznie a társadalmi egyenlőtlenség nyomasztó problémájával. A megoldás egyik alapfeltétele olyan oktatási rendszer kialakítása, amely a globális gazdaság rendszerében, mind az állami, mind pedig a magánszférában versenyképes tudással és készségekkel rendelkező szakemberek kibocsátására képes, biztosítja az egyenlő hozzáférés lehetőségét minden társadalmi csoport számára. Ezzel párhuzamosan meg kell teremteni a célt – a valóban rászorulóknak számára elérhető – szociális ellátórendszert, amely ez által a költségvetésre is jótékony hatást gyakorol. A korábbi kormányzati modernizációs programjaival szemben a társadalmi-gazdasági nyereséget nem szabad csupán szűk érdekcsoportok számára elérhetővé tenni, ami egy kiváltságos kisebbség kialakulásához vezetett, amelyet a privatizáció is megerősített. A beruházások jelentik a munkahelyteremtés, a társadalmi csoportok esélynövelésének lehetőségeit a piacgazdaság igényei felé is nyitott oktatási rendszer megerősítésével együtt.²⁷⁷

A három pilléren épülő 18 hónapos kormányzati program a fenntartható gazdasági fejlődést kívánja megalapozni nemzetközi szervezetek és intézmények segítségével. A hatékonyabb gazdaságirányítás biztosítja a költségvetés hiányának ellenőrizhetőségét, a reformok révén a kormányzat működésének átláthatóságát. Az azonnali produktív munkahelyek teremtése elsősorban a nők és a fiatalok számára létrehozhatja azt a gazdasági klímát, amelyben a magánszektor hosszabb távon bekapcsolódhat a munkahelyteremtés folyamatába. Végül pedig a gazdasági és szociális szolgáltatások szélesebb körű elérhetőségének alapfeltételeinek biztosítása a rászoruló társadalmi csoportok – különösen a nők és a fiatalok –, valamint az elmaradott országrészek számára. Az átmeneti gazdasági stratégia széleskörű társadalmi párbeszéd

272 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

273 A HIECS (Household Income, Expenditure and Consumption Survey-háztartási jövedelmek, költségek költségek és a fogyasztás felmérése) 2010-11-es adatai arra utalnak, hogy a szegénységi ráta a 2008-09-es 21,6%-ról 25,2%-ra nőttek. www.worldbank.org/en/country/egypt/overview

274 A jövedelem és a vagyon statisztikai eloszlása egyenlőtlenségeinek mérésére alkalmas. <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/67106.htm>, <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

275 <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

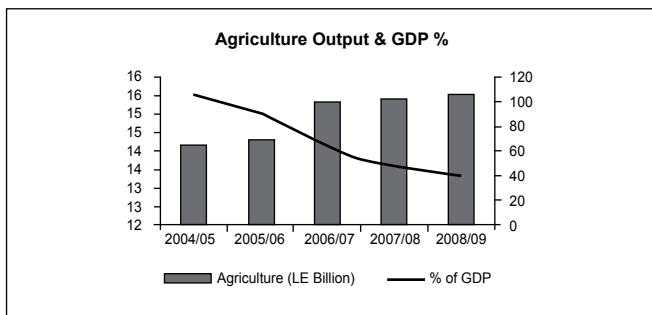
276 www.worldbank.org/en/country/egypt/overview

277 <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview>

A Világbank-csoport partnereivel – African Development Bank²⁸⁴ és az European Investment Bank²⁸⁵ – támogatja az egyiptomi infrastrukturális fejlesztési projekteket az átmenet időszakában is más partnerekkel – Európai Bizottság, Japán, az ENSZ, az Egyesült Államok (USAID),²⁸⁶ az Öböl-országok – együtt, a kairói kormányzat pedig átveszi a fejlesztési projektek koordinálását.²⁸⁷

MEZŐGAZDASÁG

Az 1970-es évektől kezdve – a talajjavítási projekteken eszközölt jelentős mértékű beruházások ellenére – az egyiptomi mezőgazdaság fokozatosan veszített addig meghatározó nemzetgazdasági pozíciójából. A hagyományosan domináns gazdasági ágazat 1960-ban még az összes exportált árú értékének 87%-át adta, amely 1974-re 35, 2001-re pedig 11%-ra csökkent. 2000-ben a szektor 17%-kal részesedett a GDP-ből, miközben az összes munkavállaló 34%-át foglalkoztatta, 2011-re ez 14,5%-os GDP-arányos, illetve 32%-os munkáltatói részesedésre módosult.²⁸⁸

Forrás: International Institute of Finance

Az egyiptomi mezőgazdaság egyik legfontosabb terménye a gyapot, amelyre alapozva a XIX. század során már megkísérelték a gazdaság modernizációját. Az amerikai polgárháború miatt jelentősen csökkent az Európába érkező gyapot mennyisége, ezért az európai textilipart pamutágazata Egyiptomból pótolta a kieső mennyiséget. Ez jelentette annak a folyamatnak a kezdetét, amelynek eredményeként a gazdaság egyetlen exportképes terméktől vált függővé, kiszolgáltatta Egyiptomot a világpiaci folyamatok ciklusainak anélkül, hogy a helyzethez a gazdaság rendelkezett volna a megfelelő rugalmassággal, alkalmazkodóképességgel, az orszá-

284 1964-ben alakult, célja az afrikai gazdasági és társadalmi fejlődés elősegítése kölcsönök és támogatások útján, amelyet kormányok és magánvállalatok befektetési céllal igénybe vehetnek. Központja eredetileg Abidjan-ban volt, majd a polgárháborús helyzet miatt Tuniszba települt. www.afdb.org/en/

285 Az EU hosszú lejáratú hitelt nyújtó intézménye 1958-ban jött létre, központja Luxemburgban van. A szervezet pénzügyi fókuszában az európai térség áll, ide koncentrálódik a befektetések 90%-a, a 150 partnerország osztozik a maradékon. <http://www.eib.org/>

286 USAID (Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége) 1961-ben jött létre és a Kongresszus által éves szinten meghatározott támogatásokat biztosítja külföldi államok részére. Habár elvben független szervezet, működését nagyban befolyásolja az elnök, a külügyminiszter, valamint a Nemzetbiztonsági Tanács. www.usaid.gov/

287 www.worldbank.org/en/country/egypt/overview

288 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

got gazdasági és politikai függésbe kényszerítette. A gyapottermesztés fejlődésével párhuzamosan kialakult az egyiptomi hitelezési rendszer annak érdekében, hogy a növekvő kereslet igényeit az intenzívebbé váló ágazat ki tudja elégíteni. A magas kamatokkal történt hitel-felvétel fokozta a nyitott egyiptomi gazdaság sebezhetőségét, amely ezáltal az európai államok és pénzintézetek függésébe került.²⁸⁹

Az ezredfordulót követő néhány évben még mindig a gyapot volt az egyik meghatározó egyiptomi exporttermék²⁹⁰ és csak az elmúlt időszakban a kormányzat által támogatott ipari decentralizációs és privatizációs folyamatok következményeként változott az export-struktúra és erősödött a verseny. Így a hazai és világpiaci árak összhagba kerültek, amelynek következményeként – a csökkenő gyapotár miatt – a termelők növényi kultúraváltásra kényszerültek, kukorica, búza és zöldségfélék termesztésére specializálódtak, amelyet a gyapot- és pamut-árak világpiaci áresése erősített.²⁹¹ Napjainkra azonban a gyapot veszített korábbi meghatározó jelentőségéből, amelyet a termelési adatok is igazolnak. 1999-ben az exportált mennyiség 243 000 tonna volt, ami 2003–2004-re 700 000 bálára²⁹² esett vissza. 2009-re a gyapotexport 15%-kal esett vissza, a Külkereskedelmi és Ipari Minisztérium közleményében elismerte, hogy az egyiptomi pamutipar ázsiai és amerikai kihívókkal került szembe, amely megköveteli az ágazat versenyképességének javítását.²⁹³

A mezőgazdaság ezen kívül jelentős mennyiségben állít elő az élelmiszeripar által feldolgozott kultúrnövényeket – búza, kukorica, rizs, cukornád –, valamint a lakosság ellátásában fontos szerepet betöltő zöldség- és gyümölcsstermesztés is fontos, illetve megemlítendő a takarmánynövények termesztése is. Annak ellenére, hogy a termésátlagok az 1970-es évektől folyamatosan növekedtek, Egyiptom nagyarányú búzaimportra²⁹⁴ kényszerül a dinamikus növekvő népesség ellátása érdekében, miközben rizsexportja²⁹⁵ mind nagyobb jelentőséggel bír.

Élelmiszernövények (1999)

Növény	Mennyiség (tonna)
kukorica	9 350 000
búza	6 347 000
rizs	5 816 000
burgonya	1 900 000
narancs	1 525 000

Forrás: www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-AGRICULTURE.html

289 <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>

290 The Saudi Gazette: Egypt's White Gold: Cotton Losing Its Luster. n.d., www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentID=2009100550658

291 Dziadosz, A. (2009): Egyptian Cotton Production Falls, Sparking Protectionist Calls. Daily News Egypt, 9 March, www.thedailynewsegypt.com/egyptian-cotton-production-falls-sparking-protectionist-calls.html

292 228.900 tonna, mivel egy bála Egyiptomban 327 kilogram. www.unc.edu/~rowlett/units/scales/cotton.html

293 Ministry of Industry and Foreign Trade, Cotton Arbitration and Testing General Organization: Egyptian Cotton Towards a Better Future. n.d., www.egyptcotton-catgo.org/menu/egyptian%20cotton.html

294 Egyiptom 2003-2004-ben 6 300 000 tonnát exportált. www.nationmaster.com/red/country/eg-egypt/agriculture&all=1

295 700 000 tonna 2003-2004-ben. www.unc.edu/~rowlett/units/scales/cotton.html

A citrusfélék, a datolya és a szőlőkultúra vetésterülete az elmúlt években folyamatosan növekedett a tradicionális élelmiszer növények rovására. Az egyiptomi mezőgazdaság élelmiszer növény termelésének adatai 1999-hez képest az utóbbi évtizedben alig mutatnak változást. A kormányzat jelentős mértékű ellenőrzést gyakorol a mezőgazdaságra nem csupán az öntözőművek, a felhasználható vízmennyiség hatékony alkalmazásán keresztül de, meghatározza az egyes növénykultúrák vetésterületét is, például korlátozza a gyapotültetvények méretét a gabonafélék javára, valamint a vetésforgó belső struktúrájának meghatározásával.

A művelhető területek Egyiptomban meglehetősen korlátozottak – mintegy 3,3 millió hektár –, amelynek csaknem 25%-át a sivatagtól nyerték vissza. Ez utóbbi területek azonban a teljes mezőgazdasági termelésnek mindössze 7%-át biztosítják, ráadásul magas költségek árán. Annak ellenére azonban, hogy az államtér mindössze 3%-a vonható művelés alá, a mezőgazdaságot igen magas produktivitás jellemzi, és egyes területeken évente két-három alkalommal is betakarítható a termés. Az agrárszektor hatékonyságát azonban korlátozza szikesedés lassan gyorsuló folyamata, amely becslések szerint megművelt területek 35%-át érinti, valamint a minden potamikus (hidraulikus) gazdasági rendszer számára komoly kihívást jelentő csatornázási/vízvezetési problémák, mivel ezek állnak a termelési folyamat középpontjában.²⁹⁶

Az öntözés rendkívül fontos szerepet játszik egy olyan sajátos geográfiai jellemzőkkel rendelkező országban, mint Egyiptom, hiszen a mezőgazdasági tevékenység tradicionálisan egyetlen felszíni vízfolyástól, a Nílustól, pontosabban annak áradási ciklusaitól, dinamikájától, a szállított víztömegétől függ. A kiszámítható vízgazdálkodás érdekében készült el a világ egyik legambíciózusabb öntözési projektje 1971-ben, amelyet az asszuáni gát szimbolizál. 1975-ben közölt adatok szerint a gátépítés sikerét igazolta, hogy sikerült ellenőzés alatt tartani a Nílust és ez által biztosítani a folyamatos vízellátást. Megjegyzendő, hogy a mezőgazdaság vízfogyasztására a pazarlás volt jellemző, az ellenőrzését nem sikerült megvalósítani. Értékes földterületek estek ki a termelésből, mivel a gát miatt leállt a termékeny iszap utánpótlása, a folyóvíz talajában megnőtt a sótartalom. A gát és a mesterségesen létrehozott Nasszer-tó által alkotott víztározó-rendszere is ki van téve a természeti tényezők hatásának.²⁹⁷ A megnövekedett víztömegből azonban Egyiptom csak 55,5 milliárd m³ mennyiséget hasznosíthat az 1959-es egyiptomi-szudáni egyezménynek megfelelően.²⁹⁸ Ezért fogalmazódott meg egy másik vízellátási projekt (New Valley – a második Nílus),²⁹⁹ amely a nyugati sivatag oázisainak felszíne alatt található természetes artézi vízkészletek kiaknázásával próbálja meg enyhíteni a hiányt. Az 1993–1997 közötti mezőgazdasági és talajjavítási beruházásokra a kormányzat az ún. Harmadik Terv (Third Plan)³⁰⁰ keretében 16.963 milliárd egyiptomi fontot fordított.³⁰¹

Az 1952-es földreform-törvény minden földtulajdonos számára előírta a gazdálkodás kötelezettségét saját birtokán – amelynek méretét maximálták: legfeljebb 190 feddan lehetett

296 Wolf, E.R. (1995): Európa és a történelem nélküli népek. Akadémiai Kiadó-Osiris-Századvég, Budapest, p. 97.

297 Amikor az Etióp-magasföldet – a Kék-Nílus forrásvidéke – öt évig tartó szárazság sújtotta, a víztározóban mért víz szintje 1987-ben az addigi legalacsonyabb volt, 1996-ban pedig extrém magas.

298 Abdallah, I.H. (1971): The 1959 Nile Waters Agreement in Sudanese-Egyptian Relations. Middle Eastern Studies, vol. 7, No. 3 Oct., pp. 329-341. www.transboundarywaters.orst.edu/research/case_studies/Documents/nile.pdf

299 www.dailykos.com/story/2011/03/14/956063/-EcoJustice-Egypt-s-New-Valley-Project#, http://looklex.com/e.o/nw_valley.htm

300 http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/93033/2/10-WP_509.pdf

301 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-AGRICULTURE.html

(1 feddan = 0,42 hektár) –, illetve meghatározza a bérleti feltételeket. Amennyiben a tulajdonos gyermek, az efeletti földterületeket pedig el kellett adni az államnak. 1961-ben a földbirtok határát csökkentették (100 feddan) és maximálták a bérelhető terület mértékét is (50 feddan). Az állam a földbirtokosok társadalmi csoportját alacsony kamatozású kötvényekkel kompenzálta, amelyek beváltására 40 éves kötelezettséget vállalt. A törvény 1969-es módosításában ismét csökkentették a földterület mértékét (50 feddan), és az 1980-as évek közepére az összes földterület 90%-át kisméretű – 5 feddennál kisebb – gazdaságok alkották, mintegy 300 000 család birtokában volt, a rurális népesség mintegy 8%-át tették ki azok, akik a földreform program keretében tulajdonosok és gazdálkodók lettek. Az 1990-es mezőgazdasági összeírás adatai szerint több mint 3 millió kisbirtokos – csaknem 96%-uk birtokmérete nem haladta meg az 5 feddant (2,1 hektár) – tevékenykedett az agrárszektorban. Az 1980-as évek végétől számos reform keretében kísérelték meg a mezőgazdaság deregulációját, többek között az árliberalizáláson keresztül, illetve növénykultúrák területalapú ellenőrzésének megszüntetésével. Ennek következtében az egyiptomi és a nemzetközi agrárpiaci árrés bezárult.³⁰²

A művelés alá vonható területek szűkossége hagyományosan magasan tartotta a föld árát Egyiptomban. Ennek következtében jellemző volt a föld rendkívüli koncentrációja. Ezért a nacionalista hatalomátvételt követően a kormányzat – a politikai támogatottság és legitimitáció biztosításának érdekében – 1952-ben újraosztotta a birtokokat. A földreform célja többek között az volt, hogy mérsékelje az agráriumban meglévő tulajdonosi-társadalmi egyenlőtlenségeket. A Nasszer által bevezetett reformokat megelőzően a művelhető területek 70%-át a népesség 1%-a birtokolta.³⁰³ A reformok hatása azonban korlátozott maradt, az állam a nagybirtokos réteg kompenzálására kényszerült, miközben a lefoglalt területeket kisméretű parcellák formájában újraosztotta a parasztok között. A reform keretében földhöz jutottak társadalmi rétegét az állam mezőgazdasági szövetkezetekbe kényszerítette, amely biztosította számukra a gazdaalkodáshoz szükséges hitelt, eszközt, vegyszereket és vetőmagokat. A földtörvény elősegítette a vidéki vállalkozók politikai hatalmának erősödését a korábbi földbirtokosok réteggel szemben, ám a rurális terekben élők nagyobb része nem vált tulajdonossá, miközben a népességszám gyors növekedése jelentősen csökkentette a földosztásból származó társadalmi jövedelmeket.

Az állam célja a fenntartható agrárfejlődés feltételeinek megteremtése, a hatékony környezeti és vidékfejlesztési stratégiák kialakítása, az élelmiszerbiztonság fokozása, a szegénység visszaszorítása volt. Ehhez szervesen kapcsolódik az agrárium hatékonyságának növelése, egyrészt, mert igen jelentős a szektorban foglalkoztatottak aránya, másrészt mert a népesség jelentős hányada (57%) a mélyszegénységnek leginkább kitett rurális terekben él. Ennek ismeretében érthető, hogy a kormányzat fokozott erőfeszítéseket tesz a fenntartható mezőgazdasági és vidékfejlesztésre, amelynek segítségével egyszerre enyhíthető a szegénységből fakadó társadalmi elégedetlenség, a népesség dinamikus növekedéséből származó élelmiszerhiány. A fenntartható társadalmi és gazdasági fejlődési modell a várhatóan bekövetkező klímaváltozás által előidézett élelmiszerbiztonsági dilemma megoldásának alapfeltétele, és Kairó társadalmi és politikai prioritásai közé tartozik. Egyiptomban az agrárium többet jelent, mint a gazdaság egyik ágazata: elismert társadalmi presztízzsel bíró életforma, létfontosságú a társadalmi-gazdasági fejlődés szempontjából, és amennyiben a szükséges mértékben jut

302 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-AGRICULTURE.html

303 Stearns, P.N. /ed./ (2001): *The Encyclopedia of World History*. New York, Houghton-Mifflin, Sixth Edition p. 988, www.nmhschool.org/tthornton/land_reform_under_nasser.php

tőkéhez és technológiához, akár húzóágazatává válhat.³⁰⁴ Az ágazat igen jelentős társadalmi csoportok számára biztosít munkahelyet és jövedelmet.³⁰⁵ A szektor számára súlyos kihívást jelent, hogy a művelés alá vont területek – alapvetően a Nílus-völgy, valamint a Delta jelenti az egyiptomi mezőgazdaság földbázisát – gyakorlatilag nem növelhetők, miközben a népesség száma dinamikusan emelkedik.³⁰⁶ A művelés alá vont területek termékenységét csökkenti az erózió, a szikesedés, az urbanizáció folyamata pedig szűkíti az agrárterritóriumot: a földminőség romlása, a megművelt terület csökkenése jellemzi a mezőgazdaságot, így a megtermelt élelmiszer mennyisége nem képes fedezni a lakossági igényeket. Egyiptom az élelmiszerhiány ellensúlyozására behozatalra szorul. Ennek mértéke az 1980-as évek közepétől elérte az import 40%-át. Az élelmiszerbehozatal mintegy 60%-át az Egyesült Államokból – az egyiptomi állam legnagyobb ellátója mezőgazdasági termékekben – származó búza jelenti.³⁰⁷

Az egyiptomi mezőgazdasági termelés alapvetően kereskedelmi és nem ellátási céllal történik. A hagyományos gazdálkodást folytató birtoktestek átlagos mérete alig néhány hektár és a folyó mentén kialakított csatornarendszerre támaszkodó öntözéses művelést folytatnak.³⁰⁸ A szövetkezetek elsősorban a műtrágya, a vetőmag, valamint az eszközök elosztásával segítik a termelőket. A hatékonyság, a termelékenység növelése érdekében megtörtént a mezőgazdaság – a gyapot és a cukornád kivételével – privatizációja, megszűnt az állami szabályozás rendszere annak érdekében, hogy ösztönözzék a versenyt és az innovációt, javítsák a termékek és szolgáltatások színvonalát. Az agráriumban jórészt felszámolták az állam szerepét az árak, a vetésforgó és a termelési kvóta belső szerkezetének ellenőrzésében, valamint meghatározásában. Napjainkban a szántóföldi növények – gyapot, búza, kukorica, rizs, bab és a köles – adják a teljes mezőgazdasági termelés mintegy 75%-át, a fennmaradó hányadot zöldség- és gyümölcsfélék és állati termékek teszik ki.

Hagyományosan az agrárszektor másik fontos ágazata az állattenyésztés. Egyiptomban azonban a rendkívül intenzív talajművelés, illetve a korlátozott mennyiségben rendelkezésre álló földterület miatt nem játszik meghatározó szerepet a gazdaságban. Az 1980-as évektől azonban arra törekedtek, hogy növeljék a takarmánynövények termesztésére szolgáló földterületeket és a takarmánytermelés hatékonyságát javítsák.³⁰⁹ Az állatállomány összetételére jellemző a baromfi – elsősorban a csirke – meghatározó szerepe, valamint azok az igénytelen állatfajok, amelyek elviselik az éghajlatot (kecske, juh és bivaly). Emellett fontos a szarvasmarha tenyésztése, és érdekességként megemlíthető a csekély sertésállomány is (2001-ben 29 000). Az állattenyésztés által előállított termékek közül fontos a lakosság ellátásában fontos szerepet tölt be a tojás, a tej- és a hústermelés.³¹⁰

Az egyiptomi mezőgazdaság mellett hagyományosan szerepet játszik a halászat, amely geográfiailag jól körülírható, a Nílus, a Delta-vidék, valamint a Vörös- és a Földközi-tenger

304 www.undp.org/Portals/0/Homepage%20Art/2010_Sit%20Analysis_KDCFE_English.pdf

305 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

306 Ezen kívül említhető még a nyugati sivatag területén található Fajum oázis, mint jelentős mezőgazdasági kultúrával rendelkező terület.

307 Weisenthal, J. (2011): Egypt's Food Problem in a Nutshell. Business Insider, 31 January, www.businessinsider.com/egypts-food-problem-in-a-nutshell-2011-1, Bureau of Near Eastern Affairs, U.S. Department of State, Background Note: Egypt, 10. November 2010, www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ

308 Bureau of Near Eastern Affairs, U.S. Department of State, Background Note: Egypt, 10. November 2010, www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ

309 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ANIMAL-HUSBANDRY.html#ixzz2C2FWkwXC

310 2001-ben a becslült állatállomány: 91 000 000 csirke, 3 466 000 kecske, 4 671 000 juh, 3 532 000 bivaly, 3 801 000 szarvasmarha, Termékek: 1 870 000 tonna tehéntej, 1 435 000 tonna hús, 196 600 tonna tojás.

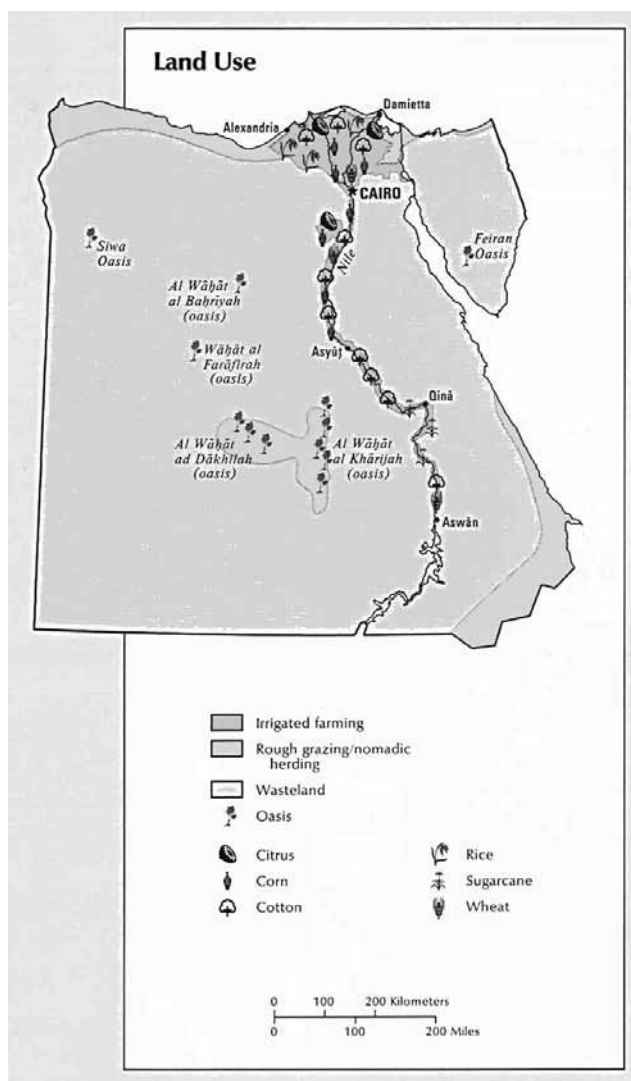
térségében van gazdasági jelentősége. A kifogott halállomány 2000-ben 348 314 tonnát tett ki, amelyből a mélytengeri halászat – a Mediterráneum és az Indiai-óceán vizeire koncentráldik – ebben az évben elérte az 54.872, illetve a 75.972 tonnát, így Egyiptom nem szorul importra. A halászati termékek feldolgozását a tartósító- és konzervipar végzi, illetve az 1980-as évektől halgazdálkodási létesítményeket hoztak létre a Deltában található Maryutnál.³¹¹

Megállapítható, hogy a mezőgazdaságban nem következtek be jelentős változások a közelmúltban annak ellenére, hogy a növekvő fogyasztás, a globális pénzügyi válság és az exporttilalom is hatással volt az agráriumra. A kormányzat a rizstermesztés területét csökkenteni kívánja, amelyet a géntechnológia alkalmazásával szeretne ellensúlyozni. A felszabaduló agrártereken búzát és kukoricát kívánnak telepíteni, hogy a fogyasztási igények legalább 75%-át hazai nyersanyagokból biztosítsák. Mindezt az is jelentősen motiválta, hogy 2009-ben a termés mennyisége 7,8 millió tonnára csökkent a korábbi évben betakarított 8,2 millióról, miközben a kukorica mennyisége – élelmiszer- és takarménynövény – 6,2 millió tonnára emelkedett.

Állatállomány 2000–2009 (millió, kivéve a teve- és lóállományt)										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Szarvasmarha	3,53	3,80	4,00	4,23	4,37	4,50	4,61	4,93	5,02	5,00
Teve (1000)	141	134	127	135	135	120	148	84	107	110
Bivaly	3,38	3,53	3,55	3,78	3,85	3,90	3,94	4,11	4,05	4,00
Ló (1000)	45	53	62	62	62	62	54	66	66	67
Juh	4,47	4,67	5,11	4,94	5,04	5,10	5,39	5,47	5,50	5,50
Kecske	3,43	3,50	3,58	3,81	3,89	3,92	3,96	4,21	4,47	4,55
Szamár	3,05	3,10	3,10	3,15	3,15	3,20	3,27	3,32	3,36	3,35
Baromfi	89	91	92	95	95	95	97	98	96	96

Forrás: FAO Statistics, 2011

311 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-FISHING.html#ixzz2C2FzLRmo

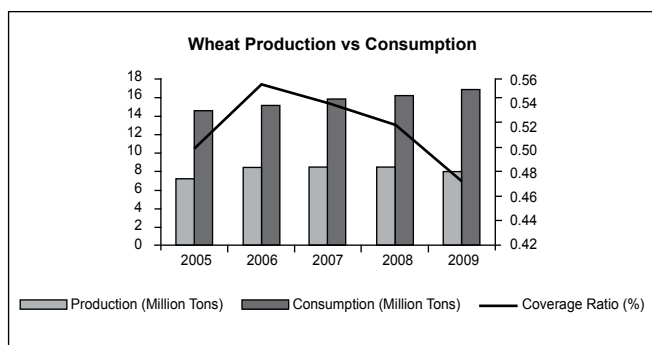

Forrás: www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/Egypt/Egypt.htm

Egyiptom a világ egyik legnagyobb gabonaimportőrévé vált – ami jelentős biztonságpolitikai kockázatot is jelent –, mivel az egy főre jutó fogyasztásban a világ élvonalában van.³¹² 2009-ben az importált búza 58%-a Oroszországból érkezett – 2007-ben 40% –, miután alacsony árakkal kiszorította versenytársait (az amerikai búza ára 20 \$/tonna), ám az utóbbi időszak kereskedelmi vitái miatt a kieső orosz gabonát francia importtal igyekezett a kormányzat helyettesíteni.³¹³

312 Glied Viktor (2009): Kiszáradó Afrika, szomjazó kontinens – Afrikai vízproblémák, In: Vízkonfliktusok, Publikon Kiadó, Pécs, 2009. szerkesztette: Glied Viktor, p. 46-47

313 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

Forrás: Business Monitor International

A másik fontos agrártermék a cukor – cukornádból és cukorrépából nyerik –, amelyből 2009-ben 1,6 millió tonnát állítottak elő (6,6%-os volt a növekedés éves mértéke). Ennek ellenére a fogyasztói igények 40%-át importból kell kielégíteni, miközben a cukornád magas víz-igénye miatt a termőterület nem növelhető. A cukorrépa területének növekedése, a magasabb hozamot biztosító cukornádfajták, hatékonyabb technológia meghonosítása lehetővé teszi a cukortemés növekedését akár évi 7–8%-kal, miközben a cukorrépa a szikesedő területeken is termesztendő, előkészíti a talajt más igényesebb növények számára.

Az agrárszektorban fokozatos változások mennek végbe annak érdekében, hogy az ágazat megfeleljen az ország adottságainak, a növekvő belső keresletnek. Ezért arra törekszenek, hogy javítsák a termékek minőségét és növeljék a hozamokat, a termelékenységet, miközben meg kell küzdeni az urbanizáció, az éghajlatváltozás és a kereslet támasztotta kihívásokkal. Valószínű, hogy mindez nem teszi Egyiptomot agrárhatalommá, versenyképes mezőgazdasági exportőrré a világ gazdaságban, a kormányzat elsődleges stratégiai célja a belső fogyasztás igényeinek kielégítése anélkül, hogy azt növekvő mértékű exportból biztosítaná.³¹⁴

KITERMELŐ ÁGAZATOK

Az államtér méreteihez, valamint a népesség számához viszonyítva Egyiptom természetes erőforrás-bázisa csekélynek mondható. Az energiahordozók kutatása – elsődlegesen a kőolaj – korábban kezdődött meg, mint a közel-keleti régióban és már 1908-tól folyik a kitermelés. Egészen az 1970-es évek közepéig azonban a kitermelés alacsony szinten maradt mindaddig, míg a Szezi-öböl és a nyugati sivatag egyes területein jelentősebb lelőhelyeket nem tártak fel. Ennek eredményeként Egyiptomban az 1980-as évekre fontos gazdasági ágazattá vált a kőolajipar, habár mennyisége a Közel-Kelet nagy energiahordozó-készletekkel rendelkező államaihoz viszonyítva jelentéktelen maradt.³¹⁵

A kőolaj kitermelése geográfiai értelemben a Szezi-öbölben (Morgan, Ramadan, July) és a Sínai-félszigeten (Abū Rudays) négy területre koncentrálódik, valamint megkezdődött a nyugati sivatagban feltárt lelőhelyek – Al-Alamayn (El-Alamein), Razzāq – kitermelése, ame-

314 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

315 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43475/Resources-and-power

lyeket a GUPCO³¹⁶ üzemeltet. Az 1990-es évektől kezdődően a sivatagi területek feltárása, a kitermelés nemzetközi keretekben történik, amelyben az Egyesült Államok és számos európai állam is részt vesz. A kutatások során jelentős földgáz-készletekre bukkantak a Deltában, a nyugati sivatagban és a Földközi-tenger partvidékén Abū Qīr és Abū Māri közelében.³¹⁷ A földgáz ipartelepítő tényezőként biztosítja a vegyipar, valamint a Delta ipari központjai számára a szükséges alapanyagot és a XXI. század elejére a kőolaj riválisa a belső energiafelhasználásban. Az energiahordozók meghatározó szerepet töltenek be napjainkban az egyiptomi kitermelő ágazatban és a gazdaságban.³¹⁸

Az energiaszektor 2009-ben az egyik legfontosabb exportágazattá vált, a nyersolaj és a földgáz a kivitel 44,8%-át, a GDP 15,5%-át (bányászat és finomítás) tette ki 2009-ben. A gazdaság energiafüggő szektorai – a szállítás, a villamosenergia-termelés és a raktározás – még 5,4%-kal részesednek a GDP-ből. A teljes földgáztermelés 78%-át a hazai ágazatok: 23 milliárd m³-t a villamosenergia, 3,6 milliárd m³-t az acél-, 3,4 milliárd m³-t a műtrágya- és 2,7 milliárd m³-t a cementgyártás használták fel.³¹⁹ Az elmúlt időszakban a kőolajtermelés volumene csökkenő tendenciát mutat az 1996-os szinthez képest, így GDP-arányos részesedése is valamelyest csökkent 2010-re,³²⁰ annak ellenére, hogy az ismert tartalékok – 65%-a a Szezei-öböl térségében található – csaknem 4,5 milliárd hordóra nőttek. Mindez azonban az IEA³²¹ szerint megfelelt a világgazdaságban tapasztalt trendeknek.³²²

Ezt ellensúlyozta a földgáztermelés 11%-os növekedése, új tartalékok – a 65 milliárd m³-re becsült – feltárása a Nílus-deltában és a nyugati sivatagban. Ennek eredményeként a földgáz vált meghatározó energiahordozóvá 2009-re, amely a GDP-hez hozzáadott érték 8,3%-át tette ki.³²³ A becslések szerint az egyiptomi földgáztartalék mintegy 2180,4 milliárd m³, így mára

316 Gulf of Suez Petroleum Company-t 1965. július 31-én alapították az El-Morgan tengeri olajmező felfedezését követően, és amely a BP és az EGPC (Egyptian General Petroleum Company) közös vállalatként működik. A GUPCO hatáskörébe tartozik a kőolaj- és földgáztermelés a Szezei-öbölben, a nyugati sivatagban, és a Nílus deltájában. Napi 80 millió m³ földgázt és 5.200 hordó kondenzátumot, 20-25 000 hordó kőolajat termel. 2003-ban Szakkara mellett is jelentős lelőhelyet tártak fel. A GUPCO 2002 decemberében 5.5 milliárd barrel – 1 barrel – 158.9873 liter – kőolajat termelt. www.oilegypt.com/webpro1/prod1/SupplierCat.asp?sid=2798

317 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43475/Resources-and-power

318 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-MINING.html#ixzz2C2GDnk2s

319 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

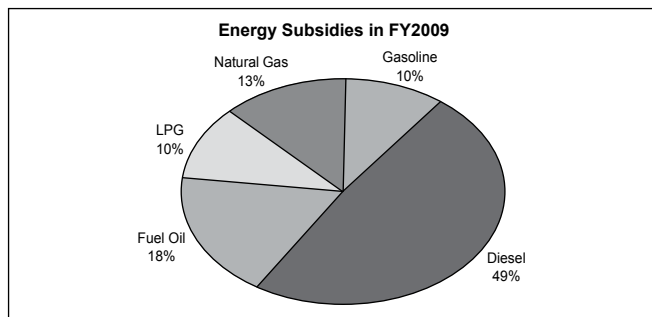
320 A termelési csúcsa 1996-ban 935.000, 2008-ban 722 000, 2009-ben 685 000 hordó/nap volt, így az ágazat a GDP 12%-át adta. U.S. Energy Information Administration: Egypt: Analysis. February 2011. www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=EG, Bureau of Near Eastern Affairs, U.S. Department of State: Background Note: Egypt. 10 November 2010. www.state.gov/t/pa/ei/bgn/5309.htm#econ, www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf, <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>

321 Az IEA 1974-ben alakult meg válaszként az 1973-as olajválságra. Székhelye Párizsban van, jelenleg 28 tagállammal rendelkezik: csak OECD-tagállam lehet tagja néhány kivételtől eltekintve (Chile, Izland, Mexikó, Észtország, Izrael és Szlovénia). A szervezet célja, hogy koordinálja az olajellátásban felmerülő zavarokra adott válaszokat, globális összefüggérendszerében fenntartsa a racionális energiapolitikát a környezetvédelem és az alternatív energiaforrások növekvő felhasználása mellett. <http://www.iea.org/>

322 Az energiahordozók globális termelése 2009-ben 2%-os csökkenést mutatott 1981 óta először.

323 A 2003-ban a GDP mindössze 1%-át adó földgáztermelés 2009-re a teljes üzemanyag-felhasználás 55%-át biztosította. www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

az energiaszektor fejlődésének talán legfontosabb ösztönzőjévé vált.³²⁴ Az export – cseppfolyósított, illetve vezetékes szállítással – 2009-ben elérte a 181,2 millió m³-t.³²⁵

Forrás: Oxford Business

A kőolajfinomítás regionális (afrikai) központja Egyiptom, a feldolgozókapacitás eléri a 726 000 hordó/nap termelési mennyiséget, amelyet kilenc finomítóban állítanak elő. A kormányzat stratégiai célja a könnyű petrokémiai termékek, valamint a magas oktánszámú benzin mennyiségének növelése, illetve a feldolgozókapacitások modernizációja. Ezen kívül két új projekt központi támogatást élvez: a Szezei-csatorna térségében egy 500 000 hordó/nap teljesítményű létesítmény, valamint Ain Sukhna-nál egy 130 000 hordó/nap kapacitással rendelkező finomító üzembe helyezése.

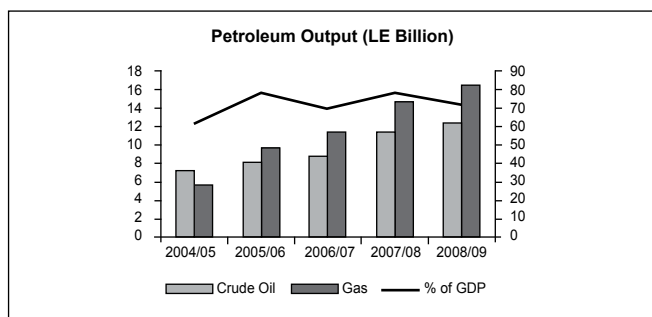
Egyiptom geoökonómiai-geopolitikai jelentőségét növeli, hogy ellenőrzést gyakorol a Szezei-csatorna és a SUMED (Suez-Mediterranean)³²⁶ csővezeték felett: A két magas stratégiai értékkel bíró közlekedési és szállítási útvonal szerves térkapcsolatot biztosít a Perzsa-öböl térségével. A vezetéken keresztül jut a Szaúd-Arábiából, Kuvaitból, Egyiptomból és Iránból az európai makrorégióba exportált kőolaj 75%-a.³²⁷

324 Bureau of Near Eastern Affairs, U.S. Department of State: Background Note: Egypt. 10 November 2010. www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ

325 U.S. Energy Information Administration: Egypt: Overview/Data. 14 July 2010. www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=EG

326 A SUMED, az első egyiptomi vezeték, amely összekapcsolta a mediterrán régiót a Szezei-öblön keresztül a Vörös-tenger térségével. A 320 km hosszú párhuzamos csővezeték 1977-ben kezdte meg működését, és naponta 2,5 millió hordó kőolaj továbbítására alkalmas. A szükséges tőkét egy arab államokból – elsősorban Szaúd-Arábia, Kuvait és Egyiptom – álló konzorcium biztosította. Az energetikai infrastruktúra 1981-es fejlesztése során a Vörös-tenger partvidékén található Ras Shukhayr-t összekapcsolták a Kairótól északra elhelyezkedő Musurud finomítóval. A vezetékrendszer segítségével kialakult az egyiptomi ellenőrzés alatt álló energetikai tengely, amely összekapcsolja a Vörös-tenger régióját a Nílus-völgyével és a Mediterráneumot. www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-MINING.html#ixzz2C2GDNk2s, www.worldportsource.com/ports/EGY_Sidi_Kerir_Ter_minal_2598.php, Benjamin, Sh. (1973): *The Middle East, Oil, and the Great Powers*. Israel Universities Press. p. 487.

327 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Fi-les/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

Forrás: Ministry of Economy and Trade

Egyiptom jelentős energiatermelése ellenére nem tagja az OPEC³²⁸ szervezetének, de igyekszik kiaknázni kedvező helyzetét, amelyet erősíteni kívánt 2002-ben azáltal, hogy a Szuezi-csatorna Hatóság (SCA)³²⁹ a vízi út mélyítésének igényét fogalmazta meg. Egyébként is jellemző, hogy az állam az 1950-es évek óta jelentős befolyással rendelkezik az ágazatban.³³⁰ Az ágazat jelentős szerepet játszik az egyiptomi gazdaságban, 2009-ben azonban a fogyasztás már meghaladta a termelés mennyiségét,³³¹ ezért Egyiptom energiaforrások importjára kényszerült, hogy fedezze a hazai piaci igényeket. Ennek ellenére Egyiptom változatlanul exportál nyers kőolajat elsősorban Olaszországba, Indiába, valamint az Egyesült Államokba.

Jelentős energiaforrást jelent a Nílus folyó, amelyből az asszuáni gát megépítését megelőzően az egyiptomi állam és gazdaság csekély mennyiségű vízi energiát nyert. 1970 előtt a vízből nyert energia csupán csekély mértékben járult hozzá az ország villamosenergia-ellátásához, a szükséges energiát a hőerőművek biztosították. Az Asszuánnál megépített erőmű kapacitása mintegy 2,1 gigawatt,³³² amelyet az 1986-ban befejezett Asszuán II vízierőmű 270 megawatt³³³ teljesítménye egészít ki, ám a növekvő gazdasági és társadalmi igények kielégítése a kormányzatot a gázzal fűtött erőművek fejlesztésére ösztönözte, amelyek napjainkban Egyiptom villamosenergia igényének 4/5 részét fedezik.³³⁴ Az integrált energetikai infrastruktúrát 1998-ban 239 millió \$ költséggel összekapcsolták a jordániai elektromos hálózattal. 2002 végén az egyiptomi kormányzat bejelentette, hogy igényt tart a regionális energiaelosztási

328 OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries.): az 1960-ban alapított szervezet – a szeptember 10–14 között Bagdadban tartott konferencián alapította meg Irán, Irak, Kuvait, Szaúd-Arábia és Venezuela – célja a tagországok nyersolajtermelési politikájának összehangolása. Központja 1965 óta Bécs, jelenleg a szervezet tagja Algéria, Angola, Ecuador, Egyesült Arab Emírségek, Indonézia, Irán, Irak, Katar, Kuvait, Líbia, Nigéria, Szaúd-Arábia, Venezuela. www.opec.org/opec_web/en/about_us/23.htm

329 SCA (Suez Canal Authority): egy állami tulajdonban lévő hatóság, amelyet 1956. július 26-án aláírt államosítási törvénnyel hoztak létre. Az Ismailiában székelő hatóság birtokolja, üzemelteti és karbantartja a csatornát. www.suezcanal.gov.eg/sc.aspx?show=6

330 General Petroleum Authority (GPA) 1956-ban jött létre, majd 1962-ben az ágazati államosítás keretében megalapították a napjainkban is létező EGPC-t (Egyptian General Petroleum Corporation), amelynek célja a kőolaj termelés és a technológiai fejlesztés felügyelete és biztosítása. www.petroleum.gov.eg/en/Investment/InvestmentProjects/MOPInvestingEGPC/Pages/default.aspx

331 U.S. Energy Information Administration: Egypt: Overview/Data. 14 July 2010. www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=EG

332 Abu-Zeid, M.A.-El-Shibini, F.Z. (1997): Egypt's High Aswan Dam. Water Resources Development. vol. 13, No. 2, pp. 209-217.

333 www.moee.gov.eg/english/elshabaka/Aswan%20Dam%20%281,2%29.htm

334 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43475/Resources-and-power

központ szerepére, annak érdekében, hogy koordinálja az energia megosztását Egyiptom, Jordánia, Szíria, Libanon, Irak, Tunézia, Algéria és Marokkó között.³³⁵

Annak érdekében, hogy csökkentsék az üvegház-gázok kibocsátását, valamint a gazdaság olajfüggőségét, Egyiptomban is megkezdtek az alternatív megújuló energiahordozókkal kapcsolatos politika és fejlesztési tervek kidolgozását. A szaktárca – Ministry of Electricity and Energy – által megfogalmazott elsődleges cél, hogy 2020-ra a villamosenergia-igények 20%-át megújuló energia felhasználásával kell megoldani. A stratégiai tervekben a szélenergia fontos szerepet kapott, hiszen az elképzelések szerint az alternatív energiaforrások 60%-t biztosítaná. A kormányzat a Világbank-csoporthoz tartozó IFC segítségével finanszírozta egy 400 megawatt teljesítményű erőmű építését a Szuezi-öbölben, amely ugyan még elmarad a 2020-ra tervezett 7200 megawatt kapacitástól, de újabb projektek megvalósítását tervezik. Fontos cél, hogy a szállítás és a közlekedés gázkibocsátását csökkentsék, ezért modernizálni kívánják a közlekedés infrastruktúráját, állományparkját, megkezdődött Kairó déli részén egy 2900 megawatt teljesítményű napenergia-erőmű építése.³³⁶

Az energiahordozókon kívül az államterületén foszfát bányászata folyik Isnā, és Safājah közelében. Foszfátartalmú kőzetek találhatóak a nyugati sivatag és a Vörös-tenger térségében egyaránt. A XXI. század elején a kitermelés volumene meghaladta az évi 1 000 000 tonnát. A Sínai-félszigeten Maghārah-nál szenet, a keleti sivatag területén 1967 óta mangánt bányásznak, amely az ország termelésének meghatározó részét biztosítja annak ellenére, hogy a Sínai-félszigeten is tártak fel mangánérc-lelőhelyeket. Asszuán közelében a vasérc-telepek kitermelése jellemző, de Al-Badriyyah-oázis területén is tártak fel vasércet. A kitermelés a XXI. század első éveiben meghaladta a 2,5 millió tonnát, de a trend folyamatos csökkenést mutat, sőt az asszuáni acélkohászati üzemet be is zárták. Arany, réz-, urán- és krómérc, valamint számos egyéb ásványi anyag³³⁷ bányászata is folyik Egyiptomban, de esetenként a nem megfelelő minőség miatt a kitermelés nem nyereséges.³³⁸ A kormányzat stratégiai célja a bányászat privatizációjának megvalósítása volt az ezredfordulón, miközben az is megállapítható, hogy bár az ókor óta jelentős bányászati tevékenység folyt Egyiptom területén – drágakövek, cink, stb. – az államterület geológiai feltárása korántsem teljes.³³⁹

IPAR

Habár a modern egyiptomi gazdaság történelmileg a mezőgazdaságra, elsősorban a gyapotrara épült, a föld szűkösége nem tette lehetővé, hogy az agrárium kitermelje a modern iparosításhoz szükséges erőforrásokat, ráadásul 2003-tól nem volt képes megfelelni a dinamikusan növekvő népesség – 2003-ban 2,1% ráta – által támasztott igényeknek. Az elmúlt időszakban felgyorsult a privatizáció üteme, de az állami szabályozás az ipari ágazatokban jelentős maradt. Az 1950-es években az államosítást követően a kormányzat a mezőgazdaság rovására fejlesztette az energetikai szektort, a szolgáltatásokat, valamint az építőipart. Az ellentmondá-

335 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ENERGY-AND-POWER.html#ixzz2C2GTUCFR

336 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

337 Ezek közé tartozik a titán, az ilmenit, a barit, a cement, a bentonit, az agyag, a kaolin, a földpát, a gipsz, az anhidrit, a mész, a nitrogén, a só, a szóda, a nátrium-szulfát, a bazalt, a dolomit, a gránit, az azbeszt, a kavics, a mészkő, a márvány, az alabástrom, az üveghomok, az építési homok, a talkum, a zsírkő, a vermikulit, az okker, a magnézium-szulfát és a nitrát-szóda.

338 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43475/Resources-and-power

339 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-MINING.html#ixzz2C2GDnK2s

sos fejlődés miatt az egyiptomi állam átfogó gazdasági reformokra és strukturális kiigazítási program bevezetésére kényszerült az IMF és a Világbank segítségével, és stabilizálta a makrogazdasági alapokat, fenntarthatónak tűnő gazdasági növekedés indult be, az inflációt (3,8) és a költségvetés hiányát (1,3%) sikerült kezelhető szinten tartani.³⁴⁰

Az egyiptomi gazdaság és az ipar a modernizációs folyamatok kezdetén – az 1952-es forradalmat követően – meglehetősen kedvező helyzetben volt, hiszen a Dél-Afrikai Köztársaság kivételével fejlettebb ipari bázissal rendelkezett minden más afrikai – és arab országhoz – viszonyítva, amelyet a Nasszer által elindított iparosítási politika erősített. Mindez tükröződik az ágazat GDP-arányos részesedésében: az ipar, a munkahellyel rendelkezők – 27,74 millió – 17%-át foglalkoztatja, a GDP-ből 37,6%-os részesedéssel rendelkezik.³⁴¹ A fejlődésre utal, hogy 2001-ben az ipar még csupán 30%-os részesedéssel rendelkezett a GDP-ben.

A legfontosabb ipari ágazatok Egyiptomban a textil-, vegyipar – beleértve a műtrágya- és polimergyártást, illetve a petrokémiai ipart – a gyógyszer-, az élelmiszer-feldolgozás, az építő-, cementgyártás, a fogyasztási cikkek előállítás, a kohászati ipart és a kőolaj-feldolgozást. 2002-ben a cementgyártás volt a legjelentősebb ágazat, habár a fogyasztás 2000 óta folyamatosan csökken, miközben a ruha- és textilipari ágazat volt a legnagyobb ipari munkaadó.³⁴²

A szekunder szektor termelőkapacitásai elsősorban a városokba települtek, így Kairó, Alexandria, Helwan váltak ipari központokká, ahol a korábban felsorolt ágazatok mellett a gépjárműgyártás, az elektronika, a papírgyártás is meghonosodott.

A gyáripar rendkívül fontos ágazat Egyiptomban, amely egyben meghatározza az állam gazdasági jelentőségét a MENA-régióban. Az iparosítás az 1960-as években gyorsult fel az állam erőteljes ellenőrzése mellett, amely az 1970-es évektől fokozatosan enyhült. 2004-et követően a reformok következtében a növekedés felgyorsult és a globális válság kirobbanásáig éves átlagban 11,3%-os növekedést produkált, a 2008–2009-es GDP 16%-át adta, de a növekedés üteme lassult (a korábbi évhez képest 5,8%-kal). A csökkenés oka az ipari termékek világpiaci keresletének visszaesése volt. Az egyiptomi gazdaság komparatív előnyeit kihasználva a félkész termékek (petrokémia, elektromos berendezések) és a nem tartós javak (élelmiszer, textil) piaci növekedést – 5,3, illetve 8% – produkáltak a növekvő hazai fogyasztást tükrözve, míg az importfüggő ágazatok (gépjárműgyártás, fémfeldolgozó-ipar, tartós fogyasztási javak előállítás: háztartási gépek, szórakoztató elektronika) 3,5–4,9%-kal csökkent.³⁴³

A nem tartós fogyasztási javak előállítás az egyik legfontosabb ágazat, amely 2009-ben a teljes ipari kapacitás 28,2%-át adta (mintegy 6,14 milliárd \$ értékben). Ennek 70%-át az élelmiszer- és italgártás adta. Az ágazat szorosan kapcsolódik az utóbbi időszakban gyorsan növekvő hazai fogyasztói bázishoz, valamint az idegenforgalomhoz (a válság előtt 10–12,5 millió turista), ám a helyi fogyasztókra jutó éves 460 \$ alacsonynak számít. Becslések szerint az ágazat 2015-ig 28,5%/fő növekedést produkálhat, amely a regionális és globális befektetők számára vonzóvá teheti Egyiptom növekvő belső piacát.³⁴⁴

Hasonlóan fontos a textil- és ruházati ipar, amely hagyományosan fontos szerepet töltött be az egyiptomi gazdaságban, és jelentőségét növelték a 2005-ben kialakított ipari zónák.³⁴⁵ Az

340 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html

341 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

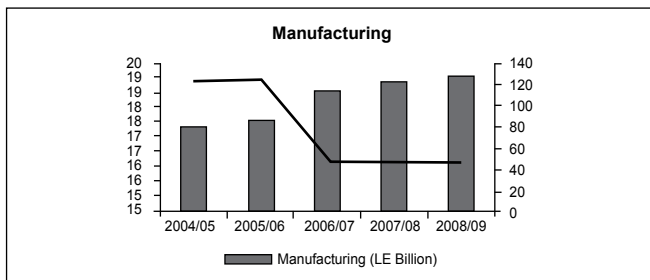
342 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-INDUSTRY.html#ixzz2C2GfVbh0

343 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

344 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

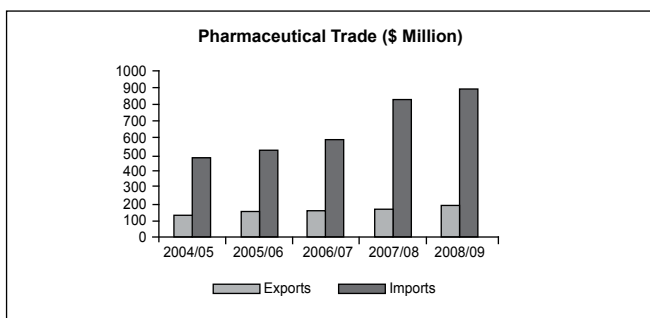
345 Qualifying Industrial Zones (QIZ): a Minősített Ipari Zónák kialakítása összhangban állt a kormány erőfeszítéseivel, hogy megnyissa az egyiptomi gazdasági teret, erősítse a gazdaság növekedését, fokozza a munkahelyteremtést, és támogassa az exportot. www.qizegypt.gov.eg/

ágazat adta 2009-ben a teljes gyáripari termelés 4,3%-át, amelynek értéke azonban 2,5 milliárd \$-ról 2,1 milliárdra esett vissza. Ennek oka az ágazat exportpiaci kitétsége volt annak ellenére, hogy az egyiptomi export – kivéve az energiahordozók – 24%-át az ágazat állította elő. A visszaesés különösen a pamutipart – az ágazat teljes kapacitásának 27%-át adta – érintette érzékenyen, amely az élelmiszeripar után a második legjelentősebb ágazat volt. A visszaesés, a hanyatló versenyképesség miatt a gyapot termőterületei 10%-kal, a termelői árak 125–135 95–106 (amerikai) centre csökkentek. Az ágazat fejlődése a világpiacon kereslettől, illetve a privatizációs folyamatok sikerétől függ.³⁴⁶

Forrás: International Institute of Finance

A gyógyszeripar a magasan képzett munkaerőre és a gyorsan növekvő hazai fogyasztói piacra épül. Az ágazati kapacitást több mint 30 egyiptomi vállalat biztosítja, amelyeknek háromnegyede a magánszektorban működik. Az elmúlt időszakban a hazai gyógyszeripari vállalkozások több mint 90%-os piaci részesedést szereztek az alapvető gyógyszerek előállításában és 2009-re az ágazat szektorális részesedése elérte a 3,2%-ot (690 millió \$), amely hozzáadott értékben 10,1%-os növekedést jelentett az előző évhez viszonyítva. A gyógyszeripar fejlődésének éves üteme pedig elérte a 4,8%-ot. A fejlődés és az ágazati profit annak ellenére is növekedett, hogy az importált alapanyagok világpiacon emelkedett. Egyiptom az ágazat működéséhez szükséges alapanyagok 85%-át külföldről szerzi be, az importadót 2009-ben az előző évi 10-ről 2%-ra csökkentette, valamint a kormányzat felgyorsította az ágazati privatizációt, amelytől a versenyképesség és az innováció ösztönzését reméli.³⁴⁷

Forrás: Business Monitor International

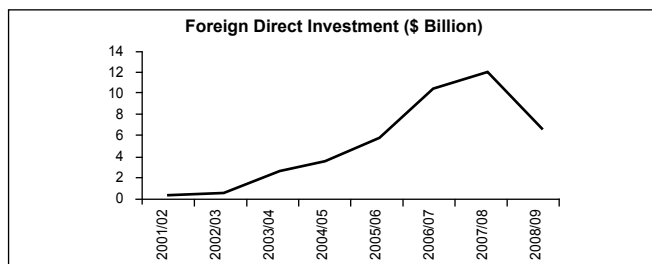
346 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

347 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

A járműgyártásban Egyiptom az észak-afrikai és a közel-keleti régióban vezető szerepet tölt be. A termelőkapacitás meghaladta a 180 000 darabot és az ágazatban a nemzetközi cégek játszanak meghatározó szerepet. A fejlődésben szerepe volt a 2005-től bekövetkező vámcsoökkentési politikának, amely biztosította gépjármű alkatrészek importját, miközben a gépkocsi-alkatrészek gyártása is kormányzati támogatást kapott, amelynek feltételeként Kairó előírta, hogy a termelés minimum 40%-át hazai járműgyártók állítsák elő. Az ágazat adta a teljes ipari termelés 15,7%-át a 2009-es pénzügyi évben, és 390.000 darab járművet állított elő. A növekedés előfeltétele a következő években a középosztály gazdasági gyarapodása, illetve a gépjármű-importra kivetett magas illeték fenntartása lehet. Mivel 1000 lakosra csupán 39 gépjármű jutott 2009-ben, így a növekedés lehetősége adott, különösen, ha figyelembe vesszük a gyors urbanizációs fejlődés nyújtotta perspektívákat.³⁴⁸

A petrokémiai ágazat dinamikusan fejlődött, 2004 és 2009 között, tizenötszörös növekedést produkált, a teljes ipari kapacitás 13%-át adta (4,8 milliárd \$). Az ágazat gyors bővülése elsősorban a földgáz-termelésre alapozódott, további fejlődésre ad lehetőséget a kormányzat importfüggetlenség csökkentésre és az export fokozására irányuló stratégiája. A 2002-ben megfogalmazott 20 éves terv előírta a termelés fokozását – 15 millió tonna/év –, és a bevételek 7 milliárd \$-os növelését. Az árak emelkedése, a kivitelezési munkálatok elmaradása a fejlesztés költségeit akár 20 milliárd \$-ra is emelhetik, ám jelentős munkahelyteremtő – akár 100 000 új munkahely – és beruházási projekt. Az indiai és kelet-ázsiai befektetők számára a gyorsan növekvő egyiptomi agglomerációk gazdasági terepet és lehetőséget nyújtanak a termelés növelésére.³⁴⁹

Az egyiptomi ipar a MENA-régióban³⁵⁰ a legfejlettebbnek számít, minőségi színvonalára mégsem biztosít versenyképességet a világgazdaságban. A lehetséges fejlődés alapját olyan komparatív előnyök jelentik, mint az olcsó munkaerő, a dinamikusan növekvő fogyasztói piac. Emellett az FDI³⁵¹ szempontjából nem elhanyagolható tényezőt jelent a kormányzat eddigi elkötelezettsége a privatizációs politika mellett, abban bízva, hogy a multinacionális vállalatok biztosíthatják a szükséges tőkét és technológiát, amelynek hatásai közép és hosszabb távon a fenntartható növekedéshez szükséges spillover-hatásokat generálnak.³⁵²

Forrás: International Institute of Finance

348 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

349 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

350 A Közel-Kelet és Észak-Afrika régióit egyesítő mozaikszó, amely lefedi a nagyobb Közel-Kelet geopolitikai területét, ahol a világ népességének mintegy 6–8%-a él. web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/0,,menuPK:247619~pagePK:146748~piPK:146812~theSitePK:256299,00.html

351 Foreign Direct Investment (FDI): közvetlen termelés befektetés egy másik országban számos okból: például az alacsonyabb bérek, a különleges befektetési feltételek (adómentesség, vámmentesség) kihasználása céljából. <http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>

352 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

SZOLGÁLTATÁSOK

Az egyiptomi gazdaságban meghatározó szerepet tölt be a szolgáltató ágazat – pénzügyi, idegenforgalmi és kormányzati –, amely a GDP csaknem 50 %-át (47,6%) adja és a munkaerő mintegy 51%-át foglakoztatja.³⁵³ A kormányzati szerepvállalás ebben a szektorban is felülreprezentált,³⁵⁴ habár az idegenforgalom és a bankszektor privatizációja sikeresebb.

A Szezei-csatorna 1956-os államosítását követően a külföldi bankok befagyasztották az egyiptomi gazdaság finanszírozását, amely a pénzügyi szféra nacionalizálásához vezetett,³⁵⁵ és csupán 1974 után kezdték meg működésüket magán- és külföldi bankok Egyiptomban. A kormányzati reformok, a privatizáció 2004-ben kezdődött meg,³⁵⁶ amelynek eredményeként javult a pénzügyi rendszer minősége³⁵⁷ és versenyképessége.³⁵⁸ A reformok következtében a gazdaságban felgyorsult a tőkeáramlás, ellenőrizhetőbbé vált az infláció és nőtt a részvénytőke aktivitás, bővültek az ágazati szolgáltatások. Napjainkban Egyiptomban számos pénzügyi intézmény működik, amelyek egyre fontosabb szerepet töltenek be a gazdaság finanszírozásában, miközben az egykori Bank of Alexandria (ma AlexBank) privatizációja lezárult, a másik három pénzintézet felett az állam 40%-os ellenőrzést gyakorolt.³⁵⁹ A magas infláció – 2011-ben 10,2%³⁶⁰ –, a globális pénzügyi válság a pénzügyi szektor modernizációját igényli.³⁶¹

Az idegenforgalom, amely rendkívül kitettnek bizonyult a globális pénzügyi válság negatív hatásaival szemben, bár elsősorban az európai térségből érkezők száma csökkent jelentősebb mértékben. 2009 végéig a turisták száma 300 000-rel (12,4 millióra) csökkent. A vártnál kisebb visszaesés részben külső, részben pedig a kormányzat intézkedéseinek volt köszönhető. Míg az Európából érkezők aránya 9,5%-kal csökkent, az Oroszországból érkezők 14%-os növekedést mutatott. Az egyiptomi kormányzat promóciós stratégiáját az is segítette, hogy a nemzeti valuta az angol fonthoz, vagy az euróhoz viszonyítva alacsony volt, így Egyiptom relatíve olcsó turisztikai célpontnak bizonyult a régióban. 2010-ben az ágazat ismét növekedést produkált: a látogatók száma 14 millióra emelkedett.³⁶²

353 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

354 Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs: 2011 Investment Climate Statements: Egypt, March 2011, www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm

355 Sor került a négy jelentős pénzintézet államosítására: National Bank of Egypt, the Bank of Cairo, the Bank of Alexandria, and the Bank Misr kormányzati felügyelet alá került. <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>

356 A befektetők a privatizációs politika bevezetésekor tartottak attól, hogy a transzparencia hiánya, a szabályozás bizonytalansága miatt a gazdaság instabillá válik és az állami szektor dominanciája túlzott mértékű piaci befolyást biztosít a kormányzatnak. A támogatók épp a korábbi gyakorlat megszűnésében bíztak, és azt hirdették, hogy a privatizációs politika javítja a gazdaság versenyképességét. <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>

357 Deabes, T.N. (2006): Competition and Privatization of the Egyptian Banking. Social Science Research Network, January, http://papers.ssrn.com/so13/papers.cfm?abstract_id=970017

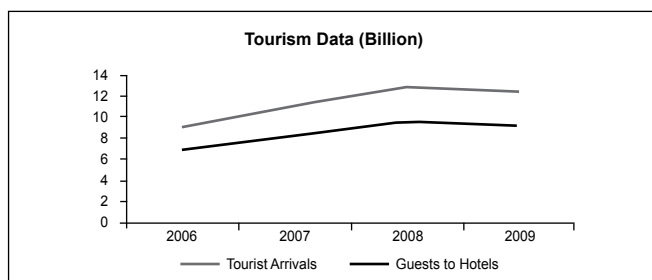
358 American Chamber of Commerce in Egypt: Banking Sector Developments in Egypt. July 2005, www.amcham.org/BSAC/StudiesSeries/Report47.asp

359 Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs. U.S. Department of State, 2011 Investment Climate Statement: Egypt. March 2011, www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm

360 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

361 The Heritage Foundation: 2011 Index of Economic Freedom: Egypt. 2011, <http://www.heritage.org/index/country/egypt>

362 Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs, U.S. Department of State: 2011 Investment Climate Statement: Egypt. March 2011, www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm

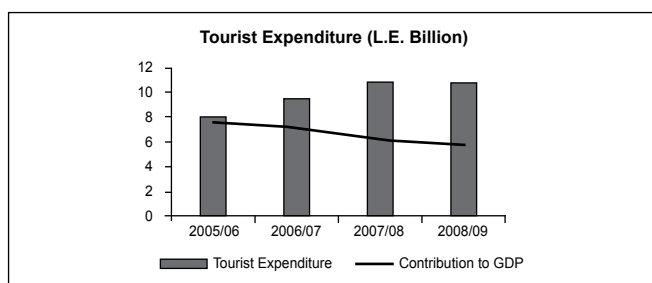

Forrás: Business Monitor International

A turisták által elköltött összegek csökkenése lassúbbnak bizonyult (1,9%), így a egy főre jutó összegek emelkedése volt regisztrálható. Az ágazat bevétele 2009-ben 10,6 milliárd \$ volt, a GDP 5,5%-a, amely 2010-re 11,5 milliárd \$-ra nőtt³⁶³ (2008-ban 6,6%), amely szorosan összefügg a fogyasztói árak, illetve a vendégéjszakák számának 10,86 milliőről 10,2 millióra csökkent) alakulásával. az érték 11,5 milliárd \$-ra

Regionális összehasonlításban megállapítható, hogy Egyiptomba érkezik az Észak-Afrikát felkereső turisták 36, a közel-keleti régiót felkeresők 8%-a. 2009-ben a legtöbb külföldi látogató Orosz- (1,3 millió), Németországból (0,96 millió) és az Egyesült Királyságból (0,89 millió) érkezett. Jelentős volt az oroszok számának növekedése az idegenforgalmi szektor adatai szerint: 2007-ben 50%-os emelkedéssel elérte az 1,5 milliót (az összes turisztikai céllal Egyiptomba látogatók 14%-a), míg az európai kontinensről érkezők az összes turista 70%-át tették ki. 2004-et követően az ágazat meghatározóvá vált az egyiptomi gazdaságban, hozzájárult a gazdasági növekedéshez más ágazatokra gyakorolt hatásán keresztül is. Az idegenforgalom hatására megnövekedett kereslet a fogyasztási cikkek piacán 1,6 millió új munkahely kialakulását eredményezte 2009-ben, nem is szólva az infrastruktúra fejlesztésének, a távközlési és közlekedési rendszer modernizációjának szükségességéről, amelyek impulzusokat adhatnak a gazdaságnak.³⁶⁴

A kormányzat célja, hogy a turizmus egyes célterületein – Hurghada (Vörös-tenger), Sidi Abdel-Rahman and Ras Al-Hekma és Matrouh Kormányzóság területén (Földközi-tenger partvidéke) – a befektetési jogszabályok módosításával lehetővé tegye külföldiek tulajdonszerzését.³⁶⁵

Forrás: Business Monitor International

363 Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs, U.S. Department of State: 2011 Investment Climate Statement: Egypt. March 2011, www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm

364 www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf

365 Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs: 2011 Investment Climate Statement: Egypt. March 2011, www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm

A regionális politikai instabilitás jelentősen befolyásolja az ágazati beruházások, bevételek volumenét – Luxor 1997, 2001. szeptember 11., Sínai-félsziget üdülőhelyei 2004, 2005 –, így az ágazat csak 2007-re érte el korábbi teljesítményét,³⁶⁶ majd a 2011-es események miatt 35%-os visszaesés következett be.³⁶⁷

A kereskedelmi ágazat a II. világháborút követő időszakról deficites: az 1960-as évek első felében ezt a magas fejlesztési kiadások, az 1980-as évtized elején pedig a kőolaj-export volumenének csökkenése és a növekvő élelmiszer-import okozták. Ezt részben ellensúlyozták a turizusból, a devizabevételekből, külföldi segélyekből származó bevételek.³⁶⁸ A kormányzat az egyiptomi gazdasági teret nyitottabbá kívánta tenni, de fenntartott bizonyos behozatali tilalmakat és korlátozásokat és jelentősen nem csökkentette a bürokráciát sem,³⁶⁹ miközben a 2011-es események következményeként a GDP növekedése jelentősen visszaesett (1,8%).³⁷⁰

A 2009-es egyiptomi export értéke elérte 23,05 milliárd \$-t,³⁷¹ amely 2011-ben már 27,91 milliárd \$-ra emelkedett,³⁷² amelynek mintegy 40%-át adta az energiahordozók kivitele, másik hányadát a gyapot, vegyi anyagok, textilipari és fém- és élelmiszeripari termékek és kereskedelmi szolgáltatások tették ki.³⁷³ Egyiptom legfontosabb exportpartnerei: az EU (2009-ben 35,4%), Olaszország (8,7%), India (7,3%), Szaúd-Arábia (6,1%), az Egyesült Államok (5,2%), Törökország (4,9%), Spanyolország (4,2%) és (Franciaország 4,2%).³⁷⁴

Az import értéke 2011-ben meghaladta az 55 milliárd \$-t³⁷⁵ (elsősorban gépek, gépi berendezések, faipari termékek, élelmiszerek és fűtőanyagok, kereskedelmi szolgáltatások 12,77 milliárd \$).³⁷⁶ A legfontosabb importpartnerek: az EU (2009-ben 27,1%), az USA (10,7%), Kína (9,1%), Németország (6,3%), Olaszország (5,1%), Kuvait (4,7%), Törökország (4,4%), Szaúd-Arábia (4,3%).³⁷⁷

A tercier szektorhoz tartozik a közlekedési ágazat, amelyben az állami szerepvállalás máig jelentős. Az Egypt Air hazai és nemzetközi szolgáltatásokat biztosít nem túlzottan magas szolgáltatási színvonalon.³⁷⁸ A vasútvonalak hossza mintegy 5500 km,³⁷⁹ és a fővonalak összekapcsolják Alexandriát, Asszuánt és a Szezei-csatorna térségét. A közúthálózat rendszere 47 500 km hosszú és elsősorban a Nílus völgyében, a Delta-vidéken, a Sínai-félszigeten, vala-

366 Bureau of Near Eastern Affairs: U.S. Department of State: Background Note: Egypt. 10 November 2010, www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ

367 Hennessy-Fiske, M. (2011): On Egyptian Tour Guides' Itinerary Today? Nothing. Los Angeles Times, 7 June, <http://articles.latimes.com/2011/jun/07/world/la-fg-egypt-tourism-20110608>

368 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt

369 The Heritage Foundation: 2011 Index of Economic Freedom: Egypt. 2011, <http://www.heritage.org/index/country/egypt>

370 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

371 World Trade Organization: Egypt: Country Profile. March 2011, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=EG>

372 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.htm

373 International Trade Centre: Trade Performance HS: Exports of Egypt. 2009, (in USD Thousands, n.d.) http://legacy.intracen.org/appli/TradeCom/TP_EP_CI.aspx?RP=818&YR=2009

374 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.htm

375 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.htm

376 World Trade Organization: Egypt: Country Profile. March 2011, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=EG> manufacturing Sector

377 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.htm

378 Zaylan, J. (2010): Travel, Health, and Safety. in Culture Smart! Egypt: The Essential Guide to Customs & Culture. London, Kuperard, p. 134.

379 Bureau of Near Eastern Affairs: U.S. Department of State: Background Note: Egypt. 10 November 2010, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ>

mint a Földközi-, és Vörös-tenger partvidékén jól kiépített. A Nílus és a csatornák természetes közlekedési útvonalaként egészítik ki az infrastruktúra rendszerét. A Vörös-tengeri régiót a Mediterráneummal összekapcsoló Szuezi-csatorna nagy jelentőséggel bír mind a belső, mind pedig a nemzetközi hajózásban³⁸⁰ és a kereskedelemben. A városi tömegközlekedési hálózat megbízható és olcsó.³⁸¹

Összességében elmondható, hogy az egyiptomi ipar jelentős átalakuláson ment keresztül 1991-et követően, amikor a Világbank javaslatára megkezdődött az állam gazdasági szerepvállalásának fokozatos visszaszorítása, az ipari ágazat strukturális átalakítása, miközben a kormányzati szabályozók fennmaradtak.³⁸² A gazdaságirányítás centralista hagyományait a korábbi politikai vezetők – Gamal Abdel Nasser, Anwar El-Sadat és Mohamed Hosni Mubarak – az erős prezidenciális politikai rendszer segítségével teremtették meg. A 2004–2008 között bevezetett és következetesen végrehajtott reformok, a kiszámítható gazdasági klíma elősegítették a GDP és a külföldi tőkebefektetések növekedését. Mindez azonban nem azonos módon hatott a különböző társadalmi csoportokra, amelyeknek életkörülményeire a 2008-as globális pénzügyi válság negatív hatást gyakorolt. A munkahelyteremtés nem tartott lépést a munkakeresők számának növekedésével, felgyorsult a pénz értékének romlása: elsősorban az élelmiszerárak nőttek drasztikusan (2008-ban 27%-kal). Emelkedett a szállítás (20,1%), az oktatás (37,7%) és az egészségügyi (12,1%) szolgáltatások ára is. Habár a 2008-as csúcsot követően az infláció fokozatosan csökkent – 2008 szeptemberében 22,4%, 2010-ben 11% –, de a politikai instabilitás erősödése hozzájárult a makrogazdasági mutatók romlásához. A költségvetés hiánya 2009–2010-ben 8,4%-os volt, miközben strukturális merevsége akadályozta a gazdasági növekedést elősegítő impulzusok bevezetését.³⁸³

A növekvő elégedetlenség 2011 januárjában robbant ki, amikor a kormányzat a szociális támogatások mértékének drasztikus növelésével próbálta leszerelni a társadalmi elégedetlenséget, de a politikai bizonytalanság következményeként lassuló gazdasági teljesítmény miatt a bevételek csökkenése ezt nem tette lehetővé. A válság elsősorban az idegenforgalom, a gépgyártás, valamint az építőipar ágazatait érintette és 2012-ben az elemzők szerint a gazdasági növekedés üteme rendkívül lassú marad és az állam arra kényszerülhet, hogy devizataartalékainak felhasználásával stabilizálja a valutát, illetve IMF-hitel felvételével a nemzetgazdaságot.³⁸⁴ Az egyiptomi gazdaság bizonytalanná vált a politikai zavargásokat követően és a rövid távú előrejelzések nem kedvezőek. A legnagyobb problémát az jelentette, hogy a gazdaság képtelenné vált a munkahelyteremtésre és a növekedésre, miközben a politikai bizonytalanság, valamint a globális gazdasági környezet gyengése fokozta Kairó nehézségeit. A fenntartható növekedést megalapozó hiteles stratégiai programok kidolgozásának lassúsága miatt az egyiptomi társadalomban a gazdasággal kapcsolatos félelmek felerősödtek. A nemzeti valuta értékvesztésének kockázata nagyobb volt, mint a tőkekiáramlás és a gyenge gazdasági teljesítmény negatív hatásai, ezért a nemzeti bank nem lesz képes megakadályozni a valuta leértékelődését. A gyenge font azonban lehetővé teszi a magas infláció megfékezését, habár az egyiptomi valuta 2012 júniusában hét éves minimumra esett vissza az amerikai dollárral

380 A legnagyobb egyiptomi kikötők: Alexandria, Port Said, Ain El Sukhna, Port Suez és Safraga.

381 Zaylan, J. (2010): Travel, Health, and Safety. in Culture Smart! Egypt: The Essential Guide to Customs & Culture. London, Kuperard, p. 134., Bureau of Consular Affairs: U.S. Department of State: Egypt: Country Specific Information. 31 January 2011, http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1108.html

382 www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt/INDUSTRY.html#ixzz2C2GfVbh0

383 <http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Economy-Egypt.html>

384 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

szemben.³⁸⁵ Egyiptom számos nemzetközi szervezet tagjává vált a kereskedelem- és gazdaságpolitika liberalizációjának köszönhetően, részt vesz bilaterális szabadkereskedelmi egyezményben,³⁸⁶ regionális és globális intézmény működésében:

- a WTO³⁸⁷
- az Egypt–EU Partnerségi Megállapodás³⁸⁸
- az Agreement to Facilitate and Develop Inter-Arab Trade³⁸⁹
- a COMESA-csoport³⁹⁰
- az Afrikai Unió³⁹¹
- az Agadiri Megállapodás³⁹²
- az iszlám országok G-8-csoportja³⁹³
- a fejlődő országok alkotta G-15-csoport³⁹⁴

385 <http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Economy-Egypt.html>

386 www.petroleum.gov.eg/en/AboutEgypt/Pages/Economics.aspx

387 World Trade Organization (WTO): a multilaterális kereskedelmi szervezet 1995. január 1-jén jött létre az 1947-ben létrehozott GATT (Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény) utódaként. A cél a nemzetközi kereskedelem liberalizációja. A szervezetről szóló nemzetközi szerződést Marrakesh-ben (1994. IV. 16.) írták alá és jelenleg 154 tagja van. Célként fogalmazódott meg az életszínvonal, a teljes foglalkoztatás, a jövedelmek és kereslet folyamatos növelésének biztosítása, a termelés és a kereskedelem bővítése, valamint az erőforrások optimális kihasználása. <http://www.wto.org/>

388 Egypt–EU Partnership Agreement a társulási megállapodást Luxembourgban írták alá (2001. június 25.) és a tagállamok, valamint Egyiptom ratifikációját követően 2004. június 1-jén lépett életbe, amely az 1977-es megállapodás helyébe lépett. http://ec.europa.eu/egypt/eu-egypt_agreement/index_en.htm

389 Agreement to Facilitate and Develop Inter-Arab Trade (Arab Common Market): a szervezetet a hit és a nemzeti egység alapján hozták létre, és az arab nemzettudat és gazdasági együttműködés fejlesztése, egyfajta pán-arab gazdaság megeretmése a cél. <http://enarab.com/ena/pgs/details.aspx?id=393>

390 COMESA group (Comesa-csoport): eredete az 1960-as évek közepére nyúlik, amikor a regionális gazdasági együttműködés lendületet kapott, optimista hangulat jellemezte a poszt-kolonális Afrikát. A szervezetben kifejeződik a pán-afrikai szolidaritás gondolata. Az előkészítés 1965-ben indult meg, majd 1981. December 21-én Lusakában aláírták az alapítószerződést, amely 1982. szeptember 30-án lépett életbe a 50. cikkelynek megfelelően. <http://www.comesa.int/>

391 African Union (AU): az 54 tagállamból álló szervezetet 2002. július 9-én alapították, az Afrikai Egységsszervezet utódaként. Az intézményi központ az etiópiai Addisz-Abeában működik. www.au.int/en/

392 Agadir Agreement: szabadkereskedelmi megállapodás Egyiptom, Jordánia, Marokkó és Tunézia között. A folyamat 2001-ben indult, majd a szervezetről szóló megállapodás aláírására 2004-ben Rabatban került sor, amely 2007 márciusába lépett életbe. www.mit.gov.jo/Default.aspx?tabid=733

393 G-8 Islamic countries (D-8): a fejlődő országok csoportján belül kialakított muzulmán államokból álló csoport. Célja a tagállamok pozíciójának erősítése a globális gazdaságban és az együttműködés erősítése regionális szinten. www.developing8.org/About.aspx/

394 G-15: a fejlődő ázsiai, afrikai és latin-amerikai országok csoportja, amelynek célja az együttműködés elősegítése. Tagállamok: Algéria, Argentína, Brazília, Chile, Egyiptom, India, Indonézia, Jamaica, Kenya, Nigéria, Malajzia, Mexikó, Peru, Szenegal, Sri Lanka, Venezuela és Zimbabwe www.photius.com/g15/g15.htm

NÉPESSÉG, NYELV, CIVILIZÁCIÓS-KULTURÁLIS IDENTITÁS

A demográfiai mutatók az egyiptomi népeiséget homogén, arab nyelvet beszélő közösségként ábrázolják, valójában mindennek ellentmond a történelmi fejlődés, amely bemutatja az egyiptomi népeiség belső választóvonalait. Annak ellenére, hogy geográfia értelemben az államtér meglehetősen zárt, folyamatosan érték kulturális, etnikai és civilizációs hatások Elő-Ázsia, Núbia, valamint Nyugatról (bár innét csupán az újkőkor kezdetétől).³⁹⁵ Az egyiptomi népeiség eredetéről számos – egymástól jelentősen eltérő – vélemény fogalmazódott meg,³⁹⁶ de az antropológiai leletanyagok szerint még a XV–XVI. században is az ősi típus dominált, amelyre jellemző volt a negridek arányának csökkenése az el-badari kultúra időszakától, majd az Újbirodalom, illetve az arab uralom időszakában ismételt emelkedése.³⁹⁷

Számosan vannak, akik származásukat az arab telepesekig vezetik, akik az iszlám hódítás idején (i.u. 642) érkeztek Egyiptomba.³⁹⁸ A modern népeiség más csoportjai az arabok és a hódítás előtt Egyiptomban élők közötti vegyesházasságokból származnak. A mediterrán régió számos etnikai csoportja, valamint az európai gyarmatosítók genetikai örökségükkel szintén hozzájárultak az egyiptomi identitás formálásában.

Az egyiptomiak egyes csoportjai núbiai eredetűek, akik abból az afrikai régióból származnak, amely hosszú történelmi kapcsolatot ápol az egyiptomi állammal. A nyugati sivatag területén az észak-afrikai őslakosság – a berberok – kis csoportjai élnek, míg a Sínai-félszigeten és a Vörös-tenger partjai mentén a nomád hagyományaik mellett kitartó beduin³⁹⁹ csoportok élnek.⁴⁰⁰

A hivatalos államnyelv az arab, amelyet a népeiség 99%-a különböző dialektusokban beszél: legelterjedtebb az egyiptomi (nemzeti) arab, amelyet gyakorlatilag mindenki ért.⁴⁰¹ Az irodalmi nyelvet – a modern standard arab – írott formában alkalmazzák, az iskolázottabb társadalmi csoportok az angol vagy a francia nyelvet is beszélik. A legnagyobb etnikai kisebbséget a núbiaiak csoportjai, valamint a dél-ázsiai bevándorlóktól származó egyiptomi cigány (roma) népeiség alkotja.

Az egyiptomi kifejezés olyan demográfiai gyűjtőkategória, amelybe az államtér arab és arab származású népeisége, az őslakosság 99,6%-a tartozik. Ezen csoportok számára az egyiptomi identitás központi elemei közé tartozik a nyelv és az iszlám, mivel a népeiség mintegy 90%-a muzulmán – jórészt szunnita – vallású.⁴⁰²

A núbiaiak kulturálisan és faji értelemben is különböznek más egyiptomi etnikai csoporttól, hiszen rokonaik a mai Szudán, illetve a szub-szaharai-Afrika területén élnek. A núbiai

395 Kiszely I. (1986): A Föld népei: Afrika. Gondolat, Budapest p.210.

396 Bosch, E. et al (1997): Population History of North Africa: Evidence from Classical Genetic Markers. *Human Biology* 69, no. 3 (June) pp. 295-311.

397 Kiszely I. (1986): A Föld népei: Afrika. Gondolat, Budapest p. 222.

398 Gearon, E. (2011): The Arab Invasions. *History Today* 61, no. 6 (June) pp. 47-52.

399 A beduinok többségükben az Arab-félszigetről érkeztek. Kiszely I. (1986): A Föld népei: Afrika. Gondolat, Budapest p. 235

400 The Bedouin of Sinai: Free but Dangerous. *Economist*, 23 June 2011. www.economist.com/node/18867450

401 Lewis, M.P. /ed./ (2009): Languages of Egypt. in *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas, TX: SIL International, www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG

402 www.cia.gov/lib-rary/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

kisebbség nyelvileg két csoportba sorolható, egyik csoportjuk a kenuzi-dongloa,⁴⁰³ másik részük pedig a nobiin⁴⁰⁴ nyelvet beszéli. A núbiai nyelvi-etnikai csoportok az államtér déli területét – például az Asszuántól keletre fekvő Beja – népesítik be.⁴⁰⁵ A nyelvi kisebbséghez tartoznak a berberék.⁴⁰⁶ A berberék Észak-Afrika őslakói közé tartoznak,⁴⁰⁷ akik kereskedelmi, kulturális kapcsolatban voltak az iszlám előtti egyiptomi civilizációkkal. A tudomány több alkalommal megkísérelte meghatározni nemzetiségi és nyelvi struktúrájukat.⁴⁰⁸ A berber nyelv meghatározza azon csoportok identitását, akik a keleti sivatag területén és Siva-óázisban élnek.⁴⁰⁹

Az Egyiptomban élő cigány (roma) népesség⁴¹⁰ száma meghaladja a 2,8 millió (2006) főt, akik az indoárja domari nyelvet használják.⁴¹¹ Nagyobb részük a fővárostól északra Dakhalia kormányzóság területén telepedett le. Néhányan közülük a Níluson közlekedő hajózó közösséget alkot, állatkereskedelemmel, népi gyógyászattal és jóslással foglalkoznak.⁴¹²

A népességi adatok szerint Egyiptom a legnépesebb állam a közel-keleti régióban és a harmadik legnagyobb afrikai populációval rendelkezik. Az állam népessége rendkívül dinamikusan növekszik, 2012-ben 83 688 164 fő volt, az éves gyarapodás üteme 1922%-os volt.⁴¹³ A népesség geográfiai értelemben koncentrált: a népesség zöme a Nílus-völgyben és a mediterrán tengerparti sávban él, 43,4%-a urbánus települések lakója. Ennek köszönhetően a folyóvölgy népsűrűsége meghaladja a 2000 fő/km²-t, viszont jellemző, hogy a népsűrűségi mutatók jelentős területi szórást mutatnak az államtér természetföldrajzi adottságaihoz igazodva.

403 A nyelvet 865 000 beszéli Egyiptomban. www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG

404 Az Egyiptom területén élők közül 310 000 fő beszéli ezt a núbiai nyelvjárást. www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG

405 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43464/People

406 Lewis, M.P. /ed./ (2009): Languages of Egypt. in *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas, TX: SIL International, www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG

407 A berberék Észak-Afrika autochton cromagnoid népessége, akik a VIII. századtól arabokkal keveredve átvették nyelvüket, kultúrájukat és vallásukat, de embertani jellemzőiket megőrizték. Azt is meg kell említenünk, hogy a Szahara őslakói között negrideket is találunk. Nem helytálló az a felfogás, amely a berbereket Európából – a Gibraltári-szoroson át – származtatta. Kiszely I. (1986): *A Föld népei*. Afrika. Gondolat, Budapest p.51.

408 Hopkins, N.S.-Saad, R (2011):. Egypt. EveryCulture, www.everyculture.com/Cr-Ga/Egypt.html

409 Brett, M.-Fentress, E. (2002): *The Berbers*. Malden, MA, Blackwell Publishing, p. 23.

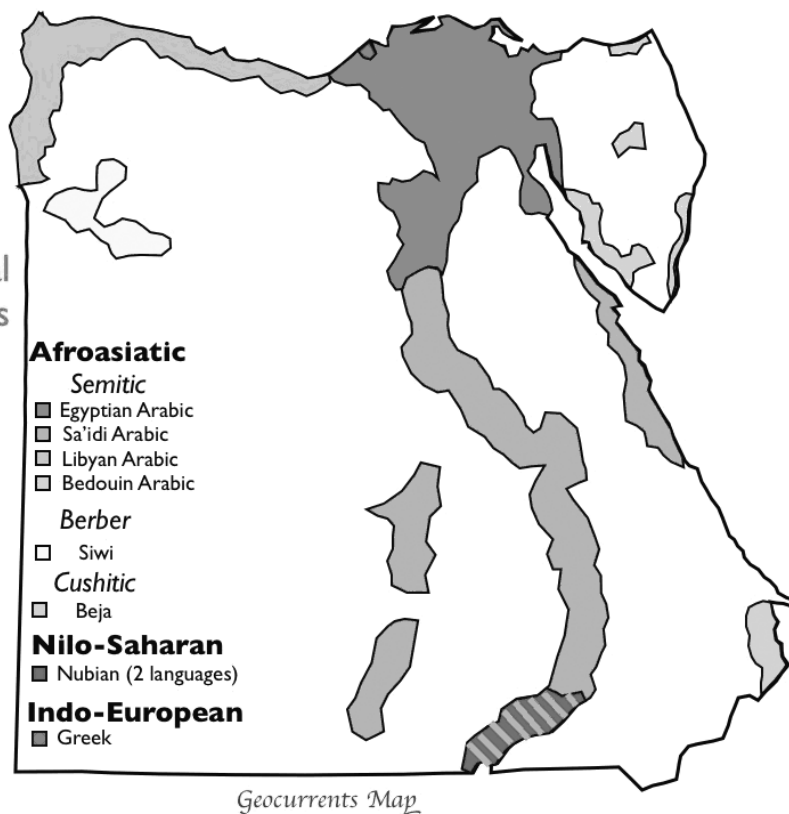
410 Az általuk beszélt nyelvet korábban a roma testvéرنyelvének tartották, amelyek az indiai szubkontinensről történő elvándorlás után távolodtak el egymástól. Az újabb kutatások szerint azonban két önálló nyelvről van szó, amelyek feltehetően két különböző migrációs hullám során, több évszázados időkülönbséggel hagyták el India területét. <http://romani.humanities.manchester.ac.uk/atmanchester/projects/domari.shtml>, www.radoc.net/ra-doc.php?doc=art_b_history_origins&lang=en&articles=true

411 Lewis, M.P. /ed./ (2009): Domari. in *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas, TX: SIL International, www.ethnologue.com/show_language.asp?code=rmt, www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG

412 Phillips, D.J. (2001): *Peoples on the Move: Introducing the Nomads of the World*. Pasadena, CA: William Carey Library, p. 236.

413 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

Colloquial Languages of Egypt

Forrás: <http://geocurrents.info/geopolitics/nationalism-and-language-in-egypt>

DEMOGRÁFIAI TRENDEK

A népesség belső struktúrájára jellemző, hogy a 14 év alattiak a teljes népesség 32,5%-át, a 15–64 közötti korcsoport 62,8%-ot tesz ki, míg a 65 év feletti aránya 4,7%.⁴¹⁴ A kormányzat nemzeti családtervezési programja 1964-ben indult, de csak az 1990-es évekre sikerült csökkenteni a születési rátát és az egészségügyi fejlesztések eredményeként csökkent a mortalitási index, a születéskor várható élettartam is emelkedett.⁴¹⁵

A demográfiai kihívás egyben gazdasági probléma forrása, mivel a munkanélküliség emelkedése jórészt abból származik, hogy a népesség 4%-a lép be a munkaerőpiacra, miközben a képzett fiatalok körében a munkanélküliségi mutatók rendkívül magasak.⁴¹⁶

414 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

415 www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43468/Demographic-trends

416 Korotayev A.,-Zinkina J. (2011): Egyptian Revolution: A Demographic Structural Analysis. *Entelequia. Revista Interdisciplinar* 13 pp. 139-169. http://cliodynamics.ru/download/Korotayev_Zinkina_Egyptian_Revolution_Entelequia_New.pdf

A Nemzetközi Migrációs Szervezet⁴¹⁷ becslése szerint a csaknem 3 millió egyiptomi polgár él külföldön, az arab államokban 70%, a többi Európában, az Egyesült Államokban és Kanadában.⁴¹⁸

Egyiptom nemzetállamként határozza meg önmagát és az egyiptomiak döntő hányada – muzulmánok és keresztények egyaránt – erős nemzeti identitással rendelkezik és az állam hagyományosan markáns politikai identitás hordozója volt az államalkotó képességgel rendelkező első civilizációk kora óta. Sajátos nemzetállami működése a regionális és globális erőviszonyok függvényében hol megszűnt, hol pedig helyre állt, és azt geográfia tényezők is elősegítették. Ennek ellenére Egyiptom sohasem felelt meg teljesen a nemzetállamiság kritériumainak és az etnikai és nyelvi diszkrépancia a nemzeti identitás ellen ható tényező, annak ellenére, hogy történelmileg jellemző folyamat az asszimiláció. A kisebbségi csoportok számára előnyös a népesség térszerkezeti rendszere, mivel segíti identitásuk megőrzését.⁴¹⁹

A létező egyiptomi nacionalizmus veszélyezteti a tágabb nyelvi és vallási közösségek fennmaradását. Az sem mentes ellentmondásoktól, hogy az arabul beszélő egyiptomi etnikai tömb csupán az arab nyelvi territórium kisebb részét jelenti. A XX. század közepén megjelenő arab nacionalizmus, a pán-arab gondolat keretében percepcionált nemzeti közösség relativizálta az államhatárok és a nemzeti identitás jelentőségét.⁴²⁰ Napjainkban az arab nacionalizmus ideológiája meggyengült, de a megerősödött iszlamizmus eszméje az egyiptomi nemzeti identitás ellen ható tényező, amely a hívők – és nem állampolgárok – alkotta közösségre épülő civilizációs identitást és politikai cselekvésmintákat határoz meg. Az iszlám és a pán-arab eszme hatása nélkül az egyiptomi nacionalizmust a nemzeti nyelv erősíthette volna, hiszen a mindennapi érintkezés a helyi dialektusokra épül, amelyeket a lingvisztikában gyakran önálló nyelvként definiálnak. A XX. század elején Egyiptomban megkísérelték az egyiptomi arabot irodalmi és hivatalos nyelvvé tenni,⁴²¹ ám a pánarab eszme, a klasszikus arab szentírás (Korán) iránti tisztelet következményeként csupán helyi dialektus és nem a nemzeti identitás pillére, amely az államtér perifériáin egyébként is gyenge pozíciókkal bír.⁴²²

417 International Organization for Migration (IOM): a II. világháborút jött létre 1951-ben egy brüsszeli migrációs konferencia keretében és a 23. cikkely szerint a szervezet központja Genf. www.iom.int/, www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/about_iom/iom_constitution_eng_booklet.pdf

418 [www.egypt.iom.int/Doc/IOM%20Migration%20and%20Development%20in%20Egypt%20Facts%20and%20Figures%20\(English\).pdf](http://www.egypt.iom.int/Doc/IOM%20Migration%20and%20Development%20in%20Egypt%20Facts%20and%20Figures%20(English).pdf)

419 <http://geocurrents.info/geopolitics/nationalism-and-language-in-egypt>

420 1958-1961 között Egyiptom és Szíria ténylegesen sajátos, az arab nacionalizmusra épülő államot alkotott (Egyesült Arab Köztársaság).

421 A nyelvi mozgalomnak Gamal Abdel Nasszer 1954-ben véget vetett.

422 <http://geocurrents.info/geopolitics/nationalism-and-language-in-egypt>

VALLÁS

Hivatalos meghatározás szerint az egyiptomi kormányzat világi jellegű, de az iszlám hivatalos vallás Egyiptomban és a hívők döntő hányada az iszlám szunnita ágához tartozik. Kairó az iszlám világ szellemi központjainak egyike, itt működik az al-Azhar Egyetem,⁴²³ amely kiemelkedő szerepet tölt be az iszlám oktatási rendszerben és a szunnita világban meghatározó szakrális központnak tekintik, amelynek normáihoz igazodnak. 1928-ban a tradicionális iszlám értékek védelmére Egyiptomban megalapították a Muszlim Testvériség szervezetét,⁴²⁴ és a szúfizmus⁴²⁵ is elterjedt. A más vallási és kisebbségi csoportokkal szembeni diszkrimináció esetenként előfordul⁴²⁶ annak ellenére, hogy az 1971-es Alkotmány garantálja a vallás szabadságát, bár csak az iszlám, a kereszténység és a judaizmust ismeri el hivatalosan. A vallásosság széles körben elterjedt a politikai polarizáció pedig erősödött a fundamentalista mozgalmaknak köszönhetően.⁴²⁷

Az iszlám mellett a népesség 9%-a⁴²⁸ ortodox keresztény. A keresztény koptok a keleti egyházal az V. században bekövetkezett szakítás óta őrzik önállóságukat, hiedelmek, rituálék gyakorlatilag nem változtak. A felekezet tagjait gyakran összefüggésbe hozzák bizonyos gazdasági tevékenységformákkal. Az iszlám térhódításág az ősi egyiptomi nyelv reinkarnációjaként definiálható kopt nyelv használata általános volt a népesség és a kulturális-vallási életben egyaránt. Az XII. századtól azonban az arab nyelv térnyerésével a kopt az ortodox keresztény egyházi liturgiában maradt jelen. Más kisebb csoportok is jelen vannak az egyiptomi kulturális-vallási életben, akik közül az utóbbi időkben az ősi idők óta Egyiptomban élő zsidó közösséggel szemben erősödő diszkrimináció miatt felerősödött az elvándorlás.⁴²⁹

Maga az iszlám csak a hódítást követően jelent meg Egyiptomban és felváltotta az ókori eredetű politeizmust, illetve az ortodox kopt kereszténységet. Az iszlámot az i.u. VII. században alapította Mohamed próféta. Halálát követően alapvetően utódlási problémák miatt az iszlám közösség (umma) kettészakadt: a szunniták a vallási vezetők megválasztásánál az érdemekre, a síiták pedig ragaszkodtak a vezetők kiválasztásánál a vérségi kapcsolathoz, vagyis a kalifai cím és hatalom csak a próféta családján belül öröklődhet.⁴³⁰ Napjainkban az iszlám Egyiptomban változatlanul a tradicionális tanokra, a Koránban meghatározott szabályokra épül.

Az iszlám misztikus irányzata – szúfizmus – a vallás kevésbé formális jellegét hangsúlyozza, helyette Allah és az emberi lélek közeli kapcsolatot meditatív, extatikus módon kívánja

423 A medresét (oktatási intézmény) 970-ben a síita Fátimida-dinasztia alapította, küldetése az iszlám kultúra és vallás terjesztése www.britannica.com/EBchecked/topic/46851/al-Azhar-University, Hunyadi L. (1995): A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p.309.

424 www.ikhwanweb.com/article.php?id=794&ref=search.php

425 A szúfizmus gyakorlatilag az iszlámmal együtt alakult ki és terjedt el a mélyen vallásos muszlimok körében az első Omajjádok (i.u. 661-750) világias uralma elleni tiltakozásként. Később a misztikus teológiával és szertartásokkal összeegyeztethető idegen elemeket is magába olvasztott. <http://islam.uga.edu/Sufism.html>, www.sufiway.net/1sec4=ORigSUF811326.html

426 U.S. Commission on International Religious Freedom: Annual Report 2011. 2011, 49, www.uscirf.gov/images/book%20with%20cover%20for%20web.pdf

427 Besenyő János (2011): Arab tavasz, politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban, Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. – 51-75. o <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf>

428 www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html

429 Beinín, J. (2005): The Dispersion of Egyptian Jewry: Culture, Politics, and the Formation of a Modern Diaspora. Cairo, Egypt, The American University of Cairo

430 Hunyadi L. (1995): A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p.253.

megteremteni,⁴³¹ amelyhez különböző eszközöket alkalmaz.⁴³² Ebben az irányzatban is megjelent az isteni kegyelem, a szentek imádata,⁴³³ akik spirituális hatalommal vannak felruházva és életmódjukkal irányt, példát mutatnak.⁴³⁴ Napjainkban ennek az irányzatnak mintegy 3–4 millió követője van Egyiptomban.⁴³⁵ A szúfizmus különösen a rurális terekben erőteljes, ahol a néphit orális hagyományai hatást gyakoroltak a hivatalos iszlámra és az elfogadja a szentélyek tiszteletét, amelyek közül a legjelentősebb Kairóban található és összekapcsolható a próféta családjával.⁴³⁶ Az egyiptomi iszlámra azonban nemcsak a szúfizmus gyakorol hatást, hanem rejtett módon erőteljes síita impulzusok érik.

A kopt egyház a keleti ortodox egyház jakobita ága, és abban hisznek, hogy egyházukat Szent Márk apostol alapította Alexandriában,⁴³⁷ ám a későbbi történelmi időszakban monofizita nézeti és az iszlám hódítás elszigetelte.⁴³⁸ Az egyházon belül jelentős hagyományai vannak a szerzetességnek, a főpapi méltóság elnyeréséhez elengedhetetlen. Az egyház vezetője az alexandriai pápa (pátriárka), székhelye Kairóban van.⁴³⁹ A koptok egyházi tradícióikhoz ragaszkodnak: a napi hét ima, papjaik számára engedélyezett a házasság a felszentelést megelőzően (a társ elhagyása után újabb házasság kötése már tilalom alá esik),⁴⁴⁰ a szerzetesek és az apácák számára a kötelező cölibátus.⁴⁴¹

A legjelentősebb vallási kisebbséget – habár alkotmányos joguk hitük gyakorlása – számos esetben áldozatai a diszkriminációnak, szélsőséges iszlamista támadásoknak, amelyekkel szemben nem kapják meg a kormányzat védelmét.⁴⁴² Az egyház erejét mutatja, hogy képes volt ellenállni azokkal a törekvésekkel, amelyek marginalizálni akarták a vallást. Az utóbbi években a szélsőséges militáns iszlamista erők növekvő nyomást gyakorolnak az egyházra, amely jórészt a 2011-es események következménye.⁴⁴³ A biztonsági rendszer hiánya a forradalom után sebezhetővé tette a kisebbségeket, a katonai kormányzat ezt felismerve új kisebbségvédelmi törvényt vezetett be, ám hatékonysága kérdéses.⁴⁴⁴

431 Hunyadi L. (1995): A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p. 246.

432 Arberry, A.J. (1967): Aspects of Islamic Civilization: The Moslem World Depicted Through Its Literature. Ann Arbor, The University of Michigan Press p. 218.

433 Andezian, S. (2002): The Significance of Sufism in Algeria in the Aftermath of Independence. PASSIA, 12 December, www.passia.org/meetings/rsunit/2002/Sufism-minutes3.htm

434 <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>

435 Morrow, A.-al-Omrani, Kh.M. (2010): Historically Apolitical, Sufis Now Side With the State. Inter Press Service News, 21 May, <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=51527>

436 <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>, Reeves, E.B. (1981): The Wali Complex at Tanta, Egypt: An Ethnographic Approach to Popular Islam. (doctoral dissertation, University of Kentucky, Lexington, KY

437 Bailey, B.J.-Bailey, J.M. (2003): Who are the Christians in the Middle East? Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing, pp. 144-149

438 Hunyadi L. (1995): A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p.220.

439 Meinardus, O.F.A. (1999): Chapter 2: The Coptic Church: Its History. Traditions, Theology, and Structure. in Two Thousand Years of Coptic Christianity. Cairo, Egypt: The American University in Cairo Press, Hunyadi L. (1995): A világ vallásföldrajza. Végeken Kiadó, Budapest p.220

440 Cannuyer, Ch. (2001): Chapter 5: The Copts in the Modern Era. in Coptic Egypt: The Christians of the Nile, New York, Harry N. Abrams, pp. 93-112.

441 Pike, E.R. (1958): Encyclopaedia of Religion and Religions. New York, Meridian Library, pp. 112-113.

442 Voice of America: Egypt Government Proposes Anti-Discrimination Law. 10 August 2011, <http://blogs.voanews.com/breaking-news/2011/08/10/egypt-proposes-anti-discrimination-law/>

443 Besenyő János, Marsai Viktor (2011): Forradalom vagy vezetősérek? – tanulmány az arab tavaszról. <http://afriport.hu/hirek/10696-forradalom-vagy-vezetcserek-tanulmany-az-arab-tavasz-rol.html>

444 Werthmuller, K.J. (2011): Copt's Murder a Test of Egypt's New Anti-Discrimination Law. National Review Online, The Corner, 31 October, www.nationalreview.com/corner/281728/copts-murder-test-egypts-new-anti-discrimination-law-kurt-j-werthmuller

EGYIPTOM TÖRTÉNETE

Afrika északkeleti részén – a mai egyiptomi államtérben – alakult ki a világ egyik legősibb civilizációja, amely azonban csak az utolsó jégkorszak végén bekövetkezett klimatikus változások miatt vált meghatározó jelentőségű területté. A Szahara kiszáradásának folyamata arra kényszerítette a vadászó közösségeket, hogy a Nílus-völgyben alakítsák ki első településeiket. Az egyik legősibb település – Merimde – a Delta peremterületén jött létre a neolitikus korszakban i.e. 7000 körül.⁴⁴⁵ Ezeken az ősi településeken a második nagy történelmi munkamegosztás keretében szilárdultak meg a földműveléssel kapcsolatos ismeretek, és a Nagada I kultúra időszakában megkezdődött a társadalom rétegződése, majd a hagyományok szerint a két predinasztikus királyság, amelyek i.e. 3100 körül egyesültek.⁴⁴⁶ A délről északra történő egyesítés utáni évezredekben az egymást követő egyiptomi dinasztiák rendkívüli jelentőséggel bíró kulturális értékeket alkottak meg (piramisok, szfinx, hieroglif írás). Az egyiptomi birodalom hanyatlását és összeomlását külső hatalmak számos inváziója követett.⁴⁴⁷ Az i.e. 31-től i.u. 642-ig tartó római/kelet-római/bizánci uralom⁴⁴⁸ évszázadai alatt alakult ki az egyiptomi keresztény (kopt) egyház.⁴⁴⁹ Az arab hódítás hat évszázada alatt jelent meg és vált domináns politikai és kulturális szervezőerővé az iszlám és az arab nyelv Egyiptomban. Az arabokat felváltó mameluk⁴⁵⁰ és oszmán-török⁴⁵¹ uralom évszázadai (1250–1798) alatt Egyiptom arab nyelvű iszlám állammá szerveződött.

Az egyiptomi államot modern európai impulzusok csupán a XVIII. század végén, a francia invázióval kezdődően érték, amelyek az 1882-es brit okkupációban kulminálódtak. Részleges függetlenségét 1922-ben nyerte el, majd London támogatását élvező monarchiát a Nasszer vezette katonai forradalom döntötte meg 1952-ben. Az egyiptomi állam II. világháború után az erős prezidenciális rendszernek köszönhetően csupán néhány államelnök uralmát, valamint néhány – 1948, 1956 és 1967 és 1973 – Izraellel vívott háborút élt át. Az állam fejlődése azt igazolta, hogy az elnyomó rezsimok nem voltak képesek tartósan kezelni és megoldani a társadalmi-gazdasági problémákat, amelyek természetes módon kitermelték azokat az erőszakos jelenségeket – összeesküvések, gyilkossági kísérletek, terrorcselekmények, az arab tavasz –, amelyek 2011 januárjában Hoszni Mubarak elnök rendszerének bukását eredményezte. A népfelkelést követően az egyiptomi hadsereg (SCAF) vette át a hatalom irányítását, majd ezt követte a választás 2011 novemberében,⁴⁵² és az elnök személyéről szóló politikai döntés 2012-ben.⁴⁵³

445 Tignor, R.L. (2010): *Egypt: A Short History* (Princeton, NJ: Princeton University Press, p. 12.

446 David, A.R. (1986): *Az egyiptomi birodalmak*. Helikon, Budapest, p. 12.

447 Smith, W.S.-Simpson, W.K. (1998): *The Art and Architecture of Ancient Egypt*, 3rd edition New Haven, CT: Yale University Press

448 Bagnall, R.S.(2006): *Hellenistic and Roman Egypt: Sources and Approaches*. Burlington, VT: Ashgate Publishing

449 Meinardus, O.F.A. (1999): *Two Thousand Years of Coptic Christianity*. Cairo: American University in Cairo Press

450 Winter, M.- Levanoni, A. (2004): *The Mamluks in Egyptian and Syrian Politics and Society*. Boston, MA: Brill

451 Tignor, R.L. (2010): Chapter Eight: Ottoman Egypt, 1517-1798, in *Egypt: A Short History*. Princeton, NJ: Princeton University Press, pp. 174-211.

452 Ali, M (2011): Finally, Egypt's Parties Set to Begin the Battle for Post-Mubarak Parliament. *Ahram Online*, 24 October <http://english.ahram.org.eg/NewsContentP/1/25030/Egypt/Finally,-Egyptys-parties-set-to-begin-the-battle-fo.aspx>

453 Egypt: General Elections _to begin in November. *BBC News*, 18 September 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-14965279>

Egyiptom területén az első vadászó-gyűjtögető életmódot folytató emberfélék (hominida) jelentek meg és a jégkorszaki változásoknak köszönhetően a vadászó emberi közösségek ciklikusan vándoroltak a folyóvölgy és a környező oázisok, valamint a nedvesebb periódusokban megnövekedett szaharai tavak és füves szavannák között.⁴⁵⁴ Az utolsó jégkorszakot követően a sivatag éghajlata nedvessé vált és i.e. 8000–5000 között lehetővé tette az intenzív kapcsolatokat Közép-Afrika, Alsó- és Felső-Egyiptom, valamint Nyugat-Ázsia között a nomád életmódot folytató emberi közösségek révén.⁴⁵⁵ A feltehetően kaukázusi és negrid eredetű csoportok számára az időszak kezdeti szakasza a neolit forradalom kora volt, amely kulturális változásokat generált egy meghatározott földrajzi térben. Amikor i.e. 3500 után a Szahara deszikkációja felgyorsult,⁴⁵⁶ a nagyobb és állandóbb települések kialakítására képes csoportok a megfelelő vízforrásként szolgáló Nílus folyó völgyében létrehozták az öntözéses gazdálkodásra épülő civilizációt,⁴⁵⁷ amelynek alapjait már az i.e. V. évezred második felében megteremtették.⁴⁵⁸

Az i.e. VI–V. évezredben a potamikus gazdasági rendszer, a megszilárduló munkamegosztási rendszer felgyorsította a társadalom hierarchizálódásának folyamatát, valamint olyan kulturális igényeket támasztott, amelyek az írás kialakulását eredményezték a késő predinasztikus korszakban. A helyhez kötött – eleinte kisméretű – élelmiszertermelő közösségek fokozatosan váltak rétegzett társadalmi struktúrával rendelkező demográfiai-hatalmi központokká⁴⁵⁹ a Nagada II. kultúra⁴⁶⁰ időszakára, amely éles törés nélkül fejlődött át korai dinasztikus (vagy Nagada III-0. dinasztia) korszakba.⁴⁶¹ Ebben az időszakban egyes motívumok alapján feltételezhető egy mezopotámiai kulturális kapcsolat⁴⁶² és az államszerveződés folyamatának felgyorsulása és az élénk kereskedelem A Sínai-félszigettel és Dél-Palesztinával.

Az egységes államter kialakítása az i.e. IV. évezred utolsó évszázadaiban kezdődött meg, amelyet előkészített, hogy északon és délen két szervezett monarchia alakult ki. Az anyagi kultúrában is jelentős változás következett be feltehetően az ázsiai kontinens felől érkező új népcsoportnak köszönhetően.⁴⁶³ A késői predinasztikus időszakban – i.e. 3400–3100 – létrejött, egymással rivalizáló államok/régiók közötti háborúk vezettek az egyesítéshez. Későbbi források alapján nem zárható ki az sem, hogy már az I. dinasztia hatalomra jutása előtt egyes királyok már az egész folyóvölgyre és a közeli oázisokra kiterjesztették fennhatóságukat.⁴⁶⁴

A politikai territóriumok fokozatos egyesítését megkönnyítette a hasonlóan szerveződő társadalom, valamint a kulturális azonosság, miközben a Skorpió király⁴⁶⁵ által előkészített

454 Tignor, R.L. (2010): *Egypt: A Short History* (Princeton, NJ: Princeton University Press, p. 12.

455 Alsó-Egyiptom az állam déli, Felső-Egyiptom az északi részét jelöli.

456 www.sciencedaily.com/releases/1999/07/990712080500.htm, Kröpelin, S. et al. (2008.): Climate-Driven Ecosystem Succession in the Sahara: The Past 6000 Years. *Science* 320 (5877) pp. 765–768.

457 J.D.-Tordoff, W. (2004): *Afrika története*. Osiris, Budapest p. 16-17.

458 David, A.R. (1986): *Az egyiptomi birodalmak*. Helikon, Budapest, p. 9.

459 Baines, J.-Málek, J. (2000): *Az ókori Egyiptom atlasza*. Helikon, Budapest p.30.

460 Az i.e. IV. évezred közepén alakult ki és megteremtette a későbbi államegység civilizációs és gazdasági előfeltételeit. Habár még nem létezett központi politikai hatalom, a politikai határ rögzítése még nem központi feladat.

461 Baines, J.-Málek, J. (2000): *Az ókori Egyiptom atlasza*. Helikon, Budapest p.30.

462 <http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/dynasty0.htm#Dyn0>

463 David, A.R. (1986): *Az egyiptomi birodalmak*. Helikon, Budapest, p.10.

464 Egyes kutatók azt sem zárják ki, hogy a két királyság eszméje az ideológiai dualizmus kivetítése. Baines, J.-Málek, J. (2000): *Az ókori Egyiptom atlasza*. Helikon, Budapest p. 31.

465 Minden bizonnyal Skorpió II király, aki a késő predinasztikus korszak egyik meghatározó uralkodója volt <http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/KingScorpion2.htm>

egyesítési folyamatot Narmer⁴⁶⁶ zárta le. Uralkodása lehetővé tette a dinasztikus egyiptomi állam kialakulását többek között Memphisz politikai centrummá történt emelésével.⁴⁶⁷ A szervezett központi hatalom kialakításával a király megteremtette a bürokratikus – a gazdasági és politikai intézmények felett uralomra épülő – istenkirályság eszméjét és modelljét.⁴⁶⁸ A korai korszakban – az I. és a II. dinasztia alatt – alakultak ki azok a hagyományok, művészeti felfogások, kulturális és gazdasági elemek, amelyek a későbbi történelmi időszakokban az ókori egyiptomi civilizációs tradíciók pilléreivé váltak.⁴⁶⁹

Az ókori egyiptomi állam számos uralkodóház irányítása alatt állt, így a világtörténelem egyik leghosszabb civilizációja. Az egyiptomi államfejlődés első igazán nagy jelentőséggel bíró szakaszát az Óbirodalom korának nevezzük, amely a III és a VI. dinasztia uralkodásának történelmi periódusa i.e. 2686–2181 között.⁴⁷⁰ Az erős államhatalom kialakítása, a potamikus gazdasági rendszer szervezettsége és teljesítménye lehetővé tette az isteni hatalommal bíró monarchák számára, hogy közmunka keretében hatalmas építkezésekbe fogjanak. A III. dinasztia egyik uralkodója⁴⁷¹ megépítette a szakkarai lépcsős piramist, a világ első kőépületét. A fáraó és Imhotep névvel fémjelzett fellendülés terméke a teljesen kifejlett egyiptomi stílus és ikonográfia.⁴⁷² A IV. dinasztia időszakát a piramisok jellemzik, amely az anyagi és művészeti kultúra első csúcspontja volt. A dinasztia első királya – Sznofru (i.e. 2575–2551) – emellett hadjáratokat vezetett Nubia területére, ahol megalapították a buheni erődöt, amely évszázadokon keresztül a bányászati, kereskedelmi expedíciók kiindulópontja volt.⁴⁷³ A király és a hatalmi szervezet ereje lehetővé tette az ország erőforrásainak felhasználását a látványos és fontos stratégiai és politikai célok megvalósítására. Am a központi hatalom mértéktelensége lassú hanyatlási folyamatot indított el, amellyel párhuzamosan felgyorsult a föld-magántulajdon terjedése. A VI. dinasztiahoz tartozó II. Pepi (i.e. 2246–2153) halálát követően a rendszer összeomlott, a központi hatalom ellenőrzése nem fedte az államtér egészét. A belső problémákat a keleti határokon kialakult konfliktus és valószínűleg éghajlati hatások súlyosbították.⁴⁷⁴

Az első átmeneti korszakban (i.e. 2134–2040) az államtér két részre szakadt és csak a thébai I. Mentuhotep fáraónak (i.e. 2061–2010) sikerült helyreállítani a politikai territórium egységét. A korszakot gazdasági válság és a politikai decentralizáció jellemezte. Amikor a

466 Ezen korszak uralkodóinak besorolása meglehetősen ellentmondásos, máig vita tárgyát képezi, hogy a nevek valójában egy vagy több királyt személyesítenek meg, miközben a hagyomány az állam egyesítőjének Menes-t tartja. <http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/narmer.html>

467 A várost feltehetően a 0. dinasztia uralkodásának végén alapították. Ideális földrajzi helyzete miatt ellenőrzés alatt tarthatta a Sínai-félsziget és Dél-Palesztina, Líbia és a Delta nyugat területeit, így a „két föld” egyensúlyaként Abüdosnál magasabb stratégiai értékkel rendelkezett. A közel-keleti régióval fenntartott gazdasági-kulturális kapcsolatok miatt egyes kutatók vitatják azt, hogy a település csupán Hórusz-Aha (vagy Menes) uralkodásának idején – akiknek személyét napjainkban általában összekapcsolnak – lett főváros. <http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/Saqqara.htm>

468 Christensen, W. (2005): *Empire of Ancient Egypt*. New York, Facts on File, Inc. pp. 17-37.

469 <http://countrystudies.us/egypt/5.htm>

470 David, A.R. (1986): *Az egyiptomi birodalmak*. Helikon, Budapest, p. 12.

471 Az i.e. 2630-2611 között uralkodó Dzsószer. Baines, J.-Málek, J. (2000): *Az ókori Egyiptom atlasza*. Helikon, Budapest p.32.

472 Imhotep a király bizalmasa, építész rendkívül népszerű volt, már életében is általános társadalmi megbecsülés övezte és a görög-római periódusban a gyógyítás egyik istenévé vált. Baines, J.-Málek, J. (2000): *Az ókori Egyiptom atlasza*. Helikon, Budapest p.32.

473 Baines, J.-Málek, J. (2000): *Az ókori Egyiptom atlasza*. Helikon, Budapest p.33.

474 David, A.R. (1986): *Az egyiptomi birodalmak*. Helikon, Budapest, pp. 14-15.

központi hatalom egységét ismételten sikerült megteremteni, az uralkodó a határok megerősítésével, a politikai és gazdasági rend megteremtésével biztosította az újabb fellendülés lehetőségét. Ezt az állam külkapcsolatainak stabilizálásával is erősítette: ismét expedíciók indultak az érc- és kőbányák és a kereskedelmi útvonalak biztosítására. Az uralkodó hadjáratokat indított a líbiaiak, a Sínai-félszigeten és a keleti területeken élő beduinok, illetve Núbia ellen. A nagyszabású gazdaságpolitika részeként az egyiptomiak helyreállították a Vörös-tengeri kereskedelmet Punt országgal is,⁴⁷⁵ de kereskedtek a mai Csád, illetve Szudán területén élő népekkel is.⁴⁷⁶

Forrás: <http://oegyiptom.uw.hu/>

475 David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest, pp. 15-17.

476 Besenyő János, Hetényi Soma Ambrus, Jagadics Péter, Resperger István (2010): Országismertető, Csád, p. 43

A Középbirodalom (i.e. 1991–1786) időszakában az uralkodók erőteljesen fejlesztették az öntözőrendszert, művelésre alkalmassá tettek jelentős területeket és átalakították a közigazgatás rendszerét, felszámolták az arisztokrácia bírói, adószedési és katonaszerelési jogköreit. Ezzel párhuzamosan az uralkodó rendszerbe új elemként illesztették a társuralkodói címet, hogy a hatalom kontinuitását fenntartható maradjon. A katonapolitika biztosította a kereskedelmi kapcsolatok lehetőségét, és az állam stabilitását még az uralkodóház kihalása sem befolyásolta jelentősen. Ezzel együtt azonban a hatalomgyakorlás minőségi változáson ment keresztül és a király csökkenő befolyása mellett a főtisztviselők politikai hatalma növekedett. I.e. 1720 után számos – feltehetően Palesztina területéről – érkező ázsiai bevándorló érkezett az i.e. XVIII. századi közel-keleti népmozgások eredményeként és a XIII–XVII. dinasztia (i.e. 1786–1576) időszakában a második átmeneti kor hanyatló fázisa következett be, amely egyben a hükszosz⁴⁷⁷ hódítás történelmi időszakával is egybeesett. Az ázsiai hatásnak köszönhetően Egyiptom ledolgozta technológiai hátrányát a Közel-Kelettel szemben, mivel ebben a korszakban új hangszerek, technikai eszközök, növénykultúrák és állatfajták, valamint a hadviselés és a birodalmi szemlélet új ideológiai épületek be a Nílus-völgy civilizációjába.⁴⁷⁸

Az Újbirodalom korszakában (i.e. 1567–1085) – az ázsiai kiűzését követően – a gazdaságilag megerősödött, politikailag egységes Egyiptom katonai nagyhatalommá és világbirodalommmá vált.⁴⁷⁹ A hódítások révén Szíria és Palesztina, valamint Nubia – a negyedik kataraktáig – is betagozódott az impériumba, amelyet az állandó haderő biztosított.⁴⁸⁰ Az állandósuló hadjáratok egy része nem stratégiai célból indult, sokkal inkább az uralkodói tekintély és alkalmasság próbájának tekintették azokat. Megszilárdult hatalmi pozícióinak köszönhetően Egyiptom felvirágzott, amelyet azonban megszakított IV. Amenhotep (i.e. 1353–1335), a későbbi eretnek Ehnaton vallási mozgalma. Az Amarna-reformok azonban veszélybe sodorták az egyiptomi állam gazdasági, politikai és társadalmi rendszerét, miközben az uralkodó elhanyagolta a külpolitikai kihívásokat is (hettita,⁴⁸¹ habiru támadások). Utódai alatt megtörtént a hagyományos egyiptomi civilizációs-gazdasági modell restaurációja és

477 Egyes kutatók szerint az északnyugati sémi eredetű nép – „idegen földek urai” – i. e. 1720 és 1710 között foglalták el Egyiptomot és ott csaknem egy évszázadig létező királyságot alapítottak. Politikai központjuk Avarisz a Nílus-delta területén helyezkedett el, a birodalom magába foglalta Szíriát és Palesztinát is. Megfogalmazódtak olyan elképzelések is, amelyek a hükszoszokat a kassákkal azonosítják. A hükszoszok búbloszi és észak-mezopotámiai kapcsolatait az utóbbi évek Tell ed-Dab'ái ásatásai különösen megerősítik. A Bécsi Egyetem Egyiptológiai Intézetének vezetője, a kairói Osztrák Régészeti Intézet alapítója, M. Bietak szerint nem volt váratlan támadás, inkább az egyiptomi fáraók telepítési politikájának köszönhetően érkeztek Egyiptom területére és a központi hatalom gyengeségét kihasználva vették át a hatalmat. www.multkor.hu/cikk.php?id=24785, www.lexi-line.com/lexi-line/lexi49.htm, Redford, D.B.(1992): Egypt, Canaan, and Israel in Ancient Times. Princeton University Press, pp. 101-106., Bietak, M. (1996): Avaris, the capital of the Hyksos. British Museum

478 David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest, pp. 21., Baines, J.-Málek, J. (2000): Az ókori Egyiptom atlasza. Helikon, Budapest p. 42.

479 Christensen, W. (2005) :Empire of Ancient Egypt. New York, Facts on File, Inc. pp. 37-51.

480 Besenyő János (2010): Országismertető, Szudán, 60. oldal

481 Ókori anatóliai nép voltak, akik elsőként egyesítették Anatólia területének nagy részét. A Hettita Birodalom volt az első vaskori állam, amely az i.e. XIV–XIII. században élte fénykorát. Fővárosa Hattuszasz volt. Gamkrelidze, Th.V.-Ivanov, V.:V. (1990.): Az indoeurópai nyelvek őstörténete. Scientific American – magyar kiadás (5), pp. 77-83., www.historia.hu/archivum/2002/0201palfi.htm, <http://home.comcast.net/~chris.s/hittite-ref.html>, Renfrew C. (1989.): Az európai nyelvek eredete. Scientific American – magyar kiadás (12), pp. 75-82.

Egyiptom ismét nagyhatalmi pozícióba került.⁴⁸² A katona-fáraók – Hóremheb, I. Ramszesz, I. Széthi – helyreállították Egyiptom hatalmát, legyőzve a líbiai törzseket és a hettitákat. Utódaik – II. Ramszesz, Merneptah és III. Ramszesz – megőrizték a birodalom nagyhatalmi pozícióját, visszaverték a tengeri népek támadásait, de ezt követően Egyiptom ismét hanyatló fázisba került.⁴⁸³ A válság során ismét dezintegrálódott az államtér, Egyiptom a Későkor (i.e. 1085–332) időszakában általában már nem volt képes érvényesíteni dominanciáját a szíriai és palesztinai területek felett, mivel az egyiptomi hadsereg és technika lemaradt a vetélytársakkal szemben. A gazdasági és politikai válságnak tartósabban csupán az i.e. VIII. század végén sikerült véget vetni, amikor a kúsiták Núbiát egyesítették Egyiptommal és megkísérelték a terjeszkedő Asszír Birodalom expanzióját megállítani, így a levantei térség kisállamai ütköző zónaként funkcionáltak a két nagyhatalom között.⁴⁸⁴ Az asszír katonai hatalomnak ugyan sikerült lerohannia Egyiptomot (i.e. 671), de az önmagukat fáraóként definiáló szaiszi uralkodók kihasználva Asszíria hanyatlását, függetlenné váltak. Az események bizonyították, hogy a Nílus-völgy a világpolitikai eseményektől nem függetleníthető territórium. Az államtér egyesítését követő gazdasági fellendülés azonban csupán arra volt elegendő, hogy az egyiptomi uralkodók megkísérelték fenntartani a regionális hatalmi egyensúlyt számukra kedvező módon és visszaszerezni az elveszett ázsiai birtokokat. Mindezt azonban megakadályozták a felemelkedő ázsiai nagyhatalmak – az Újbabiloni, a Méd és a Perzsa Birodalom.⁴⁸⁵ III. Pszammetik (i.e. 526–525) verséget szenvedett a perzsa seregektől, az ország pedig betagozódott az Akhaimenida Birodalomba.⁴⁸⁶ Az egyiptomi ellenállás mindig olyan történelmi pillanatban erősödött fel, amikor reális lehetőség nyílt a perzsa uralom megdöntésére, így i.e. 486-ban kezdődött egy 80 éves küzdelem, de egy i.e. 343-ban bekövetkezett támadás 10 évig, Nagy Sándor érkezéséig biztosította a perzsa hatalom fennmaradását.⁴⁸⁷

Nagy Sándor i.e. 332-ben meghódította Egyiptomot, és felvette a fáraói címet. Alexandria megalapítását követően folytatta keleti hadjáratát. Halálát követően a birodalom széthullása után i.e. 305–304-ben Egyiptom ismét független királyság lett a Ptolemaida-dinasztia uralomosa alatt. Habár a hellenisztikus királyság az ókori világ egyik kulturális központjának számított, az egyiptomiak számára kevésbé volt kedvező a szigorú állami ellenőrzés miatt. A makedón-görög fáraók a hagyományos egyiptomi expanziós irányokban próbálták kiszélesíteni az állam territóriumát, eleinte nem kevés sikerrel. Az első uralkodók alatt Egyiptom a mediterrán hellenisztikus világ legerősebb hatalmává vált, ám az i.e. II. századtól a belpolitikai bizonytalanság és a gazdasági hanyatlás miatt a terjeszkedő Róma befolyása alá került.⁴⁸⁸

482 Silverman, D.P. /ed./ (1997): *Ancient Egypt*. New York, Oxford University Press, pp. 22-35.

483 Baines, J.-Málek, J. (2000): *Az ókori Egyiptom atlasza*. Helikon, Budapest pp. 42-48., David, A.R. (1986): *Az egyiptomi birodalmak*. Helikon, Budapest, pp. 22-28.

484 Búr Gábor (2010): *Afrikai Birodalmak, Afrika Tanulmányok, IV. évfolyam, 4. szám* http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/942_1.pdf

485 Christensen, W. (2005) :*Empire of Ancient Egypt*. New York, Facts on File, Inc. pp. 51-63.

Baines, J.-Málek, J. (2000): *Az ókori Egyiptom atlasza*. Helikon, Budapest pp. 48-51., David, A.R. (1986): *Az egyiptomi birodalmak*. Helikon, Budapest, pp. 28-30.

486 *Az Óperzsa Birodalom* (i. e. 550-i. e. 330) a Méd Birodalom utóda, területe elérte a 8 millió km²-t. Alapítója II. Kurus (Kürosz), utódai expanziós politikájának eredményeként három kontinensre terjedt ki Indiától a mai Görögorszáig, Egyiptom, Szudán, Líbia és Etiópia egyes részei is a birodalomhoz tartoztak. www.iranicaonline.org/articles/achaemenid-dynasty

487 Silverman, D.P. /ed./ (1997): *Ancient Egypt*. New York, Oxford University Press, p. 36.

488 Baines, J.-Málek, J. (2000): *Az ókori Egyiptom atlasza*. Helikon, Budapest pp. 52-54., David, A.R. (1986): *Az egyiptomi birodalmak*. Helikon, Budapest, pp. 31-34

Ebben a történelmi periódusban Egyiptom politikai egységet alkotott, de az utolsó uralkodó (VII. Kleopátra) és római szeretőjének (Marcus Antonius) az i.e. 31-es actiumi vereséget követő öngyilkossága után az Octavianus – az első római császár⁴⁸⁹ – vezette római haderő⁴⁹⁰ elfoglalta.⁴⁹¹

A római uralom⁴⁹² hosszabb távon nem volt előnyös Egyiptom számára annak ellenére, hogy eleinte a közigazgatás rendszerének fejlesztése fellendítette a gazdaságot. Mindez azonban alapvetően a birodalmi gazdasági rendszer és Róma számára volt igazán előnyös, mert a bevételeket nem az egyiptomi bevételekre fordították, miközben az i.u. I. század végétől az adókat is megemelték. Egyiptom a birodalmi közigazgatás rendszerében sohasem kapott helyi autonómiát, közvetlen császári irányítás alá tartozott a gabonafélék adta jelentősége miatt. Ám az egyiptomi civilizáció hanyatlását a római jog, a római uralom mellett a kereszténység okozta. A rómaiak fokozatosan visszaszorították az anyanyelvi kultúrát – az utolsó hieroglif írás i.u. 394-ből származik –, a hagyományos vallást gyorsan felváltja a kereszténység, hiszen ikonográfiája hasonló (Szűz Mária és a Gyermeke – Ízisz és a gyermek Hórusz) és fokozatosan kialakult a kopt ortodox egyház.⁴⁹³ A rómaiak által bevezetett centralizált közigazgatási rendszer és az itt állomásozó haderő elégséges volt a belső biztonság fenntartására és nomád támadások visszaveréséhez. A provincia népessége erős lakóhely szerinti polarizációs térrendbe szerveződött: a városokban a hellenisztikus, a rurális terekben pedig az őslakosság élt és a keleti tradíciókkal szembesülő római hatalom gazdasági és térszervezési mintái a Mediterráneum keleti medencéjében – így Egyiptomban sem – kevésbé voltak tartósak, miközben a kereszténység térnyerése vitathatatlan volt. Az i.u. III. században a birodalmi hanyatlás Egyiptomot is kedvezőtlenül érintette, de Diocletianus (i.u. 284–305) pénzügyi, katonai és politika reformjai meghozták a kívánt eredményeket, a közigazgatás megkönnyítése érdekében a korábban egységes egyiptomi tartományt három közigazgatási egységre osztották. A kereszténység üldözése Egyiptomban is éreztette hatását: a mártírium és szerzetesi mozgalom kialakulása, és sok keresztény a bányákban vezekelte le az állam ellen elkövetett „bűnét” a 313-as türelmi rendelet kiadásáig. A IV. század közepén Egyiptom népességének nagyobb része már keresztény volt, amelynek sajátos elismerését jelentette, hogy a 325-ös niceai zsinaton⁴⁹⁴ az alexandriai pátriárka volt az egyik meghatározó szereplő, akinek egyházi fennhatósága Egyiptomon kívül Líbiára is kiterjedt.⁴⁹⁵

A Nyugat-Római Birodalom bukását (476) követően a Nagy Konstantin (324–337) által alapított Bizánc lett a politikai és vallási-kulturális központ a mediterrán régióban. Az ideológiai és politikai konfliktusok Bizánc és az alexandriai kopt egyház közötti rivalizálásban

489 Bunson, M.R. (2002): Encyclopedia of Ancient Egypt. revised ed. New York, Facts On File, p. 123.

490 Alston, R. (1998): Soldier and Society in Roman Egypt: A Social History. New York, Routledge, pp. 1-12.

491 Halálukat követően Kleopátra fiát, a Caesartól származó Caesariont kiáltották ki Egyiptom fáraójának (XV. Ptolemaiosz), ám Octavianus elfogatta és kivégeztette. Antoniustól született három gyermekét Rómába vitték. www.history.com/topics/cleopatra, <http://ancienthistory.about.com/od/cleopatra/a/Cleopatra.htm>

492 www.ub.unikonstanz.de/fileadmin/Dateien/Fachreferenten/Jochum/alexandria-aftermath.pdf

493 Kamil, J. (2002): Christianity in the Land of the Pharaohs: The Coptic Orthodox Church. New York, Routledge, pp. 1-11.

494 www.thenazarenway.com/council_of_nicaea_nicea_325.htm

495 A Koptok befolyását mutatja az is, hogy kopt közösségek a mai napig is élnek Líbia területén – Besenyő János, Marsai Viktor (2012): Országismertető, Líbia, 21. oldal

gyökereztek. A khalkédóni zsinat⁴⁹⁶ eredményezte egyházszakadás elszigetelte Egyiptomot, mivel a kopt egyház nem fogadta el a zsinati dogmákat, növelve a politikai feszültséget a birodalmi központ és a tartomány között. A monofizitizmus így csaknem két évszázadon át a nemzeti és ideológiai ellenállás szimbóluma volt Bizánccal szemben, amely erőszakos eszközöket is felhasznált annak érdekében, hogy az egyiptomi egyház elfogadja a bizánci ortodoxiát. A kopt vallás erős nemzeti hagyományai máig fennmaradtak, a vallási üldöztetés, a magas adók a VII. században azt eredményezték, hogy a helyi népesség gyakorlatilag nem nyújtott támogatást a bizánci haderőnek az arab invázióval szemben.⁴⁹⁷ Az értékes tartományt viszonylag rövid idő alatt elfoglalták az arab hódítók, akiket a VII. században Mohamed⁴⁹⁸ próféta az által alapított vallási ideológia – az iszlám – segítségével egységbe szervezett. Az iszlám jelentős hatást gyakorolt az észak-afrikai régióra és Egyiptomra egyaránt. Az arab seregek lerohanták a Bizánci és a Szászánida Birodalmat, mivel Mohamed útmutatásai arra is rávezették őket, hogy mekkora haszonnal jár az Arab-sivatagon túli termékeny területek meghódítása. 639-ben Omár kalifa engedélyezte Amr ibn al-As számára a bizánci tartomány meghódítását, a tehetséges hadvezér 642-re elfoglalta Egyiptomot.⁴⁹⁹ Memphisz ostroma közben alapította meg azt a katonai tábornokot (Fusztát), amely a muzulmán Egyiptom fővárosa, később pedig Kairó része lett, miközben a hagyományos történelmi-politikai központok jelentősége fokozatosan csökkent.⁵⁰⁰ 700-ra Fusztát jelentős városi központtá fejlődött, egy évszázaddal később a világ egyik legjelentősebb településévé vált.⁵⁰¹ Az invázió sikerét a bizánci-egyiptomi ellentétek alapozták meg, ezért az egyiptomiak jelentős része hajlandó volt elfogadni az új vallást és az új nyelvet. A szunnita iszlám felszámolta a politeizmust, lassan visszaszorította az ortodox kopt kereszténységet is és a XIII. századra az ország népességének nagyobb része muzulmán lett.⁵⁰²

A 15 milliós egyiptomi tartományt mindössze 12.000 fős hadseregnek sikerült meghódítani, de a sikerben nem jelentéktelen szerepe volt annak a 642-ben megkötött szerződésnek, amelyet az arab hadvezér és a kopt egyház feje kötött. A megállapodás meghatározta az adóterheket – minden felnőtt férfi után 2 dénár fejadó (dzsizja) – cserébe az arabok meghagyták az egyház szuverenitását, a tulajdonviszonyokat és a földrendszert. Mindez évi 12 millió dénár adóbevételt és jelentős gabonát biztosított a keleti – Damaszkuszban székelő – kalifák számára.⁵⁰³ A hódítók felújították az elhanyagolt csatornahálózatot és felmérték, hogy a bizánci adórendszer megtartása politikai zavargásokat eredményezne, és felismerték az új főváros

496 A zsinat 451. október 8 és november 1. között ülésezett. A legnépesebb ókori egyházi ülésen a császári megbízottak elnököltek, a cél a monofizitizmus elítélése volt. Az atyák elvetették a monofizita tanokat és megerősítették a pápa által támogatott niceai hitvallást. Mindez megerősítette a pápai tekintélyt Keleten, viszont számos egyház nem fogadta el a khalkédóni hitvallást. A zsinat 28. kánonja meghatározta Konstantinápoly egyházi rangját: Keleten az első, püspöke rangban és tekintélyben egyenlő a római püspökkel. I. Leó pápa a zsinati határozatokat megerősítő leveleiben ezt a kánont nem hagyta jóvá, pápai rendelettel törölte a zsinat kánonjaiból. Gergely J. (1982): A pápaság története. Kossuth, Budapest p. 43.

497 <http://countrystudies.us/egypt/14.htm>

498 Az 570 körül Mekki született Mohamed 610-es látomását követően Gábiel útmutatásai alapján kezdte tanítani az embereket. Tanításainak gyűjteménye a verses próza műfajában megírt Korán. www.britannica.com/EBchecked/topic/396226/Muhammad

499 Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp.127-129.

500 Lonely Planet, Egypt. Footscray, Victoria, Australia, Lonely Planet Publications, 2002.

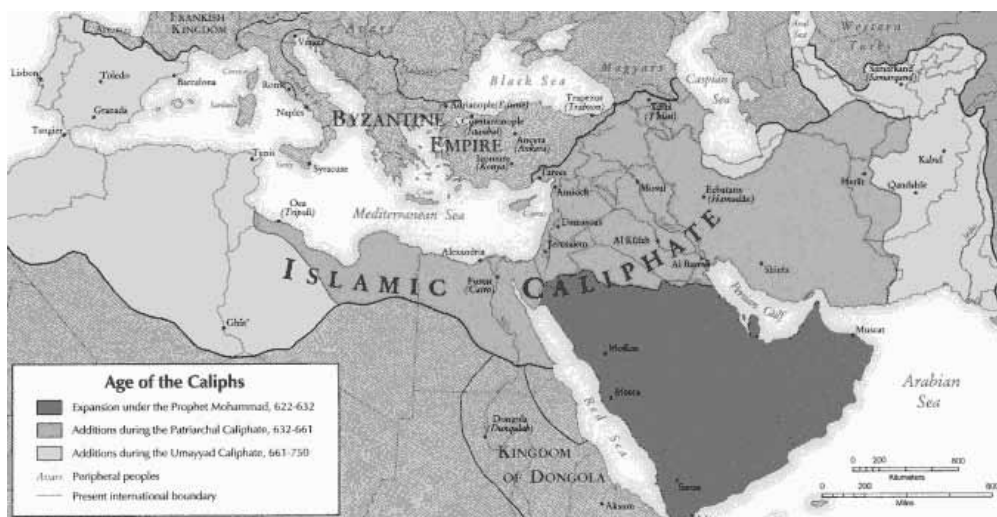
501 http://web.mesacc.edu/dept/d10/asb/anthro2003/legacy/egypt/muslim_egypt.html

502 al-Sayyid Marsot, A.L. (2007): Chapter One: The Arab Conquest of Egypt. in A History of Egypt: From the Arab Conquest to the Present, 2nd ed. New York, Cambridge University Press, pp. 1-30.

503 <http://countrystudies.us/egypt/15.htm>

geostratégiai jelentőségét.⁵⁰⁴ Egyiptom értékes territórium volt a növekvő birodalomnak, a kormányzók érdekeltek voltak a termelés és a kereskedelem fejlődésében, az művelés alá vont öntözött mezőgazdasági területek kiterjesztésében, ami lehetővé tette az arab telepések befo­gadását. Miközben Egyiptom szervesen összekapcsolódott az iszlám világgal a 642-es szer­ződésben foglaltak ellenére. A hódítók következetesen betartották az egyezményt, és mivel főként az urbánus területeken éltek, így fel sem vetődött a keresztény jogok korlátozása. Igaz abban sem voltak különösebben érdekeltek, hogy terjesszék az iszlámot, mivel az az adóbevé­telek csökkenését eredményezte volna, habár feltehetően ez is motiválta az áttérést.⁵⁰⁵

Az Omajjád-dinasztia (661–750) uralma alatt létrejött az egységes arab iszlám birodalom, amelynek közigazgatási rendszerét, az uralkodóház első kalifája⁵⁰⁶ a kilenc közigazgatási egységből álló birodalmat öt alkirályságra osztotta fel, amelynek legkisebb területtel rendel­kező része Egyiptom volt.⁵⁰⁷ Ám a VIII. század második felében a politikai egység tradici­onális felfogása átalakult, miközben sikerült megoldani az áttérők növekvő számából adódó adózási dilemmát olyan módon, hogy a birtokos adókötelezettsége helyett a földre terhelték azt (kharadsz).

Forrás: http://islamichistory.files.wordpress.com/2006/12/age_of_caliphs.png

504 A bizánci flotta dominanciája miatt Alexandria elveszítette jelentőségét, miközben a Delta-vidéki központot szárazföldi útvonalak kapcsolták össze Szíriával és az Arab-félszigettel. Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 131-132.

505 A VIII. századra már csaknem 1 millió arab bevándorló élt Egyiptomban és a század közepére a keresztény egyiptomiak száma alig 5 millió maradt. Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 132.

506 A damaszkuszi emír, Muávija nem volt hajlandó letenni a hűségesküt Alinak és a tárgyalások során a kalifát 661-ben meggyilkolták. Az Omajja-családból származó emír így felvehette a kalifai címet és a polgárháborút követően (I. fitna) konszolidálta helyzetét egészen 680-ban bekövetkezett haláláig. www.britannica.com/EBchecked/topic/613719/Umayyad-dynasty, www.ucalgary.ca/applied_history/tutor/islam/caliphate/umayyad.html

507 Benke J. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 656.

Az Omajjád-dinasztia megdöntését⁵⁰⁸ követően a birodalom súlypontja keletre tolódott, az új főváros a gazdag mezopotámiai régióban fekvő, 762-ben alapított Bagdad lett és a birodalom jellege is megváltozott. A korábbi törzsi vezetők – akik a többi arab törzs vezetőjének közreműködésével uralkodtak – a helyébe lépő Abbászida-dinasztia hatalomgyakorlása a perzsa hagyományoknak megfelelő minták felelevenítésével történt. Bagdad geográfiai helyzetéből következett a nyugati birodalmi területek feletti hatékony ellenőrzés megvalósítása, ami felerősítette a birodalom termegtartó képességei ellen ható centrifugális erőket.⁵⁰⁹

Az új hatalom energiáit a belső konszolidáció kötötte le, hogy megteremtse a Pax Islamica-t, amely a kulturális és gazdasági felvirágzás időszaka volt egyben annak ellenére, hogy 756-ban független emirátus jött létre Córdobaiban,⁵¹⁰ majd a birodalom nyugati területein kihasználva a kalifátus hanyatlását⁵¹¹ sorra szuverén államok jöttek létre a VIII század végén és a IX. század elején (Idriszidák, Aghlabidák és a Tulunidák a Maghreb-régióban).

Egyiptomban – a birodalom leggazdagabb tartománya – azonban csupán a IX. század utolsó harmadában történtek változások, amikor a 868-ban kormányzó helyettesének kinevezett Ahmed ibn Túlún nem küldött csapatokat a kalifa (al-Mutamid) kérésének megfelelően,⁵¹² sőt 872-ben megtagadva az adófizetést, független állammá szervezte Egyiptomot, sőt az ókori hagyományoknak megfelelően a Bagdadi Kalifátustól elhódította Szíriát 877-ben. Mivel a helyi adóbevételek most Egyiptomban maradtak, a gazdaság fellendülését szolgálták. 884-ben az uralkodó halálát követően az Abbászidák 905-ben visszafoglalták a tartományt, ám a reconquista mindössze három évtizedesnek bizonyult. Ennél nagyobb jelentőséggel bírt, hogy kialakult egy minta, amely a XIX. századig igazolódott: az időközben homogénné váló egyiptomi népesség megfelelően kormányozva képes megtermelni az anyagi javak azon összességét, amely lehetővé teszi egy de facto önálló, birodalmi ambíciókkal rendelkező állam fenntartását.⁵¹³

Mindez bekövetkezett akkor, amikor a 969-ben a nyugaton uralkodó síita fátimida al-Muizz kalifa el hatalmas birodalmához csatolja Egyiptomot és 973-ban megalapítja az új birodalmi központot al-Kháira (Kairó) néven. A tolerancia és a gazdasági fellendülés jellemezte a birodalmat, kereskedelmi kapcsolatai az európai Amalfitól és Pisától Délkelet-Ázsiáig, Indiáig terjedtek. Uralkodói az iszlám egység helyreállítását tervezték, és akiknek hatalmi presztízsét a szent helyek őrzője cím is erősítette,⁵¹⁴ ám a belső ellentmondások kiéleződése miatt a XI. század elejére a hanyatlás állapotába került.⁵¹⁵ A hadsereg egymás ellen forduló berber, török és szudáni egységei az 1065–1073 közötti rossz termések miatt kifosztották a központi raktárakat és a földműveseket – lerombolva a hatalom gazdasági bázisát – és csupán a szíriai helyőrség csapataival sikerült őket megfékezni, ami végzetesnek bizonyult. A szeldzsuk-törökök 1076-ban lerohanták Szíriát és Hidzsászt, miközben 1124-ben a nyugati keresztény seregek is kiépítették hatalmi bázisaikat Szíriában és Palesztina területén.⁵¹⁶

508 II. Marván kalifát az egyiptomi Abuszírban 750. augusztus 5-én meggyilkolták. Benke J. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 656.

509 Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 136-137.

510 A Córdobaiban Emiratust (756-929) az Omajja-családhoz tartozó Abd-ar-Rahman alapította és ismertette el. Syed, A.R. (2001): The Story of Islamic Spain. Goodword Books. p. 129.

511 <http://countrystudies.us/egypt/16.htm>

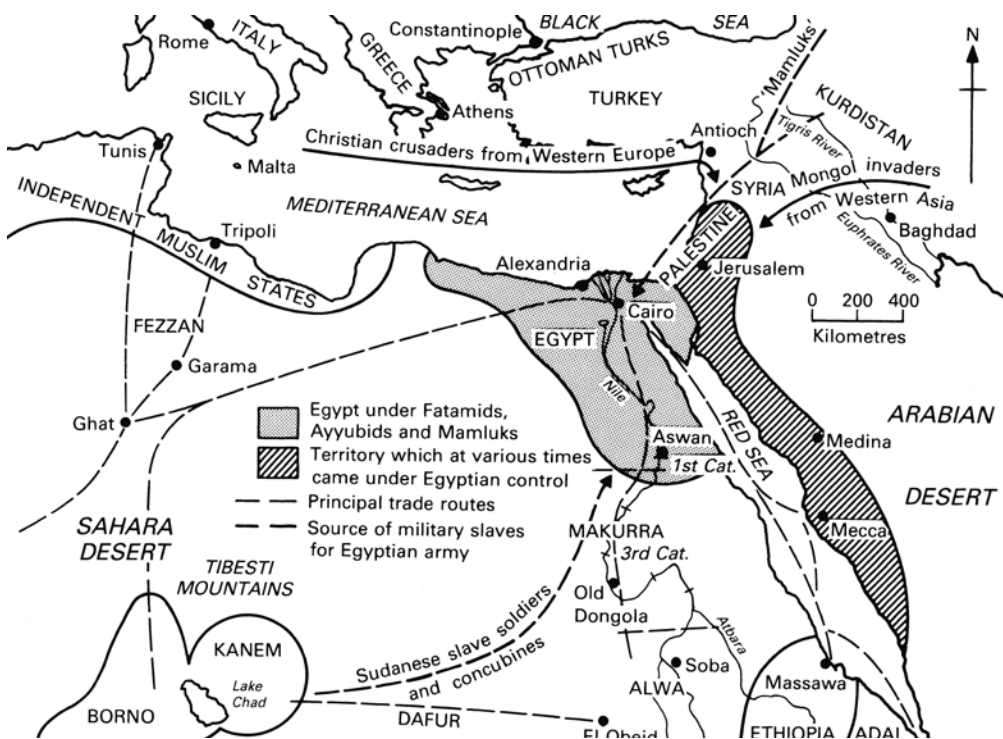
512 Benke J. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 656

513 Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 139.

514 <http://countrystudies.us/egypt/16.htm>

515 Benke J. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 658-659.

516 Hillenbrand, C. (2000): The Crusades: Islamic Perspectives. New York, Routledge, <http://countrystudies.us/egypt/16.htm>

Forrás: <http://www.palgrave.com/history/shillington/resources/maps/Map11.2.jpg>

1171-ben Szaláh ad-Dín ibn Ajjub (Szaladin) megfosztotta hatalmától a fátimida kalifát és megalapította az Ajjúbida Szultánságot, amely sikerrel mozgósítva az állam erőforrásait megvédte Egyiptomot, Szíriában pedig legyőzte a kereszteseket (Hattin 1187). A hatalom egyik legfontosabb eleme a hivatásos hadsereg volt, amely kitermelte azt a katonai oligarchiát, amely 1250-ben felváltotta a dinasztiát és 1517-ig Egyiptom felett kizárólagos hatalommal rendelkezett.⁵¹⁷ Szaladin helyreállította a szunnita irányzat uralmát, a Fátimidák által alapított Al Azhar-t az iszlám ortodoxia központjává tette,⁵¹⁸ miközben névleg elismerte a bagdadi kalifa hatalmát. Amikor 1193-ban Szaladin Damaszkuszban elhunyt, a birodalom gazdaságilag gyorsan fejlődött, kereskedelmi kapcsolatokat tartott fenn az itáliai, francia és katalán területekkel, miközben a Kelettel folytatott kereskedelem is jelentős bevételeket biztosított az állam számára különösen, mert Jemen ellenőrzése kereskedelmi és stratégiai előnyökhöz juttatta Egyiptom uralkodóit.⁵¹⁹

Az oszmán hódítás előtti időszakban két mameluk dinasztia uralkodott 1250–1517 között. A Bahrí-dinasztia 1382-ig, a Burdszi-ház pedig 1517-ig volt hatalmon. Az első dinasztia uralkodó sikeres államszervezőknek bizonyultak és befejezték a szaladini életművet. Mindehhez némi segítséget nyújtott számukra az eurázsiai sztyeppén a török népek vándorlása, akik az iszlám átvételét követően rendkívül sikeresen integrálódtak a közel-

517 Fage, J.D.-Tordoff, W. 2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 142-143.

518 Behrens-Abouseif, D. (1989): Chapter Six: Architecture of the Ayyubid Period. In Islamic Architecture in Cairo: An Introduction. New York, E.J. Brill, pp. 78-93.

519 <http://countrystudies.us/egypt/16.htm>

keleti hatalmi játszmákba. Bajbarsz (1260–1277) és al-Kaláun (1277–1291) lezárták a keresztes hadjáratokat, lerombolva az utolsó nyugati erődöket is, illetve az addig legyőzhetetlennek tűnő mongol seregekre is több alkalommal mértek vereséget Szíria területén. Az Abbászida-uralkodóház egyik tagját sikerült 1258 után Kairóba menekíteni, amely erősítette a dinasztia politikai hatalmának legitimitását. Mindezzel párosult egy olyan gazdaságpolitika, amely az öntözóművek fejlesztésére, az Európával és Ázsiával fenntartott kereskedelmi kapcsolatokra épült, amely elegendő jövedelmet biztosított a hatalom számára.⁵²⁰ Az uralkodók a hatalmukat veszélyeztetőkkel igen gyorsan és hatékonyan számoltak le, – például voltak olyan arab törzsek, akiket az uralkodó száműzött, és azok a mai Nyugat-Szaharában találtak menedéket – így a közbiztonság is jelentősen megerősödött ebben az időszakban.⁵²¹

A következő dinasztia uralkodói két görög származású szultántól eltekintve cserkesz származásúak voltak, akik elutasították a dinasztikus öröklés elvét, helyette olyan hatalmi struktúrát alakítottak ki, amelyben a szultán csupán a primus inter pares szerepét tölthette be. A katonai oligarchia időszakában az ország gazdaságilag és katonailag is hanyatlott, a népeiséget éhínségek és járványok tizedelték, csökkentve a bevételeket. Súlyosbította a problémákat az uralkodók inkompetenciája, műveletlensége és alkoholizmusa.⁵²² Mindez az adóterhek növelésével járt, ami politikai elégedetlenséghez vezetett. A bevételek növelése céljából kísérleteztek a tranzitkereskedelem díjainak emelésével, illetve egyes termékek monopolizálásával, ám ez nem vezetett eredményre. A gazdasági problémákat fokozta az a stratégiai dilemma, hogy a XV. század végén új katonai hatalom alakult ki az anatóliai-félszigeten, az Oszmán-Török Birodalom, amelynek 1402-ben bekövetkezett súlyos válságát sem voltak képesek az egyiptomi mamelukok kihasználni, így a szíriai határok biztosítása súlyos költségvetési deficitet okozott. Ezzel a kihívással együtt jelentkezett és szintén jelentős bevételkiesést okozott, hogy 1498-ban Vasco da Gama felfedezte az Indiába vezető tengeri útvonalat és ez gyakorlatilag értéktelenné tette a Vörös-tenger–Egyiptom–Mediterráneum kapcsolatot és a mameluk flotta nem tudta ellensúlyozni a portugálók tengeri fölényét⁵²³ éppúgy, ahogy a világ egykor legjobban szervezett hadereje sem tudta felvenni a versenyt a modern oszmán-török haderővel. Az 1516. augusztus 24-i és az 1517. január 22-i ütközetekben a törökök megsemmisítő vereséget mértek a mameluk seregre és a dinasztia hatalma összeomlott.⁵²⁴

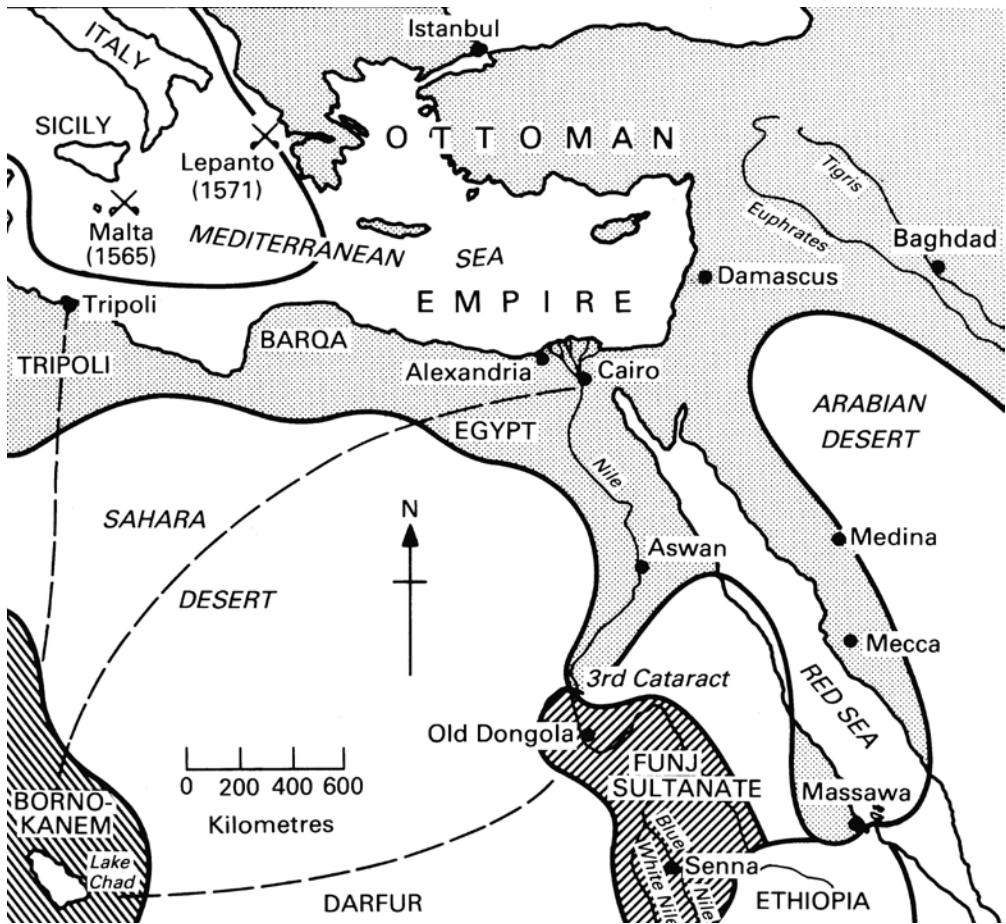
520 Fage, J.D.-Tordoff, W. 2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 144., Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 662-663

521 Besenyő János (2009): Western Sahara, Publikon Kiadó, Pécs, p. 40

522 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 663.

523 Philipp, Th.-Haarmann, U. /eds./ (1998): The Mamluks in Egyptian Politics and Society. New York, Cambridge University Press, pp. 17-86.

524 Fage, J.D.-Tordoff, W. 2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 664-665.

Forrás: <http://www.palgrave.com/history/shillington/resources/maps/Map11.3.jpg>

Az oszmán-török uralom Egyiptomot ismét egy birodalmi rendszer részévé tette, ahol a birtokrendszer változatlanul maradt, így a helyi mameluk politikai és gazdasági hatalom újratermelődött. Mindez azt is jelentette, hogy kormányzók és a helyi hatalom közötti erőviszonyok meghatározták a közigazgatás és az adóbevételek feletti rendelkezés és ellenőrzés jogát.⁵²⁵ Ezzel párhuzamosan a földművesek kizsákmányolása miatt jelentős területek néptelenedtek el, a termés a XVI–XVII. században alig haladta meg az ókorban termelt mennyiség 25%-át, miközben az egyiptomi gazdasági tér a kereskedelmi útvonalak áthelyeződésével hátrányos helyzetbe került és birodalmi tartományként elzáródott a modern világgazdaság hatásaitól is. Az egyenlőtlen csere által termelt kereskedelmi deficit ellenére a birodalmi elit nem volt érdekelt a gazdasági rendszer modernizációjában.⁵²⁶ Az állam katonai hatalmának a XVII. században egyre nyilvánvalóbb hanyatlása felerősítette a politikai terület dezintegrációs potenciálját, amely Egyiptomot a XVIII. században érintette.⁵²⁷

525 http://web.mesacc.edu/dept/d10/asb/anthro2003/legacy/egypt/muslim_egypt.html

526 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 664-668.

527 Winter, M: (1992): Egyptian Society under Ottoman Rule. New York, Routledge pp. 14-47.

A XVIII. századra Ali Bey al Kabir (1760–66) és örököse Muhammad Bey Abu adh Dhahab (1772–75) biztosították a politikai és katonai hatalmat az újratermelődött mameluk réteg számára, amelyet a politika hatalom egyensúlya, a világosan elhatárolt érdek- és működési szférák stabilizáltak. A mameluk birtokosok rétege ellenőrzése alatt tartotta a közigazgatást, meghatározta a rurális és urbánus terek adóterheit, a vámtételeket, valamint a katonai kötelezettségek mértékét annak ellenére, hogy a kormányzókat változatlanul a szultán nevezte ki.⁵²⁸ A hatalom valójában azonban a mameluk elit kezében koncentrált, miközben a növekvő adóterhek ellenére sem tettek semmit sem az öntözőművek fejlesztésére. A hatalomeltolódást jól szimbolizálták Ali Bey rendeletei, aki szinte független államként irányította Egyiptomot erősítve annak európai kereskedelmi kapcsolatait. Így valójában Napóleon katonai akciója nem tekinthető egy teljesen elszigetelt terület megnyitásának.⁵²⁹

A XVIII–XIX. század fordulóján két európai hatalom rivalizálása során megkezdődött a Török Birodalom afrikai területeinek felosztása, amelynek eredeti célja a brit nemzetbiztonság fenyegetése volt.⁵³⁰ Ezzel párhuzamosan Napóleon megfogalmazta, hogy a francia állam célja Levante megszerzésével a brit kereskedelmi útvonalak – különösen az Indiába vezető hajózási útvonalak – ellenőrzése.⁵³¹ A két európai nagyhatalom vetélkedése meghatározta Egyiptom sorsát. Napóleon csapatai 1798-ban partra szálltak és a brit érdekszférát fenyegették. A hadsereg célja az volt, hogy megszerezze a Kairó feletti ellenőrzést és győzelmet aratott a helyi mameluk csapatok felett. Mindezt azonban ellensúlyozta a francia flotta veresége Abukírnál, amely megfosztotta Napóleont az utánpótlás és a manőverezés lehetőségétől.⁵³² A brit-török szövetség végül is kiszorította a francia erőket Egyiptomból és az angolok helyreállították a névleges szultáni hatalmat. A francia impulzus korszaka meglehetősen rövidre sikeredett – a hadjárat 1801-ben lezárult, Franciaország és Anglia pedig 1802-ben megkötötte az Amiens-i békét – de különösen az oktatásra gyakorolt erőteljes hatást a brit befolyás két évszázada alatt, valamint az sem mellékes, hogy az egyiptomi jogrend is francia mintákra épült.⁵³³

Az 1803-ban kiújult francia-brit háború lehetőséget nyújtott Mohamed Ali számára, hogy 1811-re megteremtse saját hatalmi rendszerét. Az angol haderő felett 1807. március 17-én aratott győzelmet követően számos reformintézkedést vezetett be, amelyek megteremtették egy modern államiség alapjait. Az államközpontú hatalmi rendszerben szekularizálták az egyházi birtokokat és a mameluk birtokosoktól is átvette az állam a földeket. Mivel minden föld az állam tulajdonába került, így a földművesek közvetlenül adóztak. Az állam az egyház fenntartásának költségeit nem minden politika szándéktól mentesen magára vállalta, miközben Mohamed Ali ezzel egy időben megkezdte a francia mintára szervezett reguláris hadsereg megteremtését. A modern hadsereg fenntartása fejlett adózási rendszert, valamint gazdasági modernizációt igényelt, amelynek keretében Egyiptomban megkezdődött az ipari forradalom és a mezőgazdaság átalakítása. Az agrártermelés növekedése elsősorban az exportnövényeknek⁵³⁴ volt köszönhető, amely viszont hosszabb távon kedvezőtlenül befolyásolta a fejlődést.

528 Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p.160.

529 <http://countrystudies.us/egypt/19.htm>

530 Kennedy, P. (1992): A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Akadémiai Kiadó, Budapest p. 93

531 Uo. p. 120.

532 www.historyofwar.org/articles/wars_french_egypt.html, www.nationalarchives.gov/eg/nae/Content?id=1234115624109, Crowley, T. (2003): French Soldier in Egypt 1798-1801: The Army of the Orient. Osceola, WI: Osprey Publishing

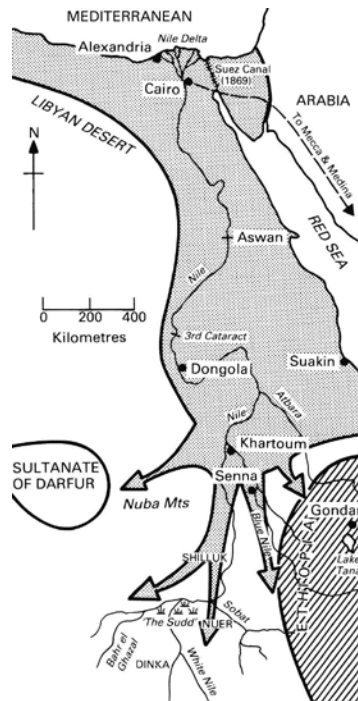
533 <http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/egypt.pdf>, Haeri, N. (1997): The Sociolinguistic Market of Cairo: Gender, Class and Education. New York, Kegan Paul International

534 Wolf, E.R. (1995): Európa és a történelem nélküli népek. Osiris-Századvég, Budapest pp. 315-316.

Egyrészt a földművesek számára előírták a kötelezően beszolgáltatandó hosszúságú gyapot mennyiségét – ennek következményeként csökkent az élelmiszernövények termesztése és ár-emelkedést generált –, másrészt pedig a paraszti terhek a modernizációval növekedtek, mivel nemcsak adózniuk kellett az államnak, hanem a katonai szolgálat terhe is sújtotta őket.⁵³⁵

A mezőgazdaság által termelt jövedelmeket többek között az öntözőművek fejlesztésére, modern és hatékony – francia mintájú – közigazgatási rendszer megteremtésére, valamint az oktatás fejlesztésére fordította. A hatékony egyeduralmi rendszer az állami monopóliumokon keresztül működött. Mohamed Ali célja az volt, hogy erős, független és modern államot hozzon létre, amely képes a hagyományos egyiptomi befolyási övezetek helyreállítására és birodalomszervező és –fenntartóképességekkel rendelkezik.⁵³⁶

A birodalomépítés szándéka politikai és gazdasági motivációkra épült és katonai értelemben rendkívül sikeresnek bizonyult. Az arabiai vahhabiták, a ciprusi és görögországi lázadások leverése, valamint a Szudán elleni háború sikeresnek bizonyult. Ez utóbbi eredményeként a területet hét tartományra osztották fel, miközben az egyiptomi csapatok elérték a Vörös-tengert. A hadjárat célja a szudáni erőforrások – elsősorban arany, rabszolga, elefántcsont, trópusi faanyag – megszerzése volt.⁵³⁷ Egyiptom és észak-afrikai államok viszonya sem volt kiegyensúlyozott, Franciaországgal közösen tervezték a régió elfoglalását az 1820-as években, amelyre azonban végül is nem került sor, mert Mohamed Ali iszlám hódítóként kívánta elfoglalni a Maghreb-régiót, amit Párizs nem fogadott el.⁵³⁸

Forrás: <http://www.palgrave.com/history/shillington/resources/maps/Map19.2.jpg>

535 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 670-671.

536 Fage, J.D.-Tordoff, W. 2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 311.

537 Besenyő János (2010): Országismertető, Szudán, p.69-70

538 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p.672.

Az 1828–29-es orosz–török háború után a török kormányzat adóemelési szándéka megteremtette a lehetőségét annak, hogy Mohamed Ali megvalósítsa politikai-stratégiai szándékát és kivívja Egyiptom teljes függetlenségét. 1831-ben egyiptomi haderő vonult be a szíriai térségbe és számos ütközetben győzelmeket aratott a törökök ellen. Mivel London nem akarta, hogy a hanyatló Török Birodalom regionális szerepét erős, szervezett – és Franciaországgal szoros kapcsolatban álló – hatalom vegye át, ezért gazdasági és stratégiai érdekeire hivatkozva fellépett Egyiptommal szemben.⁵³⁹ Az európai hatalmak arra kényszerítették Mohamed Ali-t, hogy 1833. március 4-én békét kössön a szultánnal és a Kutahiai Nyilatkozatban elismerje hűbérurának, illetve kivonja az egyiptomi csapatokat Anatólia területéről. A török kormányzat elismerte Ali – és férfiági utódainak – jogait Egyiptom felett. Az egyezmény politikai értelemben csupán részszikert hozott, mivel a hódításokról le kellett mondania Szudán kivételével.⁵⁴⁰

Súlyosabb problémát jelentett azonban az, hogy Egyiptom gazdasági értelemben kapitulációra, piacvédő intézkedéseinek feladására kényszerült, ami lehetővé tette a külföldi tőke számára a beruházásokat. 1842-ben sor került a korábbi (1838)⁵⁴¹ angol-egyiptomi kereskedelmi egyezmény bővítésére, így gazdasági értelemben megteremtődtek a protektorátus feltételei,⁵⁴² miközben a Mohamed Ali által kialakított kormányzati rendszer hatékony működtetése alapvetően a hatalom képviselőinek képességein és politikai szándékain múlott,⁵⁴³ ami Mohamed Ali halálát – 1849. augusztus 2. – követően bebizonyosodott.

A XIX. század második felében folytatódott Egyiptom fejlődése. 1858-ban megszületett az új földtörvény,⁵⁴⁴ amely biztosította a tulajdonosok számára, hogy szabadon választhassák meg milyen növénykultúrákat telepítsenek, lehetővé tette, hogy szabadon rendelkezzenek az általuk termesztett termékekről, az öntözőrendszerek fejlesztésének újabb szakasza kezdődött, miközben az oktatásra is jelentős összegeket fordítottak.⁵⁴⁵ Ebben a korszakban gyorsult fel az urbanizáció folyamata, jelentősen nőttek a vetésterületek, bővült a közlekedési infrastruktúra (1590 km vasúthálózat épült 1861–1875 között),⁵⁴⁶ 1856-ra megépült az Alexandriát a Szezi-öböllel összekötő vasút, amely ugyan nem volt képes az indiai kereskedelem szállítási igényeinek kielégítésére, de a távíró-hálózattal együtt biztosította a gyors kommunikációs lehetőséget London és India között.⁵⁴⁷

Ezzel párhuzamosan – a korábban felvetődő brit vasútfejlesztési tervekkel – 1854. július 4-én Mohamed Ali fia, Szaid (1853–1863) koncessziós megbízást adott a korábban konzuli tisztséget betöltő Ferdinand Lesseps-nek a szuezi földnyelven egy hajózási útvonal, egy csatorna megépítésére. A megállapodás értelmében a társaság megkapta a földterületet, a kormányzat vállalta, hogy rendelkezésre bocsátja a kivitelezéshez szükséges munkaerőt. Mindez nem volt összhangban a század elején eredetileg megfogalmazott reformokkal, amelyek nem

539 Fage, J.D.-Tordoff, W. 2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 312.

540 <http://psfaculty.ucdavis.edu/zmaoz/lustick1997.pdf>, al-Sayyid Marsot, A.L. (1994): Egypt in the Reign of Muhammad Ali. New York, Cambridge University Press

541 Sevket, P. (1987): The Ottoman Empire and European Capitalism, 1820-1913. Cambridge, New York, Cambridge University Press. p. 29.

542 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p.674.

543 Fage, J.D.-Tordoff, W. 2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 312.

544 <http://countrystudies.us/egypt/22.htm> Baer, G. (1966): The Evolution of Private Landownership in Egypt and the Fertile Crescent. in Issai, Ch. /ed./: The Economic History of the Middle East, 1800-1914, Chicago, University of Chicago Press

545 <http://countrystudies.us/egypt/24.htm>

546 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p.675.

547 <http://courses.wcupa.edu/jones/his312/lectures/egypt.htm>

kívántak teret engedni a külföldi befolyásnak. Az építkezések megkezdése éveket késelt, mert nem állt rendelkezésre sem a megfelelő tőke, sem a török kormányzattól az engedélyek, az utóbbi háttérben brit politikai nyomás állt. Nagy-Britannia ellenezte a csatorna tervét, mivel úgy vélték, az alapvetően Franciaország számára előnyös, miközben Anglia sebezhetőségét növeli.⁵⁴⁸ 1869-ben azonban megnyitották a hajózási útvonalat, amely rendkívül nyereségesnek bizonyult és Nagy-Britannia számára stratégiai és gazdasági szempontból is kifizetődött, miközben az egyiptomi kormányzat a részvénytársaságjának (45%) eladásra kényszerült.⁵⁴⁹ Erre a korábbi európai kölcsönök felvétele miatt került sor, mert a kedive – Szaid, valamint utóda és Ali unokája, Iszmáil (1863–1879) ebből fedezte a modernizáció és az utóbbi függetlenségi törekvések és a gyarmati vállalkozások költségeit.⁵⁵⁰ Így annak ellenére, hogy a külkereskedelmi forgalom értéke 300%-kal, az állami bevételek 70%-kal nőttek, az állam eladósodásának mértéke folyamatosan emelkedett. Ennek következményeként az egyiptomi állam 1875-ben a csatorna-részvények eladására kényszerült, ám a 100 millió font nem volt elegendő a gazdasági krízis kezelésére. Az 1876-ban bejelentés szerint Egyiptom felfüggesztette a kamatok fizetését, ami nemzetközi bonyodalmakat okozott. Az adósságkezelés azonban nem ment feszültségektől mentesen, hiszen a bevételek 60%-át a külföldi adósságok törlesztésére kellett fordítani, ami jelentős társadalmi feszültségeket generált, miközben az angolok érdeklődése folyamatosan nőtt Egyiptom iránt.⁵⁵¹

Mindennek háttérben a gyapottermesztés, illetve az ezzel szorosan összefüggő pamutipar fejlesztése állt. A Mohamed Ali által támogatott gyapotexport jelentős bevételekhez juttatta az egyiptomi kormányzatot⁵⁵² és egyes kutatók véleménye szerint a brit gazdaság gyapotigényei közvetlen módon vezettek az 1882-es okkupációhoz, hiszen az amerikai polgárháború évei alatt a brit pamutipar nyersanyagbázisát Egyiptom biztosította, amely egyben a brit iparág termékeinek egyik fontos felvevőpiacává vált.⁵⁵³ Az angol gazdasági érdekeltségek növekedése egyben azt is jelentette, hogy az egyiptomi modernizációt jórészt brit hitelekből fedezték, amelyeknek visszafizetési képessége és szándéka is kérdőjeleessé vált.

A pénzügyi reformok növekvő külföldi ellenőrzése erősödő nacionalista érzelmeket váltott ki, amely különösen a hadsereg vezetésében jelentkeztek. 1881. december 26-án sor került a kormányzat átszervezésére, amelyben a nacionalisták jelentős pozíciókat szereztek.⁵⁵⁴ A kormányzat és a kedive konfliktusa során maga a kedive is lemondott 1882. május 16-án, amelyet viszont sem Párizs, sem London nem vett tudomásul, válaszként ultimátumot adtak át Egyiptomnak. A hatalom a nemzeti hadsereg kezébe került, miközben nőtt a külföldi intervenció veszélye. Isztambulban 1882. június 23-án hat hatalmi konferencia kezdődött Franciaország kérésének megfelelően, amelyen kimondták, hogy az érintett hatalmak nem támasztanak

548 Fage, J.D.-Tordoff, W. 2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 313.

549 <http://courses.wcupa.edu/~jones/his312/lectures/egypt.htm> lásd még: Búr Gábor (2007): Az 1904-es entente cordiale, a gyarmatügyi kiegyezés, <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=IYLGVZ>

550 Ennek érdekében vállalta évi 400 000 font befizetését a korábbi 175 000 font helyett, amelyet a modernizálódó gazdaságnak kellett kitermelnie. Emellett igyekezett kiterjeszteni a határokat Afrika belső területi felé. Fage, J.D.-Tordoff, W. 2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 314., <http://countrystudies.us/egypt/24.htm>

551 <http://countrystudies.us/egypt/25.htm>

552 <http://filebox.vt.edu/users/brmill10/portfolio/cotton.pdf>, Owen, R. (1969): Cotton and the Egyptian Economy 1820-1914.: A Study in Trade and Development. Oxford: Clarendon Press

553 Bulliet, R. et al, (2011): The Earth and Its Peoples: A Global History. Volume C: Since 1750. 5th ed. Boston, MA, Wadsworth Cengage Learning, p. 688.

554 <http://countrystudies.us/egypt/25.htm>

területi követeléseket Egyiptommal szemben.⁵⁵⁵ A fegyveres beavatkozás közvetlen oka az alexandriai erőrendszer modernizációjának kérdése jelentette. Amikor az egyiptomi kormány megtagadta az erődök átadását, a brit flotta tűz alá vette a várost, amelyet az angol csapatok partraszállása követett. Arabi pasa a csatorna lezárását tervezte, ám erre végül nem került sor, ami az egyiptomi haderőt stratégiai hátrányos helyzetbe hozta, miután a brit erők – Lesseps ígérete ellenére – partra szálltak Port Said és Ismaília kikötőiben. A Tel el-Kabír mellett megvívott ütközetben az angolok győztek, Kairóba brit csapatok vonultak be.⁵⁵⁶ Egyiptom angol befolyás alá került, habár hivatalosan a brit kormány nem tartott igényt az országra, az hivatalosan csak az I. világháború kitörését követően vált brit protektorátussá.

Az angolok nemzetközi támogatás és a szultán felhatalmazása nélkül léptek fel és bár a miniszterelnök (Gladstone) azt tervezte, hogy a csapatokat visszavonják, erre azonban mégsem került sor. Nem volt olyan politikai erő, amely képes lett volna a rend fenntartására, miközben a szudáni területeken az iszlám fundamentalizmus erői megszervezték saját politikai területet. Az angolok egyoldalú lépését Párizs nem fogadta el, ezért 1888. október 29-én hét hatalom nemzetközi egyezményt írt alá a Szezi-csatorna témakörében.⁵⁵⁷

A szudáni probléma már 1876 után jelentkezett, de valójában 1879 után, a kedive lemondását követően vált súlyossá, amikor a politikai aktust követően végleg meghiúsultak a térséget érintő modernizációs elképzelések. 1881-ben egy szudáni dervis – Mohamed Ahmed – a nacionalista felkelés élére állt az ország területének nagy részéről kiűzte az egyiptomi csapatokat. Amikor a britek az egyiptomi közigazgatás rendszerét is átvették, szembesültek a szudáni problémával. Eleinte úgy vélekedtek, hogy Egyiptom a gazdasági-pénzügyi nehézségek miatt nem képes fenntartani szudáni jelenlétét, ezért Gordon tábornokot Khartúmba küldték a tárgyalásokra. Amikor azonban a mahdista erők megtámadták és 1885. január 26-án bevették a várost és lemészárolták a védőket.⁵⁵⁸ Az eseményeket követően Szudán független államként működött a kalifa irányítása alatt mindaddig, míg a polgárháború, valamint az angolok a Nílus-völgyet érintő hatalmi és gazdasági elképzelései meg nem teremtették a mahdista állam felszámolásának előfeltételeit.⁵⁵⁹ Az egyiptomi és szudáni dilemma megoldása egyszerre igazolta a pénzügyi imperializmus, az európai és a befektetői érdekek védelmében történt invázió létét a londoni kormányzati politikában.⁵⁶⁰ Ennek megoldására 1896 kezdődött, amikor Kitchener vezetésével angol-egyiptomi haderő vonult be Szudánba és 1898. szeptember 2-án az omdurmáni csatában döntő győzelmet arattak a szudáni haderő felett.⁵⁶¹ Ezt követően került sor 1899. január 19-én Lord Cromer és Butrosz Gali egyiptomi miniszterelnök között a Kondomínium Szerződést, amelynek értelmében Szudánt az angol kormány javaslatára az egyiptomi kedive által kinevezett angol főkormányzó irányítja.⁵⁶²

555 <http://historyofislam.com/contents/onset-of-the-colonial-age/egypt-and-the-suez-canal/>

556 Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 315-316., Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 676-678.

557 www-rohan.sdsu.edu/dept/polsciwb/brian/docs/1888ConstantinopleConventionon.pdf

558 www.britannica.com/EBchecked/topic/358109/al-Mahdi/4464/Capture-of-Khartoum

559 Besenyő János (2010): Országismertető, Szudán, p. 73-79

560 <http://courses.wcupa.edu/jones/his312/lectures/egypt.htm>

561 <http://militaryhistory.about.com/od/battleswars1800s/p/omdurman.htm>, Kennedy, P. (1992): A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Akadémiai Kiadó, Budapest p. 146., <http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/2007-0905-204358/c4.pdf>

562 www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?ParagraphID=osr, www.britannica.com/EBchecked/topic/25025/Anglo-Egyptian-Condominium, <http://iiium.edu.my/intdiscourse/index.php/islam/article/viewFile/84/75>

1882-öt követően Egyiptom de facto a Brit Birodalom részévé vált. A britek fenntartották a kedive központi alakjára szabott politikai rendszert, amely azonban a brit főkonzul és az angol csapatok támogatására szorult. Ezzel az angolok megteremtették a közvetett kormányzás észak-afrikai modelljét, amely talán a leghatékonyabb módszer a brit érdekek érvényesítésére, mivel az egy oldalú beavatkozással London ellensúlyozhatta csökkenő isztambuli befolyását, kiszoríthatta a franciákat Egyiptomból és biztosíthatta a Szezei-csatorna stratégiai jelentőségű vízi útvonalát, amely összekapcsolta a Mediterráneumot az Indiai-óceán térségével.⁵⁶³

A brit belpolitikai stratégiái a *divide et impera* elvére épült, hiszen a korábbi kormányzati rendszer fenntartása politikai törésvonalak kialakulását eredményezték az egyiptomi társadalomban.⁵⁶⁴ Mindennek eredményeként a jogrend, az oktatás, a hadsereg és a gazdaság irányítása brit kézben volt, és az ellenőrzési politika következményeként nacionalista mozgalom formálódott. A britek által vezérelt modernizációs politika nem ellensúlyozhatta a nemzetállam hiányát, habár eredményeként folyamatosan fejlődött és bővült az egyiptomi infrastruktúra, viszont a gazdasági előnyöket alapvetően a britek és az egyiptomi birtokos réteg élvezte.⁵⁶⁵

Az I. világháború kitöréséig három – egymástól jelentősen különböző – brit tisztviselő határozta meg Egyiptom fejlődését: Lord Cromer (1883–1907), Sir John Eldon Gorst (1907–1911) és Lord Herbert Kitchener (1911–1914). A Cromer által képviselt politika középpontjában a pénzügyi fizetőképesség fenntartása állt, a kiegyensúlyozott költségvetési rendszer megteremtésével és fenntartásával azonban csak azt érte el, hogy az ipar és az oktatás fejlesztése elmaradt az infrastruktúra és a mezőgazdasághoz képest. Az ő nevéhez fűződik a bürokratikus közigazgatás megteremtése, amelyből azonban akadályozta az egyiptomi származásúak hivatali előmenetelét.⁵⁶⁶ Ezzel szemben Gorst kevésbé volt autokratikus személyiség, viszont szembe kellett néznie az erősödő egyiptomi nacionalizmussal, amely az angolok távozását követelte. Kísérlete, hogy a mérsékelt nemzeti politika erőket formáljon megghiúsult, mert a nacionalisták nem voltak hajlandóak kompromisszumokra a függetlenség kérdésében, a londoni kormányzat pedig az engedményekre épülő politikát a gyengeséggel azonosította.⁵⁶⁷ Amikor 1911-ben Kitchener⁵⁶⁸ tábornok érkezett Egyiptomba, már jelentős és sikeres személyiségnek számított. 1913-ban új alkotmányt vezetett be, amely jelentősen kiterjesztette a választópolgárok körét és felállította a törvényhozói testületet és megteremtette az országos és helyi képviselői rendszerét.⁵⁶⁹

A brit gazdaságpolitika liberális felfogása nem kedvezett az elmaradott egyiptomi gazdaságnak, mert kitétte a fejlettebb brit termékek által támasztott versenynek. Iparvédő politika hiányában a helyi kisvállalkozások elsorvadtak, a helyi infrastruktúra megléte ellenére a brit kereskedelmi politika gátolta a gazdaság teljes spektrumának kialakulását. Az ipari bérek alacsonyak, a munkakörülmények rosszak voltak, ami elősegítette a munkavállalói szerveződések kialakulását. Ezeket a szerveződéseket a Mustafa Kamil Nemzeti Pártja támogatta, így a szakszerveze-

563 <http://countrystudies.us/egypt/26.htm>

564 Karsh, E.-Karsh, I. (1999): *Empires of the Sand: The Struggle for Mastery in the Middle East, 1789-1923*. Cambridge, MA, Harvard University Press, pp. 42-93

565 Harrison, R.T. (1995): *Gladstone's Imperialism in Egypt: Techniques of Domination* Westport, CT, Greenwood Publishing,

566 Tignor, R.L. (1963): Lord Cromer: Practitioner and Philosopher of Imperialism. *Journal of British Studies*. University of Chicago Press, vol. 2, No. 2, May, pp. 142-159., www.unz.org/Pub/Forum-1899aug-00651

567 http://www.1911encyclopedia.org/Sir_John_Eldon_Gorst

568 <http://militaryhistory.about.com/od/1900s/p/kitchner.htm>, <http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2011/08/HIST232-1.5.1-FROM-OCCUPATION-TO-NOMINAL-INDEPENDENCE.pdf>

569 www.britannica.com/EBchecked/topic/432000/Organic-Law

teket a britek nacionalista szervezetként definiálták. A politikai szervezetek fejlődését mutatja, hogy 1907-ben már két politikai erő is létezett Egyiptomban, hiszen megalakult a Néppárt is.⁵⁷⁰

1914. október 29-én az Oszmán-Török Birodalom háborúba lépett a Központi Hatalmak oldalán, ezért a közel-keleti brit haderő stratégiai hátszágának, a Szezi-csatorna biztosításának érdekében London lépéseket tett. Augusztus 5-én bevezette a cenzúrát, majd megszállta a csatorna-övezetet, megsértve az 1888-as egyezmény előírásait. A britek leváltották a németek iránti elkötelezettséggel vádolt kedivét, Kitchenert Londonba rendelték szolgálatra. A brit-ellenes közhangulat miatt számos korlátozó intézkedést hoztak már a háború elején: politika szerveződések betiltása, gyülekezési jogok korlátozása. 1914. december 18-án Egyiptomot hivatalosan protektorátussá nyilvánították és gyarmati főbiztost neveztek ki a főkonzul helyére. Másnap a kedivét – az Isztambulban tartózkodó II. Abbász Hilmit – megfosztották rangjától és szultáni hatalommal ruházták fel Huszein Kámil herceget. 1917-ben bekövetkezett halála után Ahmed Fuád herceg került trónra – (1917–1922), királyként pedig 1922–1936 között uralkodott.⁵⁷¹

Egyiptom a háború során jelentős terheket vállalt: egyrészt a gazdaságnak komoly szerep jutott, így az fejlődésnek indult, különösen az élelmiszer feldolgozása, másrészt az ígéretek ellenére az angolok igénybe vették az emberi erőforrásokat is. Ennek következtében erősödtek fel ismét a nemzeti alapon szerveződő politikai mozgalmak, létrejött Vafd-párt, amely a nemzeti polgári erőket képviselte.⁵⁷²

A háborút követően a kedvezőtlen gazdasági hatások – áremelkedés, növekvő munkanélküliség – érték, amelyek ismételten kiélezték a politika helyzetet. Ezért amikor az Oszmán-Török Birodalom megszűnt a britek és a mérsékelt egyiptomi politikai erők között tárgyalások kezdődtek a függetlenség kérdéseiről. A Milner-misszó számos akadályt leküzdve előkészítette a protektorátus eltörlését. 1922. február 18-án a londoni kormány egyoldalúan kinyilvánította Egyiptom függetlenségét,⁵⁷³ de négy kérdésben mérlegelési jogkört tartott fenn önmaga számára: a Brit Birodalom kommunikációs biztonságának fenntartása Egyiptomban, Egyiptom védelme külső közvetett vagy közvetlen agresszióval vagy beavatkozással szemben, külföldi érdekek, kisebbségek védelme Egyiptomban, valamint Szudán kérdésében.⁵⁷⁴

Ezt követően az államforma monarchia lett, uralkodója I. Fuád, örökösként pedig fiát, Farukot jelölte ki, április 19-án jóváhagyták az új alkotmányt, majd azt a választási törvényt, amely megszabta a politikai fejlődés kereteit.⁵⁷⁵ Ezt követően hosszú belpolitikai viszálykodás jellemezte Egyiptomot, amelyben három politikai erő játszott meghatározó szerepet: a nacionalista párt, a britek és a monarchia erői. A politikai krízist 1936-ban a britek és a nacionalista párt megkísérelte lezárni oly módon, hogy Egyiptom és Nagy-Britannia szövetséget kötött egymással, amely véget vetett a katonai megszállásnak, viszont fenntartotta London jogát arra, hogy húsz évig meghatározott nagyságú katonai egységet állomásoztasson a csatorna-övezetben.⁵⁷⁶ A szuverenitás szimbólumaként Egyiptom belépett a Népszövetség szervezetébe (1937. május 6.)⁵⁷⁷ miközben felgyorsult a társadalom politikai polarizációja. A függetlenség

570 <http://countrystudies.us/egypt/27.htm>

571 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 682-684.

572 Uo. p.683.

573 Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest p. 393.

574 <http://countrystudies.us/egypt/28.htm>

575 <http://countrystudies.us/egypt/28.htm>

576 Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 393-394.

577 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs p. 688., Hudson, M.O. (1937): Admission of Egypt to Membership in the League of Nations. The American Journal of International Law. Vol. 31, No. 4. Oct., pp. 681-683

felé fokozatosan elmozduló Egyiptom államformája parlamentáris monarchia volt, ám a király nem csupán irányítható volt, hanem élete végén a fasizmus eszméjével szimpatizált utódához hasonlóan. Ezzel párhuzamosan a csatorna-övezettel kapcsolatos angol előjogok fenntartása ellenállást váltott ki a hadsereg tisztjei között, akik Gamal Abdel Nasszer vezetésével megalapították a „szabad tisztek” nacionalista mozgalmát,⁵⁷⁸ amely a monarchia megbuktatását, a britek kiűzését fogalmazta meg politikai célként.⁵⁷⁹

Az 1936-ban trónra lépő Faruk megkísérelte Hitler és Mussolini politikai mintáit integrálni az egyiptomi politikai kultúrába, ám az időközben kitört II. világháborúban az angolok számára rendkívüli stratégiai értékkel rendelkező államtér jelentősége tovább nőtt. Ezért katonai eszközökkel arra kényszerítették az uralkodót, hogy tartsa tiszteleben a brit érdekeket. Ennek következményeként 1945. február 26-án Egyiptom hadat üzent Németországnak és Japánnak, másnap pedig felvételét kérte az Egyesült Nemzetek Szervezetébe.⁵⁸⁰

A háborút követően úgy tűnt, hogy megteremtődtek a brit-egyiptomi kapcsolatok rendezésének feltételei, miközben Egyiptomban a gazdasági helyzete, a növekvő munkanélküliség és az infláció miatt elégedetlenségi mozgalmak alakultak ki, amelyekben összekapcsolódtak a gazdasági és brit evakuáció kérdései. Az általános elégedetlenség kedvezett a politikai pártosodás folyamatának és a különböző szervezetek ingatag helyzetet teremtettek. Az Arab Liga⁵⁸¹ létrehozása, a palesztin arabok védelme Egyiptomot az arab világ élére sodorják, miközben belső problémáit sem képes megoldani megnyugtató módon.⁵⁸²

A britekkel folytatott tárgyalások lassan haladtak, mert az egyiptomiak ragaszkodtak a birodalmi státusz fenntartásához és Szudánt Egyiptom szerves részeként definiálták.⁵⁸³ Ezzel szemben az angolok azt javasolták, hogy népszavazással döntsenek a terület politikai státusáról. Ehhez járult még, hogy az egyiptomi politikai vezetés az Arab Ligával közösen fellépett a palesztin arabok védelmezőjeként és elutasította a zsidó nemzetállam megteremtésének gondolatát. Így amikor 1948. május 14-én David Ben-Gurion kikiáltotta a szuverén Izrael államot,⁵⁸⁴ másnap az egyiptomi haderő más arab államokkal – Transzjordánia, Libanon, Szíria és Irak – szövetségben megtámadták az új államot.⁵⁸⁵ A közös hadjárat során fény derült a hadsereg felkészületlenségére, amely képtelen volt megteremteni a stratégiai együttműködést, a technikai lemaradásra és a politikai elit korrupciós tevékenységére is. A háborúban szer-

578 Farahat, C. (2011): The Arab Uprising: Egypt's Islamist Shadow. Middle East Quarterly, XVIII, no. 3 Summer pp. 19-24, www.meforum.org/2887/arab-upheaval-egypt-islamist valamint Búr Gábor (2011): A szubszaharai Afrika Története, p. 80.

579 Jankowski, J.P. (2002): Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, pp. 14-25.

580 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 688-689.

581 Az 1945. március 22-én létrejött szervezet alapításáról szóló szerződést Kairóban írta alá Egyiptom, Szíria, Transzjordánia, Irak, Szaúd-Arábia és Libanon. <http://www.arableagueonline.org/>

582 Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 397.

583 Besenyő János (2010): Országismertető, Szudán, p. 85-87

584 www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern+History/Israel+at+50/The+State+of+Israel+Is+Born.htm, www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2008/israel

585 Az első arab-izraeli háborút győztes izraeliek szabadságharcként definiálták. A háborúban mintegy 700 000 arab menekült el, miközben több mint 900 000 zsidó kényszerült otthona elhagyására az arab államokban, akiknek kétharmada Izraelbe települt. A háború eredményeként az izraeli államtér 20%-kal nőtt és Egyiptom átvette az ellenőrzést a Gázai-övezet felett, míg Transzjordánia elvesztette Ciszjordániát és Kelet-Jeruzsálemet, ezért Jordániára változtatta nevét. A háború végén az arab államok nem kötöttek békét Izraellel, csupán fegyverszünet lépett életbe, amely 1967-ig fennmaradt. www.icsresources.org/content/factsheets/ArabIsraeliTimeline.pdf

zett élményei megerősítették Nasszer hatalommal kapcsolatos politikai ambícióit, amelyek Egyiptom fejlődését más pályára kívánták állítani. Nasszer titkos szervezete mellett a Muszlim Testvériség is a fennálló rendszer megdöntését tűzte ki célként, akár politikai merényletek végrehajtásával, amelyre válaszként a kormányzat statáriumot vezetett be és 1949-ben feltehetően meggyilkoltatta a mozgalom alapítóját.⁵⁸⁶ A hatalmon lévő elit kifejezte birodalmi elkötelezettségét, amikor az uralkodó felvette Egyiptom és Szudán királya címet, miközben titokban támogatták a britek ellen vívott gerillaháborút.

Forrás: <http://mondediplo.com/maps/middleeast1948>

A politikai rendszer instabilitását kihasználva 1952-ben Nasszer vezetésével katonai puccs keretében megdöntötték a monarchiát, majd kikiáltották a köztársaságot és számos reformot vezettek be, amely mind a gazdaság, mind pedig a társadalom rendszerét átalakította. Az új hatalom talán legfontosabb intézkedése az agrárreform volt, amely a politikai és gazdaság struktúrákban okozott jelentős változást, miközben az új elit presztízsét nagymértékben növelte. Kairó átértékelte a Szudánhoz fűződő kapcsolatok rendszerét is és Nasszer arra következtetésre jutott, hogy az egyiptomi állam birodalomépítő tradicionális céljai – gazdasági terheit egyébként sem képes előteremteni – helyett nagyobb fontossággal bír a teljes szuverenitás megteremtése. A britekkel történt megegyezés keretében – az 1936-os szerződésben megfogalmazottakkal ellentétben – az angolok azt vállalták, hogy 1955-re kivonulnak ják a csatorna-

586 Besenyő János: Arab tavasz – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. – 51-75. oldal <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf>

övezetből, majd 1953-ban arról is megállapodás született, hogy Szudán egy átmeneti időszakot követően dönthet a jövőről.⁵⁸⁷ Az angolokkal történt megállapodás jelentősége abban állt, hogy így nem kellett tartani brit beavatkozástól, viszont a brittek igyekeztek meggyőzni az új egyiptomi vezetést, hogy csatlakozzon egy hidegháborús regionális védelmi rendszerhez. Született egy olyan elképzelés is, hogy amennyiben Egyiptomot – vagy az Arab Liga valamely tagállamát, vagy Törökországot – külső támadás éri a korábbi brit katonai bázisokat ismét használatba veheti az angol hadsereg. Ez nem tetszett mindenkinek, ezért a brit-ellenes ideológiát képviselő Muszlim Testvériség⁵⁸⁸ merénylet követett el Nasszer ellen (1954. október 26. Alexandria).⁵⁸⁹ Válaszul a hatalom betiltotta a szervezetet.

Hasonló szilárdságot mutatott a hatalom más társadalmi csoportokkal szemben akár a hadsereg⁵⁹⁰ bevetésével, miközben reformjai következtében az egyesek szerint katonai diktatúráként meghatározott rezsim népszerűsége gyorsan nőtt.⁵⁹¹ Nasszer rendkívül népszerű vezető volt Egyiptomban és a közel-keleti régióban egyaránt, arab nacionalisták és az antikolonialista mozgalmak támogatását élvezte. A politikai rendszer iránt elkötelezett új, művelt egyiptomi középosztály kialakítására törekedett, földreformot vezetett be, iparfejlesztési politikájának köszönhetően erősödött az egyiptomi gazdaság, miközben kiszélesítette az állampolgári jogokat is. Nacionalizmusa a Nyugattal is ellentétbe sodorta, amely tartott Kairó regionális befolyásának növekedésétől, ezért Izrael támogatásában vélték megtalálni ennek geopolitikai ellensúlyát.⁵⁹² A bagdadi paktum kérdését az 1955-ben a Kairóba látogató brit miniszterelnök ismét felvetette, ám többek attól tartottak, hogy a brit dominancia másik formája lenne, Nasszer pedig az el nem kötelezett országok mozgalma felé orientálódott. Az új egyiptomi vezető ugyan nem volt Moszkva lekötöztetve, de a nyugati imperializmus brit változatát ismerte. Az 1955-ös bandungi konferencia számára az új, poszt-koloniális világrend kialakulását szimbolizálta, amelyhez Egyiptom is tartozik. Fordulópont volt az egyiptomi állam számára az 1955-ös Gázai incidens, amikor izraeli erők támadást intéztek egy egyiptomi állás ellen. Addig a kairói politika kerülte a konfrontációt és a belső problémák megoldására koncentrált. Nyugat megtagadta a segítséget, így a csehszlovák fegyverszállítás révén megkezdődött a nyugati befolyás regionális csökkenése. Végül az asszuáni gát építéséhez nyújtott hitel körüli vita okozta Nyugat és Egyiptom között a szakítást. A kormányzat célja ezzel a gazdaság fejlődésének elősegítése volt, amelyhez az USA 56, Nagy-Britannia 14, míg a Világbank 200 millió \$ hitelt nyújtását vállalta, amelynek feltételeként a költségvetés ellenőrzését szabta. Nasszer a szerződés megsértésével vádolta meg a nyugati világot, amely a hitelek visszavonásával reagált. 1956. július 29-én az egyiptomi politikai vezetés válaszként államosította a Szezei-csatornát, amely katonai válságot generált.⁵⁹³ A franciák és brittek stratégiai és gazdasági érdekeik biztosítására növelték katonai jelenlétüket a Mediterráneum régiójában. Mivel Nasszer ígéretet tett a részvényesek kártalanítására és a hajózási jogok biztosítására, London és Párizs nem

587 Fage, J.D.-Tordoff, W. (2004): Afrika története. Osiris, Budapest pp. 397-398

588 A szervezet 4000 tagját letartóztattak, több ezren menekültek Szaúd-Arábiába, Szíriába, Libanonba és Jordániába. www.fas.org/irp/world/para/mb.htm, http://kuscholarworks.ku.edu/dspace/bitstream/1808/7880/1/Gelineau_ku_0099M_11499_DATA_1.pdf

589 <http://countrystudies.us/egypt/32.htm>

590 Hashim, A. S. (2011): The Egyptian Military, Part One: From the Ottomans through Sadat. Middle East Policy 18, no. 3 Fall, pp. 63-78.

591 <http://countrystudies.us/egypt/32.htm>

592 al Sayyad, N. (2001): Cairo: Histories of a City. Cambridge, MA, Belknap Press of Harvard University Press, pp. 235-236.

593 <http://countrystudies.us/egypt/32.htm>

kapott nemzetközi támogatást, viszont Izraellel szövetségben kirobbantották az új közel-keleti háborút,⁵⁹⁴ amelynek következményeként Egyiptom a szovjet geopolitikai elképzelések közel-keleti sarokköve lett.⁵⁹⁵ A hajózás szabadságát általában tiszteletben tartották, viszont stratégiai jelentősége miatt 1956-ban⁵⁹⁶ és majd az 1967-es háborúban és azt követően átmenetileg az egyiptomi kormány lezárta.⁵⁹⁷

A szuperhatalmak viszonylag gyorsan lokalizálták és megfékeztek a kialakult válságot, az ENSZ csapatokat küldött Egyiptomba a béke fenntartása érdekében, amelyek 1967-ig a térségben maradtak és hamarosan sor került a Szezi-csatorna ismételt megnyitására, használatát minden nemzet hajói számára engedélyezték – kivételt jelentettek az izraeli hajók –, Nasszer utasítására pedig megtörtént a megmaradt francia és brit javak államosítása.⁵⁹⁸

A pánarab nacionalizmus ideológiájának eredményeként 1958-ban létrejött a politikai unió Szíriával,⁵⁹⁹ amely azonban nem volt hosszú életű. A Nasszer-i rendszer önmeghatározása az arab szocializmusra épült, de 1962 után Egyiptomot az iszlám elvei szerint működő arab nemzetként definiálta. Ennek szellemében indult meg az államosítások újabb hulláma, a munkavállalók jogainak és életkörülményeinek javítása. Az 1964-es választásokat követően kiadott és 1971-ig hatályos ideiglenes alkotmány a szabadság, az egység és szocializmus elveire épült. 1964-ben Nasszer kezdeményezésére arab csúcstalálkozót tartottak Kairóban és Casablancában, hogy az arab államok megakadályozzák Izraelt a térség arab államai számára kedvezőtlen, a Jordán folyóval kapcsolatos elképzeléseinek kivitelezésében. Az arab államok a találkozókon határozták el egy egységes katonai parancsnoki szervezet felállítását is Kairóban, ám ezek nem valósultak meg. Ekkor fogalmazódott meg a Palesztin Felszabadítási Szervezet megteremtésének igénye, amely felett az arab államok ellenőrzést gyakorolnak. Az 1964-ben Jeruzsálemben létrehozott szervezet 1969 után az El-Fatah gerillaszervezet vezetője – Jasszer Arafat (1929–2004) – kivonta a szervezetet Kairó felügyelete alól.⁶⁰⁰ Az 1960-as években fokozatosan nőtt a feszültség Egyiptom – illetve más arab államok (Szíria és Jordánia) – és Izrael között, ezért 1966 végén Szíria és Egyiptom öt éves védelmi paktumot kötött. A folyamatos szír és palesztin támadásokat megelégtelve Izrael váratlan csapást mért az egyiptomi légierőre és hat nap alatt elfoglalta a Sínai-félszigetet. A vereség súlyos csapást mért az arab nacionalizmusra is. Az izraeli haderő támadását az váltotta ki, hogy az egyiptomi kormány csapatokat vezényelt a közös határra, hogy visszatartsa Izraelt egy Szíria elleni támadástól. A stratégiai

594 Kissinger, H. (1998): *Diplomácia*. Panem-Grafo, Budapest pp. 511-523.

595 Baldwin, H.W. (1970.): *A holnap hadászata*. New York, Evanston Harper & Row Publishers pp. 229-270.

596 MacDermott, R.(1998): Chapter 6: The 1956 Suez Crisis. in *Risk-taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy*. Ann Arbor, University of Michigan Press, pp. 135-164, <http://www.press.umich.edu/pdf/0472108670-06.pdf>, Beaufre, A. (1969): *The Suez Expedition 1956*. New York, Praeger

597 Tal, D. (2008): Chapter 9: The 1956 Sinai War: A Watershed in the History of the Arab-Israeli Conflict. in *Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath*. Smith, S.C. /ed./: Burlington, VT, Ashgate, pp. 133-148.

598 James, L.M. (2008): Chapter 10: When Did Nasser Expect War? The Suez Nationalization and Its Aftermath in *Egypt. in Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath*. ed. Simon C. Smith, S.C. /ed./: Burlington, VT: Ashgate, pp. 149-178.

599 Lugosi Gy. /szerk./ (2006): *Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez*. Egyiptomi–szíriai közös nyilatkozat az Egyesült Arab Köztársaság megalakításáról. L'Harmattan, Budapest pp. 386-387., Gazdik Gy. (2006): 20. századi egyetemes történet. II. kötet: Európán kívüli országok: A közel-keleti térség. in: Németh I. /szerk./: *Osiris*, Budapest pp. 272-294., J. Nagy L. (1997): *Az arab országok története a XIX-XX. században*. Eötvös József Kiadó, Budapest, Baer, G. (2003): *Population and Society in the Arab East*. The International Library of Sociology: The Sociology of Development, Routledge. p. 75

600 <http://countrystudies.us/egypt/35.htm>

rövidlátás éles kritikákat kapott más arab államok részéről és súlyos következményekkel járt együtt.⁶⁰¹

A háborút követően az elnök kormányzati módszerei egyre szélesebb társadalmi kritikát kaptak, mivel a reformjai elégtelennek bizonyultak a társadalmi és gazdasági problémák megoldásában. Ezzel párhuzamosan a karthúmi találkozón Egyiptom elnöke vállalta, hogy felhagy a szaúdi rendszer destabilizálására irányuló törekvéseivel, cserébe Rijád pénzügyi támogatást nyújt Kairónak, és az arab vezetők megfogalmazták a „három nem” elvét.⁶⁰²

Forrás: http://www.clas.ufl.edu/users/mjacobs/Maps/Israel_67Map.gif

601 A kiéleződő feszültségek, a diplomácia kudarcát követően indult meg az izraeli megelőző csapás – amelyet az váltott ki, hogy Egyiptom lezárta az Akabai-öböl bejáratát (Tirán-szoros) – a határain állomásozó egyiptomi, szír, jordán és iraki haderőre. Izrael elfoglalta Ciszjordániát és Kelet-Jeruzsálemet, a Gólán-fennsíkot, valamint a Gázai övezetet és a Sínai-félszigetet. Visszaadásuk feltételeként Izrael békeszerződést és államiságának elismerését igényelte. www.icsresources.org/content/factsheets/ArabIsraeliTimeline.pdf, Parker, R.B. /ed./ (1996): *The Six-Day War: A Retrospective*. Gainesville, FL: University Press of Florida, www.israeli-weapons.com/history/six_day_war/SixDayWar.html

602 <http://www.sixdaywar.org/content/khartoum.asp>

Mivel az ENSZ-misszó nem volt túlzottan sikeres, így Moszkvának sikerült megerősítenie regionális pozícióit azáltal, hogy jelentős katonai – haditechnikai, logisztikai és képzési – támogatást nyújtott Egyiptomnak, mivel nem tartotta kizártnak egy közel-keleti konfrontáció lehetőségét az Egyesült Államokkal. Washington Izraelt a szovjet expanzió regionális geopolitika védőbástyájaként definiálta.⁶⁰³ Végül amerikai és szovjet közvetítéssel fegyverszünet jött létre Izrael és Egyiptom között 1970. augusztus 7-én,⁶⁰⁴ amelynek következményeként megromlott Kairó és a PFSZ viszonya, amely utóbbi szír támogatással konfliktusba keveredett Jordániával, amely Nasszer közvetítésének köszönhetően zárult le. A diplomáciai erőfeszítések azonban megviselték beteg szervezetét és 1970. szeptember 28-én elhunyt.⁶⁰⁵

Utóda Anwar Szadat lett, akinek szembe kellett néznie a nyomasztó gazdasági problémákkal, amelyeket csak jelentős külföldi hitelekkel lehetett kezelni. Az egyiptomi modernizációjához nyugati tőkebefektetésekre lett volna szükség, ennek feltételeként kiszámítható gazdasági klímát kellett teremteni. Külpolitikai feltétele ennek az a diplomáciai orientációváltás volt, amely a szovjet befolyás megszűnését eredményezte, illetve megteremthette az Izraelhez fűződő viszony módosításának alapfeltételeit. Az új elnök felismerte, hogy 1970 után a megbékélés politikája adhatja meg Egyiptom biztonságát, teremtheti meg a gazdasági fejlődés alapjait.⁶⁰⁶ Az arab-izraeli konfliktusról úgy vélekedett, hogy az felemészti az ország katonai erejét, politikai instabilitáshoz és a nemzeti vitalitás elvesztéséhez jár és gátolja a gazdaság fejlődését, mert az erőforrások felélését eredményezi. Ezért tett ajánlatot az izraeli vezetésnek, hogy térjen vissza az 1967 előtti határok mögé és amennyiben kiürítik a Sínai-félszigetet, valamint a Gázai-övezetet, hajlandó a béketárgyalásokra. Mindezt nagy körültekintéssel valósította meg, hiszen 1971. május 27-én aláírta a szovjet-egyiptomi barátsági és együttműködési egyezményt,⁶⁰⁷ amellyel biztosította az egyiptomi hadsereg számára a modern szovjet haditechnikát, mivel sem Washington, sem Tel-Aviv nem reagált az egyiptomi kezdeményezésre, mert azt a gyengeség jeleként értékelték. Ezzel párhuzamosan a szovjetek és az amerikaiak meg akarták akadályozni egy újabb közel-keleti háború kirobbanását. Azonban az egyiptomi GDP jelentős részét nem a gazdaság és az oktatás, az infrastruktúra fejlesztésére, hanem a hadsereg megerősítésére fordították, így a növekvő társadalmi nyomást az elnök a konfrontációs politika, a revans lehetőségével próbálta kompenzálni. Úgy vélte a katonai siker igazolja a haderőfejlesztést, és tárgyalásokra kényszeríti Izraelt. Mivel Moszkva nem kívánta megváltoztatni a regionális erőegyensúlyt, Szadat 1972. július 17-én kiutasította a szovjet tanácsadókat, hogy ne gátolják a háborús előkészületeket. 1973. október 6-án az egyiptomi haderők váratlan támadást intéztek Izrael ellen (Jom Kippur-háború) de a kezdeti sikereket követően vereséget szenvedtek, majd tűzszünetet kértek, amit október 22-én az ENSZ BT elfogadott.⁶⁰⁸

603 Baldwin, H.W. (1970.): A holnap hadászata. New York, Evanston Harper & Row Publishers pp. 229-270.

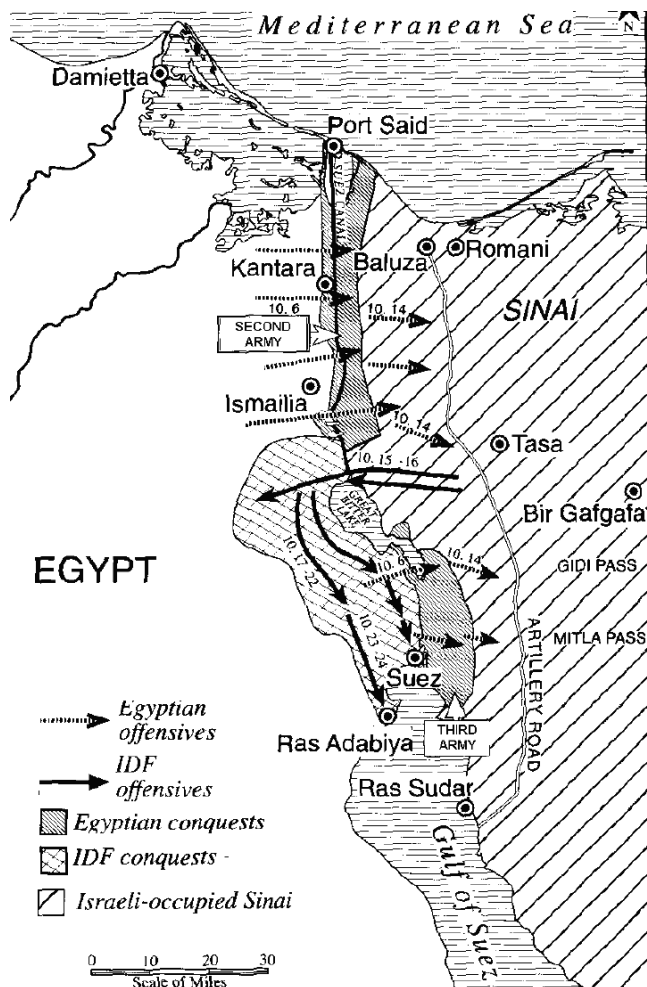
604 www.knesset.gov.il/lexicon/eng/rogers_eng.htm

605 <http://countrystudies.us/egypt/38.htm>, www.bookrags.com/biography/gamal-abdel-nasser/

606 www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/sadat.html

607 www.globalsecurity.org/military/world/egypt/sadat.htm, <http://sadat.umd.edu/archives/addresses/Soviet%20Friendship%20Treaty.pdf>

608 <http://countrystudies.us/egypt/41.htm>, <http://group73historians.com/wp-content/uploads/2011/04/Edgar-Obalance.pdf>, www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA379531&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf

Forrás: <http://www.mideastweb.org/egyptwar1973.gif>

A hadsereg teljesítménye, az elnöki politika megerősítette Szadat pozícióját, ezért megkezdhette a tárgyalásokat, amelyek eredményeként megtörtént a részleges izraeli kivonulás a Sínai-félszigetről. 1975. június 5-én megnyitották a Szezei-csatornát, amely jelentős bevételi forrást biztosított Egyiptom számára. Mindezek megalapozták az Egyesült Államok által is támogatott Camp David-i békeszerződést⁶⁰⁹ 1979-ben, amely véget vetett a permanens hadi állapotnak. Izrael véget vetett a Sínai-félsziget katonai megszállásának, és ez a megállapodás vált az izraeli "földet békéért" politika modelljévé. Cserébe Egyiptom elismerte Izrael nemzeti létezéshez való jogát, amelyet az arab világ úgy értelmezett, hogy Egyiptom gyengítette az Izrael-ellenes kohéziót.⁶¹⁰ Ezért több arab ország is befagyasztotta Egyiptommal a kapcsola-

609 Quandt, W.B. (1986): Chapter Nine: Success, in Camp David: Peacemaking and Politics. Washington, Brooking Institution Press, pp. 237-248. <http://www.icsresources.org/content/factsheets/ArabIsraeliTimeline.pdf>

610 www.uvm.edu/~fgause/camp_david.htm

taít, sőt az egyik korábbi szövetségese, Líbia pár napig tartó „háborút” is indított ellene, amit azonban Egyiptom fölényesen megnyert.⁶¹¹

A belpolitikai események szinte jelentéktelenek, habár az 1971-es alkotmány számos új elemet tartalmazott, amelyek lehetővé tették az állam hatalmának kiterjesztését, viszont nem adott politikai teret a legjelentősebb társadalmi erőknek. Egyiptom második modern fáraója új gazdaságpolitikájának középpontjába pedig a liberalizációt állította, amelynek hatásai a háborút követően jelentkeztek. Ennek sajátos politikai vetületeként 1974-ben a Muszlim Testvériség tagjait szabadon bocsátották. A nyitás politikájától az elnök azt remélte, hogy jelentős külföldi – elsősorban amerikai – működő tőke érkezik az egyiptomi gazdasági térbe. Mivel a profit 50%-át kivihették Egyiptomból, így jelentős tőke érkezett, miközben fokozatosan megszűnt a nyomasztó áruhiány is annak ellenére, hogy a háború befejezése után is a GDP 43%-át a hadsereg fordítja. A javuló nemzetközi kapcsolatok eredményeként megtörtént a békeszerződést előkészítő keretszerződések aláírása, amelyet 1979. március 26-án írtak alá Washingtonban. A nyugati kapcsolatokat megalapozta, hogy 1976-ban Kairó felmondta a Szovjetunóval kötött egyezményt, mert Moszkva nem volt hajlandó az adósságok átütemezésére.⁶¹² A szovjet szövetségi időszak azonban nem múlt el nyomtalanul, amikor a nyugati világ a szovjeteket szintén éppen akkor kirúgó Szíad Barre által vezetett Szomáliát támogatta, Egyiptom nem csak kiképzőket küldött, de biztosította a hadsereg fegyverzetének nagy részét biztosító orosz haditechnika működtetését is.⁶¹³

Az új gazdaságpolitika bevezetése nem ment zökkenőmentesen, korrupció, a magas infláció és az alacsony bérek több esetben váltottak ki társadalmi elégedetlenséget, miközben a külföldi hitelezők sokallták az állami szubvenciók mértékét és az állam túlzott gazdasági szerepvállalását. Ebben az időszakban váltak az energiahordozók – először a kőolaj – meghatározó jelentőségűvé az egyiptomi gazdaságban, illetve egyre nagyobb problémát okozott a demográfiai robbanás. A gazdaság fejlődésének üteme, és az élelmiszertermelés egyre kevésbé volt képes lépést tartani a lakosság számának gyors növekedésével. Habár a modernizáció sokoldalú gazdaság kialakulását eredményezte, az ipar jórészt nélkülözte az alapanyagokat. A társadalomban bekövetkezett kedvezőtlen változások – mélyszegénység, polarizáció –, valamint az eladósodás kedvezett a szélsőséges politikai eszmék terjedésének.⁶¹⁴ Az egyiptomi hatóságok válaszként 1981 szeptemberében felléptek az ellenzékkel szemben, a Muszlim Testvériség vezetőjét, politikusokat és újságírókat letartóztatták, a kopt pápát – III. Shenudah – pedig egy sivatagi kolostorba száműzték. Október 6-án az 1973-as háború nyolcadik évfordulójára rendezett díszszemlén az Al Jihad-mozgalom⁶¹⁵ tagjai meggyilkolták Szadat elnököt. A merénylőket – köztük Khalid al-Istanbuli alezredest – letartóztatták és 1982 áprilisában kivégezték.⁶¹⁶ Sajátos módon jelezte Egyiptom megváltozott helyzetét az arab világban, hogy míg számos nyugati politikus vett részt a temetési szertartáson, addig az Arab Ligát mindössze a szudáni államfő, Omán, valamint Jemen képviselte. Egyiptomban a társadalom közönyösen, az arab világ pedig örömmel fogadta az újkori fáraó halálhírét.⁶¹⁷

611 Besenyő János, Marsai Viktor (2012): Országismertető, Líbia, p. 48

612 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 717-730.

613 Kis-Álmos Péter, Besenyő János, Resperger István (2010): Országismertető, Szomália, p. 44

614 Benke L. (1997): Az arabok története. II. kötet, Alexandra, Pécs pp. 731-733.

615 Az 1970-es években alakult szervezet célja célja az egyiptomi kormány megdöntése, az iszlám állam megteremtése és jogrend bevezetése volt. <http://www.cfr.org/egypt/jamaat-al-islamiyya/p9156>

616 <http://middleeast.about.com/od/egypt/a/me081006a.htm>, Jones, M.- Johnstone, P. (2012): History of Criminal Justice. Waltham, MA: Anderson Publishing

617 <http://countrystudies.us/egypt/45.htm>

Az elnök halálát követően Hoszni Mubarakot az 1981. október 24-i népszavazás emelte az elnöki hatalomba, aki pilótaképesítését a Szovjetunióban szerezte. Ebben a periódusban Kairó tiszteletben tartotta az Izraellel kötött békeszerződést, miközben sikeresen konszolidálta Egyiptom vezető szerepét az arab világban.⁶¹⁸ Az első évtizedre a viszonylagos nyugalom állapot volt jellemző, azt követően azonban a politikai erőszak és zűrzavar határozta meg Egyiptomot. A demográfiai forradalom jelenségei az 1980-as évek második felében növekvő munkanélküliséghez, inflációhoz, illetve az életkörülmények romlásához vezettek. A gazdaság rossz állapota mellett a hatalom igyekezett lehetetlenné tenni a politikai ellenzék működését a korábbi elnöki ígérek ellenére. Az erősödő radikális iszlamizmus igyekezett megszilárdítani társadalmi bázisát, gyakran szélsőséges módszerekkel lépett fel az elnöki hatalommal szemben. Arra törekedtek, hogy az idegenforgalomra mért csapással gyengítsék az állam gazdasági erőforrásait (Luxor 1997), amelyre a rezsim letartóztatásokkal reagált és gazdaság és a társadalom stabilitásának fenntartására törekedett.⁶¹⁹ A politikai hatalom elsősorban a Nyugat- és kormányellenes iszlamista politikai erők ellen lépett fel, korlátozta az egyéni demokratikus szabadságjogokat, a rendszerkritikus bloggereket őrizetbe vették.⁶²⁰ Mindez már előrevetíti azt, hogy az on-line közösségi média milyen fontos szerepet tölthet be a kormányellenes hangulat formálásában.⁶²¹

A politikai reformokat követelő folyamatosan jelentkező társadalmi igényekre válaszul 2005-ben új alkotmányt vezettek be, amely engedélyezte számos ellenzéki politikai erő működését, ám a politikai liberalizáció alapvetően a Muszlim Testvériség számára jelentett nyereséget a parlamenti választásokon. A Mubarak-rezsim nem engedélyezte vallási alapon szerveződő pártok működését, mivel azok erősítették a társadalom felekezeti megosztottságát. Ezért a Testvériség függetlenként állított jelölteket a 2005-ös parlamenti választásokra.⁶²² Az elnök Nemzeti Demokrata Párja a szavazatok 88%-át szerezte meg, de elemzők szerint a választások valódi nyertese a Muszlim Testvériség volt, amely politikai sokkhatásként érte a nyugati világot és az egyiptomi politikai hatalom gyakorlót.⁶²³

Az ötödik elnöki ciklus elnyerése sem fedhette el az iszlamista radikalizmus erősödését az egyiptomi társadalomban. 2007. február 7-én a biztonsági erők ismét letartóztatták a Muszlim Testvériség több tagját, akiket illegális irodalom terjesztésével, kormányellenes tevékenységgel, terrorizmussal és pénzmosással vádoltak meg,⁶²⁴ amelyre a szervezet bejelentette, hogy legitim politikai pártként kívánja magát regisztráltatni.⁶²⁵

618 Bar-Siman-Tov, Y. (1994): Israel and the Peace Process, 1977-1982: In Search of Legitimacy for Peace. Albany, NY: State University of New York Press, p. 218.

619 Swart, G.-Solomon, H.- and Botha, A. (2007): Egypt: Pharaohs and Fundamentalists? (paper, Centre for International Political Studies, University of Pretoria, 21 February), www.cips.up.ac.za/files/pdf/uafspublications/Egypt%2520Pharaohs%2520and%2520Fundamentalists.pdf

620 Egypt Arrests Another Blog Critic. BBC News, 20 November 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6164798.stm

621 Abdel Kareem Solimant négy év börtönre ítélték 2007-ben az elnököt, az iszlámot sértő blogja miatt. Saleh, H. (2007): Egypt Bloggers Fear State Curbs. BBC News, 22 February, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6386613.stm

622 <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4a5dd1362.pdf>, Egypt Profile: Timeline. BBC News, 22 January 2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/790978.stm

623 Meital, Y. (2006): The Struggle over Political Order in Egypt: the 2005 Elections. The Middle East Journal 60, no. 2 (Spring) pp. 257-279.

624 Egypt Cracks Down on Muslim Group. CNN, 15 February 2007, http://articles.cnn.com/2007-02-15/world/egypt.arrests_1_muslim-brotherhood-egypt-cracks-muslim-group?s=PM:WORLD

625 Egyptian Police Arrest 73 Muslim Brotherhood Members. The Guardian (UK), 15 February 2007, <http://www.guardian.co.uk/world/2007/feb/15/egypt>

2007-ben az egyiptomi parlament elfogadta az alkotmány újabb módosításáról szóló javaslatot és a módosításokkal együtt március 27-én a kormánypárti képviselők megszavazták. Az alaptörvény megerősítette a rendőrség hatásköreit és megszüntette a bíróságok felügyeleti, felülvizsgálati jogát a választásokat illetően. Betiltották a vallási alapon szerveződő politikai tevékenységet, ezzel megakadályozta a Muszlim Testvériséget abban, hogy politikai pártként jogi státuszt szerezzen.⁶²⁶

Az egyiptomi nacionalizmus a pán-arab mozgalom részeként a XIX–XX. század fordulóján vált lendületes brit-ellenes politikai mozgalommá. Ennek oka részben az volt, hogy a Közel-Kelet térségében fokozatosan terjedt a műveltség, amely képessé tette az embereket a modern eszmék megértésére, megvitatására. A modern „izmusok” elősegítették az arab világban a politikai egység igényeinek megfogalmazását, miközben megújult az érdeklődés olyan egységet kifejező szakrális szimbólumok iránt, mint a kormányzati formaként is definiálható kalifátus intézménye. A pánarab mozgalomban kifejeződtek a különböző – radikális vagy mérsékelt – nacionalizmusok.⁶²⁷

A pánarab ideológia egyik sajátos kifejeződésként is értelmezhető a Muszlim Testvériség mozgalma, amely 1928-ban alakult meg Hasszan al-Banná munkájának és elkötelezettségének köszönhetően, aki általános iskolai tanárként tevékenykedett és megkísérelt választ adni az iszlám tanácstalanságára, amely a kort jellemezte. A szervezet ideológiai-filozófiai alapjait meglehetősen későn dolgozta ki Szajjid Kutb, akit 1966. augusztus 29-én felakasztottak, mint egy betiltott szervezethez tartozó iszlamista forradalmárt.⁶²⁸ Maga a Testvériség a vallási kérdéseken túl politikai szervezetként is működött, miközben karitatív, kulturális és oktatási funkciókat is betöltött. Erősítette a társadalom kohézióját oly módon, hogy a hagyományos iszlám értékeket igyekezett összhangba hozni a modernségből származó kihívásokkal. Ezen integrált és segítő tevékenysége miatt a szervezet gyorsan népszerűvé vált az egyiptomi társadalomban, tagsága gyorsan növekedett. 1948-ban a Testvériség szigorúan vallási alapon szerveződő mozgalomként legitimálódott.⁶²⁹

A II. világháborút követő időszakban a pánarab nacionalizmus más kifejeződési formái is megjelentek, amelyek közül egyes szervezetek napjainkban is léteznek. Az Arab Liga következetesen ellenezte a zsidó állam létrehozását Palesztinában, ahol a muzulmán arabok demográfiai dominanciája volt jellemző, és az első fegyveres konfliktust követően a Gázai-övezet egyiptomi közigazgatás alá került.⁶³⁰ További sajátos terméke volt az egyiptomi nacionalizmusnak a pánarab Egyesült Arab Köztársaság (United Arab Republic /UAR/), amelyet 1958-ban hoztak létre Szíria és Egyiptom között.⁶³¹ A Nasszer elnök vezette egységkormány új állampolgárságot hozott létre, amelyre egy új identitás épülhetett volna, a politikai territó-

626 Khalil, A. (2007): Few Egyptians Vote on Amendments. Los Angeles Times, 27 March, <http://articles.latimes.com/2007/mar/27/world/fg-referendum27>

627 Doran M. (1999): Pan-Arabism before Nasser: Egyptian Power Politics and the Palestine Question. New York, Oxford University Press, pp. 9-43.

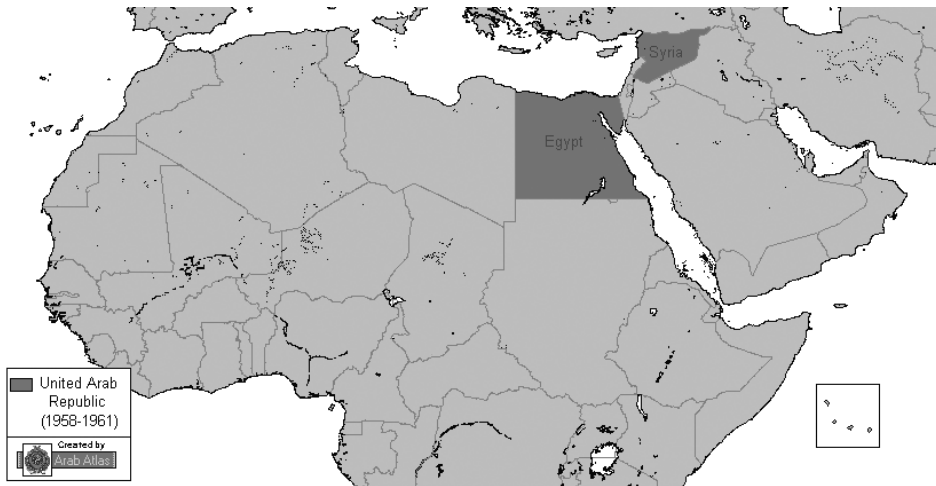
628 Kepel, G. (2007): Dzsihád.. Európa, Budapest. pp. 49-60.

629 Armajani, J. (2012): Chapter 2: Egypt. in Modern Islamist Movements: History, Religion, and Politics. Malden, MA, Wiley-Blackwell, pp. 37-84.

630 el-Abed, O. (2009): Unprotected: Palestinians in Egypt since 1948. Washington, DC: Institute for Palestinian Studies, p. 19.

631 Doran, M.S. (2011): The Heirs of Nasser: Who Will Benefit from the Second Arab Revolution? Foreign Affairs 90, no. 3 (May/June) pp. 17-25, <http://jft-newspaper.aub.edu.lb/reserve/data/s11251/s11251.pdf>

riumot pedig közös arab hazaként percepcionálta. 1961-ben azonban a szír nemzeti érdekek dezintegrálták a közös államteret.⁶³²

Forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/File:United_Arab_Republic.GIF#file

Az egyiptomi belpolitika eseményei mellett a Mubarak által meghatározott politika-történeti időszakban Egyiptom elsősorban a Sínai-félsziget feletti teljes ellenőrzés visszaszerzését, valamint az arab közösségbe integrálódását fogalmazta meg stratégiai célként. Ennek elérése miatt több arab országgal alakított ki gyümölcsöző együttműködést. Például Marokkó számára fegyvereket szállított a szaharái szabadságharcosok elleni harchoz, sőt még intervenciók segítségét is felajánlta a mind kellemetlenebbé váló gerillák ellen.⁶³³ Ezért az elnök már 1982-ben megerősítette, hogy Kairó tiszteletben tartja a békeszerződést. Ennek eredményeként a tervezett menetrendnek megfelelően az izraeli csapatok kivonulása megtörtént a térségből. 1983 végén Egyiptom elszigeteltsége megszűnt, visszanyerte tagságát az Iszlám Konferencia Szervezetében, majd 1987-ben az ammani csúcstalálkozón felkérték Kairót, hogy térjen vissza a szervezetbe.⁶³⁴ A találkozót elsősorban az iraki-iráni háború, valamint az iráni agresszió kérdése határozta meg, amelyen megfogalmazódott a szorosabb gazdasági együttműködés igénye is, miközben a hagyományosnak számító palesztin kérdés nem is került napirendre. Az egyiptomi gazdaság állapota miatt Kairónak szüksége volt az Öböl-államok pénzügyi segítségére. Cserébe Egyiptom biztonságpolitikai kötelezettséget vállalt a Perzsa-öböl térségében. Az egyiptomi lépések arra utaltak, hogy Mubarak vállalva Nasszer és Szadat örökségét az arab közösség keretében képzeli el Egyiptomot, a közel-keleti békefolyamatot meghatározó központi szerepet játszó államként.⁶³⁵

A 2011-es egyiptomi eseményeket a tunéziai elnök hatalmát megdőntő január 14-én kirobanó népfelkelés generálta. Ezt követően az egyiptomi társadalom jelentős csoportjai felléptek

632 Jankowski, J.P. (2002): *Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, pp. 101-178.

633 Besenyő János (2012): *A nyugat-szaharai válság egy magyar békefenntartó szemével*, Publikon Kiadó, Pécs, p.146, 155

634 <http://www.passia.org/seminars/96/arab.htm>

635 <http://countrystudies.us/egypt/46.htm>

a rendszer tehetetlensége ellen, amely képtelen volt felszámolni a szegénységet, a munkanélküliséget és a korrupciót. Az események sok hasonlóságot mutattak, hiszen mindkét autoriter vezető a hadsereghez fordult, hogy segítségével fenntartsa az évtizedek óta működő politikai rendszert. A tüntetők Mubarak és pártja távozását követelték, az elnök pedig ígéretet tett, hogy mandátuma lejártával – szeptember – visszavonul. Mindezt azonban az egyiptomi társadalom nem fogadta el, miközben a Muszlim Testvériség, valamint olyan jelentős politikai személyiségek is, mint Mohamed El Baradei – a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség korábbi igazgatója – csatlakoztak a tiltakozókhoz. Az elnök felismerve helyzetének tarthatatlanságát 2012. február 11-én lemondott, hatalmát átadta a hadseregnek. A lemondás véget vetett a korábban örökösnek tekintett Gamal Mubarak politikai ambícióinak annak ellenére, hogy számos politikai és gazdasági reform bevezetése fűződött a nevéhez, amely 2004-et követően jelentős mértékben hozzájárult az egyiptomi gazdaság gyors növekedéséhez (2007–2008-ban 7,2%), miközben elutasította a nyugati demokrácia-felfogást, mivel az veszélyezteti az arab identitást.⁶³⁶

Mubarak olyan szekuláris politikát képviselt, amely szemben állt a radikális iszlamizmus ideológiájával, amelyet a Muszlim Testvériség képviselt Egyiptomban. Az elnök arra törekedett, hogy lehetőség szerint elkerülje a társadalmi konfliktusokat, hajlandó volt a politikai jogok kiszélesítésére olyan területeken, amelyek nem érintették biztonságot és a stabilitást. Az egyiptomi események során a nagyhatalmak egy rendezett átmeneti folyamat kialakításában voltak érdekeltek, amely a szabad választások elvén alapul. Az elnök lemondását követően a hadsereg vette át a hatalmat, a későbbi események során pedig a súlyos betegségben szenvedő Mubarakot bíróság elé állították és életfogytig tartó börtönbüntetésre,⁶³⁷ valamint az ország megkárosítása miatt 33,6 millió \$ bírság megfizetésére ítélték.⁶³⁸

A Fegyveres Erők Legfelső Katonai Tanácsa (SCAF) felfüggesztette az alkotmányt, feloszlatta a parlamentet, majd az általa megfogalmazott módosításokról március 19-én népszavazást rendeztek. A társadalom jóváhagyta azokat a reformokat, amelyek lehetővé tették a parlamenti választásokat, majd pedig egy ezt követő elnökválasztást. Az alkotmányos reformok között szerepelt az elnöki hatalom korlátozása időben – két egymást követő négy éves ciklus lehetséges – és az elnök személyében is, mivel előírta, hogy harminc napon belül köteles kijelölni helyettesét, illetve meghatározták az elnöki pozíció betöltéséhez szükséges feltételeket.⁶³⁹

Az átalakulás folyamata nem könnyű, a liberális politikai erők folyamatosan jelezték, hogy az iszlamista többségű parlament visszaél hatáskörével, megkísérli ellenőrzése alá vonni az alkotmányozás menetét, miközben az állam alapvető érdeke egy stabil kormányzat megteremtése. Június 17. után a (SCAF) által kiadott jogi dokumentumban a jogalkotás, a jogrend, valamint a gazdaság felett ellenőrzési hatáskörrel ruházta fel önmagát, amely lehetővé tette az új – népszavazással megerősített – alkotmány elkészítését, mivel erre az Alkotmánybíróság kötelezte. Az alkotmány erős végrehajtói hatalommal ruházta fel az elnököt, akinek megbízatása hat évre szól, a 454 tagú Népi Gyűlés – törvényhozói testület tagjait választják, kivéve az elnök által kinevezett 10 képviselőt, mandátuma 5 évre szól. A bírósági rendszer európai (francia) alapokra épült, függetlensége fokozatosan erősödött, de a házassági és a család-

636 www.globalsecurity.org/military/world/egypt/hosni-mubarak.htm

637 www.globalsecurity.org/military/world/egypt/hosni-mubarak.htm

638 Hennessy-Fiske, M.-Hassan, A. (2011): Mubarak, Other Former Egypt Officials Fined \$91 Million for Blocking Cellphones, Internet, Los Angeles Times, 29 May, <http://articles.latimes.com/2011/may/29/world/la-fg-egypt-mubarak-fines-20110529>

639 BBC News, Egypt Referendum Strongly Backs Constitutional Changes. 20 March 2011, www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12801125

jogot alapvetően az iszlám jogrend szabályozta. Az elvben független bíróságok működését a politika és a korrupció befolyásolta, habár a kormányzat nem politika jellegű jogi folyamatokban a függetlenséget tiszteletben tartotta. A bírákat az elnök nevezte ki testületi – Magasabb Bírói Tanács – ajánlása alapján.⁶⁴⁰ Az új politikai rendszernek tehát meg kell teremtenie egy stabilitási keretet nyújtó jogrendet és számos egyéb – az állam és a társadalom életét meghatározó – szabályozást, valamint olyan politikai klímát teremteni, amely biztosítja a gazdaság növekedését.

Egyiptom új elnöke az 1951. augusztus 8-án született Mohamed Morsi lett. A Kairói Egyetemen szerzett mérnöki diplomát 1978-ban, majd doktori disszertációját a University of Southern California-n 1982-ben, majd adjunktusként dolgozott a California State University-n 1982–1985 között. Morsi 1979-ben lett a Muszlim Testvériség tagja, 1995-ben bekerült annak legmagasabb döntéshozó szervezetébe. 2000–2005 között parlamenti képviselő volt, majd 2006-ban letartóztatták és hét hónapot börtönben töltött, mert a 2005-ös választási csalások miatt tiltakozó bírók demonstrációját támogatta. Mohamed Morsi a Freedom and Justice party (FJP) tagja, amely a Muszlim Testvériség politikai pártjaként a legnagyobb frakció a parlamentben. Június 24-én 51,73%-kal lett Egyiptom elnöke és különösen népszerű az iszlamista szavazók körében, kritikusai szerint kevésbé karizmatikus személyiség, mint elődei. Iráni látogatása meglepetést keltett, hiszen a két ország diplomáciai viszonya a sah rendszerének 1979-es megdöntése, az iszlám forradalmi köztársaság kikiáltása, valamint Izrael elismerése óta meglehetősen hűvös volt.⁶⁴¹

Mindez most sem jelentette a kapcsolatok helyreállítását, inkább szimbolikus értékű látogatás, amely egyébként az el nem kötelezett országok találkozájával állt összefüggésben. Ráadásul Egyiptom jelenlegi szövetségesei – különösen az Egyesült Államok – Irán elszigetelésére töreksenek. Megválasztást követően az új elnök kínai⁶⁴² és amerikai útján jelentős gazdasági és geopolitikai játékosként definiálva Egyiptomot igyekezett nemzetközi legitimációval erősíteni az új politikai rendszert. Egyiptom első iszlamista elnöke közvetít a gázai konfliktusban,⁶⁴³ sajátos egyensúly kialakítására törekszik politikai és ideológiai elvbarátai (Muszlim Testvériség, FJP), a Hamasz, Nyugat és Izrael között. Kairó megbízható közvetítőként látatja magát az érintettek között.

Washington elismerte konstruktív szerepét a fegyverszünet megteremtésében és felajánlott egy 1 milliárd \$-os adósságcsökkentő csomagot, hogy segítse az egyiptomi gazdaságot. Ezzel párhuzamosan általában a nemzetközi közösség jelentős részét nyugtalanítják Morsi alkotmányos törekvései, amelyek a hatalom túlzott koncentrációjához vezethetnek, ellentétesek a 2011-es forradalom törekvéseivel. Az abszolút hatalom megszerzésére való törekvésként értelmezett november 22-i rendelete politikai megmozdulásokat generált, ellenfelei szerint hasonló politikai hatalommal kívánja felruházni önmagát, mint diktatórikus elődei.⁶⁴⁴

Bírálói szerint gyakorlatilag a független igazságszolgáltatást a végrehajtó hatalom alá rendeli, alkalmas eszköz lehet a Muszlim Testvériség politikai hatalmának intézményesítésére. A társadalmi reakciók miatt Egyiptom belpolitikai instabilitása nőtt, miközben a legnépesebb arab államként történelmi fejlődése mintaként is szolgált más arab országok számára, miközben a Muszlim Testvériség domináns erő képvisel, és jelenleg nem kell tartani a hadsereg

640 www.globalsecurity.org/military/world/egypt/government.htm

641 www.thedailybeast.com/cheats/2012/08/18/egypt-president-to-visit-iran.html

642 www.chinadaily.com.cn/cndy/2012-08/27/content_15707111.htm

643 http://edition.cnn.com/2012/11/21/world/meast/gaza-israel-strike/index.html?hpt=hp_t1

644 www.globalsecurity.org/military/world/egypt/morsi.htm

beavatkozásától. Fontos kérdés, hogy milyen lehet a jövőben Egyiptom és Izrael kapcsolata, amelynek középpontjában a Sínai-félsziget, mint geopolitikai puffer-zóna helyezkedik el. Amennyiben az egyiptomi hadsereg megakadályozza, hogy iszlamista szervezetek felvonulási területként felhasználják, azzal támogatják Izraelt, de felvetődhet a remilitarizálás szándéka is, amely megváltoztathatja a stratégiai egyensúlyt – habár hagyományos katonai fenyegetést Egyiptom ma nem jelent – abban az esetben, ha Szíriában egy iszlamista politikai erő kerül hatalomra és a két államban felerősödnek a pánarab ideológiák.⁶⁴⁵

Amennyiben az egyiptomi-török közeledés válik geopolitikai realitássá, olyan regionális erőkoncentráció alakulhatna ki a Mediterráneum keleti medencéjében, amely az Egyesült Államokat is rugalmasabb politikára, esetleg választásra kényszeríthetné. A legrosszabb scenárió egy hagyományos háború lenne, amelynek azonban csekély a valószínűsége, inkább arra lehetne ebben az esetben számítani, hogy Kairó az izraeli határok mentén alacsony intenzitású konfliktusokat generálna, a bizonytalanra váló régióban erősödne az egyiptomi befolyás.⁶⁴⁶ Mindez azonban természetesen elméleti geopolitikai forgatókönyv vázlata.

645 Friedman, G. (2012): Egypt and the Strategic Balance. Stratfor, December 4, <http://econintersect.com/wordpress/?p=29971>

646 Friedman, G. (2012): Egypt and the Strategic Balance. Stratfor, December 4, <http://econintersect.com/wordpress/?p=29971>

IRODALOM

- Abdallah, I.H. (1971): The 1959 Nile Waters Agreement in Sudanese-Egyptian Relations. Middle Eastern Studies, vol. 7, No. 3 Oct. www.transboundary-waters.orst.edu/research/case_studies/Documents/nile.pdf
- Abdel, A-A. (1978): Egypt and the Nile after the Construction of the High Aswan Dam. Ministry of Irrigation and Land Reclamation, Cairo
- Abd Ellah, R.G.-Hussein, M.M. (2009):Physical Limnology of Bardawil Lagoon, Egypt. American-Eurasian J. Agric. & Environ. Sci., 5 (3)
- Abu-Zeid, M.A.-El-Shibini, F.Z. (1997):Egypt's High Aswan Dam. Water Resources Development. vol. 13, No. 2.
- Alcamo, J.-Hulme, M.-Conway, D.-Krol, M.(1996): Future availability of water in Egypt: The interaction of global, regional and basin scale driving forces in the Nile basin. AMBIO – A Journal of the Human Environment, 25 (5)
- Ali, M (2011): Finally, Egypt's Parties Set to Begin the Battle for Post-Mubarak Parliament. Ahram Online, 24 October <http://english.ahram.org.eg/NewsContentP/1/25030/Egypt/Finally,-Egypts-parties-set-to-begin-the-battle-fo.aspx>
- al Sayyad, N. (2011): Cairo: Histories of a City. Cambridge. MA, Belknap Press of Harvard University Press
- al-Sayyid Marsot, A.L. (1994): Egypt in the Reign of Muhammad Ali. New York, Cambridge University Press
- al-Sayyid Marsot, A.L. (2007): Chapter One: The Arab Conquest of Egypt.in A History of Egypt: From the Arab Conquest to the Present, 2nd ed. New York, Cambridge University Press
- Alston, R. (1998): Soldier and Society in Roman Egypt: A Social History. New York, Routledge
- American Chamber of Commerce in Egypt: Banking Sector Developments in Egypt. July 2005, www.amcham.org.eg/BSAC/StudiesSeries/Report47.asp
- Andezian, S. (2002):The Significance of Sufism in Algeria in the Aftermath of Independence. PASSIA, 12. December, www.passia.org/meetings/rsunit/2002/Sufism-minutes3.htmAshton, Arab Human Development reports commissioned by the United Nations Development Program.
- Arberry, A.J. (1967): Aspects of Islamic Civilization: The Moslem World Depicted Through Its Literature. Ann Arbor, The University of Michigan Press
- Ashton, P. J. (2002): Avoiding Conflicts over Africa's Resources. Royal Swedish Academy of Science. vol. 31.3.
- Armajani, J. (2012): Chapter 2: Egypt. in Modern Islamist Movements: History, Religion, and Politics. Malden, MA, Wiley-Blackwell
- Baer, G. (1966): The Evolution of Private Landownership in Egypt and the Fertile Crescent. in Issai, Ch. /ed./:The Economic History of the Middle East, 1800–1914, Chicago, University of Chicago Press
- Baer, G. (2003): Population and Society in the Arab East. The International Library of Sociology: The Sociology of Development, Routledge
- Bagnall, R.S.(2006): Hellenistic and Roman Egypt: Sources and Approaches. Burlington, VT: Ashgate Publishing

- Bagnold, R.A. (1939): A lost world re-found. *Scientific American* 161. 5. Nov
- Bailey, B.J.-Bailey, J.M. (2003): *Who are the Christians in the Middle East?* Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing
- Baines, J.-Málek, J. (2000): *Az ókori Egyiptom atlasza.* Helikon, Budapest
- Baldwin, H.W. (1970.): *A holnap hadászata.* New York, Evanston Harper & Row Publishers
- Ball, J. (1900): *Kharga Oasis: its topography and geology.* Survey Department, Public Works Ministry, Geological Survey Report 1899, Part II. Cairo, National Printing Department
- Bar-Siman-Tov, Y. (1994): *Israel and the Peace Process, 1977–1982: In Search of Legitimacy for Peace.* Albany, NY: State University of New York Press
- Barakat, H (1993): *The Arab World: Society, Culture and State.* Berkeley University of California Press
- BBC News, *Egypt Referendum Strongly Backs Constitutional Changes.* 20 March 2011, www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12801125
- Beaufre, A. (1969): *The Suez Expedition 1956.* New York, Praeger
- Beinin, J. (2005): *The Dispersion of Egyptian Jewry: Culture, Politics, and the Formation of a Modern Diaspora.* Cairo, Egypt, The American University of Cairo
- Berman-Paul, (1999): *The New Water Politics of the Middle East.* Strategic Review, Summer
- Teshome, W. B. (2008): *Transboundary Water cooperation in Africa: The case of the Nile Basin Initiative.* *Turkish Journal of International Relations* Winter vol. 7.4
- Besenyő János (2007): *Az USA Afrikai Parancsnokság létrehozása – Hallgatói Közlemények, XI. évfolyam, 2. szám, 2007, p. 21-29.*
- Besenyő János (2009): *Western Sahara,* Publikon Kiadó, Pécs,
- Besenyő János (2010): *Országismertető, Szudán, Székesfehérvár, „Sereg Szemle” kiadvány*
- Besenyő János, Hetényi Soma Ambrus, Jagadics Péter, Resperger István (2010): *Országismertető, Csád, Székesfehérvár, „Sereg Szemle” kiadvány*
- Besenyő János, Gyarmati Ádám, Hetényi Soma Ambrus, Pető Gergő, Szíjj Dóra, Resperger István (2010): *Országismertető, Kongó, Székesfehérvár, „Sereg Szemle” kiadvány*
- Besenyő János (2011): *Nyugat-Sahara és a migráció – Afrika Tanulmányok, 2011. V. évfolyam, különszám, p. 34-45.*
- Besenyő János (2011): *Arab tavasz, politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban, Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. 51-75. oldal, <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf>*
- Besenyő János – Marsai Viktor (2011): *Forradalom vagy vezetőcserék? – tanulmány az arab tavaszról <http://afriport.hu/hirek/10696-forradalom-vagy-vezetcserék-tanulmány-az-arab-tavasz-rol.html>*
- Besenyő János (2011): *Terrorexpert a Szaharába – Al-Káida klón a sivatagban – A Földgömb, a Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XIII (XXIX) évfolyam, 2011/5. lapszám, 257. füzet, 2011. július-augusztus, p. 38-41.*
- Besenyő János, Oláh Péter (2012): *Új szereplő az afrikai kontinensen: Törökország – Szakmai Szemle, 2012. 2. szám, p. 66-80.*
- Besenyő János – Marsai Viktor (2012) *Országismertető, Líbia, Székesfehérvár, „Sereg Szemle” kiadvány*
- Besenyő János (2012): *A nyugat-szaharai válság egy magyar békefenntartó szemével,* Publikon Kiadó, Pécs
- Besler, H. (2008): *The Great Sand Sea in Egypt: Formation, Dynamics and Environmental Change: A Sediment-Analytical Approach* Elsevier, Amsterdam

- Belhaj, A. (2006): Szunniták, síták, szúfik”. *História* (3)
- de Blij, H. (2005): *Why geography Matters: Three Challenges Facing America: Climate Change, the Rise of China, and Global Terrorism*. Oxford University Press, New York
- Behrens-Abouseif, D. (1989): Chapter Six: Architecture of the Ayyubid Period. in *Islamic Architecture in Cairo: An Introduction*. New York, E.J. Brill
- Benjamin, Sh. (1973): *The Middle East, Oil, and the Great Powers*. Israel Universities Press
- Benke J. (1997): *Az arabok története*. II. kötet, Alexandra, Pécs
- Bietak, M. (1996): *Avaris, the capital of the Hyksos*. British Museum
- Bosch, E. et al (1997): Population History of North Africa: Evidence from Classical Genetic Markers. *Human Biology* 69, no. 3 (June)
- Boraas, T. (2002): *Egypt*. Capstone Press, Minnesota
- Braudel, F. (1975): *The Mediterranean and the World in the Age of Philip II*. Trans. Slan Reynolds, Glasgow: Fontana-Collins, 1.
- Braune, E.-Youngxin, X. (2010): *The role of Ground Water in the Sub Saharan Africa*. vol. 48.2 March,
- Brett, M.-Fentress, E. (2002): *The Berbers*. Malden, MA, Blackwell Publishing
- Briggs, Ph. (2012): *Ethiopia*. Bradt, England
- Bulliet, R. et al, (2011): *The Earth and Its Peoples: A Global History*. Volume C: Since 1750. 5th ed. Boston, MA, Wadsworth Cengage Learning
- Bureau of Consular Affairs: U.S. Department of State: *Egypt: Country Specific Information*. 31 January 2011, http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1108.html
- Bureau of Near Eastern Affairs, U.S. Department of State, *Background Note: Egypt*, 10 November 2010, www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ
- Bureau of Economic: Energy, and Business Affairs: *2011 Investment Climate Statements: Egypt*, March 2011, www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2011/157271.htm
- Bureau of Near Eastern Affairs: U.S. Department of State: *Background Note: Egypt*. 10 November 2010, www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5309.htm#econ
- Burton, M-Burton, R. (2002): *The international wildlife encyclopedia*. Marshall Cavendish Corp., New York
- Bunson, M.R. (2002): *Encyclopedia of Ancient Egypt*. revised ed. New York, Facts On File
- Cannuyer, Ch. (2001): Chapter 5: *The Copts in the Modern Era*. in *Coptic Egypt: The Christians of the Nile*, New York, Harry N. Abrams
- Búr Gábor (2006): *Gyenge Államok és államkudarcok Afrikában*, In: *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*, szerkesztette: Marton Péter, Teleki Intézet, 2006
http://www.kulugyiintezet.hu/doc/files/Projektek/Allamkudarc/TLI_KTK_Allamokesallamkudarcok.pdf
- Búr Gábor (2007): *Az 1904-es entente cordiale, a gyarmatügyi kiegyezés*, <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=IYLGVZ>
- Búr Gábor – Tarrósy István (2011): *Az afrikai vándorlás háttéréről és jellemzőiről*, In: *Új népvándorlás, Migráció a 21. században Afrika és Európa között*, 2011, p. 99-115.
http://ittvagyunk.eu/application/essay/127_1.pdf
- Búr Gábor (2010): *Afrikai Birodalmak, Afrika Tanulmányok, IV. évfolyam, 4. szám* http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/942_1.pdf
- Búr Gábor (2011): *A szubszaharai Afrika Története*, Kossuth Kiadó, Budapest
- Cascao, A.E. (2008): *Ethiopia Challenges to Egyptian hegemony in the Nile Basin*. *Water Policy* 10 supplement 2.

- Central Agency for Public Mobilization And Statistics 2011 and 2012. CAPMAS
- Cofman Wittes, T.-Yerkes, S. (2004): The Middle East Partnership Initiative Progress, Problems, and Prospects. Saban Center Middle East Memo no.5, Nov 29.
- Cohen, B:C.: (1963): Geography and Politics in a Divided World. New York, Random House,
- Ehlers, J.-Gibbard, P.L.-Hughes, P.D. /eds/ (2011): Quaternary Glaciations Extent and Chronology. Linacre House, Jordan Hill, Oxford
- Collier, P-Hoeffler, A: (1998): Economic Causes of Civil War. Oxford Economic Papers, vol 50. 4.
- Collier, P-Hoeffler, A. (2000): Greed and Grievance in Civil War. World Bank Policy Research Working Papers Number 2355 May
- Collins, R.O. (2002): The Nile. Yale University Press
- Christensen, W. (2005) :Empire of Ancient Egypt. New York, Facts on File, Inc.
- Crowdy, T. (2003): French Soldier in Egypt 1798-1801: The Army of the Orient. Osceola, WI: Osprey Publishing
- David, A.R. (1986): Az egyiptomi birodalmak. Helikon, Budapest
- Deabes, T.N. (2006): Competition and Privatization of the Egyptian Banking. Social Science Research Network, January, http://papers.ssrn.com/so13/papers.cfm?abstract_id=970017
- Doran M. (1999): Pan-Arabism before Nasser: Egyptian Power Politics and the Palestine Question. New York, Oxford University Press
- Doran, M.S. (2011): The Heirs of Nasser: Who Will Benefit from the Second Arab Revolution? Foreign Affairs 90, no. 3 (May/June), <http://jft-newspaper.aub.edu.lb/reserve/data/s11251/s11251.pdf>Dos Santos, G.-Miller, R.B. (1997): Wood Anatomy of Jaracanda (Bignoniaceae): Systematic Relationship in Sections Monolobos and Dioblos as Suggested by Twig and Stem Wood Rays. IAWA Journal, vol. 18 (4)
- Duggen, S-Hoernle, K.-van den Bogaard, P.-Rüpke, L.-Phipps Morgan, J. (2003): Deep roots off the Messinian salinity crisis. Nature, Bd. 422, S.
- Duggen, S.-Hoernle, K.-van den Bogaard, P.-Garbe-Schönberg D. (2005): Post-collisional transition from subduction-to intraplate-type magmatism in the westernmost Mediterranean: Evidence for continentaledge delamination of subcontinental lithosphere. Journal of Petrology, 46, 6.
- Dzidosz, A. (2009): Egyptian Cotton Production Falls, Sparking Protectionist Calls. Daily News Egypt, 9 March, www.thedailynewsegypt.com/egyptian-cotton-production-falls-spark-ing-protectionist-calls.html
- Egypt: General Elections _to begin in November. BBC News, 18 September 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-14965279>
- Egypt Arrests Another Blog Critic. BBC News, 20 November 2006,
- Egypt Cracks Down on Muslim Group. CNN, 15 February 2007, http://articles.cnn.com/2007-02-15/world/egypt.arrests_1_muslim-brotherhood-egypt-cracks-muslim-group?_s=PM:WORLD
- Egypt Profile: Timeline. BBC News, 22 January 2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/790978.stm
- Egyptian Police Arrest 73 Muslim Brotherhood Members. The Guardian (UK), 15 February 2007, <http://www.guardian.co.uk/world/2007/feb/15/egypt>
- el-Abed, O. (2009): Unprotected: Palestinians in Egypt since 1948. Washington, DC: Institute for Palestinian Studies

- Eliseeff, V. (1998): *Approaches Old and New to the Silk Roads, The Silk Roads: Highways of Culture and Commerce*. UNESCO Publishing/Berghahn Books, Paris, Environmental Protection Agency, 2010.
EPA North East Africa 2010 report
- Esposito, J.L. (2002): *Unholy War: Terror in the Name of Islam*. Oxford University Press, New York
- Fage, J.D.-Tourdoff, W. (2004): *Afrika története*. Osiris, Budapest
- Farahat, C. (2011): *The Arab Upheaval: Egypt's Islamist Shadow*. Middle East Quarterly, XVIII, no. 3 Summer
- Fletcher, G.P. (2002): *Romantics at war: Glory and Guilt in an Age of Terrorism*. Princeton University Press, Princeton, N.J.
- Flintan, F.-Tamarat, I (2002): *Spilling Blood Over Water? The case of Ethiopia, in Scarcity and Surfeit, The Ecology of Africa's Conflict*. Lind & J. & Sturman K./eds/ Institute for Security Studies, Johannesburg
- Francis W. (2002): *The Silk Road: Two Thousand Years in the Heart of Asia*. Berkeley, CA: University of California Press,
- Friedman, G. (2012): *Egypt and the Strategic Balance*. Stratfor, December 4, <http://econintersect.com/wordpress/?p=29971>
- Fromkin, D. (1989): *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. Henry Holt, New York
- Fromkin, D. (2000): *The Promised Land, A Peace to End All Peace*. Phoenix, London
- Fukuyama, F. (2006): *America a Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press, New Haven, Conn
- Gaudet, J.J.-Falconer, A. (1983): *Remote sensing for tropical freshwater bodies. The problem of floating islands on Lake Naivasha*. Regional Remote Sensing Facility, Nairobi, Kenya
- Gazdik Gy. (2006): *20. századi egyetemes történet. II. kötet: Európán kívüli országok: A közel-keleti térség*. in: Németh I. /szerk./: Osiris, Budapest
- Gearon, E. (2011): *The Arab Invasions*. History Today 61, no. 6 (June)
- Gergely J. (1982): *A pápaság története*. Kossuth, Budapest
- Glied Viktor (2009): *Kiszáradó Afrika, szomjazó kontinens-Afrikai vízproblémák*, In: *Vízkonfliktusok*, Publikon Kiadó, Pécs, 2009. szerkesztette: Glied Viktor, p. 46-47
- Glied Viktor (2010): *The Water Conflicts in Africa*. In. *Szakmai szemle*. 2010. 2., 62-75. o.
- Glied Viktor (2011): *Vízkonfliktusok Afrikában. A Nílus megosztásának kérdései és a szudáni népszavazás*. In. *Sereg Szemle*, IX. évfolyam, 3-4. szám, 2011. 208-218.
- Goldziher I. (2008): *Előadások az iszlámról*. Katalizátor, Budapest
- Haeri, N. (1997): *The Sociolinguistic Market of Cairo: Gender, Class and Education*. New York, Kegan Paul International
- Harmatta J. (2003.): *A Selyemút nyelvei*. Antik Tanulmányok XLVII (1), Akadémiai Kiadó, Budapest
- Harrison, R.T. (1995): *Gladstone's Imperialism in Egypt: Techniques of Domination* Westport, CT, Greenwood Publishing,
- Hashim, A. S. (2011): *The Egyptian Military, Part One: From the Ottomans through Sadat*. Middle East Policy 18, no. 3 Fall
- Hennessy-Fiske, M. (2011): *On Egyptian Tour Guides' Itinerary Today? Nothing*. Los Angeles Times, 7 June,

- Hennessy-Fiske, M.-Hassan, A. (2011): Mubarak, Other Former Egypt Officials Fined \$91 Million for Blocking Cellphones, Internet, Los Angeles Times, 29 May,
- Hewison, R.N. (2001): *The Fayoum History and Guide*. The American University in Cairo Press
- Hillenbrand, C. (2000): *The Crusades: Islamic Perspectives*. New York, Routledge
- Holt, P. M. (1961): *A Modern History of the Sudan, from the Funj Sultanate to the Present Day*. Weidenfeld and Nicolson, London,
- Hopkins, N.S.-Saad, R (2011):. Egypt. EveryCulture, [www.everyculture.com/CrGa /Egypt.html](http://www.everyculture.com/CrGa/Egypt.html)
- Howayda H. Abd-El-Hady, H.H.-Daboor, S.M.-Ghoniemy, A.E. (2007): Nutritive and Anti-microbial Profiles of Some Seagrasses from Bardawil Lake, Egypt. *Egyptian Journal of Aquatic Research* Vol. 33 No. 3.
- Hudson, M.O. (1937): Admission of Egypt to Membership in the League of Nations. *The American Journal of International Law*. Vol. 31, No. 4. Oct.
- Huntington, S.P. (2002): *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*. Európa, Budapest
- Hunyadi L. (1995): *A világ vallásföldrajza. Végeken* Kiadó, Budapest.
- d'Huy, J. (2009): New evidence for a closeness between the Abu Ra's shelter (Eastern Sahara) and Egyptian beliefs. *Sahara* 20.
- d'Huy, J.-Le Quellec, J.-L. (2009): From the Sahara to the Nile: the low representation of dangerous animals in the rock art of the Libyan desert could be linked to the fear of their animation.
- International Boundary Study. Jordan-Syria Boundary. (1969): *The Geographer. Office Research in Economics and Science*. Department of State, United States of America. Aug 17. www.law.fsu.edu/library/collection/LimitsinSeas/IBS094.pdf
- International Strategic Studies: *The Military Balance 2010*
- International Trade Centre: *Trade Performance HS: Exports of Egypt. 2009*, (in USD Thousands, n.d.) http://legacy.intracen.org/appli1/TradeCom/TP_EP_CI.aspx?RP=818&YR =2009Islamic Extremists: How Do They Mobilize Support? United States Institute of Peace, Special Report, no. 89, July 2002.
- James, L.M. (2008): Chapter 10: When Did Nasser Expect War? The Suez Nationalization and Its Aftermath in Egypt. in *Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath*. ed. Simon C. Smith, S.C. /ed./: Burlington, VT: Ashgate
- Jankowski, J.P. (2002): *Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers
- J. Nagy L. (1997): *Az arab országok története a XIX–XX. században*. Eötvös József Kiadó, Budapest
- Jones, M.-Johnstone, P. (2012): *History of Criminal Justice*. Waltham, MA: Anderson Publishing
- Kákósy L. (2003): *Az ókori Egyiptom története és kultúrája*. Osiris, Budapest
- Kamil, J. (2002): *Christianity in the Land of the Pharaohs: The Coptic Orthodox Church*. New York, Routledge
- Kaplan, R.D. (2000): *Eastward to Tartary: Travels in the Balkans, the Middles East, and the Caucasus*. Random House, New York
- Kaplan, R.D. (2004): *Mediterranean Winter: The Pleasures of History and Landscape in Tunisia, Sicily, Dalmatia, and Greece*. Random House, New York

- Karsh, E.-Karsh, I. (1999): *Empires of the Sand: The Struggle for Mastery in the Middle East, 1789-1923*. Cambridge, MA, Harvard University Press
- Kemp, G.-Harkavy, R.E. (1997): *Strategic Geography and the Changing Middle East*. Brookings Institution Press, Washington D.C..
- Kennedy, P. (1992): *A nagy hatalmak tündöklése és bukása*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Kenneth, P.M. (2004): *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991*. Bison Books.
- Sibrava, V.-Bowen, D.Q.-Richmond, G.M. (1986): *Quaternary Glaciations in the Northern Hemisphere, Quaternary Science Reviews*. vol. 5.
- Kepel, G. (2007): *Dzsihájd*. Európa Könyvkiadó, Budapest
- Khalil, A. (2007): *Few Egyptians Vote on Amendments*. Los Angeles Times, 27 March, <http://articles.latimes.com/2007/mar/27/world/fg-referendum27>
- Khanna, P. (2008): *„The Second World.”* Random House, New York
- Kim, U.-Kaluarachchi, J. J. (2009): *Climate change impacts on water resources in the upper Blue Nile river basin, Ethiopia*. *Journal of the American Water Resources Association*, 45 (6)
- Kis-Álmos Péter, Besenyő János, Resperger István (2010): *Országismertető, Szomália, Székesfehérvár, „Sereg Szemle” kiadás*
- Kissinger, H. (1998): *Diplomácia*. Panem-Grafo, Budapest
- Kiszely I. (1986): *A Föld népei: Afrika*. Gondolat, Budapest
- Korotayev A.,-Zinkina J. (2011): *Egyptian Revolution: A Demographic Structural Analysis*. *Entelequia. Revista Interdisciplinar* 13
- Kröpelin, S. et al. (2008.): *Climate-Driven Ecosystem Succession in the Sahara: The Past 6000 Years*. *Science* 320 (5877)
- Leonard, M. (2005): *Why Europe Will Run the Twenty-first Century*. Fourth Estate, London
- Lewis, B.-Churhill, B.E. (2009): *Iszlám, nép és vallás*. HVG, Budapest
- Lewis, M.P. /ed./ (2009): *Languages of Egypt*. in *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas, TX: SIL International, www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG
- Lewis, M.P. /ed./ (2009): *Domari*. in *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas, TX: SIL International, www.ethnologue.com/show_language.asp?code=rmt
- Lonely Planet, Egypt. Footscray, Victoria, Australia, Lonely Planet Publications, 2002.
- Lugosi Gy. /szerk./ (2006): *Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez. Egyiptomi-szíriai közös nyilatkozat az Egyesült Arab Köztársaság megalakításáról*. L'Harmattan, Budapest
- Luttwak, E.N. (2007): *The Middle of Nowhere*. Prospect, May
- Mallow D.-Ludwig D.-Nilson G. (2003): *True Vipers: Natural History and Toxinology of Old World Vipers*. Krieger Publishing Company, Malabar, Florida
- MacDermott, R.(1998): *Chapter 6: The 1956 Suez Crisis*. in *Risk-taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy*. Ann Arbor, University of Michigan Press
- McGrath, C-Baraj, S. (2004): *Water Wars Loom along the Nile*. news 24.com
- Mamdouh, M (2002): *Hydrology and Water Resources of Africa*. Kluwer academic Publisher, Dordrecht, Netherlands-Norwell, USA
- Marini, J.-Taylor, J. (2011): *Commanding Democracy in Egypt*. *Foreign Affairs*, September/October 2011.
- Meinardus, O.F.A. (1999): *Chapter 2: The Coptic Church: Its History, Traditions, Theology, and Structure*. in *Two Thousand Years of Coptic Christianity*. Cairo, Egypt: The American University in Cairo Press

- Meital, Y. (2006): The Struggle over Political Order in Egypt: the 2005 Elections. *The Middle East Journal* 60, no. 2 (Spring)
- Mellaart, J. (1962): Excavations at Çatal Hüyük. first preliminary report 1961. *Anatolian Studies*, vol. 12.
- Mellaart, J. (1963): Excavations at Çatal Hüyük, second preliminary report: 1962. *Anatolian Studies*, vol. 13.
- Mellaart, J. (1964): Excavations at Çatal Hüyük, third preliminary report: 1963. *Anatolian Studies*, vol. 14.
- Mellaart, J. (1966): Excavations at Çatal Hüyük, fourth preliminary report: 1965. *Anatolian Studies*, vol. 16.
- Mezei G. (2001): Helyreállított Európa. Osiris, Budapest
- Móga J.-Borsos B. (1986): A Nílus forrásvidékén. *Természet világa: Természettudományi Közlöny*, (117. évf.) 7. sz.
- Morrow, A.-al-Omrani, Kh.M. (2010): Historically Apolitical, Sufis Now Side With the State. *Inter Press Service News*, 21 May, <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=51527>
- Munegga, A. (Abu-el-Menegge)-Rappaport, S. (2003): History of Egypt. Part. 12. Kessinger Publishing
- Owen, R. (1969): Cotton and the Egyptian Economy 1820-1914.: A Study in Trade and Development. Oxford: Clarendon Press
- Parker, R.B. /ed./ (1996): The Six-Day War: A Retrospective. Gainesville, FL: University Press of Florida, www.israeli-weapons.com/history/six_day_war/SixDayWar.html
- Perkovich, G. (2005): Giving Justice Its Due. *Foreign Affairs*, July-August.
- Philipp, Th.-Haarmann, U. /eds./ (1998): The Mamluks in Egyptian Politics and Society. New York, Cambridge University Press
- Phillips, D.J. (2001): Peoples on the Move: Introducing the Nomads of the World. Pasadena, CA: William Carey Library
- Pike, E.R. (1958): Encyclopaedia of Religion and Religions. New York, Meridian Library
- Quattrocchi, U. (2000): CRC World Dictionary of Plant Names. I A-C. CRC Press. Boca
- Rahman, M.A.. (2011): The Geopolitics of Water in the Nile River Basin. *Global Research*, July 24.
- Quandt, W.B. (1986): Chapter Nine: Success. in *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington, Brooking Institution Press
- Raton, New York, Washington DC., USA. London, UK
- Raz, G. (2006): The War on the World Jihad. *National Public Radio*, October 3. www.npr.org,
- Redford, D.B.(1992): Egypt, Canaan, and Israel in Ancient Times. Princeton University Press
- Reeves, E.B. (1981): The Wali Complex at Tanta, Egypt: An Ethnographic Approach to Popular Islam. (doctoral dissertation, University of Kentucky, Lexington, KY
- Renfrew C. (1989.): Az európai nyelvek eredete. *Scientific American – magyar kiadás* (12)
- Rostoványi Zs. (2004): Az iszlám világ és a Nyugat. Corvina, Budapest
- Salam, M.A. (2010): World Bank: Nearly Half of Egypt Subsidies Go to Wealthiest. *Bikya Masr*, 17 Oct, <http://bikyamasr.com/18766/world-bank-nearly-half-of-egypt-subsidies-go-to-wealthiest/>
- Schanzer, J. (2005): Al-Qaeda's Armies: Middle East affiliate Groups and the Next Generation of Terror. Washington, D.C: Washington Institute for Near East Policy. www.islamtoday.net
- Sevket, P. (1987): The Ottoman Empire and European Capitalism, 1820-1913. Cambridge, New York, Cambridge University Press

- Shibeika, M (1952): *British Policy in the Sudan 1882-1902*. London and New York: Oxford University Press, London and New York
- Sicker, M. (1999) *Reshaping Palestine: From Muhammad Ali to the British Mandate, 1831–1922*. Praeger Publishers, Westport
- Silverman, D.P. /ed./ (1997): *Ancient Egypt*. New York, Oxford University Press
- Stars, J.R. (1991): *Water Wars*. *Foreign Policy*, Issue 82 (Spring)
- Stearns, P.N. /ed./ (2001): *The Encyclopedia of World History*. .New York, Houghton-Mifflin, Sixth Edition p. 988, www.nmhschool.org/tthornton/land_reform_under_nasser.php
- Smith, W.S.-Simpson, W.K. (1998): *The Art and Architecture of Ancient Egypt*, 3rd edition New Haven, CT: Yale University Press
- Sutcliffe, J.V.-Parks, Y.P. (1999): *IAHS Special Publication No 5.*, Wallingford. UK.
- Swart, G.-Solomon, H.- and Botha, A. (2007): *Egypt: Pharaohs and Fundamentalists?* (paper, Centre for International Political Studies, University of Pretoria, 21 February, www.cips.up.ac.za/files/pdf/uafspublications/Egypt%2520Pharaohs%2520and%2520Fundamentalists.pdf)
- Syed, A.R. (2001): *The Story of Islamic Spain*. Goodword Books
- Szabó L. (1986): *Kontinensek földrajza II*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Tal, D. (2008): Chapter 9: *The 1956 Sinai War: A Watershed in the History of the Arab-Israeli Conflict*. in *Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath*. Smith, S.C. /ed./: Burlington, VT, Ashgate
- Tarrosy István (2009): *Politikai elméletek és módszertanok a mai afrikai problémák megértéséhez*, In: *Afrika Ma – tradíció, átalakulás, fejlődés*, 2009 <http://hasznos-oldalak.info/docbook/afrikama/book.html>
- Teshome, W. B. (2008): *Transboundary Water cooperation in Africa: The case of the Nile Basin Initiative*. *Turkish Journal of International Relations* winter vol. 7.4
- The Bedouin of Sinai: Free but Dangerous. *Economist*, 23 June 2011. www.economist.com/node/18867450
- The Economist: *Egypt's Economy: Light, Dark and Muddle*. 23 June 2011, www.economist.com/node/18864693?story_id=18864693&fsrc=rss
- The Heritage Foundation: *2011 Index of Economic Freedom: Egypt*. 2011, <http://www.heritage.org/index/country/egypt>
- The Saudi Gazette: *Egypt's White Gold: Cotton Losing Its Luster*. n.d., www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentID=2009100550658
- The Sykes-Picot Agreement. (2001): BBC, Nov 29. http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/middle_east/2001/israel_and_the_palestinians/key_documents/1681362.stm
- The World Bank-Egypt: *Country Brief*, March 2011, <http://go.worldbank.org/VCSFSEB5H0>
- Abdih, Y. (2011): *Closing the Jobs Gap*. International Monetary Fund, June, www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2011/06/abdih.htm
- The World Bank-Egypt: *Country Brief*, March 2011, <http://go.worldbank.org/VCSFSEB5H0>
- Tignor, R.L. (1963): *Lord Cromer: Practitioner and Philosopher of Imperialism*. *Journal of British Studies*. University of Chicago Press, vol. 2, No. 2, May
- Tignor, R.L. (2010): *Egypt: A Short History* (Princeton, NJ: Princeton University Press www.sciencedaily.com/releases/1999/07/990712080500.htm,
- Tóth J. /főszerk./ (2010): *Világföldrajz. Afrika* (Gábris Gy.) Akadémiai Kiadó, Budapest
- Toynbee, A. (1948): *Civilization on Trial*. Oxford University Press, London

- U.S. Energy Information Administration: Egypt: Analysis. February 2011. www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=EG
- U.S. Energy Information Administration: Egypt: Overview/Data. 14 July 2010. www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=EG
- U.S. Commission on International Religious Freedom: Annual Report 2011. 2011, 49, www.uscirf.gov/images/book%20with%20cover%20for%20web.pdf
- van Zinderen Bakker, E. M. (1962). A Late-Glacial and Post-Glacial Climatic Correlation between East Africa and Europe. *Nature* 194 (4824), <http://gsa.confex.com/gsa/2008SC/finalprogram/abstract-136189htm>
- Voice of America: Egypt Government Proposes Anti-Discrimination Law. 10 August 2011, <http://blogs.voanews.com/breaking-news/2011/08/10/egypt-proposes-anti-discriminationlaw/>
- Waugh, D. (2007): Richthofen's Silk Roads: Toward the Archeology of a Concept. *The Silk Road* 5 (1)
- Weisenthal, J. (2011): Egypt's Food Problem in a Nutshell. *Business Insider*, 31 January, www.businessinsider.com/egypts-food-problem-in-a-nutshell-2011-1
- Werthmuller, K.J. (2011): Copt's Murder a Test of Egypt's New Anti-Discrimination Law. *National Review Online, The Corner*, 31 October, www.nationalreview.com/corner/281728/copts-murder-test-egypts-new-anti-discrimination-law-kurt-j-werthmuller
- Williams, M.-Talbot, A.J.-Michael R. (2009): Late Quaternary Environments in the Nile Basin. 89. in Jared. D. (1997): *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*. W.W. Norton & Company.
- Winter, M: (1992): *Egyptian Society under Ottoman Rule*. New York, Routledge
- Winter, M.- Levanoni, A. (2004): *The Mamluks in Egyptian and Syrian Politics and Society*. Boston, MA: Brill
- Wolf, E.R. (1995): *Európa és a történelem nélküli népek*. Akadémiai Kiadó-Osiris, Budapest
- World Water Council 2006.
- World Health Organization-Egypt: Health Profile, 4 April 2011, www.who.int/gho/countries/egy.pdf
- World Trade Organization: Egypt: Country Profile. March 2011, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=EG>
- World Trade Organization: Egypt: Country Profile. March 2011, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=EGmanufacturingSector>
- Yacoubian, M. (2004): *Promoting Middle as Democracy: European Initiatives*,. United States Institute of Peace, Special Report no. 127, Oct
- Zaylan, J. (2010): *Travel, Health, and Safety*. in *Culture Smart! Egypt: The Essential Guide to Customs & Culture*. London, Kuperard
- Zaylan, J. (2010): *Travel, Health, and Safety*. in *Culture Smart! Egypt: The Essential Guide to Customs & Culture*. London, Kuperard

INTERNETES FORRÁSOK

http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/93033/2/10-WP_509.pdf
<http://ancienthistory.about.com/od/cleopatra/a/Cleopatra.htm>
http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Euchoreutes_naso.html
<http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Defence-budget-Egypt.html>
<http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Economy-Egypt.html>
<http://articles.janes.com/articles/Janes-Sentinel-Security-Assessment-North-Africa/Economy-Egypt.html>
<http://articles.latimes.com/2011/may/29/world/la-fg-egypt-mubarak-fines-20110529>
<http://articles.latimes.com/2011/jun/07/world/la-fg-egypt-tourism-20110608>
<http://athaia.org/egypt/al-ghurdaqah.html>
<http://countrystudies.us/egypt/>
<http://countrystudies.us/egypt/5.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/14.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/15.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/16.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/19.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/22.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/24.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/25.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/26.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/27.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/28.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/31.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/32.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/34.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/35.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/37.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/38.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/41.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/45.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/46.htm>
<http://countrystudies.us/egypt/49.htm>
<http://courses.wcupa.edu/jones/his312/lectures/egypt.htm>
<http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>
<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>
https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:MbFs56V1ZAJ:www.idosi.org/aejaes/jaes7%286%29/16.pdf+econo-my+of+fayoum&hl=hu&pid=bl&srcid=ADGESj05ZDmZhuNakpd9WTnGr7jaSC2rroUYp8Sisnq2HH_1JZx3z3S7_WfHbt0_ZayzdRCq7gsVNVp5trXvSck9acacdrqvOqpW4mfz3apalvkQiyIU2DjW1-VYWvppcsCmEh_hw&sig=AHIEtbR7xBHxANLEd2sEfGNuRditAFXQcg
<http://egypt.usaid.gov/en/egyptmap/pages/fayoum.aspx>
http://ec.europa.eu/clima/sites/campaign/pdf/gases_hu.pdf

<http://ecosystems.wcp.muohio.edu/studentresearch/climatechange03/agriculture/impacts%20of%20global.pdf>
http://edition.cnn.com/2012/11/21/world/meast/gaza-israel-strike/index.html?hpt=hp_t1
http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/documentation/studies/documents/egypt_01_en.pdf p. 2.
http://eeas.europa.eu/egypt/eu-egypt_agreement/index_en.htm
<http://enaraf.com/ena/pgs/details.aspx?id=393>
<http://earthobservatory.nasa.gov/IOTD/view.php?id=5988>
<http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/egypt.pdf>
<http://famdliflc.lingnet.org/products/cip/egypt/default.html>
<http://filebox.vt.edu/users/brmill10/portfolio/cotton.pdf>
<http://fishbase.org/summary/Lates-niloticus.html>
<http://fish.mongabay.com/data/eco-systems/Nile.htm>
<http://fjponline.com/view.php?pid=1>,
<http://geocurrents.info/geopolitics/nationalism-and-language-in-egypt>
<http://geography.about.com/od/egyptmaps/a/egypt-governorates.htm>
<http://group73historians.com/wp-content/uploads/2011/04/Edgar-Obal-lance.pdf>
<http://hdrstats.undp.org/en/indicators/67106.htm>, <http://historyofislam.com/contents/onset-of-the-colonial-age/egypt-and-the-suez-canal/>
<http://home.comcast.net/~chris.s/hittite-ref.html>,
<http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/2007-0905-204358/c4.pdf>
<http://iium.edu.my/intdiscourse/index.php/islam/article/viewFile/84/75>
<http://index.hu/tudomany/nilus1936/>
http://index.hu/kulfold/2011/01/09/mintha_az_iberiai-felsziget_kiszakadna/
<http://islam.uga.edu/Sufism.html>
http://kuscholarworks.ku.edu/dspace/bitstream/1808/7880/1/Gelineau_ku_0099M_11499_DATA_1.pdf
<http://law.missouri.edu/melpr/recentpublications/lbrahim.pdf>
<http://looklex.com/e.o/ismailia.htm>
<http://looklex.com/e.o/arish.htm>
<http://looklex.com/e.o/aswan.htm>
<http://looklex.com/e.o/bahryousefcanal.htm>
http://looklex.com/e.o/nw_valley.htm
<http://mendnigerdelta.com/>
<http://middleeast.about.com/od/egypt/a/me081006a.htm>
<http://middleeast.about.com/od/arabisraeliconflict/a/me080421.htm>,
<http://milxdata.sipri.org/result.php4>
<http://militaryhistory.about.com/od/1900s/p/kitchner.htm>
<http://militaryhistory.about.com/od/battleswars1800s/p/omdurman.htm>
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6164798.stm
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6386613.stm
<http://psfaculty.ucdavis.edu/zmaoz/lustick1997.pdf>
<http://romani.humanities.manchester.ac.uk/atmanchester/projects/domari.shtml>,
<http://sadat.umd.edu/archives/addresses/Soviet%20Friendship%20Treaty.pdf>
http://siteresources.worldbank.org/EXTWAT/Resources/46021221213366294492/51062201234469721549/33.1_River_Basin_Management.pdf
<http://travel.mapsofworld.com/hurghada/facts.html>

http://uqu.edu.sa/files2/tiny_mce/plugins/filemanager/files/4290568/10%20Study%20Area.pdf
<http://vkk.feek.pte.hu/files/tinymce/File/fogalmak.pdf>
http://web.mesacc.edu/dept/d10/asb/anthro2003/legacy/egypt/muslim_egypt.html
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTIBRD/0,,menuPK:3046081~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:3046012,00.html>
<http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/KingScorpion2.htm>
<http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/narmer.html>
<http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/Saqqara.htm>
<http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/dynasty0.htm#Dyn0>
<http://zoldtech.hu/cikkek/20060117asszuanigat>
web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/0,,menuPK:247619~pagePK:146748~piPK:146812~theSitePK:256299,00.html www.acig.org/artman/publish/article_353.shtml
www.afdb.org/en/
www.africapoint.com/downloads/Egypt-Red-Sea-Coast.pdf p. 5.
www.africom.mil/getArticle.asp?art=1644
www.arableagueonline.org/
www.au.int/en/
www.awf.org/con-tent/wildlife/detail/leopard
www.bbc.co.uk/news/world-africa-12144675
www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=31641
www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf
www.blominvestbank.com/Library/Files/Uploaded%20Files/The%20Egyptian%20Economy%20in%202009.pdf
www.bookrags.com/biography/gamal-abdel-nasser/
www.britannica.com/EBchecked/topic/34362/Al-Arish
www.britannica.com/EBchecked/topic/34362/Al-Arish,
www.britannica.com/EBchecked/topic/46851/al-Azhar-University
www.britannica.com/EBchecked/topic/14376/Alexandria#toc60049
www.britannica.com/EBchecked/topic/304112/Al-Jizah
www.britannica.com/EBchecked/topic/362891/Al-Mansurah
www.britannica.com/EBchecked/topic/358109/al-Mahdi/4464/Capture-of-Khartoum
www.britannica.com/EBchecked/topic/25025/Anglo-Egyptian-Condominium
www.britannica.com/EBchecked/topic/40195/Aswan
www.britannica.com/EBchecked/topic/40203/Aswan-High-Dam
www.britannica.com/EBchecked/topic/40256/Asyut
www.britannica.com/EBchecked/topic/40463/Atbara-River
www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43468/Demographic-trends
www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43459/The-Eastern-Desert
www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt
www.britannica.com/EBchecked/topic/88329/Egyptian-wildcat
www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43464/People
www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43454/Plant-and-animal-life
www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43475/Resources-and-power

www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/261334/Soils
www.britannica.com/EBchecked/topic/192691/esparto
www.britannica.com/EBchecked/topic/296131/Ismailia
www.britannica.com/EBchecked/topic/298661/jacaranda
www.britannica.com/EBchecked/topic/316239/khamsin
www.britannica.com/EBchecked/topic/180382/Egypt/43491/Local-government
www.britannica.com/EBchecked/topic/396226/Muhammad
www.britannica.com/EBchecked/topic/432000/Organic-Law
www.britannica.com/EBchecked/topic/485759/Qina
www.britannica.com/EBchecked/topic/511550/royal-poinciana
www.britannica.com/EBchecked/topic/538199/Shamal-Sina#ref229310
www.britannica.com/EBchecked/topic/542213/Shubra-al-Khaymah
www.britannica.com/EBchecked/topic/545586/Sinai-Peninsula
www.britannica.com/EBchecked/topic/613719/Umayyad-dynasty
www.britannica.com/EBchecked/topic/571663/Suez
www.britannica.com/EBchecked/topic/582750/Tanta
www.britannica.com/EBchecked/topic/633800/Wadi-Halfa
www.bucknell.edu/msw3/
www.bucknell.edu/msw3/browse.asp?id=14200115
www.catalogueoflife.org/testcol/details/species/id/6863682
www.cfr.org/egypt/jamaat-al-islamiyya/p9156
www.cheetah.org/?nd=cheetah_facts
www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html
www.chinadaily.com.cn/cndy/2012-08/27/content_15707111.htm
www.citypopulation.de/Egypt.html
http://cliodynamics.ru/download/Korotayev_Zinkina_Egyptian_Revolution_Entelequia_New.pdf
www.codesria.org/IMG/pdf/03_Lumumba.pdf
www.comesa.int/
www.dailykos.com/story/2011/03/14/956063/-EcoJustice-Egypt-s-New-Valley-Project#
www.developing8.org/About.aspx/
www.discoverlife.org/mp/20q?search=Scarabaeidae
www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA379531&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf
www.eblacenter.unito.it/WP/FA YOUM&SAQQARA050706.pdf
www.eeas.europa.eu/euromed/docs/bd_en.pdf
www.egyptcotton-catgo.org/menu/egyptian%20cotton.html
www.egyptdefence.com/egyptian-navy
www.egypt.gov.eg/english/guide/gover-norsAll.aspx
www.egyptindependent.com/news/muslim-brotherhood-establish-freedom-and-justice-party
www.egyptindependent.com/taxono-my/term/14540
[www.egypt.iom.int/Doc/IOM%20Migration%20and%20Development%20in%20Egypt%20Facts%20and%20Figures%20\(English\).pdf](http://www.egypt.iom.int/Doc/IOM%20Migration%20and%20Development%20in%20Egypt%20Facts%20and%20Figures%20(English).pdf)
www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=EG
www.eib.org/
www.eoearth.org/article/Libyan_Desert
www.ess.co.at/SMART/DELIVERABLES/D06.1_final.pdf pp. 7-9.
www.ethnologue.com/show_country.asp?name=EG

www.eu2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Declatation_du_sommet_de_Paris_pour_la_Mediterranee-FR.pdf
www.iea.org/
www.fallingrain.com/world/EG/05/Tanta.htmlwww.fao.org/ag/agP/agpc/doc/Publicat/Guttshel/x5556e0a.htm
www.fas.org/irp/world/para/mb.htm
www.fishbase.org/summary/Oreochromis-niloticus.html
www.fishbase.org/Summary/FamilySummary.php?Family=Mugilidae
www.fjexpeditions.com/frameset/geography.htm
www.free-domhouse.org/report/freedom-world/2008/israel
www.GlobalFirepower.com
www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Egypt
www.globalsecurity.org/military/world/egypt/airforce.htm
www.globalsecurity.org/military/world/egypt/army.htm
www.globalsecurity.org/military/world/egypt/army-equipment-intro.htm
www.globalsecurity.org/military/world/egypt/government.htm
www.globalsecurity.org/military/world/egypt/hosni-mubarak.htm
www.globalsecurity.org/military/world/egypt/morsi.htm
www.globalsecurity.org/military/world/egypt/navy.htm
www.globalsecurity.org/military/world/egypt/sadat.htm
www.globalsecurity.org/military/world/war/eritrea.htm
www.grotius.hu/doc/pub/VZUXLF/j_nagy_laszlo-mediterrane-um.pdf
www.history.com/topics/cleopatra
www.historia.hu/archivum/2002/0201palfi.htm,
www.historyofwar.org/articles/wars_french_egypt.html
www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?ParagraphID=osr
www.hort.purdue.edu/newcrop/morton/date.html
www.icresources.org/content/factsheets/ArabIsraeliTimeline.pdf
www.ikhwanweb.com/article.php?id=794&ref=search.php
www.ilec.or.jp/database/afr/dafr19.html
www.iom.int/
www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/about_iom/iom_constitution_eng_booklet.pdf
www.iranicaonline.org/articles/achaemenid-dynasty
www.ismailia.gov.eg/Default.aspx#
www.itis.gov/servlet/SingleRpt/SingleRpt?search=topic=TSN&search_value=169809
www.iucnredlist.org/details/46590/0
www.iucnredlist.org/details/1151/0
www.iucnredlist.org/details/41588/0
www.iucnredlist.org/details/10912/0
www.iucnredlist.org/details/3847/0
www.iucnredlist.org/details/219/0
www.iucnredlist.org/details/15954/0
www.iucnredlist.org/details/106003590/0
www.iucnredlist.org/details/106003537/0
www.iucnredlist.org/details/106003370/0

www.iucnredlist.org/details/106003794/0
www.iucnredlist.org/details/106003730/0
www.iucnredlist.org/details/100600984/0
www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/sadat.html
www.kinghussein.gov.jo/his_transjordan.html
www.kislexikon.hu/nilus.htm
www.knesset.gov.il/lexicon/eng/rogers_eng.htm
www.lexiline.com/lexi-line/lexi49.htm
www1.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home
www1.ifc.org/wps/wcm/connect/region__ext_content/regi-ons/europe+middle+east+and+north+africa/ifc+middle+east+north+africa+and+southern+europe/countries/egypt+country+landing+pagewww.listofcountriesoftheworld.com/eg-animals.html
www.mapsofworld.com/cities/egypt/luxor.html
www.mapsofworld.com/cities/egypt/aswan.html
www.mapsofworld.com/cities/egypt/hurghada.html
www.meforum.org/2887/arab-upheaval-egypt-islamist
www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern+History/Israel+at+50/The+State+of+Israel+Is+Born.htm
www.mfa.gov.il/MFA/Foreign%20Relations/Israels%20Foreign%20Relations%20since%201947/1974-1977/112%20Israel-United%20States%20Me-morandum%20of%20Understandi
www.miga.org/
www.milaviapress.com/orbat/egypt/index.php
www.mit.gov.jo/Default.aspx?tabid=733
www.moee.gov.eg/english/elshabaka/Aswan%20Dam%20%281,2%29.htm
www.mongabay.com/history/egypt/egypt-climate.html
www.mongabay.com/history/egypt/egypt-local_government.html
www.mult-kor.hu/cikk.php?id=24785
www.mwri.gov.eg/En/pdf_files%20english/Nile_Eng.pdf
www.nationalarchives.gov.eg/nae/Content?id=1234115624109
www.nationmaster.com/red/country/eg-egypt/agr-agriculture&all=1
www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-AGRICULTURE.html
www.nationsencyclopedia.com/Africa/EgyptANIMALHUSBANDRY.html#ixzz2C2FWkwXC
www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ENERGY-AND-POWER.html#ixzz2C2GTUCFR
www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html
www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-ECONOMY.html#ixzz2BbyPDz88
www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-FISHING.html#ixzz2C2FzLRmo
www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-INDUSTRY.html#ixzz2C2GfVbh0
www.nationsencyclopedia.com/Africa/Egypt-MINING.html#ixzz2C2GDnk2s
www.nationsonline.org/one-world/map/egypt-administrative-map.htm
www.nilebasin.org
www.northsinai.gov.eg/english/default.aspx
www.ntz.info/gen/n01799.htm
www.nybooks.com/articles/archives/2011/aug/18/egypt-who-calls-shots/

www.nytimes.com/2010/09/12/world/middleeast/12egypt.html?_r=2&ref=globalhome&page_wanted=all&
www.oic-oci.org/home.asp
www.oiseaux.net/birds/lanner.falcon.html
www.oilegypt.com/webpro1/prod1/SupplierCat.asp?sid=2798
www.opec.org/opec_web/en/about_us/23.htm
www.pacsoa.org.au/palms/Hyphaene/thebaica.html
www.passia.org/seminars/96/arab.htm
www.petroleum.gov.eg/en/AboutEgypt/Pages/Economics.aspx
www.petroleum.gov.eg/en/Investment/InvestmentProjects/MOPInvestingEGPC/Pages/default.aspx
www.photius.com/g15/g15.htm
www.portsaid.gov.eg/English/default.aspx
www.press.umich.edu/pdf/0472108670-06.pdf
www.prlog.org/10332580-cairo-alqahira-is-egypts-capital-and-the-largest-city-in-the-middle-east-and-africa-.html
www.radoc.net/ra-doc.php?doc=art_b_history_origins&lang=en&articles=true
www-rohan.sdsu.edu/dept/polsciwb/brianl/docs/1888ConstantinopleConventionon.pdf
www.sanbi.org/sites/default/files/documents/documents/havens-biodiversity.pdf
www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2011/08/HIST232-1.5.1-FROM-OCCUPATI-ON-TO-NOMINAL-INDEPENDENCE.pdf
www.science.smith.edu/msi/pdf/i0076-3519-375-01-0001.pdf
www.sixdaywar.org/content/khartoum.asp
www.southsinai.gov.eg/default.htm
www.scramble.nl/mil/1/egypt/orbat.htm
www.su-fiway.net/1sec4=ORigSUF811326.html
www.suezcanal.gov.eg/sc.aspx?show=6
www.thenazareneway.com/council_of_nicaea_nicea_325.htm
www.thedailybeast.com/cheats/2012/08/18/egypt-president-to-visit-iran.html
www.thewoodexplorer.com/maindata/we1388.html#Regions_of_Distribution
www.tradingeconomics.com/egypt/military-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.htm
www.transboundarywaters.orst.edu/research/case_studies/Nile_New.htm
www.ub.uni-konstanz.de/fileadmin/Dateien/Fachreferenten/Jochum/alexandria-aftermath.pdf
www.ucalgary.ca/applied_history/tutor/islam/caliphate/umay-yad.html
www.unc.edu/~rowlett/units/scales/cotton.html
www.undp.org.eg/Portals/0/Homepage%20Art/2010_Sit%20Analysis_KDCFE_English.pdf
www.unep.org/dewa/Africa/publications/AEO-2/content/198.htm
www.unhcr.org/refworld/pdfid/4a5dd1362.pdf
www.unz.org/Pub/Forum-1899aug-00651
www.usaid.gov/
www.utdallas.edu/geosciences/remsens/Nile/geology.htm
www.utdallas.edu/geosciences/remsens/Nile/Hydromap.htm
www.uvm.edu/~fgause/camp_david.htm
www.visualgeography.com/categories/egypt/nature.htm
www.webcitation.org/5wTMNq7Mb
www.worldbank.org/en/country/egypt/overview

www.worldagro-forestry.org/sea/Products/AFDbases/af/asp/SpeciesInfo.asp?SpID=983,
www.worldportsource.com/ports/EGY_Sidi_Kerir_Terminal_2598.php
www.worldstatesmen.org/International_Organizations.html#LAS
www.wto.org/
www.1911encyclopedia.org/Sir_John_Eldon_Gors